

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

102764

DOMAČI VRT

Praktičen navod, kako ga uredimo,
obdelujemo in krasimo.

Priredil

M. Humek

višji sad. nadzornik v Ljubljani.

Pojasnjeno z 69 podobami in 2 barvnima slikama.

Ljubljana 1924.

Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Natisnila Jugoslovanske tiskarna v Ljubljani.

svetega gregorija ^u noce

spina

petrus

et

alij

My 40. —

Fickvirgil

Karl Druški

VIRGIL ŠČEK

DOMAČI VRT

Praktičen navod, kako ga uredimo,
obdelujemo in krasimo.

Privedil

M. Humeck

višji sad. nadzornik v Ljubljani.

Pojasnjeno z 69 podobami in 2 barvnima slikama.

Ljubljana 1924.

Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani.

102764

DOMAGOJ VUKIĆ

102764

Vse pravice pridržane.

№. 21306/1951

KAZALO.

	Stran
Predgovor	1
Uvod	3
Temeljni pojmi o življenju rastlin	3
1. Zunanji organi rastlin	3
2. Notranji razvoj in hranitba rastlin	5

PRVI DEL.

Splošno vrtnarstvo.

I. Uredba domačega vrta	8
1. Pomen in važnost	8
2. Kako velik naj bo domači vrt	8
3. Kakšno lego naj ima vrt	9
4. Zemlja	10
5. Ograja	11
6. Razdelitev	12
7. Voda	14
8. Vrtnarsko orodje	14
9. Gnojna ali topla greda	17
10. Vrtna lopa	21
II. Priprava zemlje in gnojenje	21
1. Naloga zemlje	21
2. Sestavine zemlje	21
3. Snovi, ki jih v zemlji primanjkuje	23
4. Gnojenje in gnojila	24
a) Naravna gnojila	25
b) Močna ali umetna gnojila	28
5. Obdelovanje zemlje	30
a) Globoko obdelovanje ali rigolanje	32
b) Prekopavanje (štihanje)	34
c) Okopavanje	35

III. Glavna vrtnarska opravila	35
1. Vrstitev vrtnih sadežev	35
a) Kolobarjenje	35
b) Načrt	38
c) Več pridelkov na leto	39
2. Setev	40
a) Seme	40
b) Čas setve	42
c) Prostor in zemlja	42
d) Razdalja, setev in gojitev setve	43
3. Presajanje	49
4. Pletev	51
5. Okopavanje	52
6. Namakanje	53
7. Varstvo	54
Deset zapovedi v obrambo proti zajedalcem	57

DRUGI DEL.

Posebno vrtnarstvo.

A. Zelenjadarstvo	59
I. Kapusnice	59
1. Zelje	60
2. Ohrovt	62
3. Karfijola	62
4. Glavičasti ali rožnati kapus	64
5. Kodrasti ali listnati kapus	65
6. Koleraba	65
7. Podzemeljska koleraba	66
II. Sočivje ali stročnice	67
1. Grah	67
2. Fižol	69
3. Bob	70
III. Listnata zelenjad	70
1. Solate	71
a) Berivka	71
b) Glavnata solata	71
c) Zimska solata	73
d) Vezulja	73
e) Endivija	74
2. Motovilec	75
3. Kreša	75
4. Potrošnik ali radič	75
5. Špinača	76
6. Mangold	77

IV. Korenasta zelenjad	78
1. Vrtno korenje	78
2. Peteršilj	80
3. Zelena	80
4. Repa	81
5. Rdeča pesa	81
6. Redkvica in redkev	82
7. Črni koren	83
V. Čebulnice	84
1. Čebula	84
2. Česen	86
3. Šalotke	86
4. Por	86
5. Drobnjak	87
VI. Bučnice	88
1. Kumare	88
2. Užitne buče	99
3. Melone	90
VII. Paradižnik, paprika, jajčevec	91
1. Paradižnik	91
2. Paprika	93
3. Jajčevec	94
VIII. Rani ali zgodnji krompir	94
IX. Trajna (večletna) zelenjad	95
1. Beluš ali špargelj	95
2. Hren	99
3. Rabarbara	100
X. Dišavna zelišča	101
1. Enoletna in dvoletna dišavna zelenjad	102
a) Majaron	102
b) Koper	102
c) Koriјander	102
d) Šatraј	102
e) Krebulјica	103
2. Dvoletna in trajna dišavna zelenjad	103
a) Kumena	103
b) Janež	103
c) Koprce ali sladki janež	103
d) Pehtran	101
e) Vrtna kadulja	104
f) Rožmarin	104
g) Timijan ali timos	104

h) Špajka	105
i) Meta	105
j) Melisa	105
k) Vrtna ali vinska rutica	105
l) Pelin	105
<hr/>	
XI. Kako spravljamo zelenjad čez zimo	106
B. Sadno drevje na domačem vrtu	109
1. Plemena in sorte	110
2. Prostor za sadno drevje	114
3. Primerna drevesna oblika	116
4. Negovanje sadnega drevja	118
5. Varstvo	127
C. Kako vrt krasimo	130
I. Splošna pojasnila	130
II. Okrasno rastlinje	134
1. Enoletne ali poletne cvetice	134
2. Dvoletne cvetice	137
3. Trajnice ali perene	139
a) Spomladi cvetoče trajnice	140
b) Poleti cvetoče trajnice	141
c) Jeseni cvetoče trajnice	143
4. Čebulnice in gomoljnice	145
5. Ovijalke in vzpenjalke	148
6. Nagelj ali klinček	150
7. Rože	151
a) Kako razmnožujemo rože	151
b) Oblika rožnih rastlin	153
c) Požlahtnjevanje	153
d) Prostor in zemlja za rože	155
e) Kako rože sadimo in negujemo	156
f) Izbor	159
8. Lepotično grmovje in drevje	162
9. Vrtna trata	166
D. Navodila o gojitvi sobnih cvetic	169
I. Splošne opombe	169
1. Posoda	170
2. Zemlja	170
3. Zalivanje	171
4. Vzgoja	172
5. Presajanje	172
6. Svetloba	173
7. Zrak	174

	Stran
8. Kako gnojimo sobne rastline	175
9. Zajedanci	175
10. Bolne rastline	176
11. Izbor rastlin za sobo	176
a) Rastline za prav toplo sobo	176
b) Rastline za bolj hladno sobo	178
c) Rastline za nezakurjene sobe	183
E. Vrtnarska opravila v posameznih mesecih	189

Predgovor.

Slovenska književnost o vrtnarstvu je jako skromna. Samo dve knjižici iz novejšje dobe poznamo, ki se pečata z vrtnarstvom. Pred 36 leti je izdala Kmetijska družba »Vrtnarja«, ki ga je spisal pokojni njen predsednik Gustav Pirc. Za tiste čase izborna knjiga je bila namenjena pred vsem šolskim vrtnarjem. Med narod ni prišla. Danes je jako redka. Našli bi jo le še v raznih knjižnicah.

L. 1903. je izdala Družba sv. Mohorja Koprivnikovega »Domačega vrtnarja«. Tudi to je izvrstna knjiga, ki jo je z veseljem in zanimanjem bralo staro in mlado. Žal, da je na književnem trgu že davno pošla; pa tudi med narodom se je tekom dvajsetih let že do malega poizgubila.

Popolnoma brez vsakega vrtnarskega navodila so dandanes naše preproste gospodinje, v katerih področje spada obdelovanje domačega vrta. Stotine gojenk naših gospodinjskih šol in tečajev se muči vsako leto s poukom iz vrtnarstva brez knjige. Učenci naših kmetijskih šol nimajo pri pouku iz vrtnarstva nikakega tiskanega pripomočka. In koliko je preprostih, a navdušenih ljubiteljev vrtnarstva po kmetih in po mestih, ki bi radi segli po priročni vrtnarski knjižici, ko bi jo dobili! Tudi mladi učiteljski naraščaj, ki se mora kolikor toliko zanimati za vrtnarstvo, bi je potreboval, ko se pripravlja za svoj poklic, kjer bo imel tudi opravka z vrtnarstvom pri uredbi in oskrbovanju šolskega vrta in pri pouku v kmetijskih nadaljevalnih šolah. Vsem tem — torej nepoklicnim prijateljem in ljubiteljem vrtnarstva — je namenjena ta knjiga.

Vrtnarstvo je v zadnjih dveh desetletjih silno napredovalo in se nepričakovano razvilo. Zlasti zelenjadarstvo se uveljavlja po vsem svetu bolj in bolj. Pa tudi v cvetličarstvu so dosegli neverjetne uspehe. Žal, da ta napredek ni še prodril na naše vrtove in da teh sijajnih uspehov na torišču vrtnarstva naše ljudstvo ni še deležno. Malo je domov, ki bi bili popolnoma brez vrta. Ali kakšni so večkrat ti vrtovi! Premnogi so bolj v škodo nego v korist. Lepšali naj bi naš dom, pa ga kaze, ne v veselje, nego v jezo in napatje so nam.

Zelenjadarstvo pri nas še vse premalo vpoštevamo in gojimo. Važnih zelenjadnih rastlin gospodinje niti ne poznajo, dasi bi jih prav lahko gojile na domačih vrtovih. Lepo cvetje ima rada vsaka, malokatera pa se potrudi, da bi ga vzgojila. Marsikje manjka pravega zmisla, veselja, zanimanja za dela na vrtu.

Treba torej vsestranske pobude in praktičnega pouka.

Naj bi to skromno delce pripomoglo, da bi se vzbudilo splošno veselje in širila trajna ljubezen do domačega vrtnarstva! In ozeleneli ter vzevetli bodo okrog naših domov prijazni vrtovi, ki bodo neusahljiv vir gmotnih in idealnih užitkov.

V Ljubljani, o Veliki noči 1924.

Uvod.

I. Temeljni pojmi o življenju rastline.

1. Zunanji organi rastline.

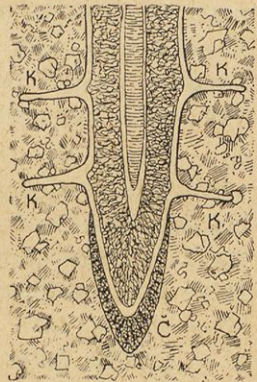
V vrtnarstvu gojimo rastline, ki jih botaniki prištevajo k cvetnim rastlinam. Edino šampinjon (pečurka), ki ga tu in tam goje po vrtovih, spada med brezcvetne rastline.

V našem spisu se bomo pečali izključno le s cvetnimi rastlinami.

Vsaka rastlina obstoji iz delov ali organov, ki so za njeno življenje in njen trajni obstanek potrebni. Vobče razločujemo podzemeljske in nadzemeljske dele. Podzemeljski deli so korenine. Nekatere rastline imajo v zemlji tudi organe, ki pravzaprav niso korenine, ampak deli stebela (korenika, čebula, gomolj). Nad zemljo imajo rastline steblo. Ako je leseno in večletno, ga imenujejo tudi deblo, ki nosi liste in cvet. Iz cvetja se razvije plod, ki zakriva seme.

Korenine naših vrtnih rastlin imajo jako različne oblike. Največ je rastlin z eno samo srčno korenino, iz katere se cepijo stranske korenine (solata itd.). Veliko je med zelenjadjo tudi rastlin s korenastimi (korenje, repa) in z nitastimi koreninami (čebula, česen itd.).

Korenina je organ, ki sprejema v vodi raztopljeno hrano in jo oddaja drugim rastlinskim delom. Korenine sprejemajo hrano le na koncu najmlajših izrastkov, kjer so obrasli s tankimi, nežnimi dlačicami, s tako zvanimi korenskimi kosmatinkami. Te so v najtesnejši zvezi z drobnimi delci zemlje. Skozi silno nežno

Pod. 1. Konec korenine.
K korenske kosmatine,
Č čepica.

in tanko mrenico teh dlačic pronica vlaga, ki ima v sebi redilne snovi. Na ta način dohaja v rastlino potrebna hrana. Dlačice na koreninah pa izločajo od znotraj na ven kisline, ki razjedajo rudnine in na ta način pomagajo pripravljati hrano. Rastline sprejemajo po koreninah tudi zrak (dihajo).

Poleg tega pa je vsaka rastlina s koreninami zasidrana v zemlji, da trdno stoji na svojem mestu (vihar). Razvoj korenin je v najtesnejši zvezi z življenjem rastline in z razmerami v zemlji (v suhi zemlji globoke korenine, v močvirju plitve).

S t e b l o (deblo) prevaja redilne snovi, ki jih sprejemajo rastline, v njih oddaljene dele. Zato nosi vse druge njih organe in jih nekako dviga od zemlje v zrak in proti svetlobi. Nekaj naših vrtnih rastlin ima enoletno steblo, ki že poleti ali na jesen dozori in usahne. Mnogo zelenjadnih rastlin ne tvori stebela v prvem letu (repa, korenje), nekatere pa samo spodnji del (zelje, kolerabe) in se šele drugo leto razvijejo v popolno rastlino (dvoletnice). Stebla vrtnih rastlin so večinoma mesnata in polesene nekoliko šele proti koncu rastne dobe, ko rastline dozorevajo. Nekatera stebela so tudi votla (korenje, čebula). Navadno so okrogla (zelje), druga pa tudi voglata (buče). Nekatera stebela so tršata in močna (solata, zelje, špinača), druga so mehka in šibka, da jih moramo opirati (paradižniki, grah), zopet druga so dolga in motvozasta in se ne nosijo sama, ampak se ovijajo po kolih ali se pa oprijemajo z viticami (fižol, grah). Naposled imamo tudi take rastline, katerih stebela se plazijo po tleh (buče, kumare). Steblo uživamo pri belušu, kolerabi i. dr.

Listi so organi, ki usvajajo surovo rudninsko hrano s pomočjo svetlobe in listnega zelenila, to se pravi, listi pretvarjajo neorganske snovi, ki jih dobiva rastlina iz zemlje in zraka, v organske proizvode. Listi so dalje dihala rastlin. Skozi listne reže sprejemajo namreč kisik iz zraka in oddajajo ogljikovo kislino. Listi izhlapevajo slednjič tudi vso preobilo vodo, ki jo rastlina dobiva iz zemlje, pa je ne uporablja.

Vsi ti važni pojavi se vrše neovirano le tedaj, ako so listi zdravi in ako jih obdaja od vseh strani zrak in ako jih naravnost obsevajo solčni žarki. Zato v senci in zatohlih krajih ne uspevajo rastline. Vnanja oblika listov vrtnih rastlin je jako različna.

Nekatere vrtno rastline gojimo samo zaradi listov (solata, špinača, zelje), ki se posebno krepko razvijajo v škodo drugih organov.

Cvet je organ, ki proizvaja seme in skrbi na ta način za potomstvo. Večina zelenjadnih rastlin ima popolne cvete; v vsakem cvetu so namreč na eni in isti rastlini vsi bistveni deli (kapusnice, solate, korenke, paradižniki). Imamo pa tudi tako zelenjad, ki ima ločene prašne in pestične cvete, a na isti rastlini. To so enodomne rastline (buče, kumare). Naposled pa rastejo tudi take zelenjadne rastline, kjer so prašni in pestični cveti ločeni tudi na dve rastlini (špinača).

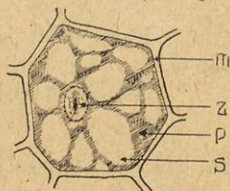
Nekatere zelenjadne rastline istega plemena in raznih sort se med seboj kaj rade plode in tako nastajajo navadno malovredne križanke. Za seme moramo saditi posamezne vrste daleč narazen (po več sto metrov), ako hočemo, da sorta ostane čista. Nekaj zelenjadnih rastlin cvete takoj prvo leto (solate, stročnice). To so enoletnice. Veliko jih je pa, ki se razvijajo šele drugo leto (kapusnice, korenke). Tem pravimo dvoletnice. Trajnice pa cveto in rode seme vsako leto.

Vsaka živa stvar je od narave zmožna, da se ohrani. Rastlina doseže to s s e m e n o m, ki ima v sebi potrebno podlago za novo rastlino istega plemena.

Seme cvetnih rastlin ima klico, jedro in kožico. Bistven del je klica, ki ima koreninico in brst. Važno je tudi jedro, ker iz njega črpa mlada rastlinica prvo gradivo, preden si more usvajati hrano iz zemlje in zraka. Čim popolneje je seme razvito, tem lepša in popolnejša bo rastlina. Zato je zlasti pri vrtnarstvu zelo važno, da sejemo najboljše seme.

2. Notranji razvoj in hranitba rastlin.

Staniča. Rastlinsko telo ni enotna tvarina kakor kamen ali železo, ampak je sestavljeno iz silno majhnih telesc, ki jih imenujemo stanice, prav tako kakor je zgrajena hiša iz opeke. Stanice imajo jako različno obliko: so kroglaste, kockaste, valjaste itd. Vsaka stanica je sama zase živo bitje, ker sprejema hrano in se množi. Najnižje rastline, kakor alge in bakteriji, sestojijo iz ene same stanice, više organizirane rastline so pa sestavljene iz neštetihih stanic.

Pod. 2. Rastlinska stanica. m stanična mrežnica, z stanično zrno (jedro), p protoplazma, s stanični sok.

Vsaka živa stanica ima tri bistvene dele, in sicer od zunaj jako tanko mrenico, ki jo obdaja od vseh strani. Ta mehurček je napolnjen s sluzavo, drobnozrnato tekočino, s protoplazmo. Nekje v protoplazmi pa plava stanično jedro ali zrno, ki je v bistvu iz drugih snovi nego protoplazma. V protoplazmi so tudi rastlinska barvila, izmed katerih je najvažnejše zelenilo ali klorofil, ki ga imajo vsi zeleni deli rastline.

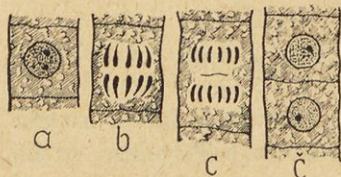
Stanična mrenica je sestavljena večinoma iz lesnine (celuloze). V protoplazmi dorasle stanice se nabirajo beljakovina, škrob in tolšča. Ako se iz protoplazme izloči veliko vode, se strdi, a ne odmrje (n. pr. v semenu). Dokler je protoplazma tekoča, se venomer preliva po stanici.

Mlada stanica je polna protoplazme. Ko pa se postara, se protoplazma skrči in v njej nastanejo navidezne votline (vakuole), ki pa so napolnjene s staničnim sokom. To je vodena tekočina, v kateri so raztopljene razne rudninske snovi, ki jih rastlina potrebuje za tvorbo novih stanic. To raztopino sprejema rastlina po koreninah in potem potuje po njej od stanice do stanice na ta način, da pronica skozi nežno kožico posameznih stanic.

Stanice se razmnožujejo z delitvijo. Najprej se jedro dorasle stanice loči v dva dela. Med njima nastane ločilna mrenica, ki razdeli prvotno stanico v dve. Tako se stanice razmnožujejo venomer tako dolgo, dokler rastlina raste.

Ako dobivajo stanice dovolj soka, se napno in razširijo in vsa rastlina kaže tudi na zunaj nekako čvrstost. Kadar pa primanjkuje soka, ohlapnejo in rastlina vene.

Pod. 3. Kako se stanice razmnožujejo. a b c č štiri zaporedne stopnje delitve.

Vsako višje organizirano živo rastlino si moramo misliti kot strogo urejeno organizacijo neštetihih stanic. V tej organizaciji

so stanice razdeljene v razne skupine, ki jim je vsaki zase odločen poseben posel. Skupine enovrstnih stanic v rastlini imenujemo tkanine.

Snovi, iz katerih je sestavljena rastlina, so jako različne. Nekaj jih rastlina sprejema iz zemlje, nekaj iz zraka. Znano je,

da so vsi deli žive rastline prepojeni z v o d o (do 90%). Druga, s u h a t v a r i n a se da ločiti v dva glavna dela. Ako jo namreč sežgemo, zgore vse organske snovi, preostane le pepel, ki obstoji iz neizgorljivih rudninskih snovi. V zgorljivih delih rastline je največ ogljika, tudi veliko dušika v raznih dušičnatih spojinah, v pepelu pa so žveplo, fosfor, kalij, apno, magnezija, železo, natrij in klor. Ogljik sprejema rastlina iz zraka v obliki ogljikove kisline, vse druge snovi (tudi dušik) pa navadno iz zemlje, edino pri stročnicah sprejema iz zraka tudi dušik.

Vse zgoraj naštetih snovi, iz katerih zraste rastlinsko telo, so pa neorganskega izvora. Rastlina jih pretvarja v organske snovi. To pretvarjanje imenujemo usvajanje ali asimilacijo. Rastlinski listi so tisti organi pri vsaki zeleni rastlini, ki izvršujejo usvajanje. Pri usvajanju odhaja kisik, ker se iz neorganskih snovi, polnih kisika, tvorijo organske snovi, ki imajo malo kisika (ogljikovi vodani).

Pri usvajanju sodelujeta svetloba in listno zelenilo. V senci je usvajanje zelo pomanjkljivo, v temi (ponoči) pa preneha popolnoma. Zato silijo rastline z listi k svetlobi in obračajo listne ploskve proti solncu.

Rastline so posredovalci med rudninstvom in živalstvom. One izpreminjajo rudninske tvarine v organske snovi, ki služijo za hrano ljudem in živalim. Brez rastlin bi oboji ne mogli živeti.

Iz sprejete hrane se tvori zlasti škrob, ki se pretvarja v sladkor, staničnino, beljakovino, tolšče, olje in druge snovi, ki jih rastlina tvori iz neorganske hrane. Imenujemo jih h r a n i l n i s o k. Iz listov se pretaka hranilni sok po vsej rastlini in jo redi. Nekaj te hrane pa rastlina nakopiči za p r i h r a n e k v raznih rastlinskih delih in semenu. To prihranjeno hrano uporabljajo rastline takrat, ko še ne morejo usvajati nove hrane.

Prvi del.

Splošno vrtnarstvo.

I. Uredba domačega vrta.

1. Pomen in važnost.

Vrt zeleni, cvetoči vrt domači je sreča, ki je še tako mnogi nič ne poznajo.
C. Jeglič.

Domači vrt ima praktičen, estetičen in idealen pomen. Na njem pridelujemo razno zelenjad, ki jo potrebujemo v kuhinji, z njim krasimo hišo in vrt nam je v veselje ter zabavo.

Na dobro urejenem in umno obdelanem vrtu moramo pridelovati vsaj toliko zelenjadi, kolikor je potrebujemo za domače gospodinjstvo. Ako je pa vrt nekoliko večji in imamo zanesljive kupovalce, nam je tudi lahko vir stalnih dohodkov, zlasti v bližini mest, obrtnih in industrijskih krajev.

Vrt pa krasi tudi hišno okolico in pokrajino sploh. Delo na njem je tudi marsikomu v prijetno zabavo, razvedrilo in oddih. Baš v tem oziru je ni naprave, ki bi tako očitno pričala o estetičnem čutu gospodinje in stanovalcev in ki bi tako ugodno vplivala na vso okolico kakor lepo urejen in s cveticami okrašen vrt poleg hiše. Prav tako lahko trdimo, da ga ni opravila, ki bi tako blagodejno vplivalo na duha in na telo kakor raznovrstna opravila od rane pomladi do pozne jeseni. Blagor mu, ki ima priliko, da more vsaj kako uro na dan na vrt, kjer ima dovolj prilike za čisto veselje, razvedrilo in pobudo. To velja posebno za stanove, ki opravljajo svoje posle v zaprtih prostorih in ki sploh malo zahajajo v prirodo.

2. Kako velik naj bo domači vrt.

Velikost domačega vrta se ravna po številu družinskih članov in po raznih drugih okoliščinah, zlasti pa po delavnih

močeh. Vobče velja pravilo, da je veliko bolje, da imamo majhen, pa dobro obdelan, nego velik, a zanemarjen vrt.

200 do 500 m² obsegajoč vrtiček je baš primeren za manjšo družino. Obdeluje ga lahko ena oseba poleg drugega običajnega posla, ako se le kako uro na dan s pravim razumom in z ljubeznijo bavi z njim.

Kjer je primeren svet, dovolj gnoja in delavcev in kjer porabimo ali pa lahko prodamo mnogo zelenjadi, tam okoli 10 arov velik vrt ni preobširen. Vendar pa je treba pri toliki obsežnosti že več strokovnega znanja in večje točnosti za obdelovanje.

Vrtove, ki merijo 10 do 20 arov, prištevamo že k velikim. Znašajo samo tam, kjer so vsi pogoji za vzdrževanje in obdelovanje ugodni. Sicer pa na večjih vrtovih poleg navadne zelenjadi pridelujemo tudi rani krompir, fižol ali kak drug poljski sadež, ki ga ni treba kaj posebno obdelovati. Pridelovanje špargljev tudi obilo donaša.

Vobče so vrtovi po kmetih premajhni, menda zato, ker naš kmetovalec marsikake zelenjadi, sploh ne pozna, oziroma ne uporablja (špinača, paradižniki itd), kar pa potrebuje, prideluje iz večine na polju. Na domačem vrtu goji spomladi sadike, pozneje kako solato ali kumare, na poletje in jesen pa endivijo. Mnogo je hiš, ki sploh nimajo vrta.

3. Kakšno lego naj ima vrt.

Vrtno lego presojamo z raznih stališč.

Pred vsem prihaja v poštev lega zemljišča z ozirom na položnost. Najprimernejše so ravne ali le malo nagnjene lege. V strminah prehitro odteka deževnica, nalivi pa odnašajo zgornjo obdelano zemljo. Količkaj strme lege je moči uporabiti za vrt le tedaj, ako jih izterasiramo, to delo pa je precej drago.

Vse kulturne rastline, zlasti pa povrtnina potrebujejo mnogo solnca in zraka. Zato naj bo lega domačega vrta kolikor mogoče solnčna in zračna, obenem pa zavetna. Senčne, od splotij ali visokega drevja zaprte lege niso ugodne. Dobro pa je, ako je zemljišče zavarovano proti mrzlim vzhodnim in severnim vetrovom. Končno naj bi bil vrt v bližini hiše, ker je tu bolj varen tatov, ker ga laže obdelujemo in ker imamo takoj pri rokah zelenjad, kadar je potrebujemo.

Večina vrtnih rastlin potrebuje mnogo vlage, pa ne samo v zemlji, ampak tudi v zraku. Zato so najugodnejše lege za vrt v bolj vlažnih nižavah, nasprotno pa kaj neprimerne v suhih, vročih legah. Taka zemlja ugaja samo nekaterim ranim kulturam. Poleti pa jih moramo prav močno namakati. — Najidealnejša lega za domači vrt je za vzhodnim, jugovzhodnim ali južnim zidom hiše, hleva ali kakega poslopja.

4. Zemlja.

Za pridelovanje vrtnih rastlin je najboljša zemlja komaj dosti dobra. Izkušnja uči, da je zelenjad nežna in okusna le tedaj, ako hitro zraste in se popolnoma razvije. To je pa mogoče samo na globoki (najmanj 40 cm), rodovitni, razmeroma lahki, črni vrtni zemlji. Pri presojanju zemlje moramo vedno imeti pred očmi zgornjo rodno (kulturno) in spodnjo mrtvo plast. Na pustem, plitvem, prodnatem svetu svetlejše barve ne dosežemo posebnih uspehov, če se še toliko trudimo. Dobra vrtna zemlja je temna (črnica), drobčča, taka zemlja se hitro ogreje, na površju kmalu osuši, v notranjosti pa dolgo drži potrebno vlago. Na površju take zemlje se ne dela skorja in plinaste redilne snovi ne uhajajo rade iz nje.

Pa tudi spodnja mrtva plast je važna. Neogibno potrebna je taka sestava, ki propušča deževnico, kolikor je je preveč, na drugi strani pa da jo tudi zadržuje kot reservo za potrebo.

Seveda vrtno zemlje ne najdemo nikjer v prirodi, ampak si jo moramo šele pripraviti tekom let z umnim obdelovanjem ter z obilnim gnojenjem s hlevskim gnojem, s kompostom in sploh z dodajanjem trohnečih rastlinskih in živalskih snovi.

Največkrat imamo opraviti s pretežko zemljo. Poleg obilnega gnojenja s hlevskim gnojem in s kompostom zelo izboljšamo zemljo, ako jo na vsako drugo ali tretjo jesen pognojimo z živim apnom. Primes drobnega peska in pepela je tudi priporočena. Posebno pa izboljšamo težko zemljo, ako jo vsako jesen temeljito prekopljemo in jo pustimo čez zimo v kepah, da se na globoko navzame vlage in čim globlje premrzne.

Prepeščeno in prelahko zemljo izboljšamo najhitreje z obilnim gnojem in s kompostom.

Z močnimi (umetnimi) gnojili se zlasti težka vrtna zemlja v fizikalnih lastnostih ne le nič ne izboljša, ampak celo poslabša.

Premoker ali celo močviren svet nikakor ne sodi za vrt. Ako podtalnica (podzemna voda) nima odtoka, se zemlja skisa in je vsaka vrtna kultura na taki zemlji nemogoča. Tu ne pomaga nobeno gnojenje in nobeno obdelovanje. Svet je treba najprej osušiti, šele potem prideta do veljave gnoj in obdelovanje. Kjer ni mogoča pravilna drenaža (podzemeljsko odvajanje vode), vsaj z jarki izkušajmo odstraniti preobilno vodo. Toda brez primerne padca tudi to delo ne uspe. Vsekakor so pa odprti jarki na vrtu jako neprilичni, ker ovirajo kretanje in obdelovanje.

Kulturna zemlja, ki ima potrebne sestavine v pravem razmerju, je zmožna, da vsrkava in pridržuje najvažnejše redilne snovi (kalijeve, fosfornate in amonijeve spojine). Prav tako se navzame plinastih snovi, kakor zraka, ogljikove kisline, vodnih hlapov itd. Vse te snovi ugodno vplivajo na razkroj rudninskih sestavin v zemlji.

Dobra zemlja je luknjičava. Iz spodnje plasti se dviga venomer voda proti vrhu in varuje rastline, da ob hudi suši ne poginejo.

Vrtna zemlja more sprejemati in držati mnogo vode. Najrodovitnejše so tiste zemlje, ki imajo propustno spodnjo plast, pa so vendar tako sestavljene, da razmeroma dolgo drže vodo.

Tudi barva zemlje je merodajna. Čim temnejša je zemlja, tem boljša, toplejša je, zato tem ugodnejša za vrtno namene. Temna barva kaže že na zunaj, da je v zemlji veliko sprstenine, ki pripravlja tvarine za razkrajanje rudninskih snovi v zemlji (solitna kislina, ogljikova kislina). Obenem pa zemljo fizikalno izboljšuje, ker jo rahlja (zrak, voda, korenine), greje (kemiške preosnove) in pospešuje razvoj bakterij v zemlji. Kulturna plast vrtno zemlje naj bi bila najmanj 25—30 cm globoka. Plitvine jako občutijo sušo in je težko na njih doseči dobre uspehe.

5. Ograja.

Domači vrt mora biti ograjen, ker bi imeli sicer sočni in okusni pridelki razne nepovabljene goste. Pa tudi iz estetičnih razlogov je ograja potrebna kakor okvir pri sliki. Lepa ograja zelo ugodno vpliva na splošni vtisk.

In ako vrt uporabljamo tudi za razvedrilo in zabavo, smo radi ločeni od zunanjega sveta, da se kretamo, kakor nam drago, da nam ni treba paziti na obleko, da hodimo lahko bosí itd.

Najboljša ograja je brez dvoma primerno močna mreža iz pocinkane železne žice, pritrjena na železne ali hrastove stebriče. Ako zmoremo tudi betonast podzidek, tem lepše in tem boljše.

Jako lepa je pa živa meja, toda povzemlje mnogo prostora, traja več let, preden jo vzgojimo, in nikdar ni popolnoma zanesljiva. Poleg tega pa dela senco, izmozgava zemljo in daje zavetje raznemu mrčesu (polži). Prezreti tudi ne smemo, da je treba živo mejo gojiti in obrezovati, ako hočemo, da je lepa. Primerna je tudi le za večje vrtove. Lesene ograje niso lepe, pa so tudi drage in premalo trpežne. Najtrpežnejšo leseno ograjo si napravimo iz gladko obeljenih okroglih količev iz smrek, ki so se zadušile v gostih mladih nasadih (tako imenovani sušci). Trpežnost lesene ograje povečamo, ako jo večkrat namažemo s karbolinejem.

Zidana ograja je jako zanesljiva, toda draga in danes skoro ne hodi v poštev, razen po mestih.

6. Razdelitev.

Vrt ni tako kakor njiva, kjer sejemo ali sadimo obširne ploskve ene in iste rastline. Na vrtu gojimo najraznovrstnejše rastline, drugo poleg druge na razmeroma majhnih ploskvah ali gredicah, zato je že iz praktičnih razlogov potrebno, da ga razdelimo enkrat za vselej v večje ali manjše predele ali parcele. Pa tudi iz estetičnih ozirov je razdelitev vrta zelo važna, ker šele pravilna razdelitev mu daje prikupljivo zunanje lice, ki je tem večjega pomena, čim bolj uporabljamo vrt tudi za zabavo in razvedrilo.

Vrt razdelimo v posamezne predele z vrtnimi poti. Vobče razločujemo ravnočrtno in krivočrtno razdelitev. Za naš namen hodi v poštev samo ravnočrtna ali pravokotna razdelitev. Le prav velike vrtove (parke) delimo z vijugastimi poti v okroglaste oblike. Preden se lotimo razdelitve in uravnavanja potov, je treba dobro preudariti lego zemlje in razne druge okolnosti. Pred vsem je pomisliti, da vrtni poti jemljejo veliko prostora, ki ne le nič ne prinaša, ampak provzroča mnogo neplodnega

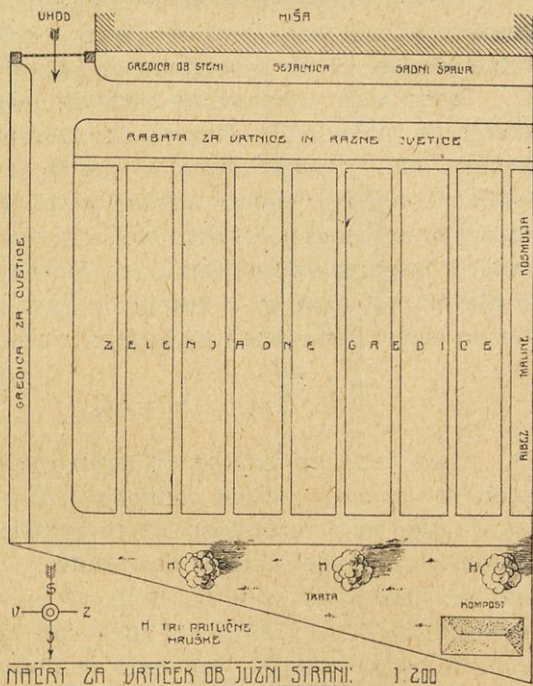
dela, in da zanemarjeni poti jako kaze dobri vtisk. Zato se držimo pri razdelitvi vrta temeljnega načela: malo potov, a tisti v vsakem oziru dobri, čisti in snažni!

Glede razdelitve ni mogoče podati točnih navodil, ker je odvisna od oblike in lege za vrt namenjenega zemljišča. Vendar pa lahko rečemo, da mora imeti vsak vrt od vhoda po vsej svoji dolžini ali širini 120 do 160 cm širok glavni pot. Koliko ima pa stranskih potov (0,60 do 120 m), je zavisno od obsežnosti in oblike njegove. Leži naj kakih 10—15 cm niže od površine gredic in naj bo nekoliko napet, da se sproti odteka dežnica.

Tik ob ograji ne sme nikdar voditi pot. Od ograje naj ga loči najmanj pol metra široka gredica. Poti morajo imeti trdo, kamenito

podlago. Posuti morajo biti z drobnim peskom. Izvrstna tvarina za obdelavo potov je bračka od premoga, ki jo dobimo zastonj v tvornicah in na železniških postajah.

Vsak vrtni pot naj bo na kak način stalno obrobljen, da se črta ne izpreminja in da je vtisk poti bolj očiten. Pa tudi zato je potreben obrobek, da se zemlja z gredic ne posipava in ruši na pot. Živ obrobek (zelenika, trata, bršljan itd.) je najlepši, toda ga je treba gojiti. Obrobek iz okroglih kamenov, labore, betona, opeke itd. ni tako prikupljiv, a je praktičen, ker ne da nikakega dela. Obrobki iz desek niso lepi in tudi kmalu zgnijejo.

Pod. 4. Mali vrtiček ob steni.
Meri 210 kvadr. metrov.

O razdelitvi bi končno še omenil, da odločimo pri majhnih vrtovih vse parcele med poti za obdelovanje. Čim je pa vrt le 10—15 arov velik in zlasti če ima nepravilno obliko, pa pustimo kak košček za trato, kjer je tudi prostor za vrtno lopo. Najbolj oddaljeni in skriti kotiček odločimo za kompost.

Predele namenjene za pridelovanje zelenjadi razdelimo v gredice, ki naj bodo po 1 m 20 cm široke. Med gredicami so vrtna stezice, ki jih prehodimo ob napeti vrvi.

Kdor hoče vrt pravilno razdeliti, naj si najprej naredi po vzorcu tu pridejanih obrazcev primeren obris. Ako sam ni zmožen, naj si poišče koga, ki mu to izvrši po praktičnih in estetičnih načelih. Majhni stroški, ki bi jih imeli z načrtom, se izplačajo, ker nam načrt delo olajša in poceni. Na ta način se že vnaprej izognemo poznejšemu predelovanju in stroškom, in kar je glavno, vrt nam bo v veselje in razvedrilo. Ako pa delamo kar na slepo, bomo imeli pa le jezo in zlo voljo.

7. Voda.

Brez vode na vrtu je vrtnarstvo skoro nemogoče. Res je sicer, da imamo v našem podnebju vobče mnogo padavin, toda žal, da niso tako razdeljene, da bi prihajale enakomerno in po potrebi. Za dolgotrajnimi deževnimi dobami nastopa večkrat tudi pri nas huda suša (l. 1921. ni bilo dežja 3 mesece) in redko je leto, da bi lahko vrt opravljali brez zalivanja.

Najboljša voda za zalivanje je deževnica, rečnica in potočnica, neprimerna pa sveža in mrzla studenčnica in najslabša naravnost iz vodovodov in globokih vodnjakov zajeta.

Malo je vrtov, kjer bi imeli v neposredni bližini že od prirode primerno vodo za zalivanje, zato imajo povsod po vrtovih večje zbiralnike (basene), kjer se nabira voda s streh ali jo natočimo iz vodovoda, da se ogreje in izgubi prvotno trdoto.

Za majhen vrtiček zadostuje lesena kad ali sod, ki ga postavimo nekoliko v zemljo. Na večjih vrtovih so v navadi betonasti štirivoglati ali okrogli zbiralniki.

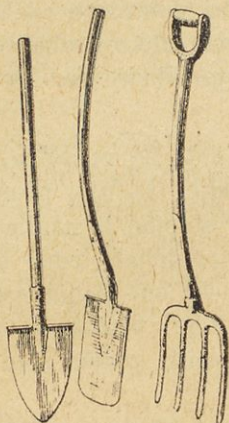
8. Vrtnarsko orodje.

Kakršen delavec, tako orodje — kakršno orodje, tako delo. To sta stara, pa še danes veljavna pregovora, ki hočeta reči, da je za dobro delo potrebno tudi primerno orodje. S slabim,

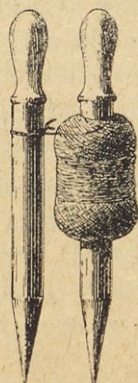
nepraktičnim, težkim, zanemarjenim orodjem delamo težko, počasi in slabo. Vrhu tega se pa jezimo in delamo z nevoljo.

Na vsakem vrtu potrebujemo naslednje vrtnarsko orodje:

Lopata za prekopavanje (štihanje) mora biti ravna, lahka in zlasti v vratu močna, da se v težki zemlji ne krivi ali celo zlomi. Najboljše so jeklene z ravno ploščo, kakršno kaže podoba. Na vrtu potrebujemo večkrat tudi upognjeno

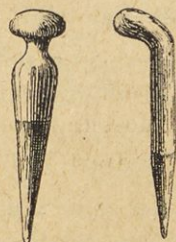
Pod. 5. Razne lopate za obdelovanje vrtno zemlje. (Na desni vilasta lopata).

Pod. 7. Vrtna vrvica.

Pod. 6. Grebljica za rahljanje zemlje med rastlinami. Uporablamo jo zlasti pri pletvi.

Pod. 8. Klini za presajanje.

lopato, s katero premetavamo zemljo, kompost, drobni gnoj, gramoz itd. V novejšem času uporabljajo zlasti v težkih zemljah vilaste lopate. To je malce skrivljeno, vilam podobno orodje s 4 ali 5 roglji, ki so pa ploščati in mnogo močnejši nego pri vilah.

Razne motike in kopulje so poleg lopat najvažnejše vrtno orodje. Pri nas so v navadi iz večine motike s srčasto

obliko. Bolj temeljito pa zemljo rahljamo z motikami, ki imajo široko rezilo. Goste rastline težko okopavamo z motiko. Za to so najpripravnejše kopolje, ki imajo na eno stran rezilo, na drugo pa viličast podaljšek. Včasih je potreben tudi kramp.

Z grabljami rahljamo in poravnavamo vrhnjo plast. Za lahko zemljo so najpripravnejše srednje goste lesene grablje. Težko ilovnato zemljo pa laže poravnavamo z jeklenimi grabljami, ker so tako močne, da z njimi lahko drobimo kepe. Jeklene grablje z 12—14 zobmi so najprikladnejše. Na večjih vrtovih treba imeti obe vrsti grabelj.

Vrtna vrvica, ki naj bi bila do 20 m dolga, spada tudi med najpotrebnejše vrtnarsko orodje. Ob njej prehodimo stezice med posameznimi gredicami ter sejemo in sadimo zelenjad v vrstah. Vrtna vrvica je primerno debel, trdno spleten konopni motvoz, pritrjen na dva 30—40 cm dolga zašiljena klina iz trdega lesa, kakor kaže podoba. Kadar je motvoz moker, ga moramo najprej dobro posušiti, potem šele naviti na klin.

Za presajanje zelenjadnih in cvetličnih sadik potrebujemo sadilni klin. Navadno ga vrtnar naredi sam. V to svrho vzame kljukast kos trde veje, ki jo primerno obreže in en konec zašili. V vrtnarskih trgovinah pa dobimo tudi kline, ki so okovani z jeklenimi tulci.

Pri presajanju potrebujemo večkrat majhno lopatico, da z njo privzdigujemo rastline iz sejalnice, da ne leti zemlja s korenin. Neogibno potrebno pa to orodje ni. Za silo si naredimo tako napravo tudi iz lesa.

Vrtna škropilnica je v vrtnarstvu tako potrebna, da ne moremo delati brez nje. Na količkaj večjem vrtu naj bi bili vsaj dve. Silno praktične in močne škropilnice iz pocinkane železne pločevine (»Jajag«) izdeluje tvrdka A. J. John na Dunaju. Navadne okrogle škropilnice, ki jih izdelujejo naši kleparji, so slabe in nerodne. Praktična škropilnica mora biti od strani stisnjena (ovalasta) in mora imeti velik locen. Škropilnico je treba vselej, ko nehamo zalivati, povezniti, da izteče iz nje vsa voda in da se posuši, sicer ima kmalu na dnu luknjo. Navadno snamemo tudi razpršilnik in ga nataknejo na klin v shrambi.

Za vsak količkaj obsežnejši vrt je neprecenljive vrednosti ročno kopalno (planet) z enim ali z dvema kolesoma. S takim kopalom opravljamo najrazličnejša dela (plitvo rahljanje zemlje, osipanje, zatiranje plevela) in to neprimerno hitreje nego z drugim orodjem.

Čim večji je vrt, tem več je treba orodja, ker dela hkrati po več delavcev in je silno neprijetno in zamudno, ako mora delavec čakati orodja. Zlasti je treba več lopat, motik za okopavanje, grabelj in škropilnic. Po vsakem delu je treba orodje osnažiti in takoj shraniti v posebno shrambo, kjer je na suhem in varno tatov.

Slab je vrtnar, ki po končanem delu zmeče blatno orodje vse križem v kak kot in se ne zmeni zanje, dokler ga zopet ne potrebuje. Še slabše pa je, ako bi puščali orodje razmetano po vrtu na dežju. Vse vrtno orodje naj bo vedno dobro. Takoj, ko se kaj pokvari, je treba popraviti. Vrtnar naj se navadi, da vsa popravila, kolikor le mogoče, opravlja sam.

9. Gnojna ali topla greda.

Rana zelenjad je najbolj zaželeno in zato najdražja. Ako pa hočemo pridelati zelenjad prav rano, moramo tudi rano sejati, da si vzgojimo potrebne sadike. Na planem pa to pri nas navadno ni mogoče, ker je zemlja konec zime, čeprav kopna, premrzla. Pomagamo si z gnojno ali toplo gredo, kjer zemljo ogrejemo z gnojem in solnčnimi žarki. Vrtnarji pa na toplih gredah pridelujejo tudi rano zelenjad, zlasti solato, redkvico in kumare.

Kdor nima vrtnarja, sam pa tudi ne utegne, da bi se kolikor toliko intenzivneje pečal z vrtnarstvom, in le prilično tu in tam malo pogleda na vrt, naj se ne ukvarja s toplo gredo, ker bi imel le stroške in jezo. Toplo gredo moramo vedno nadzorovati, da moremo uravnavati toplino, svetlobo in zrak.

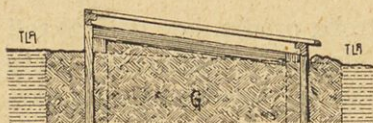
Za toplo gredo odločimo najbolj solnčni, zavetni prostorček na vrtu. Lege ob južnem ali jugovzhodnem zidu so v to svrhu kaj prikladne. V senci in na zbrisih ni za toplo gredo.

Posebno je paziti na podtalno vodo, ki ne sme na mestu, namenjenem za toplo gredo, segati nikoli previsoko. Ob visoki gladini podtalnice je uspeh povsem izključen.

Velikost toplih gred se ravna po velikosti vrta. Za navaden, majhen domači vrtiček zadostuje topla gredica z dvema ali

tremi okni. Seveda se je navadno ozirati tudi na stroške, ki so dandanes, ko je steklo tako drago, za vsako okno precejšnji.

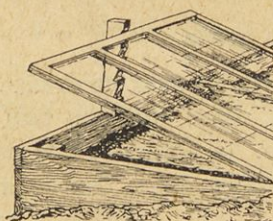
Vzemimo, da hočemo napraviti najpreprostejšo toplo gredo z dvema oknoma. V to svrhu izkopljemo na izbranem prostoru

Pod. 9. Prerez tople grede.

G gnoj.

prilичno kakih 1·50 do 1·70 m široko, 2 m dolgo in 60—70 cm globoko jamo. Ob njenem robu postavimo obod iz debelih, najbolje hrastovih plohov, in sicer tako, da se spodnji robovi utope vsaj za kakih 10 cm v jamo. Zgornja (severna) stran oboda moli za kakih 25 cm, spodnja (južna) stran pa prilično 15 cm iz zemlje. S povprečnim remljem razdelimo obod v dve enaki polovici, ki merita na širino po 95 cm, po dolgem pa po 150 cm. Obe okni morata biti tako umerjeni, da popolnoma pokrivata

Pod. 10. Zračenje tople grede.

Pod. 11. Lesena opora za podlaganje.

obe po 150×95 cm obsežni odprtini. Za pokrivanje oken potrebujemo tudi dve slamnici in pa iz tanjših desk zbita pokrova.

Betonaste tople grede so sicer jako trpežne, a precej mrzlejšje. Vendar bi jih na domačem vrtu bolj priporočal nego lesene.

Najboljša snov za toploto je svež konjski gnoj. V tako majhno gredo gre 800—1000 kg konjskega gnoja, ki ga moramo z vilami zmetati v jamo, popolnoma enakomerno raztrositi po njej in nazadnje poteptati, da se primerno stisne.

Zelo dobro je, ako moremo med gnoj vložiti par plasti listja, ki ga zmočimo s toplo vodo. Tako prirejena topla greda daje jako enakomerno in stanovitno toploto. Gnoj moramo vlagati v toplo grede ob lepem vremenu. Paziti je, da ne pridejo vmes

sneg ali koščki ledu. Tak gnoj bi se ne ugreel in greda bi ostala mrzla.

Ko je jama napolnjena z gnojem, ki naj sega 10—20 cm pod rob oboda (pozneje se namreč zelo sesede), ga pokrijmo z okni in s slamnico. Čez nekaj dni se gnoj segreje, in ko najhujša vročina nekoliko izpuhti, ga še enkrat pohodimo zlasti ob robu oboda in v kotih. Sedaj šele denimo nanj 20—25 cm debelo plast presejane in dobro razkrojene kompostne zemlje, jo poravnajmo z grabljami in takoj obsejmo. Dokler seme kali, naj bo topla greda zaprta s slamnico in s pokrovom tudi čez dan.

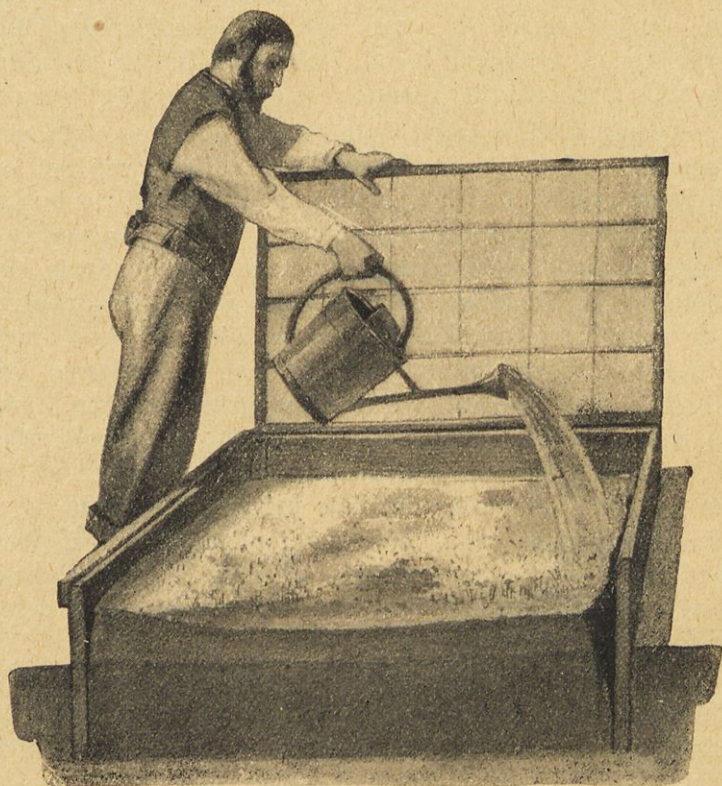
Ko seme skali, je treba toplo gredo vsak dan vetriti, sicer se vse zniči. Vetrenje in zalivanje je najtežja reč pri topli gredi. Kdor pretirava ali pa zamudi eno ali drugo, ne bo imel veselja s to sicer jako koristno napravo. Iz početka, dokler so rastlinice majhne, in ob mrzlem vremenu privzdigujemo okna na gorenji strani le toliko, da podlagamo 2 do 3 cm debel kos lesa. Pozneje, ko se rastline čim bolj razvijajo in je od dne do dne toplejše, ali ob toplih solnčnih dneh privzdigamo okna više. Podkladamo nazobčan kos lesa, kakor kaže podoba. Zjutraj malce privzdigujemo, proti poldnevu vedno več, proti večeru zopet manj, ob solnčnem zahodu pa zapirajmo. Veter ne sme nikdar prihajati v toplo gredo. Zato privzdigujemo okna od nasprotne strani, nego piha veter. Da toplota ne uhaja, oblože vrtnarji ves obod, kolikor ga gleda iz zemlje, s svežim gnojem ali vsaj z listjem. Pozneje aprila meseca, ko se zemlja ogreje, lahko to obklado odstranimo.

Glede zalivanja toplih gred je pomniti, da je mnogo bolj škodljivo, ako zalivamo preveč nego premalo. Prevelika vlaga jih hladi in obenem pospešuje bolezni (gnilobo). Ob slabem, deževnem ali mrzlem oblačnem vremenu sploh ne smemo zalivati. Manj nevarno je zalivanje ob jasnem solnčnem vremenu. Gnojnih gred spomladi nikdar ne zalivajmo zvečer, ampak samo dopoldne, in sicer vedno s prestano toplo vodo.

Proti koncu aprila, ko so rastline že velike, jih je treba polagoma navaditi na zrak in jih utrditi. V to svrho privzdigujemo okna vedno više, nazadnje jih ob lepem vremenu za nekaj ur na dan popolnoma odstranjamo.

Zadnje tedne, preden so sadike godne za presajanje, moramo pa okna odstranjati tudi ponoči. To velja pa seveda le za tiste tople grede, v katerih vzgajamo same sadike. Ako hočemo

gojiti v njih tudi kumare ali celo melone, jih pokrivamo ponoči do ranega poletja. Za to nikakor ne kaže, da bi gojili sadike navadne, neobčutljive zelenjadi skupno s kumarami. Ako bi tedaj hoteli imeti dobre, utrjene sadike, bi propadle kumare, ako bi pa bolj skrbeli za kumare, bi pa sadike bile premehkužne in bi propadle, ko bi jih presadili na plano.

Pod. 12. Zalivanje tople grede. Razpršilnik mora imeti prav male luknjice. Škropilnico moramo premikati hitro na vse strani, da more zemlja sproti požirati vodo.

Na domačem vrtu prirejamo tople grede od srede februarja do konca marca meseca, kakor je vreme in kakor jih hočemo uporabljati.

Za vzgojo sadik navadnih zelenjadnih rastlin zadostuje tudi tako zvana hladna greda. Pravzaprav je v to svrho primerna vsaka zavetna in na preksolnčju ležeča gredica z dobro kompostno zemljo, ki jo ogradimo z deskami in pokrijemo z okni.

Pripravimo in obsejemo jo v drugi polovici marca meseca (okrog sv. Jožefa). Sadike iz take gredice so mnogo čvrstejše in bolj utrjene nego iz tople grede, ker se zemlja razgreva le od solnčnih žarkov brez gnoja.

10. Vrtna lopa.

Na večjih vrtovih je vrtna lopa ali hladnica, bodisi že kakršnakoli, jako pripravna, ne le za oddih in za posedanje ob nedeljah ali prostem času, ampak tudi za to, da imamo streho, da smo na vrtu lahko tudi ob deževnem vremenu in da imamo kam stopiti ob hudi vročini ali nenadnem dežju. Primerna vrtna lopa je tudi vrtu v kras, zlasti ako je obrasla z zelenjem (z divjjo trto, rožami, vzpenjalkami ali enoletnimi ovijalkami).

Najnavadnejšo in najcenejšo, pa vendar lepo vrtno lopo napravimo iz preprostih tramičev v obliki četverokota, ali pa je tudi okrogla. Streha naj bi bila iz desek. Ogrodje na redko izpolnimo s povprečnimi ali pokončnimi remeljci, zasadimo pa s prej imenovanimi rastlinami, ki jo ščasoma na gosto prerastejo. Lopo lahko zasadimo tudi s špalirnim drevjem, s hruškami, ki niso samo za okras in za senco, ampak tudi obilo rode.

Lopo postavimo vedno na takem kraju, da je v skladu z drugimi poslopji in v skladu z velikostjo in razdelitvijo vrta ter z okolico sploh. Razkošne, drage lope, ki so zaprte od vseh strani, ne spadajo na majhen, preprosto razdeljen praktični vrt na kmetih.

II. Priprava zemlje in gnojenje.

1. Naloga zemlje.

Zemlja je neposredna mati vsega rastlinja in po rastlinju posredna mati vseh živih stvari. Njena glavna naloga je, da pre-skrbuje in podaje rastlinam najvažnejšo hrano. V zemlji imajo rastline tiste organe, ki hrano sprejemajo. Takoj ko se rastlinica rodi (ko seme skali) in dokler živi, je s koreninami v najtesnejši in neprestani zvezi z zemljo. Le za prav kratko dobo smemo to zvezo prekiniti brez znatne škode (ko rastline presajamo), in čim popolneje ločimo korenine od zemlje, tem večja je škoda za rastlino. Le večletne rastline, ki pozimi

počivajo (sadno drevje), vzamemo iz naročja zemlje, ne da bi poginile. Zemlja je pa rastlinam tudi opora, ki jih drži trdno na mestu. Čim večja in višja je rastlina, tem tesneje je spojena z zemljo, da more uspešno kljubovati vsem vremenskim in drugim neprilikam. S kakšno silo so rastline pritrjene v zemlji, izkušamo že pri pletvi. In kako uspešno se bore proti silam, ki jih hočejo premakniti ali podreti, ločiti od zemlje, lahko opazujemo ob vsakem viharju.

2. Sestavine zemlje.

Prvotno je bilo vse suho površje zemlje ogromna skalina. Ta skalina se je začela sčasoma od vode in mraza drobiti v vedno manjše in manjše drobce. Hudi nalivi so jih odnašali v nižine, kjer so se zbirali v bolj ali manj debele plasti. Na ta način je tekom daljših dob nastalo rudninsko (neorgansko) ogrodje, ki je glavna sestavina vsake zemlje.

Pozneje, ko se je začelo na tej čisto rudninski podlagi (zdrobljenih skalinah) razvijati prvotno rastlinje, in še pozneje, ko so s posredovanjem rastlinja začele oživljati svet razne živali, so se pričeli primešavati zemlji razni ostanki odmrlih rastlin in živali — torej organske snovi, ki so v zemlji trohnele in jo izboljševale, da je bila bolj in bolj sposobna za nežnejše in občutljivejše rastlinje. Tako je nastala kulturna zemlja kot proizvajalka kulturnih rastlin.

Sprstenina (humus), to so v zemlji trohneče organske snovi, je zlasti v vrtnarstvu velevažna sestavina, ker le na primerno sprsteninasti zemlji povoljno uspeva zelenjad in daje glede na množino in kakovost dovoljen pridelek.

Kulturna zemlja mora biti tudi primerno vlažna. Voda je rastlinam neogibno potrebna, ker je njih glavni sestavni del in ker ne morejo sprejemati nobene druge hrane nego v vodi raztopljeno. V debeli, globoki zemlji sega voda precej na globoko. Med dežjem izpolnjuje praznine med posameznimi delci. Kmalu pa se porazgubi v globino in ko je osehla, obdaja posamezne delce zemlje v obliki pretanke prevlake, ki se tem bolj tanjša, čim dalje traja suho vreme.

Ako spodnje zemeljske plasti prepočasi propuščajo vodo (težka ilovica) ali ako so sploh neprodorne (glina), zastaja v zgornji plasti in zemljišče je zamočvirjeno.

Premokra ali celo močvirnata tla niso za vrt, preden jih ne osušimo (drenaža). Marsikje je pa tik pod kulturno plastjo debela prodnata plast. Ta plast pa prehitro propušča vodo in zgornja plast je vobče presuha. Tak vrt je treba jako zalivati.

Rastline potrebujejo neposredno in posredno tudi z r a k a v zemlji, ker dihajo in ker se brez njega ne morejo razkrajati redilne snovi.

Zrak napolnjuje praznine med posameznimi drobci zemlje. Čim debelejši so in čim rahlejša je zemlja, tem večje so praznine in tem več zraka je v zemlji in obratno.

Jako važen je zlog (sestava, struktura) vrtno zemlje. Neobdelana celina ima zrnčast zlog. S temeljitim obdelovanjem in gnojenjem pa dosežemo grudičast zlog, ki je vsem vrtnim rastlinam najugodnejši.

Do katere globine sega zrak, je zavisno od zloga in vlage zemlje. Ob deževju izpodriva voda zrak iz zemlje. Ko pa se preobila voda umakne deloma v globino, deloma izpuhti, takoj izpolni praznine zrak, ki je v grudičastem zlogu med posameznimi grudicami. V močvirni zemlji primanjkuje zraka. V taki zemlji rastejo samo močvirne rastline.

Propustna spodnja plast je najvažnejši pogoj za uspešno rast zelenjadnih in sploh kulturnih rastlin. (Zakaj morajo imeti cvetlični lončki luknje?)

V vsaki kulturni zemlji so v zgornji plasti tudi živa bitja. Poleg raznih živali so posebno važni bakteriji v zemlji, brez katerih je mrtva, nerodovitna. Ti bakteriji sodelujejo pri razkrajanju redilnih snovi. Njih razvoj posebno pospešujejo sprstenina, primerna vlaga, toplota in zrak.

(Zakaj se imenuje spodnja plast zemlje mrtva?)

3. Snovi, ki jih v zemlji primanjkuje.

V prvem poglavju, ko je bil govor o notranjosti ustroja in o hranitbi rastline, smo povedali, katerih snovi potrebuje rastlina za življenje in razvoj. Snovi, ki jih rastlina črpa iz zraka (ogljikova kislina, kisik in deloma dušik), je v zraku toliko, da jih nikdar ne bo zmanjkalo. Drugače je pa s tistimi redilnimi snovmi, ki jih rastlina dobiva iz zemlje. Sicer so tudi tu nekatere, ki jih je v normalnih razmerah dovolj in se nam ni treba prav nič brigati zanje (vodik, žveplo, železo, klor, magnezija).

Nekaterih snovi, ki jih rastline potrebujejo posebno obilo, pa bolj ali manj primanjkuje v vsaki zemlji, zlasti ako že dalje časa odnašamo z nje razne pridelke. Po mnogoletnih izkušnjah in temeljitih znanstvenih preiskavah je dokazano, da naši zemlji primanjkuje najvažnejših redilnih snovi, dušika, kalija in fosforove kisline, ponekod tudi apna. Najbolj primanjkuje dušika, pa tudi kalija in fosforove kisline je malo-kje toliko, da bi zadostovale za daljšo dobo. Potrebno je dalje, da so te redilne snovi v zemlji v pravem razmerju. Nič ne koristi, ako je dveh izmed naštetih treh snovi obilo v zemlji, tretje pa premalo. Priderek se ravna vedno le po tisti snovi, ki je je v zemlji najmanj (zakon manjšine). Kajti če primanjkuje le ene, se tudi druge ne uveljavljajo, ako bi jih bilo še toliko.

4. Gnojenje in gnojila.

Iz prej povedanega je takoj umevno, kakšen namen ima gnojenje. Pred vsem hočemo z gnojenjem nadomeščati v zemlji tiste redilne snovi, ki jih odnašamo z zemljišča s pridelki, oziroma hočemo zalagati zemljo s snovmi, ki jih primanjkuje. Seveda se vrši to navadno precej po enem kopitu brez pravega umevanja in preudarka, kar na slepo. Ljudje navadno niti ne vedo, za katere snovi tu gre. Pa ko bi to tudi vedeli, ne morejo naravnost in z gotovostjo spoznati, česa zemlji manjka, česa je pa v njej dovolj. Le primerno spoznavanje vsaj temeljnih pojmov o sestavi zemlje in hranitbi rastlin, večletna izkušnja, zlasti pa pazljivo opazovanje rastlinstva nas pouče, da moremo presoditi, katerih snovi v zemlji primanjkuje in kako je torej treba gnojiti.

Pomanjkanje posameznih redilnih snovi se da presoditi po nekaterih zunanjih znamenjih na rastlinah.

Medla, rumenkasta barva listov in sploh zanikaren razvoj rastlinja kažeta, da primanjkuje dušika. Zato je te snovi posebno veliko treba rastlinam, ki jih gojimo zaradi listov (solata, špinača, zelje itd.).

Bolehavost rastlin, razne bolezni, škodljivci, pozeba itd. kažejo, da primanjkuje kalija in apna. Oba pospešujeta in uravnava preosnovo redilnih snovi in izravnava vplive raznih škodljivih spojin v zemlji, zato sta v zadostni množini neogibno potrebna prav vsem rastlinam.

Fosforova kislina pa posebno pospešuje tvorbo semena, zato je zlasti važna za tiste rastline, ki jih gojimo zaradi plodov in semena (stročnice).

Gnojenje pa vpliva še na drug način ugodno na razvoj rastlin. Gnojila namreč izboljšujejo zemljo tudi v fizikalnem oziru, ker jo grejejo, rahljajo, pospešujejo razvoj bakterij v zemlji, pridržujejo vlago, jo zračijo itd.

a) Naravna gnojila.

Najvažnejše gnojilo za vrtove je in ostane živalski gnoj. To so odpadki domačih živali, s katerimi je pomešana in prepojena vsakoyrstna stelja. Semkaj bi lahko prišteli straniščnik, ki ga najboljše uporabimo, ako ga pomešamo med živalski gnoj. Goveji, konjski in svinjski gnoj imenujemo tudi hlevski gnoj.

Goveji gnoj je izmed vseh živalskih gnojil najboljši, posebno za zelenjadni vrt. V njem so vse redilne snovi v najboljšem razmerju. Učinkuje trajno in je primeren za vsako zemljo, zlasti pa za lahko puhlico. Tudi v fizikalnem oziru jako ugodno vpliva na zemljo, ker jo greje, a ne preveč.

Konjski gnoj učinkuje jako hitro. Izvrsten je za težko zemljo, ker jo rahlja in greje. Glede redilnih snovi tudi ni slabjši nego goveji. Ko se razkrajaja, razvija mnogo toplote, zato ga uporabljamo za gnojake (tople grede). Svež konjski gnoj ni prida za gnojenje, ker suši zemljo in silno pospešuje razvoj raznih škodljivcev.

Svinjski gnoj je najmanj vreden, ker je prevoden in premrzal. Najbolje ga uporabimo, ako ga zmešamo z govejim in s konjskim gnojem. Vrednost svinjskega gnoja se pa ravna po krmi. Čim boljše krmo dobivajo živali, tem boljši je tudi gnoj.

Ovčji gnoj je jako vroč in učinkuje naglo. Sam zase je uporaben le za težko zemljo. V peščeni in suhi zemlji je prevroč. Najboljše je, da ga pomešamo med druga živalska gnojila.

Kurji gnoj ima sicer mnogo redilnih snovi, toda sam zase je prevroč. Pomešan med druga gnojila deluje izvrstno. Ako ga raztopimo v vodi, je jako učinkujoče tekoče gnojilo.

Straniščnik največ zaleže in ga najprimerneje uporabimo, ako ga pomešamo med druga gnojila. Samega zase upo-

rabljamo le pozimi ali rano na pomlad, da se pravočasno razkroji. Tudi pri napravi mešanca ali komposta je važna primes. Med letom ga nikdar ne uporabljajmo za direktno gnojenje. Preobilo in trajno gnojenje s samim stranišnikom lahko pokvari zemljo in pospešuje razne bolezni na rastlinah. Kjer le mogoče, primešajmo stranišniku pred uporabo šotnega zdroba, pepela, travnate ruše, lesnega drobirja, žaganja, sadre itd.

Svež živalski gnoj, najsi bo od katerekoli živali, je vobče neprimerno gnojilo. Gnoj mora več mesecev ležati, da se razkroji. Šele tekom daljše dobe se zgodi, t. j., posamezne redilne snovi se pretvorijo v tako obliko, da jih rastline lahko uživajo. Za pomladno ali poletno gnojenje bi morali vzeti vedno razkrojen (uležan) gnoj. Kdor pa gnoji jeseni, kar je posebno dobro, sme vzeti tudi svež gnoj, ki se potem čez zimo v zemlji razkroji in ugodno predela.

V 100 kg uležanega (razkrojenega) gnoja je povprečno 74 kilogramov vode in 20 kg organskih snovi. V takem gnoju je $\frac{1}{2}$ kg dušika, $\frac{1}{4}$ kg fosforove kisline, nekaj nad $\frac{1}{2}$ kg kalija in $\frac{7}{10}$ kg apna.

K o m p o s t ali mešanec je tako važno gnojilo, da si količkej urejenega vrtnarstva sploh ne moremo misliti brez njega. Vobče je kompost mešanica najrazličnejših organskih (živalskih in rastlinskih) odpadkov (tvarin), ki jih kopičimo daljšo dobo in ki v dveh, treh letih popolnoma sprstene.

Na kompost spadajo pred vsem vsi o d p a d k i z v r t a , torej plevel, trebež od zelenjadi, listje, travna ruša, trava, mah, gnoj iz gnojakov, prst iz cvetličnih lončkov itd., vsi odpadki iz kuhinje in gospodinjstva: smeti, lesni pepel (ne od premoga!), saje, ostanki jedil, olupki, perje, dlaka, dalje gnoj od perutnine, zajcev, koz, pa tudi iz hleva, potem trebež iz jarkov, smeti iz gospodarskih poslopij, slamnati in seneni ostanki, listje, drobir iz drvarnice, odpadki od usnja, kri, živalska drobovina itd.

Vse te in enake snovi odlagamo izprva na primernem senčnem in po možnosti skritem prostoru na kup. Ko je teh snovi že večja množina, jih šele nakopičimo v pravilen, gladko obrezan, do 1 m visok nasip, ki naj ne bo nad poldrugi meter širok in se proti vrhu nekoliko zožuje. Dolžina je neomejena in se ravna po množini materijala in po prostoru. Površina takega nasipa naj bo podolgem nekoliko kadunjasto vdrtja, da jo lahko zalivamo z gnojnico.

Pri napravi komposta je jako dobro, da primešavamo enakomerno med razno šaro nekoliko živega apna, ki je razpadlo v prah, ali pa vsaj zdrobljene stare zidine. Apno jako pospešuje razkrajanje organskih snovi v kompostu. Isto dosežemo, ako vzamemo namesto apna posušene ostanke iz karbidnih svetilk. Gnojilno vrednost komposta zelo pomnožimo, ako ga večkrat polivamo z gnojnico.

Kompost pa moramo najmanj dvakrat na leto (enkrat poleti, enkrat pozimi) premetati. Pri tem delu je paziti posebno na to, da vse tvarine prav dobro premešamo in da pridejo snovi, ki so bile prej znotraj, na ven, oziroma na vrh, če so bile prej spodaj. V dveh, kvečjemu treh letih je na ta način oskrbovani kompost goden. Izpremeni se v temnorjavo ali rjavočrno, rahlo, sprsteninasto, jako rodovitno prst, ki je prava zabela za vsako vrtno zemljo in zlasti za zelenjad in cvetlice neprecenljive vrednosti.

To napravo bi si morali tako urediti, da bi imeli vsako pomlad na razpolago kup godnega komposta. V to svrho bi bilo treba imeti vedno tri kompostne kupe, in sicer enega godnega za uporabo, enega od prejšnjega leta, enega bi pa šele pripravljali.

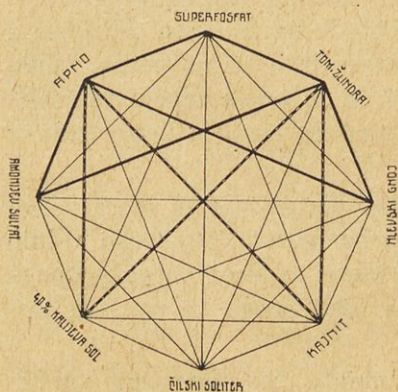
Kompost je najboljše vrtno gnojilo, ker pomnožuje sprsteno v zemlji in ker so vse redilne snovi v njem razkrojene in v taki obliki, da jih rastline takoj lahko uporabljajo.

Gnojnica, bodisi iz gnojnih jam ali iz greznice, je izvrstno tekoče gnojilo, ki ima razmeroma veliko dušika in kalija. Najboljša je goveja in konjska gnojnica. Ako nimamo naravne gnojnice, si jo lahko pripravimo sami. V primeren sod (n. pr. od petroleja) nalijemo do polovice vode. Vanjo denemo toliko kravjakov in suhih ter zdrobljenih kurjakov, da nastane, ko vse skupaj temeljito premešamo, redkemu močniku podobna tvarina. Potem napolnimo sod do vrha in pustimo, da tekočina pokipi. Dobro je, ako jo vsak dan večkrat premešamo s kakim drogom. Čez teden dni je gnojnica godna in jo lahko rabimo. Na liter te mešanice pa moramo vzeti 5 l vode.

Z gnojnico zalivamo samo ob deževnem vremenu, ko je zemlja skozi in skozi premočena.

b) Močna ali umetna gnojila.

Ta gnojila hodijo v poštev v vrtnarstvu le izjemoma kot pomožna gnojila, da z njimi povečamo gnojilno vrednost naravnih gnojil. Nikdar pa močna gnojila ne morejo trajno nadomestiti hlevskega gnoja ali komposta. Z njimi sicer lahko dodamo vse tiste redilne snovi, ki jih v zemlji primanjkuje, toda fizikalno z njimi ne moremo izboljšati zemlje. Nasprotno! Kdor bi trajno gnojil vrt samo z močnimi gnojili, bi zemljo v fizikalnem oziru naravnost pokvaril in bi ne dosegel povoljnih uspehov kljub temu, da bi bila bogato založena z redilnimi snovmi.

Pod. 13. Kako močna gnojila mešamo. Gnojila, ki so zvezana z debelo črto, moramo trositi vedno vsako zase. Ona, ki so zvezana s presledkasto črto, smemo zmešati tik pred uporabo. S tankimi črtami zvezana gnojila pa mešamo lahko trajno.

Tuintam pa mora vrtnar vendarle seči po teh gnojilih, zlasti ako mu kako leto primanjkuje naravnih gnojil in ako hoče pomnožiti učinek hlevskega gnoja in komposta.

Pred vsem je treba vedeti, da ni nobenega močnega gnojila, ki bi imelo v sebi vse redilne snovi, ki jih potrebuje zemlja, ampak, da vsebuje posamezno gnojilo le po eno samo izmed že večkrat imenovanih redilnih snovi. Imamo torej: dušičnata, fosfatna, kalijeva in apnena močna gnojila. Ako vemo da primanjkuje zemlji le ene izmed našte-

tih snovi, ali kadar gnojimo kaki posebni rastlini, ki potrebuje zlasti veliko ene redilne snovi, sploh kadar hočemo gnojenje s hlevskim gnojem ali s kompostom izpopolniti, takrat bi v posameznih primerih zadostovalo gnojenje z dotičnim gnojilom samim (n. pr. špinači z dušikom, stročnicam s fosfati in s kalijem).

Ako pa uporabljamo močno gnojilo kot nadomestilo za hlevski gnoj, gre pa za to, da založimo zemljo z vsemi snovmi, ki jih vobče primanjkuje. Tedaj moramo pa gnojiti z vsemi tremi, oziroma s štirimi snovmi, torej s tremi, ozir. s štirimi močnimi gnojili, ki jih je treba pa pravilno izbrati z ozirom na kakovost

zemlje in kulturo ter določiti količino za dotično zemljišče. Pri tem se je ozirati tudi na čas gnojenja in na način, kako katero gnojilo spravimo v zemljo, n. pr. ali samo zase ali zmešano z drugimi ali ga samo raztrosimo ali tudi podkopljemo itd.

a) Dušičnata gnojila.

Čilski soliter ima 15—16% dušika (solitrnokisli natron). V tej obliki je dušik takoj uporaben, učinkuje torej hitro. Zemlja ga pa ne drži, ampak dežnica ga naglo odplavi v spodnje plasti. Zato ga trosimo po vrhu in med rastjo v majhnih količinah. Goste raztopine so silno škodljive tudi nadzemeljskim delom. Paziti moramo torej, da ne pada, ko ga trosimo, na liste.

Amonijev sulfat (žveplenokisli amonijak) ima 20 do 21% dušika v obliki amonijaka. Učinkuje šele potem, ko se v zemlji razkroji. Trositi ga moramo kake štiri tedne pred setvijo ali saditvijo. Treba ga je plitvo podkopati.

Apneni dušik s 16—21% dušika učinkuje še počasneje in ga trosimo najbolje jeseni. V zemljo ga spravimo kakih 10 cm globoko.

b) Fosfornata gnojila.

Thomasova žlindra ima 15—20% fosforne kisline in 50% apna. Učinkuje zelo počasi in trajno. Primerna je posebno za lahko, peščeno zemljo. Trosimo jo že jeseni in pozimi za drugo leto. Podkopljemo jo nekoliko globlje. Zemlja jo drži.

Superfosfat ima okoli 15% fosforne kisline. Učinkuje hitro. Rabimo ga torej na pomlad, preden sejemo ali sadimo. Treba ga je plitvo podkopati.

Kostna moka ima okoli 20% fosforne kisline, ki pa učinkuje bolj počasi nego superfosfat. Zato jo podkopavamo že pozimi ali rano spomladi.

c) Kalijeva gnojila.

Kajnit z 12% kalija učinkuje počasi; z njim gnojimo jeseni in pozimi ter ga podkopljemo. Primeren je le bolj za lahko zemljo.

Kalijeva sol s 40% kalija pa deluje hitreje, zato jo uporabljamo lahko tudi spomladi. Nje uporaba je v današnjih razmerah bolj gospodarska nego gnojenje s kajnitom.

Lesni pepel je gnojilo, ki ima 3—5% fosforove kisline, 6-12% kalija, okrog 30% apna, pa nič dušika. Najbolje ga uporabimo ako ga pomešamo med kompost ali ga pa potresemo po zemljišču pozimi ali pa prav rano spomladi ter podkopljemo.

d) Apnena gnojila.

Najboljše apneno gnojilo je živo apno, ki ga naložimo na kup in pokrijemo 10 cm na debelo s prstjo ali s travno ruševino. V par tednih ali še prej je primerno ugašeno, da razpade v prah. Nato ga potrosimo po zemljišču in takoj podkopljemo, in sicer najboljše jeseni. Učinkuje več let. Popolnoma ugašeno apno, kakor ga uporabljajo zidarji, ni tako primerno za našo rabo.

Glede množine močnih gnojil je razvidno vse potrebno iz razpredelnice na strani 31.

Nekatera močna gnojila lahko mešamo med seboj, preden jih trosimo. Neprimerno mešanje bi pa jako kvarno vplivalo na njih vrednost.

Kako močna gnojila med seboj mešamo, je razvidno iz nariska.

Za uporabo na vrtu so posebno priporočena amonijev sulfat, superfosfat in kalijeva sol. Ta gnojila smemo tudi mešati in trositi obenem.

Svariti moramo pred nakupom mešanih, tako zvanih »vrtnih gnojil«, ker ne vemo nikoli, kakšna je ponujana zmes.

5. Obdelovanje zemlje.

Vsako rahljanje, drobljenje, obračanje in razkosavanje zgornje zemeljske plasti označujemo z besedo o b d e l o v a n j e. Neobdelana zemlja (celina) je gosta, trda, ima zrnčast zlog in je torej v fizikalnem oziru neugodna za rastlinsko rast, ker ne propušča zraka, počasi sprejema vodo, ker se prehitro izsuši in ker je mrzla. Pa tudi korenine se po taki zemlji ne morejo širiti.

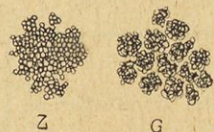
Čim bolj je zemlja obdelana, tem bolj delujejo nanjo prirodne sile in tem ugodnejše so njene fizikalne lastnosti. S primernim rahljanjem se zrnčasti zlog izpremeni v grudiča-

Množina umetnih gnojil

za uporabo na zelenjadnem ali domačem vrtu.

Skupina	Gnojilo	Koliko % rednih snovi ima	Množina na 1 ar = 100 m	Opombe glede uporabe
Dušičnata umetna gnojila	<u>Čilski soliter</u>	15%	1—1½ kg	Samo povrhu v 2 ali 3 porcijah, in sicer samo med rastjo. Učinkuje takoj. Z zemljo se ne zveže, ampak se pogubi vanjo, kolikor ga rastline ne vjamejo!
	Amonijev sulfat	20%	2 kg	Spomladi ga pred setvijo podkopljemo, en del ga lahko tudi potrosimo po vrhu.
	Apneni dušik	16—21%	1—2 kg	Podkopljemo ga pozimi ali rano spomladi. Pozor pri raztrošanju! Škoduje očem.
Fosfornata umetna gnojila	Thomasova žlindra	15—20%	5—8 kg	Podkopljemo jo jeseni ali pozimi. Učinkuje več let, počasi.
	<u>Superfosfat</u>	15%	5—8 kg	Podkopljemo ga spomladi. Učinkuje kmalu.
	Kostna moka	20—30%	5—10 kg	Podkopljemo jo jeseni ali pozimi. Učinkuje počasi.
Kalijeva umetna gnojila	<u>Kalijeva sol</u> 40%	40%	3—4 kg	Podkopljemo jo spomladi. Učinkuje kmalu.
	Kajnit	12%	9—12 kg	Podkopljemo ga jeseni ali pozimi. Učinkuje bolj počasi. Samo za lahko zemljo.
Apnena gnojila	<u>Živo apno</u>	—	25—40 kg	Preden ga trosimo, ga je treba toliko pogasiti, da razpade v prah. - Podkopljemo ga jeseni. - Učinkuje več let.

stega, ki je ugodnejši za sprejemanje vode in zraka. — Obdelovanje silno pospešuje razvoj in delovanje bakterij v zemlji in neposredno tudi pospešuje razkrajanje in pretvorbo redilnih snovi v njej, ker laže delujejo na njo rodne sile. V vrtnarstvu je obdelovanje še tem važnejše, ker tu gojimo razno nežno in občutljivo rastlinje, ki zahteva od zemlje mnogo več nego poljske rastline.

Pod. 14. Zlog zemlje. Z zrnčasti, G grudičasti zlog.

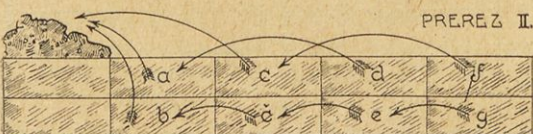
Vse vrtno rastline zahtevajo intenzivno ali močno obdelovanje, ker le na ta način dosežemo z ozirom na množino in kakovost pridelka popoln uspeh.

a) Globoko obdelovanje ali rigolanje.

Najbolj temeljito obdelamo zemljo, ako jo 40—50 cm globoko prekopljemo — izrigolamo. Pri novih

Pod. 15. Navadno rigolanje v prerezu. Gornja plast pride na dno, spodnja na vrh.

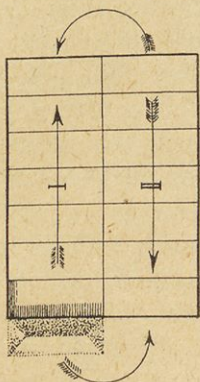
Pod. 16. Rigolanje čez jarek v prerezu. Spodnja plast ostane na dnu in se samo zrahlja.

skega gnoja (komposta, šotnega zdroba ali podobnih organskih tvarin), zato da pridobimo na ta način v zemlji več sprstenine. Enkratno rigolanje zadostuje za mnogo let.

Rigolamo lahko na dva načina. Ali zemljo 40—50 cm na globoko popolnoma obračamo ali pa rigolamo čez jarek, tako da ostaneta obe plasti vsaka na svojem mestu. Prvi način bi uporabljali samo na jako dobri, debeli zemlji. Pri drugem načinu, ki

vtovih je taka priprava zemlje posebno važna, zlasti ako imamo opravka z neobdelano in nerodno zemljo. Rigolamo jeseni in pozimi. Čez zimo leži zemljišče v grudah in ga šele na pomlad pred setvijo poravnamo. Zelo ugodno je, ako pri rigolanju podkopljemo kolikor mogoče mnoga hlev-

je za vrtnarske namene bolj običajen, pa ostane zgornja kulturna plast na svojem mestu, spodnjo pa samo zrahljamo.

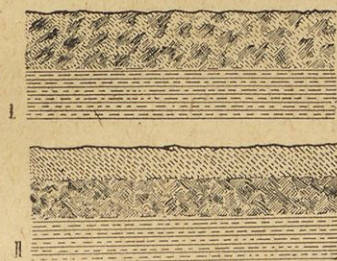

Pod. 17. Načrt za rigolanje, da ni treba zemlje prevažati.

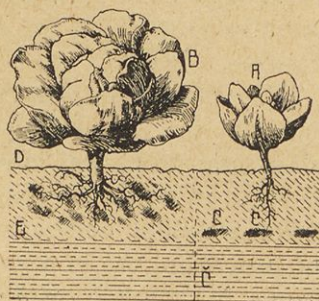

Pod. 18. Štihanje za dve lopati na globoko. Obe plasti samo zrahljamo, pa jih pustimo vsako na svojem mestu.

Ako je treba rigolati večje zemljišče, si delo olajšamo na ta način, da ga razdelimo na dve enaki polovici, ki ju rigolamo

Pod. 19. Kako spravimo gnoj v zemljo. I. Pravilno po zgornji plasti porazdeljen gnoj. II. Napačno podkopan gnoj.

Pod. 20. Učinek pravilnega in nepravilnega gnojenja.

vsako zase v nasprotni smeri. Tako nam ni treba prevažati zemlje v zadnji jarek. Glej prereza!

Rigolanju se precej približamo, ako štihamo za dve lopati na globoko, kakor kaže pod. 18.

b) Prekopavanje (štihanje).

Bolj plitvo obdelovanje je običajno prekopavanje. Na ta način zrahljamo zemljo 20—30 cm na globoko. Vrtnarji prekopavajo navadno z ravno vrtnarsko lopato. Temu delu se je pa treba priučiti. Izurjen delavec reže zemljo navpično in jo obrača ter primerno razsekava in drobi. Čim bolj posevno zabadamo lopato v zemljo, tem manj globoko reže in tem bolj površno in manj vredno je delo. Obenem, ko prekopavamo, navadno gnojimo. Pri tem moramo paziti, da gnoj kolikor mogoče enakomerno porazdelimo po zemlji in da ga ne zakopljemo pregloboko. Ko prekopavamo, moramo skrbno izbrati iz zemlje debelejšše kamenje in druge predmete, ki ne spadajo vanjo, posebno pa izbirajmo korenine trajnih plevelov. Tako najbolj temeljito zatremo nadležni in škodljivi plevel.

Pomniti je naposled, da pričnemo prekopavati vsako leto na drugem koncu, da se nam sčasoma lega zemljišča ne izpremeni.

Ko parcelo preštihamo in z grabljami poravnamo, jo navadno takoj razdelimo na gredice, ki naj bodo vse enake, in sicer po 1 m 20 cm široke. Taka širina je baš prava, da z obeh strani dosežemo do srede, ko sadimo, okopavamo in plevemo in nam ni treba stopati v gredo. Ob glavnih potih pustimo navadno obrobno gredico ali rabato za grmičje ali cvetlice.

Naši vrtnarji prekopavajo zemljo navadno spomladi in po potrebi tudi vse leto. Malo jih je pa, ki bi prazne parcele prekopali jeseni, da bi tem lažje delovale na zemljo prirodne sile, zlasti vlaga in mraz. Posebno za težko, ilovnato zemljo je tako jesensko temeljito obdelovanje pravi blagoslov. Kdor zemljo jeseni prekoplje, naj jo obenem tudi pognoji in pusti zemljišče v grudah. Na pomlad, pred setvijo nikakor ni treba gredic na novo prekopavati, ampak jih poravnamo kar z grabljami. Na tako pripravljenih in jeseni pognojenih gredah dosežemo mnogo lepše uspehe nego na zemljišču, ki ga prekopljemo in pognojimo spomladi tik pred setvijo. Kar pa obdelamo šele spomladi, navadno takoj sproti poravnamo z grabljami. Za težko zemljo so bolj pripravne železne grablje. Lepše pa gredice poravnamo z lesenimi, ne pregostimi grabljami. Poravnano zemljišče mora biti ravno kakor miza, brez kotanj in kep.

c) Okopavanje.

Najbolj plitvo obdelovanje zemlje je okopavanje, ki je silno važno in v vrtnarstvu še prav posebno potrebno. Z njim rahljamo strjeno zemljo med rastlinami, da moreta vanjo zrak in voda, da se zatre plevel in da se v zemlji zadržuje vlaga. Redke rastline okopavamo navadno z motiko, gostejše nasade ali setve pa s kopuljico. Okopavamo vse leto po potrebi, čim večkrat, tem boljše. Posebno potrebno je, da rastline okopavamo po hudih nalivih, takoj ko je zemlja osehla in se začne na površju delati skorja.

Nekatere vrtno rastline tudi osipavamo, t. j. s primernim orodjem pritegnemo zemljo od vseh strani k rastlini, da zaspemo ves ali le del stebela. Na ta način nastanejo grički, v katerih stoje rastline. Obsute rastline stoje bolj trdno in se raje tvorijo korenine.

* * *

Zemljo moramo obdelovati vedno ob vedrem vremenu, ko je dovolj osehla in se ne prijemlje obuvala in orodja. Vsako obdelovanje ob mokrem vremenu, dokler se zemlja maže, je silno napačno in več škoduje nego koristi. Lahka, peščena puhlica se kmalu po dežju toliko obsuši, da se da obdelovati. Ako pa imamo opraviti s težko ilovico, moramo pa čakati včasih po več dni, preden jo moremo obdelovati. Presuha zemlja se pa težko obdeluje in je včasih bolje počakati dežja.

Najugodnejši uspeh dosežemo z vsakim obdelovanjem, ako zadenemo tako, da se prekopano, okopano ali opleto zemljišče presuši. Zelo škodljivo pa je, ako se že med delom ali pa takoj po končanem delu zamoči.

III. Glavna vrtnarska opravila.

1. Vrstitev vrtnih sadežev.

a) Kolobarjenje.

Že od nekdaj je znano, da večina poljskih in vrtnih sadežev opeša, ako jih gojimo po več let na istem prostoru. Drugo leto še gre za silo, tretjič bi bil pa pridelek prav neznaten. Z močnim gnojenjem to neugodnost nekoliko ublažimo, odpraviti se pa nikakor ne da.

Eno rastlinsko pleme uporablja nekih snovi mnogo več nego drugih. Če raste torej več let na istem mestu, izmolze zemljo enostransko in ni čuda, ako opeša. Najbrže pa izločajo korenine tudi snovi, ki na poseben način kvarijo zemljo, da je za dotično rastlino čimdalje bolj neugodna. Mogoče je tudi, da se v zemlji, na kateri gojimo dalje časa isti sadež, preveč namnože škodljivi bakteriji, ki bolj in bolj ovirajo razvoj dotične rastline. Izkušnja kaže dalje, da so rastline, ki jih sadimo brez presledka na isto mesto, jako nagnjene k raznim boleznim, ker ostajajo kali vsake bolezni v zemlji na istem mestu, kjer je rastla bolna rastlina. Končno je tudi dokazano, da se plevel mnogo bolj razpase, ako gojimo posamezno zelenjadno pleme predolgo na istem mestu.

Vsem tem neprilikam se zanesljivo izognemo, ako pravilno kolobarimo, to se pravi, ako dosledno vsako leto izmenjamo prostor za vsako zelenjadno pleme. Na ta način izrabljamo zemljo enakomerno in jo ohranimo vseskozi v dobrem stanu. Rastlinam drugega plemena nič ne škodujejo razne škodljive snovi, ki jih je v zemlji pustila prejšnja rastlina. V dveh, treh letih je zemlja zopet popolnoma predelana in z najboljšim uspehom lahko gojimo v njej zopet prvotno zelenjadno pleme.

Pravilno kolobarjenje je v najtesnejši zvezi z gnojenjem, ker se moramo baš pri kolobarjenju ozirati na posebna svojstva posameznih zelenjadnih plemen glede na gnojenje.

V tem oziru delimo zelenjadne rastline v dve glavni skupini. V prvo spada vsa ona zelenjad, ki potrebuje mnogo gnoja in brez škode prenaša obilo gnojenje s hlevskim gnojem. Semkaj prištevamo *kapusnice*, *solate*, *špinače*, *zeleno*, *paradižnike*, *kumare*, *buče* in *blitvo* ali *mangold*. V drugo skupino spadajo ona zelenjadna plemena, ki morajo imeti sicer tudi dobro pregnjeno in udelano zemljo, toda ne marajo za premočno gnojenje, zlasti jim ne ugaja hlevski gnoj. Prija pa jim močno sprsteninasta zemlja, ki ima v sebi dovolj razkrojenih gnojilnih snovi od prejšnjega leta. Zato jih radi gnojimo s kompostom ali močnimi gnojili. Vobče prištevamo semkaj vso *korenasto zelenjad*, *čebulnice*, *stročnice* in *krompir*. Sloveči nemški vrtnarski veščak Böttner šteje v drugo skupino tudi kapusnice, katere gnoji samo z močnimi gnojili, ker je mnenja, da jih na ta način obvaruje raznih boleznim. Krompir prištevava pa v prvo skupino.

Vrtnarji ločijo v drugi skupini naštetih zelenjadna plemena navadno še v dva dela. Nekoliko več zahtevajo od zemlje korenasta zelenjad in čebulnice, skromnejše pa so v tem oziru stročnice. Ta razlika pa v bistvu ni velika in v praksi ne hodi baš posebno v poštev. Trditev, da stročnice najboljše uspevajo na pustem, negnojenem svetu, je napačna. Tudi one morajo imeti v zemlji razen kalija in fosforove kisline dušik, ki ga potrebujejo, da se more razviti mlada rastlina. Svež gnoj pa prav tako malo ugaja korenju in čebuli kakor grahu in fižolu.

Najpreprostejše kolobarjenje izvajamo na ta način, da razdelimo prostor, ki je odmerjen za zelenjad, v dva prilično enaka dela in vsako leto eno polovico močno pognojimo s hlevskim gnojem ter na njej gojimo zelenjad prve skupine (kapsunice, solate itd.), drugo polovico pa pognojimo z močnimi (umetnimi) gnojili ali s kompostom in pridelujemo na njej zelenjad druge skupine (korenje, peteršilj, grah itd.).

Kakor vsako leto menjavamo gnojenje, prav tako zamenjamo tudi sadeže, ki naj se dosledno držijo tistega dela, ki je njim primerno pogojen.

Kolobarjenja pa ne izvajamo samo z obema skupinama zelenjadnih rastlin, ampak ga izvedemo tudi v vsaki skupini zase tako, da zamenjamo posamezna plemena v vsaki skupini. Kjer je rasla n. pr. pred dvema letoma korenasta zelenjad, tja posadimo sedaj stročnice in obratno, kjer je bila n. pr. pred dvema letoma solata, tja sadimo sedaj kapsunice itd. Tako dosežemo, da se povrne ista rastlina na prvotno mesto šele v treh, štirih ali celo petih letih — čim kasneje, tem bolje.

Kdor hoče dosledno in do skrajnosti pravilno kolobariti, je neogibno potrebno, da si napravi čez zimo za prihodnje leto načrt. Le tako je izključena vsaka pomota.

Nove vrtove moramo gnojiti nekaj let čez in čez, samo s to razliko, da en del, ki je namenjen za prvo skupino, izmenoma gnojimo močnejše nego drugi.

Ko je pa vrt dobro udelan in ves pregnojen, tedaj ga lahko delimo v tri dele in gnojimo vsako leto prav močno s hlevskim gnojem eno tretjino za kapsunice, solate, kumare itd., drugo tretjino za korenasto zelenjad s kompostom ali z močnimi gnojili, tretje tretjine za stročnice pa sploh nič ne gnojimo ali samo malo s pepelom ali z močnimi gnojili.

Trajnih zelenjadnih rastlin (n. pr. beluša, raznih dišavnih zelišč) ne vpoštevamo pri kolobarjenju, ker so daljšo dobo na istem mestu.

Zanimivo je, da nekatera zelenjadna plemena ugodno vplivajo na zemljo, druga jo pa zelo izrabijo. Za kumarami, bučami, paradižniki, krompirjem, fižolom in grahom ostane zemlja v dobrem stanu, solate, zelena, korenje pa zemljo zelo izdelajo in tudi fizikalno poslabšajo.

b) Načrt.

Preden se lotimo kakršnegakoli dela, je potrebno, da si naredimo primeren načrt. Tudi pri obdelovanju vrta ne gre dobro brez njega. Potreben je ne samo z ozirom na kolobarjenje, kakor je bilo omenjeno v prejšnjem poglavju, ampak tudi iz drugih razlogov. Določiti moramo namreč že vnaprej, kaj bomo gojili in koliko vsake zelenjave.

Po velikih vrtovih goje navadno vso zelenjad, ki je v dotičnem okraju običajna. Na majhnih prostorih in za začetnika je pa težavno pogoditi pravo. Pred vsem si moramo biti na jasnem, ali bomo pridelovali zelenjad samo za dom ali tudi za prodaj. Za dom odločuje gospodinja, za prodaj pa tržne razmere in kupovalci. Za nas je važen dom, ker iz večine bomo pridelovali zelenjad le za lastno potrebo, in sicer na majhnih vrtovih.

Najprej si sestavimo seznam vseh tistih zelenjadnih rastlin, ki jih hočemo gojiti, vpoštevaje domače potrebe in pa velikost vrta. Po tehtnem in vsestranskem preudarku določimo potem, koliko prostora bomo obsejali, oziroma obsadili s posameznim plemenom ali sorto. Pri nekaterih določimo lahko tudi število rastlin, ki jih potrebujemo (n. pr. paradižnik). Iz malih vrtov izločimo že vnaprej tisto zelenjad, ki slabo uspeva, potem tisto, ki jo lahko pridelamo na polju (n. pr. krompir). Odločimo pa se posebno za tisto, kar se dobro sponaša, kar potrebujemo skoro vsak dan, kar težko dobimo ali je jako drago, in tisto, kar imamo posebno radi. Toliko v splošnem! Sicer pa v tem oziru ni mogoče podati točnih navodil. Treba je za vsako rabo posebe tehtnega preudarka v vseh podrobnostih in pa večletne izkušnje. Iz početka so napake neizogibne. To ali ono izpustimo, tega pridelamo preveč, onega premalo, marsikaj se šele pozneje izkaže za potrebno ali nepotrebno itd. Pazljivost, zani-

manje, večletna vaja in pa vestno zabeleževanje privedejo domačega vrtnarja polagoma na pravi tir. Nepremišljeno ravnanje, kar na slepo sajenje, moramo vselej prav drago plačati.

c) Več pridelkov na leto.

Domači vrt navadno ni velik. Gnojimo in obdelujemo ga lahko prav močno. Zato ga moramo pa izkoriščati kolikor največ mogoče. Njiva nam daje iz večine po en sam pridelek na leto. Vrtne grede nam morajo dajati po dva, tri, včasih celo po štiri pridelke.

Star francoski vrtnar pravi, da vrtna greda ne sme biti prazna nikdar čez 24 ur. S tem hoče reči, da moramo gredo takoj iznova obdelati, ko spravimo z nje en pridelek. Pri veliki raznoličnosti zelenjadnega rastlinja to ni težko. Nekatere zelenjadne rastline se razvijajo jako hitro, druge potrebujejo pa daljšo dobo, da dorastejo. Nekatere so neobčutljive za hladno spomladansko in jesensko vreme. Sejemo ali sadimo jih lahko prav rano spomladi. Druge so pa občutljive in moramo čakati z njimi do maja meseca, da se zemlja ogreje in da mine doba slane. Zopet druge potrebujejo iz početka malo prostora, saditi jih moramo pa daleč narazen, ker se pozneje zelo razrastejo. Kdor zna umno izrabljati vse te okolnosti, ne bo trpel prazne grede od rane pomladi do pozne jeseni. Še celo pozimi bodo nekatere grede obsejane.

Iz nekaterih praktičnih primerov bo lahko posneti, kako naj razvrstimo pridelke, da doženemo največji uspeh.

Kumare sadimo šele sredi maja meseca. Napačno bi bilo, ko bi jih do tedaj čakali s prazno gredo. Do srede maja meseca zraste na tisti gredi mnogo redkvice, berivke ali špinače jeseni sejane. To bi bil prvi pridelek. Sredi maja meseca gredo izpraznimo, temeljito pognojimo, obdelamo in posadimo kumare, ki bodo na njej do jeseni. Kumare so na ta način glavni pridelek. Ker jih moramo pa saditi zelo na redko in iz početka rastejo počasi, bi ostala greda večinoma prazna 4, 5 tednov ali še dalje. Zato pa posadimo isti dan, ko potaknemo kumare, v primerni razdalji od njih in ne pregosto kako zelenjad, ki ji ugaja močno gnojenje in ki hitro raste. To bi bila n. pr. solata ali kolerabe. V petih, šestih tednih se kumare razkošatijo in pokrijejo gredo, med tem bo pa oni vmes posa-

je ni sadež že goden in ga umaknemo kumaram. Na preprosti način smo dosegli na istem prostoru tri pridelke. Ko slana pomori kumare, lahko sejemo za njimi korenček ali kako drugo zimsko zelenjad (zimsko solato, motovilec itd.). Prav isto, kar velja za kumare, velja tudi za pozno zelje. Pred njim in med njim imamo lahko primeren pridelek.

Prvi grah sejemo že marca meseca. Doraste in ga lahko pospravimo konec junija ali vsaj kmalu v juliju. Za grahom vendar ne bomo pustili grede prazne do jeseni, ampak jo takoj obdelamo in obsadimo n. pr. z endivijo, kolerabami, peso itd. To bi bil drugi ali zadnji pridelek, ki bi se do jeseni prav lahko dobro obnesel.

Zelje, ohrovt, karfijole, zeleno moramo saditi zelo narazen. Ker rastejo ti sadeži iz početka počasi, je med njimi dovolj prostora za hitro solato. Med krompir sadimo grah, fižol; rdečo peso potaknemo med solato, zelje ali za obrobek. Za pritličnim fižolom sejemo zimsko solato, špinačo, sadimo še endivijo. Za ranim krompirjem pridelujemo endivijo, repo itd.

Silno važno pa je, da ne zamudimo niti dneva, ko je prostor za drugi ali zadnji pridelek izpraznjen. Včasih je odločilen samo en dan. Tudi je umevno, da je treba za vsak naslednji pridelek temeljito pripraviti zemljo in jo na novo primerno pognojiti.

2. Setev.

Veliko večino vrtnih rastlin razmnožujemo s semenom. To velja posebno za zelenjadne rastline. Nekatero zelenjad, zlasti pa prav mnogo cvetlic in drugih vrtnih rastlin (sadno drevje) razmnožujemo tudi z brsti. Semkaj spada razmnoževanje s potaknjenci (česen, hren, krompir, pelargonije, fuksije, krizanteme, klinčki), z grebenicami (ribez, kosmulje), z delitvijo (drobnjak, trajnice), s koreninskimi izrastki (jagode, češplje) in deloma tudi s požlahtnjevanjem ali cepljenjem (sadno drevje, rože).

Za navadne domače razmere je razmnoževanje s semenom najvažnejše.

Kakršna setev, taka žetev. V nobeni kulturi nima ta izrek tolike veljave kakor baš v vrtnarstvu. Od kakovosti semena in od setve sploh je po večini odvisen ves uspeh.

Za dober uspeh setve, najsi bo kateregakoli semena, je treba dobrega semena, pravega časa in vremena, primerne prostora in zemlje, dotičnemu semenu primerne setve in gojitve.

a) S e m e.

Kakšno je seme, spoznamo po zunanjih in notranjih znakih. Na zunaj mora biti semensko zrno primerno debelo, polno in kleno, napete kože. Vela, grbasta koža znači nezrelo seme. To ne velja za grahovo in čebulino seme. Pri fižolu znači grbasta koža veliko starost.

Vsako seme ima svojo posebno značilno barvo. Presvetla barva je znamenje nezrelega semena. Zdravo, zrelo seme ima poseben lesk ali sijaj.

Vonj po zatohlosti, plesnobi, miših itd. znači pokvarjeno seme.

Seme, ki ima sicer določen, značilen vonj (peteršiljevo itd.) je staro, ako vonj izgubi. Starost semena težko določimo na videz. Nekoliko se pozna po barvi in po lesku.

Notranja znamenja:

Najzanesljiveje spoznamo kakovost semena, ako preizkusimo njegovo kalivost. V to svrhu vzamemo navadno 100 povprečnih (ne najlepših) zrn in jih denemo kalit med vlažen pivni papir na primerno topel prostor (v zakurjeni sobi). Pred kalenjem je dobro, da namakamo seme 6 ur v topli vodi. Ako bi v določenem času skalilo vseh 100 zrn, bi bila to najugodnejša kalitev. Tako seme bi imelo 100% kalivosti. Navadno jih pa skali samo 50—90, torej je kalivost 50—90%. Ako pa skali od 100 zrn manj nego 50, je kalivost slaba. Seme z 20, 30% kalivosti ni za rabo, razen če ga imamo toliko, da posejemo lahko manjši kalivosti primerno večjo množino.

Čim starejše je seme, tem bolj ga mineva kalivost, nekatero seveda prej, drugo pozneje. Čebulno seme n. pr. je kalivo samo 2 leti, bučno in kumarno seme pa 6—8 let. Nekatero seme je boljše, ako je starejše nego sveže (kumare).

Teža (absolutna in relativna) je tudi zelo merodajna pri kakovosti semena. Ako tehta 1000 zrn zelnatega semena 5 gramov, je gotovo to seme boljše nego tisto, od katerega tehta isto število zrn samo 4 ali celo 3 grame (absolutna teža). Obojic imamo 1000 zrn, toda v prvem primeru tehtajo 5, v drugem samo 4 grame, torej so v prvem bolj debela in bolj polna in zaradi tega tudi boljša nego v drugem.

Liter graha iste vrste tehta 72—84 dkg. Katero je boljše? Gotovo težje blago, ker je bolj kleno in jedrnato (relativna prostorninska teža).

Vrednost semena se ceni tudi po čistoti. Ako je med semenom veliko plev, smeti ali celo zanikarnega semena, je manj vredno.

Zelo važna notranja lastnost vsakega semena je pravovrstnost. Žalibog, da je mnogokrat ne moremo spoznati na semenu niti na mladih rastlinah, ko skale. Pravovrstno je seme, ako iz njega prirastejo take rastline, kakršne smo pričakovali ali za kakršno smo ga kupili. Pri debelejših semenih (n. pr. pri fižolu) se pravovrstnost včasih pozna, pri raznih drugih semenih je pa to nemogoče. Seme od raznih, med seboj zelo različnih sort solate je n. pr. popolnoma enako. Isto je pri cvetličnih semenih itd. Pridelovanje semena in trgovina z njim sta stvar vesti in poštenja.

Preden seme shranimo, ga moramo na zračnem prostoru prav dobro presušiti, da se ne pokvari v shrambi. Potem pa ga spravimo na suhem, hladnem in temnem prostoru kolikor mogoče zavarovano proti zunanjim zračnim vplivom. Tako obdrži kalivost najdalje.

Nekaj zelenjadnih rastlin gojimo samo zaradi semena (sočivje), ki nam daje posebno tečno hrano.

b) Čas setve.

Vrtna semena sejemo vobče vse leto od februarja pa do septembra meseca. Največ setve je pa marca in aprila meseca. Kdaj to ali ono rastlino sejemo, je razvidno iz opazk v navodilih o pridelovanju posameznih vrtnih rastlin. Vsekakor pa si je treba čas tako urediti, da setev ni prerana, pa tudi ne prepozna. Pri tem se je ozirati posebno na občutljivost posameznih plemen, na mraz in pa na značaj in lastnosti dotične rastline. Vse setve opravljajmo pri vedrem, mirnem, po možnosti toplem vremenu, nikdar pa ne ob hudem vetru, zlasti pa ne ob dežju in tudi ne takoj po dežju, dokler se zemlja ne osuši.

c) Prostor in zemlja.

Glede odgoje bi lahko delili vse vrtno rastline v dve skupini, in sicer v take, ki jih sejemo vedno na stalno mesto

(peteršilj, korenje, stročnice), in v take, ki jih sejemo vedno v sejalnici in šele potem, ko so primerno razvite, presejamo na stalno mesto (kapusnice, večina cvetic). Nekaj je tudi takih, ki jih lahko sejemo na stalno mesto ali pa tudi presajamo (solata, pesa i. dr.)

Na stalno mesto sejemo v vrste ali pa kar navprek. Setev v vrste je z malo izjemami (n. pr. motovilec, berivka) bolj priporočena, ker rastline na ta način kaj enakomerno porazdelimo po gredi, ker jih lažje obdelavamo in ker je tudi v estetičnem oziru bolj prikupljivo, ako stoje v vrstah.

V sejalnicih tudi lahko sejemo v vrste. Ker pa gre tu le za majhne prostore, je setev navprek bolj v navadi, zlasti v zelenjadarstvu. Za prav rane spomladne setve (februarja, marca meseca) je najboljša sejalnica mrzla ali topla greda, za poznejše (aprila, maja meseca) pa zadostujejo zavetne in solnčne gredice ob kakem južnem ali zahodnem zidu.

Skoro vsem semenom občutljivejše zelenjadi in cvetic se hoče v sejalnici najboljše močne, sprstjenaste zemlje, pomešane z dobrim kompostom, nikdar pa ne gnojene s svežim gnojem. V to svrho uporabljajo vrtnarji najčešče udelano vrtno zemljo, pomešano z gnojem iz toplih gred. Kdor pa nima še takega gnojila, naj si pa pripravi dobrega komposta ali pa starega, popolnoma preperelega in razkrojenega gnoja, ki ga pomeša z vrtno zemljo. Tudi setvam na stalnem mestu ne prija svež gnoj, ampak kompost ali pa predelan gnoj (gnojna sprstjenina).

Vsako gredo, kamor sejemo, najsi bo prava sejalnica ali pa kakršnakoli vrtna gredica, kjer nameravamo sejati na stalno mesto, moramo tik pred setvijo temeljito obdelati, po potrebi in rastlinam primerno pognojiti, kepe prav na drobno zdrobiti in z grabljami razgrabiti, da je zemljišče ravno in gladko. Nato ga razdelimo s pomočjo napete vrvice v oddelke ali gredice po 1 m 20 cm široke, kakor jih potrebujemo, potem jih šele obsejemo bodisi v vrste ali navprek.

d) Razdalja, setev in gojitev setve.

Začetniki navadno sejejo pregosto. S tako setvijo se oškodujejo na dve strani. Prvič uporabijo preveč dragocenega semena, drugič pa dobe slabe rastline. Pregosta setev na stalnem mestu ni še tako usodna, ker rastline potem, ko neko-

Razpre-

z najvažnejšimi podatki o setvi, saditvi in

Zelenjad, ki jo sejemo na plano na stalno mesto	Seme je kalivo let	Seme vskali v dneh	Na 10 g zrn	Seme na 1 m ²	Kdaj sejemo	Kakšna zemlja
				gramov		
Grah	4—5	6—10	30—60	12—20	marca do maja	prejšnje leto pognojena
Fizol	3—4	8—10	10—30 20—50	15—30	v začetku maja	"
Špinača	4—5	4—6	na 1 g 80—120	3—4	sredi marca, od avgusta dalje	zelo pogno- jena zemlja
Korenček	3—4	18—24	400— —600	1	februar, marec	dobra, topla zemlja
Petersilj	2—3	20—30	800— —900	1	v začetku marca	prejšnje leto pognojena
Črne korenine	2—3	10—14	70—80	4—5	"	globok svet
Redkvia	4—5	5—8	80—100	2—3	od srede marca na tri tedne	bolj pusto, vlažna zemlja
Repica	4—5	4—8	350— —500	$\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$	od aprila dalje	dobro prejšnje leto pognojena
Rdeča pesa	5—6	10—14	40—90	1	sredi aprila	dobra, topla zemlja
Čebula	2	10—14	200— —250	2	začetkom marca	gnojna zemlja
Por	2	12—18	300— —400	6	"	dobra vrtna zemlja
Kumare	7—8	6—7	40—60	1	sredi maja	močno pognojena, topla zemlja

delnica

obdelovanju navadnih zelenjadnih rastlin.

V kateri razdalji so vrste	Koliko tednov raste	Kdaj je godna	Opazke
60—80 cm narazen	6—8	maja do julija	Visoki grah samo v dveh vrstah na eni gredi 6—8 cm globoko
grmiče 30—40 cm, na koleh 60 cm	8—15	julija do oktobra	Fizol sadimo plitvo 3—4 cm
navprek ali v vrste po 20 cm	4—6	oktobra do junija	Jesenska setev posebno priporočena
v vrste po 20 cm	10—12	junija do novembra	Setev moramo temeljito povaljati ali pohoditi
„	8—10	od maja dalje	Med kalenjem moramo skrbeti za zadostno vlago, sicer kali seme jako slabo in kasno
v vrste po 25 cm	35—40	oktobra do aprila	Pri izkopavanju paziti, da se korenine ne ranijo.
v vrste po 25 cm	4—5	od maja dalje	Redkvice ne sme zalotiti slana, potem gre v cvet
navprek	13—15	od julija dalje	Sejmo zelo redko
v vrste po 25 cm	20	od avgusta dalje	Posamezna zrna dajejo po 2—3 rastline
v vrste po 20 cm	20—25 16—18	avgusta	Čebulo vzgajamo iz semena in čebulka. Zelo zgodaj sejmo in presajamo na dobro pregnojeno, vlažno zemljo
„	20—25	od avgusta dalje	
v vrstah po 15 cm narazen, vrste 1·5 m	8—10	julija do septembra	Sejmo na plano ali pa v lončke in presajamo

Zelenjad, ki jo sejemo v sejalnice	Koliko let je seme kalivo	V koliko dneh vskali	Koliko zrn gre na 1 g	Koliko rastlin na 1 m ²	Kdaj sadimo	Kakšna zemlja
Rano in rdeče zelje	4—5	6—8	250— —400	4—6	sredi aprila	dobro pognojena zemlja
Pozno zelje	4—5	6—8	200— —400	3—5	koncem maja	"
Karfijole	3—5	6—8	280— —390	3—5	od aprila do junija	najboljša vlažna vrtna zemlja
Ohrovt	4—5	6—8	280— —370	4—6	od srede do konca aprila	dobro gnojena zemlja
Rožni kapus	4—5	6—8	340— —400	6—8	junija	"
Kolerabe (vrtne)	4—5	6—8	250— —360	12—18	od srede aprila do julija	lahka zemlja
Kolerabe (podzem.)	4—5	5—7	260— —300	6—8	junija	dobra težka zemlja
Zélena	3—4	20—30	okrog 2000	10—12	v začetku maja	zelo gnojena zemlja
Glavata solata	3—4	6—10	800— —1200	12—16	od srede aprila dalje	zelo dobro pognojena zemlja
Endivija	4—5	6—8	800— 900—	8—10	koncem julija	najboljša vrtna zemlja
Paradižniki	2—3	6—8	250— 300—	2—4	od srede do konca maja	zelo gnojena topla zemlja

V kateri razdalji	Koliko tednov raste	Kdaj je godna za rabo	Opazke
40 cm	20	julija	Kapusnice sadimo v raznih razdaljah, pozne bolj narazen nego rane. Karfijole so najbolj izbirčne. Najbolje uspevajo na novi zemlji, kjer niso še rasle kapusnice. Zelo gnojena zemlja in veliko vlage.
50—55 cm	20	oktobra, novembra	
60—90 cm	20	avgusta do januarja	
60 cm	20	julija do novembra	Hlevski gnoj. Jesensko gnojenje!
60 cm	30	decembra in januarja	Prebije zimo na planem.
20—30 cm	8	julija do jeseni	Sadimo gosto!
35 cm	20	oktobra, novembra	Potrebujejo jako pognojeno zemljo s hlevskim gnojem. Gnojnica!
40 cm	28—30	od septembra dalje	Pogosto okopavanje. Zéleno sadimo plitvo.
15—30 cm	8—10	od maja do jeseni	Prestare sadike niso za rabo.
30—40 cm	8—12	sept. do decembra	Setev v senčne gredice.
1 m	20	od julija dalje	Veliko komposta! Solnčna topla lega!

liko porastejo, lahko prepulimo. V sejalnici pa to ni tako lahko, ker sadike oškodujemo, ako le preveč brskamo po njih. Pred vsako setvijo moramo torej vsaj približno preračunati, koliko semena gre na določeno ploskev, ki jo mislimo obsejati. Glej razpredelnico na prejšnjih straneh 3. in 4. predel!

Drobno seme, ki ga moramo vrhutega sejati redko, je jako težko vsejati tako, da je enakomerno razdeljeno po vsej določeni ploskvi. Zato tako seme navadno pred setvijo zmešamo s suho prstjo, s peskom, s pepelom, stolčeno kredo itd. in šele mešanico sejemo bodisi v vrste ali navprek. (Solata, peteršilj, korenje itd.)

Debelejša semena navadno polagamo posamezna v jarke, v določenih razdaljah, zrno za zrnom (grah) ali pa v jamice po več zrn skupaj (fižol).

Vsako setev je treba pokriti z zemljo. V toplih gredah, kjer sejemo na majhnih ploskvah, pokrijemo setev s tanko plastjo kompostne prsti, na vrtnih gredah pa seme navadno pokopljemo z grabljami, in sicer na ta način, da prekopljemo vso obsejano ploskev površno in na drobno in jo potem prav po lahko prevlečemo z grabljami. Debelejše seme, ki ga sejemo v jarke in jamice, pa zaspemo z zemljo bodisi z motiko ali tudi z grabljami.

Da more seme kaliti, je treba, da se ga zemlja tesno oprijemlje od vseh strani. Zato je važno, da na kak način potlačimo površje posejanega zemljišča. Obsejane njive povaljajo s težkimi valjarji. Vrtnarji pa si navežejo na noge primerne deske ter pohodijo setve. Tudi z lopato dosežemo isti namen, ako z njo malo potolčemo zemljo. V toplih gredah pa jo navadno potlačimo z ravno desko, na katero pribijemo prilično držalo. Končno mora imeti seme primerno vlago, da kali. V topli gredi vsako setev zalijemo s škropilnico, toda tako previdno, da voda prav nič ne raznaša zemlje. Ob suhem vremenu je treba zaliti tudi setve na planem.

Solnčni žarki lahko zelo oškodujejo setev, ker prenaplo osuše zemljo na površju. Zelo koristno in včasih neogibno potrebno je torej, da posejane gredice pokrijemo s smrečino ali s kako drugo zračno odejo, ki jo moramo pa seveda takoj odstraniti, ko začne seme kaliti. To pokrivanje ali obsenčevanje je posebno važno pri setvah v vročem poletnem času (endivija,

motovilec). Ako opustimo to delo, se lahko primeri, da ne skali niti eno zrno.

Setev je treba tudi primerno gojiti. Najmanj opravka imamo s setvami v toplih gredah. Ko rastline skale, jim moramo poskrbeti dovolj svetlobe in vlago. Toda zalivati jih smemo samo ob suhem, solnčnem vremenu. Ob oblačnem ali celo dolgotrajnem deževnem ali mrzlem vremenu je pa zalivanje vedno škodljivo, ker provzroča gnilobo. Navadne, trde vrtnne rastline (solata, kapusnice) je treba prav kmalu, ko nekoliko odrastejo, polagoma privajati zunanjemu zraku, da se pred presajanjem dobro utrde. Tople grede zato vedno bolj in bolj zračimo, iz početka samo podnevi, pozneje tudi ponoči. Šele ko so rastline popolnoma utrjene in privajene zunanjemu zraku, so sposobne za presajanje. Pletev je v sejalnica navadno nepotrebna, ker rasto sadike tako hitro, da se plevel ne more razpasti. Tu in tam pač lahko izpulimo prebohotno lobodo ali kak drug enoleten plevel, toda previdno, da sadik ne spravimo iz naravne lege. Tudi zalivati je treba jako previdno, da rastline ne poležejo.

Setve na planem pa gojimo na ta način, da jih kmalu, ko nekoliko odrastejo, prepulimo, ako so pregoste (peteršilj, korenje etc.), potem jih pa oplevemo in okopljemo. Nadaljnje obdelovanje je opisano pozneje.

3. Presajanje.

Mnogo vrtnih rastlin sejemo v sejalnice in jih potem p r e s a j a m o na stalno mesto (solato, kapusnice, zeleno, paradižnike itd.), ker le tako dosežemo, da se popolnoma razvijejo in dado dovoljen pridelek.

Najlepše presajamo na zemljišču, ki je v to svrhu prav pripravljeno (prekopano in gladko poravnano). Čim dalje je že obdelano, tem bolj se vrhnja plast strdi in tem neugodnejša je za presajanje, zlasti ako jo je prej že večkrat premočil obilen dež. Zato je najbolje, da s pripravo zemlje počakamo dotlej, da so sadike dovolj razvite.

Presajanje se dobro sponese ob vlažnem, oblačnem vremenu ali ako prav po malem rosi. Kadar pa tako dežuje, da je zemlja blatna, ne presajajmo! Ob jasnem, solnčnem vremenu presajamo proti večeru, ko smo podnevi dobro premočili po-

vršje. V suho zemljo ni da bi presajali, ker se jamice sproti zasipljejo.

Presajamo s kljukastim in zašiljenim klinom. Ako je konica okovana, gre delo še laže izpod rok, ker se vlažna zemlja ne oprijemlje gladkega železa.

Sadimo vedno v vrstah ob napeti vrvici, kajti najbolj izurjen vrtnar ne pogaja ravne črte brez vrvice. Ko je zemlja pripravljena in vrvica napeta, vzamemo v levo pest sadik, v desnici imamo pa klin, s katerim narejamo v zemljo primerne luknje. Nato primemo s kazalcem in palcem levice posamezne rastline za list in pomolimo korenine v luknjo, s klinom pa zabodemo tik luknje in pritisnemo zemljo h koreninam tako, da ostane poleg rastline jamica za zalivanje. Ako imajo rastline dolge srčne korenine, odščipnemo vsaki z nohti precejšnji del repka.

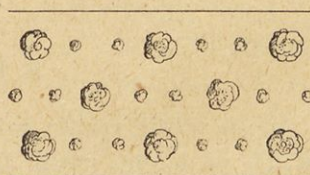

Pod. 21. Kako presajamo rastline.

Rastline sadimo navadno v več vrstah na eno gredico, in sicer tako, da stoje v trikotu v pravilnih razdaljah, ki so pri raznih rastlinah različne in ki so označene pri opisu posameznih

Pod. 22. Trikotna saditev. (N. pr. kolerabe, solata itd.)

Pod. 23. Trikotna saditev z vmesnim sadežem. (N. pr. glavni sadež zelje, vmes pa solata.)

zelenjadnih plemen. Kvadratna ali pravokotna saditev za vrtno rastline vobče ni tako primerna.

Nekatere rastline presajamo (pikiramo) že v sejalnici in celo po večkrat samo zaradi tega, da se jim bolje razvijejo korenine, preden jih presadimo na stalno mesto. Take pikirane rastline potem ne čutijo presajanja tako neugodno kakor nepikirane, zlasti ako jih presajamo s kepo. Vsaj po enkrat moramo pikirati paradižnike, zeleno, karfijole. Drugih kapusnic in solate

pa n. pr. nikdar ne pikiramo. To drobno delo je posebno važno pri cvetličarstvu.

Ako zemlja ni dovolj vlažna, zlasti pa ob vedrem, jasnem vremenu, moramo sadike takoj, ko smo gredice obsadili, zaliti izdatno h koreninam. To je potrebno, da se zemlja zapere in trdno oprime korenin. Nazadnje pa popršimo rastline, z razpršilnikom. Od zalivanja zavisi ob suhem vremenu ves uspeh našega dela. Voda je po vsakem sajenju in pikiranju rastlinam nujno potrebna.

4. Pletev.

Plevel je najhujši sovražnik v vrtnarstvu in zatiranje plevela — pletev — najvažnejše vrtnarsko delo. Plevel na več strani ogroža kulturne rastline. V zemlji jim odjeda hrano, nad zemljo jim pa zapira zrak, posebno pa svetlobo. Poleg tega pa suši zemljo, ker njegovi listi izhlapevajo tudi obilo vlage. Ako ga količkaj puščamo vnemar, že imamo ogromno škodo in se ga pozneje prav težko iznebimo. Plevel zatiramo vse leto najpogosteje s pletvijo, pa tudi na druge načine.

Razmeroma nedolžen je enoletni plevel. Izrujemo ga čimprej, ko toliko poraste, da ga je moči prijeti in ločiti od kulturnih rastlin. Nikdar pa ne smemo čakati, da bi ocvetel in obrodil seme. Saj imamo dovolj opravka s tistim plevelom, ki se nam zaseje s tujih zanemarjenih vrtov. Najbolj nadležen enoletni plevel so kurja črevca.

Hujšo preglavico delajo vrtnarjem trajni pleveli, to so tiste večletne rastline, ki jim odmirajo vsako jesen nadzemeljski deli, podzemeljska stebila (korenike) pa ostanejo živa in se na vse strani razraščajo in vsako leto iznova ozelene. Semkaj spadajo posebno tele plevelne rastline: pirika ali pirnica, kozje tačke, osat, plazeča zlatica, slak, preslica, koprive, hren in še nekaj drugih manj znanih.

Kdor hoče imeti mir pred tem plevelom, ga mora temeljito zatreti, potem pa dobro paziti, da se mu iznova ne zaplodi in razpase. Tu pa sama površna pletev ne zadostuje. Že pri spomladnem obdelovanju zemlje je treba izbrati iz nje sleherni koreninico, ki jo dosežemo, prav tako tudi pozneje pri vsakem obdelovanju. Pri pletvi izderemo korenike tako globoko kolikor mogoče in dosledno vselej, ko se pokažejo zopet novi poganjki. Korenik ne nosimo na kompost, ampak jih razgrnemo na solncu,

ki jih prej ali slej umori. Posebne težave dela vrtnarjem plevel med grmičevjem ob ograjah, v živi meji in po vseh tistih prostorih, ki jih ne obdelujemo vsako leto in kjer ne moremo izlahka do njegovih korenin. Če so take razmere, je treba zelenje v poletnih mesecih večkrat temeljito porvati ali vsaj požeti sproti, ko se pokaže. Na ta način pešajo korenine bolj in bolj ter sčasoma odmrjo.

5. Okopavanje.

Površina zemlje, najsi bo še tako dobro pripravljena, se med letom kolikor toliko zgosti in strdi, da zrak ne more izlahka do korenin. Nasprotno pa strjena površina zelo olajšuje uhajanje vlage iz spodnjih plasti. Zlog zemlje se namreč neugodno izpremeni. To pa jako ovira rast in razvoj rastlin. Zato je treba zemljo med rastlinami večkrat na plitvo zrahljati, da zadobi zopet grudičasti sklad, in tako zraku olajšati pristop vanjo, vodi pa zapreti pot navzgor. Po pravici torej lahko imenujemo okopavanje ključ, ki odpira zraku pot v zemljo, obenem pa zapira vlago pot iz zemlje. Zato je pa okopavanje baš v vrtnarstvu tako važno in potrebno delo, da ga brez občutne škode ne smemo nikdar odlašati ali celo opustiti.

Vrtnne rastline okopavamo po potrebi — vobče čim večkrat, tem bolje. Vendar ne smemo ničesar pretiravati, ker potrebuje tudi zemlja nekega odmora, da se morejo razmnožiti v zemlji bakteriji, ki igrajo v življenju rastlin odlično vlogo. Zlasti je potrebno, da zemljo zrahljamo po hudih nalivih ali po dolgotrajnem dežju. Dokler so rastline še majhne in ako so razmeroma goste, okopavamo obenem s pletvijo. Tedaj je najpripravnejše orodje majhna kopoljica z motičico in z dvema rogljema. Ko pa rastline porastejo ali ako imamo redkejše nasade (kapsunice), okopavamo z večjo motiko in tudi precej globlje. Pri okopavanju skrbno odstranimo ves plevel.

Med dežjem ali takoj po dežju ne smemo nikdar okopavati. Vrtnim rastlinam večkrat tudi škoduje, ako bi jih okopavali ob hudi rosi.

Okopavanje največ zaleže en ali dva dni po dežju, ko je zemlja osehla in se je nadejati trajnega lepega vremena. Ako to delo sproti zaliva dež, skoro več škoduje nego koristi.

Nekatere vrtnne rastline (paradižnike, kapsunice, grah, fižol, rani krompir) osipavamo, ko so nekoliko porasle. Z

osipavanjem jih bolj zasidramo, pospešimo tvorbo novih korenin, to pa ima za posledico bujnejšo rast. Osipanih rastlin navadno ne okopavamo več.

Ako imamo večje ploskve, ki so zasajene v vrstah in bolj na redko pa so brez plevela, se lahko izognemo zamudnemu okopavanju na ta način, da skorjasto zgornjo plast v vrstah med rastlinami raztrgamo z železnimi grabljami. To delo gre hitro od rok, pa je istotako jako uspešno, zlasti ker ga izvršimo lahko večkrat po potrebi.

6. Namakanje.

Nežno in okusno zelenjad pridelamo le tedaj, ako je nič ne ovira v rasti. Nobena ovira pa ni tako huda, kakor če ji primanjkuje vlage. Rastline zaostanejo, olesene in hitreje zore in so zaradi tega čimdalje neokusnejše. Suša se pa v naših krajih ponavlja navadno takrat, ko raste zelenjad najbujneje in potrebuje največ vlage. Brez zalivanja torej vrtnarjevo delo ne more uspevati. Dežnica, potočnica ali rečnica so najboljša voda za zalivanje. Najslabejša pa je mrzla in trda voda iz studencev in vodovodov. Taka voda se mora zlasti spomladi pred uporabo ogreti na solncu. Nežnejše rastline (kumare) bi z mrzlo studenčnico naravnost zamorili.

Vrtnar zaliva s cevjo žejno zemljo, z razpršilnikom pa škropi rastline. Kadar hoče napojiti izsušeno zemljo, tedaj zaliva s cevjo naravnost do korenine posamezne rastline.

Kadar gre za to, da pokrepča samo vrhovino in liste, pa poprši gredice z razpršilnikom. Neveščji ljudje zalivajo navadno samo površno, tako zmočijo le gorenjo plast kak centimeter na debelo, češ, da zadostuje, ako je zemlja le na površju mokra. Tako zalivanje ne zaleže skoro nič, ker vlaga ne pride do korenin. Neprimerno boljše je, da zalivamo bolj poredko, pa temeljito nego vsak dan, pa površno.

Pri zalivanju s cevjo je paziti, da vodni curek ne izpira in ne odnaša zemlje od rastline. Zato ne smemo zalivati z viška, ampak konec cevi podteknimo prav do tal in zalivajmo počasi, da voda ne odteka od rastline, ampak tik ob njej v zemljo.

Do konca maja zalivajmo ob jutranjih in dopoldanskih urah, šele pozneje, ko nastopi vročina (od junija meseca dalje) proti večeru in v mraku. Ob hudi vročini na pekočem solncu ne smemo zalivati. Osebito je paziti, da voda, s katero zalivamo, ni

premrzla. Čim manjša razlika med toploto vode in toploto zemlje, tem večji učinek bo imelo zalivanje. Preobilo, nepotrebno vsakdanje zalivanje — nekako iz navade — je škodljivo rastlinam in obenem silno mučno in utrudljivo delo. Tudi v tem oziru je treba delati s premislekom, po potrebi posameznih rastlin.

Prepogostemu zalivanju se lahko izognemo, ako ob hudi poletni vročini pokrijemo zemljo med rastlinami s kompostom, z drobnim preperelim gnojem, s šotnim zdrobom ali s kako podobno tvarino. Pod tako rahlo, zračno odejo ostane zemlja vlažna in zelenjad je mnogo bolj okusna, nego če bi jo močno zalivali.

Zalivanje z gnojnico je v vrtnarstvu zelo važno. Uporabljamo jo, razredčeno z vodo, za zalivanje takih rastlin, ki potrebujejo obilo dušika (špinača, solata, zelena, kapusnice itd.). Z gnojnico zalivajmo vedno tik pred dežjem ali med njim. Ako ga je premalo, je dobro, da po gnojnici zalivamo še s čisto vodo.

Gnojnice nikdar ne polivajmo po rastlinah z razpršilnikom, ampak vedno le s cevjo prav pazljivo do korenin, da ne zmočimo listov. Preden zalivamo bodisi z vodo ali z gnojnico, je treba zemljo zrahljati, da more tekočina hitreje vanjo in ne odteka po površju.

7. Varstvo.

Vrtno rastlinstvo ima mnogo sovražnikov, ki ga na vse mogoče načine zajedajo ter ovirajo v rasti ali ga celo popolnoma uničujejo.

Najnevarnejši so brezštevilni živalski škodljivci, katerih ni varno skoro nobeno zelenjadno plemo. Laže se je ubraniti rastlinskih zajedalcev, zlasti ako pravilno gnojimo in kolobarimo.

Največ zajedalcev imajo korenine in pa listi. Saj vemo, kakšna nadloga so na vrtu miši, bramorji, ogreci, strune, sovke in pa polži, bolhači, gosenice, stenice, listne ušice itd. Tudi drugače koristni krt nam naredi na vrtu lahko ogromno škodo, zlasti ako zaide v sejalnice ali celo na toplo gredo.

Miši odpravimo z vrta z zastrupljenim zrnjem, ki ga polagamo v rove, ali pa jih lovimo v pasti.

Krte preženemo, ako potaknemo v rove v petroleju ali v karbolineju namočene cunje itd. Drugod jih love in žive odnašajo na zemljišča, kjer ne morejo delati škode. Pametni vrtnarji

nikoli ne pobijajo krta, dobro vedoč, da jim neznatno škodo poravnava na drugi strani z uničevanjem škodljivcev z obrestmi vred.

Tudi v o h u r je silno neljub gost naših vrtov. Ubranimo se ga s strupom ali ga pa lovimo v pasti.

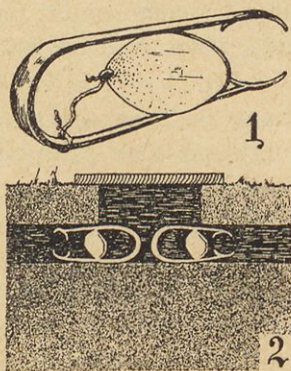
B r a m o r j e zatiramo na razne načine. Najbolj jim pridemo do živega, ako poiščemo gnezda in uničimo mladi zarod. Lovimo jih tudi v cvetlične lonce, ki jih razstavimo po vrtnih stezicah do roba v zemljo in strnemo s palicami, položenimi trdno na zemljo. Seveda jih lovimo in pobijamo tudi ob raznih drugih prilikah, ko obdelujemo zemljo.

Ogrce skrbno pobiramo vse leto in ob vsaki priliki, ko zemljo prekopavamo ali ko jih zalotimo pri osehlj rastlinah. Pokončevati moramo tudi hrošče.

Strune lovimo na solato. Objedena rastlina zvane. Velost nam pokaže, kje imamo iskati sovražnika.

G o s e n i c e vrtne sovke so silno škodljive, ker najedajo zlasti mlade kapusnice. Vendar pa se dado razmeroma lahko pokončati, ker jih najdemo podnevi zvite v svitek v bližini izpodjedenih rastlin prav blizu vrha. Tudi gosenice raznih drugih metuljev, zlasti kapusovega belina opustošijo zelnate nasade do golih reber, ako jih o pravem času ne zatiramo. Najlažje delo imamo, ako junija in julija meseca večkrat preiščemo zelnate rastline in zmečkamo gosenično zalego že v jajčecih, ki so v kupčkih na spodnji strani listov. Kdor pa čaka tako dolgo, da se gosenice izležejo ali celo porastejo in se razlezejo po listih, si nakoplje mučno in zamudno delo.

V suhih letih se ponekod po vrtovih pojavljajo v veliki množini l i s t n e s t e n i c e, ki izsesavajo sok iz listov, vršičkov pa tudi iz plodov (jagode) ter provzročajo lahko ogromno škodo, zlasti na kapusnicah in raznih cveticah. Težko jim je priti do živega, ker so jako gibke in jih zaradi smradu tudi ptice ne marajo. Kvasijeva brozga, močna milnica ali 2 % raztopina tobačnega izvlečka jih umore, ako jih poškopimo z njimi.

Pod. 24. Past za voluharje.

Seveda ne smemo škropiti s temi tekočinami delov, katere menimo uživati, vsaj ne neposredno pred uporabo.

Polži so strašna nadloga po vlažnih, senčnih vrtovih. Razplode se včasih tako, da uničijo vse zelenje. Drobne slinarje hitro pobero kure, ako jih pustimo na vrt. Velike vrtno polže moramo pa neumorno pobirati in pokončevati sami. Lovimo jih tudi z vabo v izdolben krompir, vlažne šope slame, v katere se polži kaj radi zalezejo. Če se hočemo polžev popolnoma iznebiti, jim ne smemo nuditi na vrtu senčnih skrivališč, kakor so žive meje, razno zanemarjeno lepotično grmičevje, listje itd.

Bolhači so ob suhih letih huda nadloga mladim rastlinam, zlasti kapusnicam in repi. Preženemo jih le z vlago, ker ljubijo posebno suha, sipka tla. S pepelom, z živim apnom, s sajami ali s Thomasovo žindro potresenih prostorov se tudi ogibljejo.

Listne ušice delajo škodo, posebno na sadnem drevju, lepotičnih rastlinah (rože), pa tudi na zelenjadi (bob, fižol). Ako jih začnemo preganjati takoj, ko se pokažejo, niso baš nevarne. Najuspešneje se jih odkrižamo, ako napadene vršičke škropimo z 1—2 % tobačnim izvlečkom, ki mu primešamo nekoliko milnice (mazavo milo!). Bobu poščipnemo ušive vršičke. Listne ušice napadajo zlasti bolehave rastline.

Beluše uničujeta beluševa muha in belušev hrošč. Zatiranje glej pri opisu beluša!

Bule na zelnih koreninah provzročata zelna muha, ki polaga jajčeca na stebela mladih rastlin. Ličinke se zarijejo v stebela, ki zaradi tega nabreknejo. Zelne sadike z nabrekli stebli niso za rabo, na ogenj z njimi! Enako škodo provzročata zelni rilčkar.

Obeh škodljivcev se ubranimo, ako vsako jesen temeljito in na globoko obdelamo zemljo ter jo dobro pognojimo z živim apnom. Preobilo gnojenje s straniščnikom pa nasprotno veliko pripomaga, da se škodljivca razmnožujeta. Zelo napačno je tudi, ako bi sadili kapusnice več let zapored na istem mestu (kolo-barjenje).

Pri nas je jako razširjen rilčkar grahar, čigar ličinka živi v svežem grahu. Ko grah dozori, se v njem zabubi in preobrazi. Tak grah ni kaj prida za seme.

Končno moramo omeniti še dve domači živali, ki jih moramo vedno odganjati z vrta, ker sta jako nadležni. Kura in

pe s ta poleti velika vrtna škodljivca. Na lepo urejenih vrto-
vih jih ne moremo trpeti.

Vrtno rastlinje boleha tudi za raznimi boleznimi, ki so iz večine posledice glivičastih zajedalk. Vendar pa se vobče teh zajedalcev laže ubranimo nego živalskih. Pred vsem je treba pomniti, da jako pospešuje rastlinske bolezni enostransko in preobilo gnojenje z dušikom (gnojnica, stranišnik) in pa večletno pridelovanje na istem mestu. Zadostna množina kalija in fosforove kisline, zlasti pa apna, poleg tega pa neprestano kolobarjenje so najboljši porok za zdravje in uspešno gojitev vrtnih rastlin.

Preobila moča, pomanjkanje zraka in pa neprimerno obdelovanje tudi jako pospešujejo razvoj rastlinskih bolezni.

Največkrat imamo v vrtnarstvu opraviti z gnilobo (pri krompirju, zelju, solati itd.). Tu in tam opazujemo tudi pikec ali palež, rjo in plesen. Korenine kapusnic včasih nabreknejo (golšasto zelje) skoro tako, kakor bi jih bil zalegel zelnililčkar ali zelna muha, toda če prerežemo nabrekline, ne najdemo v njih nikakih živali. To je zelna kila (hernija), ki jo provzroča neka glivica. Skoro zanesljivo se je izognemo, ako gnojimo z apnom in pametno kolobarimo.

Proti grahovi plesni je najboljši pripomoček čim zgodnejša setev.

Deset zapovedi v obrambo proti zajedalcem.

Po profesorju Lüstnerju.

1. Sej samo zdravo in popolnoma razvito seme! Razpokano ali kakorkoli skvarjeno seme je sumljivo. V njem so se lahko vgnezdili razni provzročitelji rastlinskih bolezni.

2. Ne sej pregosto! V pregosti setvi so posamezne rastline zanikarne in slabotne in zaradi tega bolj podvržene raznim boleznim.

3. Sadike privajaj že iz mlada zunanjemu zraku in vremenskim izpremembam, ki jim bodo izpostavljene pozneje, ko jih presadiš na plano.

4. Upoštevaj izkušnje drugih in vzgajaj le tisto rastlinje, ki se je izkazalo v tvojem podnebjju za najboljše, najodpornejše proti raznim škodljivcem in boleznim. Le take sorte dajo najzanesljivejši pridelek.

5. **Pametno kolobari!** Menjavaj vsakoletne setve tako, da iste rastline nikdar ne gojiš po več let zapored na istem mestu. Mnogi škodljivci in provzročitelji bolezni ostanejo v zemlji in čakajo enake setve prihodnjega leta. Ako kolobariš, jim vzameš pogoje za življenje, ker ima vsako rastlinsko pleme svoje zajedalce.

6. **Pazi na pravilno gnojenje!** Premočno z dušikom gnojeno rastlinje raste preaglo in prebujno; take rastline so občutljive za vremenske izpremene in bolj nagnjene k boleznim. Najboljše gnojilo za vse vrtno rastlinje sta predelana hlevski gnoj in kompost. Tudi močna (umetna) gnojila so v tem oziru včasih še posebno koristna.

7. **Daj zemlji po potrebi tudi apna!** Apno je zdravilo zemlji in rastlinam. Naravnost pokončuje tudi škodljivce in provzročitelje bolezni.

8. **Nikdar ne puščaj po vrtu odpadkov in ostankov zelenjadi!** Zdrave odpadke skomposti ali pa zakoplji v zemljo, da segnijejo, bolne in sumljive pa sežigaj! Jeseni prekoplji zemljo! S tem dosežeš, da se preko zime v njej razkrajajo redilne snovi in obenem se uničujejo zajedalci.

9. **Zatiraj na vrtu plevel!** Z njim vred uničiš tudi mnogo škodljivcev in provzročiteljev bolezni.

10. **Glej da z gnojem in s kompostom ne zanašaj na vrt rastlinskih bolezni in plevela!** Zato ne znašaj na kompost bolnih rastlin ali plevela s semenom!

Drugi del.

Posebno vrtnarstvo.

A. Zelenjadarstvo.

I. Kapusnice (zelnato povrće)

H kapusnicam spadajo razne vrste zelja, ohrovt, karfijola, glavičasti ali kodrasti in listnati kapus, kolerabe in podzemeljske kolerabe. Kapusnice bolje uspevajo v hladnih, meglenih nižavah nego na suhih višavah. V mrzlejšem podnebjju se sploh bolje sponašajo nego na toplem. Hoče se jim globoke, dovolj vlažne, udelane, rodovitne zemlje in po večini preneso obilo gnojenje tudi s svežim gnojem, dasi jim bolj ugaja predelani gnoj ali kompost.

Vse kapusnice sejemo v sejalnice in jih potem, ko so dovolj razvite (5—7 tednov stare), presajamo na stalno mesto.

Za poznejši razvoj je zelo koristno, ako mlade rastlinice, ko v sejalnici narede 2—3 liste, presadimo (pikiramo) na druge gredice po kakih 5—10 cm narazen.

Kapusnice je treba na stalnem mestu marljivo pleti, okopavati in ob suhem in vročem vremenu zalivati. Pozneje, ko so že precej razvite, jih večinoma tudi osipavamo.

Vroč, suho poletje je kapusnicam zelo neugodno. Zato se nekatere povoljno razvijejo le spomladi, preden nastopi vročina (kolerabe), druge pa na jesen, ko se zemlja ohladi in ne manjka moče (zelje). Zračna vlaga je vsem jako koristna.

Vse kapusnice so dvoletne rastline. Prvo leto se razvijejo tisti deli, ki jih uporabljamo za živež (listi, steblo), drugo leto poženejo pa pravo steblo, cveto in rode seme (semenske rastline). Za mraz večinoma niso zelo občutljive. Nekatere prebijejo vso našo zimo na planem (glavičasti, listnati kapus), včasih tudi brez kake odeje.

1. Zelje (glavati kapus).

Ta kapusnica je pri nas najbolj znana. Goje jo velike množine ne samo po vrtovih, ampak tudi po njivah. Močna, ilovniata in globoko obdelana zemlja ji posebno ugaja, zlasti ako ima dovolj moče. Slabeje se sponaša v lahkih, suhih tleh in v sušnih letih. V sirovi zemlji, najsi bo še toliko pognojena, naredi

Pod. 25. Zelje.

Kratkokocenasto glückstadsko.

zelje sicer velike, a puhle glave s trdimi, neokusnimi listi. — Čvrste glave z nežnimi listi zrastejo le na močno pognojeni in udelani vrtni zemlji. Na zelenjadem vrtu gojimo iz večine le bolj rano zelje. Pozne sorte sade po njivah (zelnikih). Rano zelje se razvije v 12 do 14 tednih, pozno pa raste celo do 18 tednov in še dalje.

Najranejše zelje pridelamo, ako ga sejemo sredi septembra meseca. Čez zimo zavarujemo sadike v mrzlem gnojaku, odkoder jih presadimo na plano že marca meseca. Godne so konec junija meseca. V toplejšem podnebju jih lahko že jeseni pre-

presadimo na stalno mesto v plitve jarke. Navadno pa sejemo rano zelje marca meseca, presajamo ga pa aprila. Doraslo je julija in avgusta meseca. Ko so glave dovolj trde, jih je treba kmalu uporabiti, ker v deževnem vremenu rade razpokajo in gnijejo.

Kako pridelujemo pozno zelje, je splošno znano. Sejemo ga aprila, presajamo maja do junija meseca. Razvija se bolj na jesen septembra in oktobra meseca.

Zelje sadimo v trikotu najraje po dežju ali vsaj ob oblačnem vremenu. Na gredico pridejo navadno po 3 vrste. Rane sorte, ki delajo drobne glave, stoje lahko 35—40 cm vsak-sebi. Pozno zelje mora biti pa bolj redko (po 50—60 cm narazen).

Ako zemlja ni prav močno vlažna, je treba vsako rastlino takoj, ko jo posadimo, zaliti s cevjo, nazadnje popršimo pa še vso gredico.

Poleg ugodne lege in dobre zemlje je treba zelje tudi primerno obdelovati. Kmalu po saditvi ga okopljemo in par tednov pozneje osipamo. Rano zelje je treba poleg tega pridno zalivati, ker dela glave v najtoplejšem letnem času. Tudi zalivanje z gnojnico jako pospešuje rast in razvoj glav.

Zelja je mnogo zvrsti. Skoro v vsakem kraju so udomačene posebne sorte. Vobče razločujemo zelne zvrsti po obliki glave, ki je ploščata ali okrogla, podolgasta, koničasta ali stožčasta.

Rane sorte imajo navadno drobne, pa jako trde glave. Pozno zelje se pa v ugodnih razmerah razvije v orjaške glave, ki tehtajo do 10 kg. »*Erfurtsko rano*« in »*kresno*«, »*kaselsko*« *enkhwicensko* zelje so dobre sorte za poletni pridelek. Pozne vrste so: *brunšviško*, *ulmsko*, *magdeburško* zelje in še razne druge domače sorte.

Zelno seme lahko pridelamo doma. V to svrhu izberemo najlepše glave in jih s koreninami vzdignemo iz zemlje ter čez zimo shranimo v suhi kleti, prisute v pesek. Marca meseca jih nekoliko oberemo in presadimo na vrt. Ako so glave zelo trde, jih odzgoraj navzkriž nekoliko narežemo, da steblo laže prodere skozi trdo zgubane liste. Kdor goji seme raznih kapusnic, mora saditi vsako pleme zase daleč od drugega, n. pr. zelje na vrtu, ohrovt na kaki njivi, kolerabe kraj zelnika itd. Ako stoje semen-ske rastline sorodnih plemen blizu skupaj, se križajo in tako seme ni za rabo, ker dobimo ničvredne izprevržke. Tudi semen-ska repa ali redkev ne smeta biti blizu semenskih kapusnic.

Prav tako kakor navadno, pridelujemo tudi rdeče zelje, ki je ponekod jako priljubljeno, ker dela čvrste in trpežne glave. Posebno pripravno je za zimsko uporabo, ker ne gnije tako rado kakor navadno.

Zelje, ki ga pridelamo na vrtu, uporabljamo navadno presno za razne prikuhe in solate. Zato ga hranimo na razne načine tudi čez zimo. V suhi kleti naložimo glave brez kocena na police ali jih obesimo pod strop na vodoravne police. Tu in tam jih nalože tudi v piramide. Vrtnarji hranijo zelje v praznih gnojakihi, kamor ga na gosto postavijo s koreninami vred, praznine med glavami pa zadelajo s suhim listjem ter gnojak pokrijejo z okni in z lesenimi pokrovi. Tudi v suhih podzemeljskih jamah dobro prebije zimo, ako ga s koreninami vzdignemo iz zemlje in pokonci prispemo z rahlo prstjo.

2. Ohrovt (vrzina).

je v vsakem oziru podoben zelju, zlasti glede pridelovanja ni nobene bistvene razlike. Rane vrste sejemo že februarja in marca meseca v gnojake, pozne pa aprila in maja na zavetne lešice (sejalnice) na planem. Ker dela ožje glave, ga sadimo nekaj gosteje nego zelje.

Za rani ohrovt so priporočene posebno tele sorte: *rani ulmski*, *dunajski nizki kodrasti*, *trdoglavi* i. dr. Poznejše sorte so: *brunšviški*, *frankfurtski rumeni ohrovt* i. dr. K najbolj poznim sortam prištevamo: *pozni ulmski*, *Vertus*, *erfurtski* in *štrasburški ohrovt*.

Ohrovt uporabljamo samo presen, ker za kisanje ni primeren. Zato ga hranimo tudi za zimsko porabo. Razmeroma ga pa rabimo veliko manj nego zelje.

3. Karfijola (cvjetača).

je najzlahtnejša kapusnica in zato tudi najbolj občutljiva in izbirčna glede lege, zemlje in obdelovanja. Imeti hoče močno, bolj vlažno in zelo pognojeno vrtno zemljo, kjer že več let niso rastle kapusnice. Vsekakor pa ji najboljše prija skrbno pripravljena in pregnojena novina. Suhe, vroče lege in prehuda poletna vročina jo zelo ovirajo v razvoju, zlasti če je zalivanje pomanjkljivo. Gredice, ki jih obseva le dopoldansko solnce, so najugodnejše. Karfijola daje le tedaj dovoljen pridelek, ako raste v tako ugodnih razmerah, da jo vso dobo razvoja nič ne moti ali ovira v rasti. Čim večkrat pa rast preneha bodisi zaradi pomladne vlage ali zaradi presuhe vročine, tem slabejši je pridelek. Zato je poleg ugodne lege in primerne zemlje po-

trebno tudi skrbno obdelovanje, zlasti zalivanje. Karfijola raste razmeroma počasi, kajti potrebuje za popolni razvoj 16 do 20 tednov.

Najranejši pridelek dobimo, ako sejemo karfijolno seme avgusta meseca v mrzle gnojake. Takoj, ko se rastlinice nekoliko okrepe, jih presadimo (pikaramo) na drug prav tak gnojak v razdalji 8 do 10 cm. Ko se prirastejo, odkrijemo gnojak, da se utrde in ostanejo zastavne. Tako naj rastejo do pozne jeseni. Šele ko začne zmrzovati, jih pokrijmo z okni in odenimo. Tudi okrog gnojaka denimo gnoja, da zemlja v gnojaku ne more preveč zmrzovati. Marca ali aprila meseca, ko se svet ogreje, presadimo sadike s kepo na dobro pripravljeno gredo. Ako gre vse po sreči, imamo godne karfijole že v začetku julija meseca.

Pozne poletne in jesenske karfijole pridelamo, ako sejemo seme v začetku marca meseca v tople ali tudi mrzle gnojake, na plano jih pa presajamo aprila in maja meseca. Karfijola potrebuje mnogo prostora, zato jo sadimo po 60 do 70 cm narazen in samo v dveh vrstah na vsaki gredici.

Vobče obdelujemo karfijole tako kakor zelje (okopavanje, osipanje). Le z zalivanjem moramo biti veliko bolj radodarni, zlasti v poletnih mesecih, ko pritisne suha vročina. Ob takih časih bi bilo treba karfijole zaliti vsak dan, in sicer proti mraku, ko se zemlja nekoliko ohladi. Jako jim ugaja, ako večkrat na dan popršimo tudi rastline s prestano vodo. Zalivanje z gnojnico posebno pospešuje rast in razvoj.

Ko se začne razvijati roža (glava, cvet), nalomimo 2 do 3 srednje liste čez njo, da je v senci, ker tako ostane dalje bela in zaprta (trda), na žgočem solncu pa kaj kmalu porjavi in se razgane.

Pod. 26. Karfijola, laška rana orjaška.

Karfijol je mnogo vrst. Za rani pridelek je izvrstna *erfurtška mala*, *najranejša karfijola*, *Hagejeva* in *Malta*. Izmed mnogih poletnih in poznih sort je posebno priporočena *frankfurtška orjaška*.

Karfijolno seme je zelo drago, ker ga je težko pridelati. Naše hladno in premokrotno podnebje je za to še posebno neugodno. Vendar pa se da tudi v tem oziru nekaj doseči. Še največ dosežemo, ako obrnemo za seme nekaj rastlin, ki smo jih čez zimo gojili v gnojaku in ki smo jih marca ali aprila meseca posadili na plano. Rastline, ki do kresa popolnoma razvijejo glavo, obetajo ob ugodnem vremenu dober uspeh. Take karfijole se razcveto julija in avgusta, septembra in oktobra meseca pa dozore.

V bližini semenskih karfijol ne smemo imeti semenskega zelja ali kake druge cvetoče kapusnice (križnice).

Karfijole, ki se do jeseni še niso dovolj razvile, vzamemo iz zemlje preden nastopi hujši mraz ter jih s kepo postavimo v toplo gredo, kjer se roža razvija dalje.

Največ karfijolnega semena pridelajo na Holandskem, na Laškem in nekaj tudi v Nemčiji. Kjer karfijola dobro uspeva, tam je mogoče pridelovati tudi njeno seme. Na 1 kg gre 140.000 do 400.000 zrn, na 1 gram torej 140 do 400. Pri nakupu karfijolnega semena bodimo do kraja previdni, kajti le prerado se zgodi, da dobimo slabo, češče povsem nerabno blago.

Karfijoli podobne so *brokole*, ki pa niso tako okusne in pri nas tudi ne uspevajo. Brokolam je treba še več toplote, zato jih goje po južnih krajih.

4. Glavičasti ali rožnati kapus (kelj pupčar).

Ta kapusnica je pri nas malo znana, dasi je ni težko pridelovati in daje najnežnejšo zimsko zelenjad. Glavičasti kapus sejemo aprila ali maja meseca; junija presadimo sadike, po kakih 50—55 cm narazen in jih obdelujemo prav tako kakor zelje. Jako koristno je, ako sadike pikiramo. Proti jeseni se začne delati za vsakim listom drobna glavica, ki doraste do zime. Razvoj teh glavic pospešimo, ako odrežemo vsaki rastlini srce, toda ne prerano, ker sicer bi zrasle po kocenu (stebalu) namesto drobnih pa trdih glavic same obširne pa mehke vehe. Opustiti je vsako odstranjevanje razvitih stranskih listov, češ,

da se glavice hitreje razvijajo. S tem rastlino le slabimo in do-sežemo baš nasprotno, kar želimo.

Pozno na jesen populimo rastline in jih zagrebemo po-konci v gnojak ali na zavetnem prostoru na vrtu. V toplejših legah lahko pustimo glavičasti kapus tudi čez zimo kar na gredah. Pozimi nabiramo gla-vice po potrebi. Kako rastlino pustimo lahko za seme. *Pravi bruseljski, Herkules in Non-plusultra* so priporočene sorte.

Med glavičastim kapu-som lahko pridelujemo solato.

5. Kodrasti ali listnati kapus (rudasti kapus).

Pri nas ta kapusnica ni v navadi, pač pa jo goje po drugih krajih, ker je jako skromna in neobčutljiva. Ko-drasti kapus je podoben ohrovtu, toda se nikdar ne strne v glave. Za mrzaj je tako neobčutljiv, da brez škode prebije zimo na planem,

in je potem šele prav okusen, ko ga opari zmrzal. Sejejo ga aprila in maja meseca, presajajo pa junija in julija. Obdelujejo ga kakor zelje. Jeseni doraste in pozimi režejo liste in uporab-ljajo za razne prikuhe. Priporočene so posebno sorte: *erfurtski srednje visoki, modri srednje visoki in zeleni nizki*.

Kodrastemu kapusu podoben, pa še bolj skromen je *list-nati kapus* (raštika), ki ga goje posebno v Dalmaciji.

Pod. 27. Glavičasti ali rožnati kapus.

6. Koleraba (korabica).

Koleraba je vsaki gospodinja znana in priljubljena zele-njad, ki daje spomladi prvo presno prikuho. Najbolje se spo-našata spomladni in jesenski pridelek. Huda poletna vročina je kolerabi zelo neugodna, kmalu namreč ostari in oleseni.

Koleraba mora imeti prav rodovitno, rahlo zemljo in dovolj vlage. Svežega gnoja ne mara. Zelo važno je, da je v rasti nič ne ovira, kajti le tedaj, ako nepretrgoma raste, se razvije povoljno in ostane nežna in okusna.

Rane kolerabe sejemo v pričetku marca meseca na toplo ali mrzlo gredo tako na redko, da ima vsaka rastlina dovolj razstopa. Presajamo jih na plano šele tedaj, ko se ni bati več hudega mraza (sredi aprila meseca). Ako jih opari huda slana, ne bo iz njih nič prida, ker gredo večinoma v cvet.

Spomladne sorte sadimo po 20—25 cm, pozne pa 30—40 cm narazen. Sadike morajo biti mladične, nežne in rastne. Stare sadike niso za rabo, ker dajo lesnat, neužitien pridelek.

Koleraba raste 6—8 tednov. Najokusnejša je malo prej, preden popolnoma doraste. Kdor hoče torej imeti vedno nežne kolerabe, jih mora sejati od marca do julija meseca vsak mesec. Za jesensko rabo jih sejemo junija in julija meseca, in sicer na senčno gredico na planem. Večkratno okopavanje in temeljito zalivanje ob suhem vremenu jako pospešujeta razvoj.

Ako kolerabo tako odrežemo, da ostane na stebelu nekoliko spodnjega dela glavice, požene iz očes na tem mestu nove, nežne glavice.

Rane vrste so: *modra in bela dunajska*, *modra in bela ulmska*, *erfurtska*, *nonplusultra* in *praška*.

Pozni vrsti sta: *pozna modra in goljat*.

Za seme pustimo nekaj najlepših rastlin, ki jih spravimo čez zimo v kleti, da ne zmrznejo.

7. Podzemeljska koleraba (koraba, rava).

Podzemeljsko kolerabo prištevamo sicer k poljskim rastlinam, vendar jo sade tudi po vrtovih, ker jo uporabljajo za prikuhe. Ta rastlina ne uspeva povsod. Najbolj ji ugajata vlažno, mrzlejšo podnebje in dobro pregnojena, debela ilovnata zemlja. Svežega gnoja ne mara. Seme sejejo v sejalnice na planem aprila in maja meseca. Setev rade napadajo bolhe. Ko so sadike dovolj močne, jih presajamo po 40—50 cm vsaksebi, navadno za grahom in za rano solato. Poznejša saditev je boljša nego prerana. V hladnem in vlažnem jesenskem vremenu se podzemeljske kolerabe najbolje razvijajo. Obdelujemo jih kakor okopavine sploh. Večkratno okopavanje jim posebno koristi.

Podzemeljske kolerabe spravljamo najzadnje jeseni, potem ko je že vse drugo pospravljeno. Pustimo jih lahko na vrtu do zime, ker brez škode preneso do 8 stopinj mraza. Ko jih vzamemo iz zemlje, so pa brž bolj občutljive.

Najboljše vrste so: *rumena mastnata*, *rumena Perfektion*, *Hoffmannova orjaška* in *hamburška tržna*.

Kapusnice imajo mnogo živalskih sovražnikov, pa tudi razne bolezni. Dokler so mlade, jih tako rade zdelujejo bolhe, ko pa nekoliko odrastejo, so jim vedno nevarne gosenice in kapusne stenice (šoštarji). Mlade kapusnice tudi radi izpodjedajo ogrci, ličinke vrtné sovke, strune in bramorji. Kila na kapusnicah (hernija) je glivičasta bolezen, ki povzroča nabrekline in bule na koreninah. Podobne izrastke povzroča tudi kapusna mešica. S pametnim kolobarjenjem in s pazljivim obdelovanjem ni baš težko obvarovati kapusnice naštetih sovražnikov. Napačno gnojenje in pa suša najbolj pospešujeta zajedalce na njih.

II. Sočivje ali stročnice (sočivnjače).

Stročnice dajejo najtečnejše prikuhe, zato jih prištevamo med najvažnejšo zelenjad. Najbolje se sponašajo na gredicah, kjer je rasla prejšnje leto korenasta zelenjad, ki je bila pognojena s kompostom ali s predelanim gnojem. Ugaja jim rahla, apnena zemlja. Na zemljišču, pognojenem s svežim gnojem, ženejo preveč v slamo, a zaredo premalo zrnja. Ker sprejemajo s pomočjo posebnih, v koreninskih gomoljkkih živčih bakterijev dušik naravnost iz zraka, ne zahtevajo mnogo te snovi. Jako hvaležne so pa za kalij in fosforovo kislino.

1. Grah (grášak).

Grah prištevamo med najboljšo in najbolj rano spomladno zelenjad, ki zraste na planem. Razlikujemo tri različne grahove zvrsti, in sicer *sladni grah*, *okroglozrnati* in *voglatozrnati grah*. Sladni grah uživamo, dokler je mlad, z luščinami vred, od drugih dveh zvrsti pa je užitno samo zrnje, navadno dokler je še zeleno. Vsaka zvrst ima jako veliko sort, ki se razlikujejo med seboj zlasti po višini rastline in po času zoritve. Najmanjši grah zraste komaj 20 cm, najvišji pa celo nad poldrugi meter

visok. Rani grah doraste že maja meseca, pozni pa razmeroma pozneje. Rast traja povprečno 6—8 tednov. Visoke vrste graha moramo obtakniti z vejami, po katerih se oprijemlje z ročicami (viticami); brez te opore bi polegel in kaj slabo obrodil.

Grah je neobčutljiv za mraz. Zato ga sejemo lahko prav rano na pomlad, takoj ko odleze sneg, potem pa vso pomlad vsake 3—4 tedne. Povoljno se razvija samo spomladi in v začetku poletja, ker mu poletna vročina ne prija. Sicer pa hoče imeti dovolj solnca in zraka. V senci in pregost ni prida. Več let zaporedoma na istem mestu ne uspeva. Kvečjemu 3. ali 4. leto ga sejemo zopet na isto mesto.

Nizkega graha, ki raste brez vej, vsejemo na navadno 120 cm široko gredico 3—4 vrste v razdalji 20—25 cm med vrstami. Ako je pa višji, da mora dobiti veje, ga sejemo samo v dveh vrstah, ki naj bosta po 50 cm vsaksebi.

Grahu jako ugaja, ako pognojimo gredice nekaj tednov pred setvijo s pepelom ali pa s kalijevo soljo in s superfosfatom.

Grah mora priti globoko v zemljo. Ob napeti vrvici naredimo z motičico do 7 cm globok jarek. Na dno jarka polagamo zrnje prilično po 2 cm narazen. Z grabljami potem jarke zaspemo in zemljo malo pritisnemo. Takoj ko dobro pogleda iz zemlje, ga okopljemo in mu malo prispemo. Kmalu potem mu moramo priskrbeti veje. Nizki grah, ki ostane brez opore, moramo pa takoj osipati, da ne poleže.

V semenskih cenikih čitamo jako mnogo sort. Priznane vrste so tele: sladke zvrsti: *najranejši nizki* (35 cm), *novi gubančasti* (70 cm), *angleški sabljač* (do 1·50 m); okroglozrnate zvrsti: *zelenika* (de Grace, 20 cm), *Ziemanov najranejši* (60 do 70 cm), *kljunač* (1·30 m), *saksa*; — voglatozrnati grah: *ameriški čudež* (20 cm), *cenzor* (80 cm), *telefon* (1·30).

Za grahom sejemo endivijo, kolerabe in tudi glavnatu solato. Seveda moramo zemljo prej iznova prekopatiti in pognojiti.

Za seme pustimo nekaj najlepših rastlin, da popolnoma dozore. Napačno je, ako najboljši grah pojemo, za seme pa porabimo zanikarni ostanek. Sicer pa je pridelovanje semenskega graha v naših krajih precej težavno, ker je tako rad moljav (grahar).

2. Fižol (pasulj).

Fižol je zlasti po nekaterih krajih naše pokrajine razen žita in krompirja najvažnejša poljska rastlina. Na vrtovih sadimo samo take sorte, ki jih trgamo še zelene in jih uživamo v stročju. Od graha se jako razlikuje, ker je silno občutljiv za mraz, glede gnojenja pa ni tako izbirčen.

Imamo nizki ali grmičasti fižol in preklar koljenec ali natiški fižol. Preklar je dokaj okusnejši in daje tudi večji pridelek, a je še bolj občutljiv nego nizki fižol.

Preklarju ugaja bolj debela vlažna zemlja, njegov nizki sorodnik pa raste tudi v lahki in bolj suhi puhlici, pa je tudi malo bolj uren s pridelkom. Dobro s preležanim gnojem pognojena vrtna zemlja ugaja obema. Nič jima tudi ne škoduje, ako ju parkrat med dežjem zalijemo z redko gnojnico.

Nizki fižol sadimo, kakor sta lega in kraj, proti koncu aprila do konca junija meseca v presledkih po 2 do 3 tedne. Tako imamo fižol v stročju do pozne jeseni. Na gredico pridejo 3 vrste. V vrstah so grmiči po 30—40 cm narazen. V vsako jamico denemo po 3—5 zrn. Preklar sadimo nekoliko pozneje, navadno prvi ali drugi teden maja meseca, za jesenski pridelek tudi še junija meseca, in sicer po 2 vrsti na gredo v grmičih po 4—6 zrn v jamice po 50 cm vsaksebi.

Pripravno je, da najprej zastavimo kole in šele potem sadimo. Prekle postavljamo navpično ali pa poševno, da se po dve in dve nasprotni križata.

Fižol sadimo prav plitvo, toliko da je pokrit z rahlo prstjo. Ko kali in naredi 4—5 listov, ga okopljemo. Potem nimamo z njim drugega dela, razen da ga zalivamo ob hudi suši.

Za seme pustimo nekaj grmov in prekel celih, da fižol popolnoma dozori. Potrgamo ga ob suhem vremenu. Tudi sicer je škodljivo trgati fižol v dežju, oziroma dokler je rastlina mokra, ker s tem zelo pospešujemo razne bolezni na listju. Paziti moramo tudi, da ne potrgamo s stročjem vred delov rastlin s cvetjem in z nerazvitimi stroki, ker si jako zmanjšamo pridelek.

Fižola je jako mnogo sort, ki se razlikujejo med seboj po barvi strokov, po obliki in barvi zrnja in po raznih drugih lastnostih. Na vrtu sadimo zgolj take sorte, ki nimajo niti, ker jih uživamo v stročju. Izmed mnogih so tele posebno priporočene: zelenostročni nizki fižol: *flageolet rdeči*, *pariški*, *slad-*

korni masleni krhki; — rumenostročni nizki fižol: *voščeni flageolet*, *Henrikov orjaški*, *voščeni kraljevi*, *nizki črni*; — zelenostročni preklar: *sladkorni krhki*, *Roosevelt*, *renski sladkorni*, *masleni krhki*, *Grof Zeppelin*; — rumenostročni preklar: *voščeni flageolet*, *voščeni kraljevski*, *voščeni Mont d'or*, *voščeni orjaški*, *sladkorni krhki*, *voščeni krhki*, *voščeni črni zimski*, *gloria in mnogo drugih*. Fižola, zlasti preklarja imamo tudi jako mnogo domačih sort, ki so vse prav izvrstne.

3. Bob.

Bob pridelujejo večinoma na polju kakor fižol. Tu in tam ga pa vendar tudi sejejo po vrteh, ker je nezrelo zrnje dobra prikuha. Lep bob zraste le na pregnojeni debeli zemlji. Saditi ga moramo prav rano — konec februarja ali v začetku marca meseca. Pozni bob navadno uničijo črne listne uši. Na gredico pride 4 do 5 vrst po 20 do 25 cm narazen, v vrsti pa po 5 cm drug od drugega. Bob je jako skromen. Da ga le parkrat okopljemo, pa je zadovoljen. Kjer se pokaže črna listna ušica, poščipljemo rastlinam vršičke, pa izgine. V kuhinji ga uporabljamo, dokler je stročje še zeleno, vendar pa mora biti zrnje doraslo. Ko stročje počrni, je bob zrel.

K sočivju spada tudi *leča*. To stročnico pa pridelujejo le na polju. Na vrtu pridelovanje ne znaša, ker daje prepičel pridelek.

Stročnice imajo razmeroma malo sovražnikov. Posebno varen jih je fižol. Kako leto ga pa vendar zdelujejo listne ušice. Grahovo, bobovo in lečno zrnje uničujejo rilčkarji (grahar, bobar in lečar).

III. Listnata zelenjad.

(Listnato povrće.)

V to skupino spada zelenjad, od katere uživamo liste bodisi presne kot solato ali pa tudi kuhane. Semkaj prištevamo razne *solate*: *motovilec*, *krešo*, *radič*, *špinačo* in *rabarbaro*.

Listnata zelenjad, zlasti solata, špinača in rabarbara, je jako požrešno rastlinje, ki nima nikdar preveč gnoja; posebno veliko potrebuje dušika. Debela, zelo humozna, bolj vlažna zemlja ji posebno ugaja. Ob suši potrebuje jako mnogo vode.

1. Solata (ločika).

a) Berivka.

Vsako solato, ki jo gosto sejemo prav rano spomladi in jo nabiramo, ko naredi nekaj listov, imenujemo berivko. So pa tudi posebne vrste, ki sploh ne delajo glav in imajo nežne liste samo, dokler so mlade. Teh ne pulimo, ampak režemo liste, ko so dorasli, da potem še enkrat poženejo iz osrčja.

Berivko sejemo prav na gosto konec februarja ali v začetku marca meseca na dobro pripravljene solnčne gredice. Ako je vreme količkaj ugodno, je v štirih, petih tednih dobra. Obdelovati je ni treba niti pleti, ker jo prej porabimo, preden utegne plevel delati napoto. Berivko nabiramo tako, da pulimo vedno največje rastline, zlasti kjer so pregoste. Tako napravimo prostor zaostalim rastlinam, da morejo porasti.

Po berivki sadimo kolerabo ali kako drugo kapusnico kot glavni sadež.

b) Glavnata solata.

To je menda najvažnejša in najbolj razširjena zelenjad, ki jo goje po vsem svetu in neštete sorte. Najbrže ne pridelujemo in ne uživamo nobene druge zelenjadi toliko kolikor baš solate. Solato pridelujemo vse leto od rane pomladi do pozne jeseni. Najlepša pa je junija meseca. Julijeva in avgustova vročina ji ne ugajata in jo je težko zadržati, da ne bi ušla v seme.

Lepo glavato solato pridelujemo samo na dobro udelani, jako pregnojeni, dovolj vlažni zemlji, ki ima obilo sprstenine.

Navadno ravnamo tako, da sejemo seme v sejalnice za rani pridelek v toplo gredo, pozneje pa tudi na plano. Ko naredo rastline nekaj listov, jih presadimo na dobro pripravljene grede v razdalji 20 do 30 cm v štirih ali petih vrstah na eni gredici.

Sadik nikdar ne pulimo, ampak jih privzdigamo iz zemlje, da se ne poškodujejo niti listi niti korenine.

Saditi moramo v vlažno zemljo, da se takoj lahko primejo rastline in pridno rastejo. Lepe glave rastejo samo iz nežnih, mladih sadik. Iz starih sadik ne bo pravih glav. Zato je pa treba solato od marca dalje do junija meseca večkrat sejati, da imamo vedno mlade sadike.

Solato navadno okopljemo dvakrat in jo po potrebi zalivamo, z gnojnico pa le, dokler je še majhna. Pozneje, ko se zavija, ni da bi hodili z gnojnico blizu ali pa moramo vsaj paziti, da ne polivamo listov.

Tu in tam pridelujejo solato na ta način, da jo prav na redko vsejejo na stalno mesto in jo potem, ko poraste, prepulijo, da je prilično po 15 do 20 cm narazen. Toda tako nikdar ne naredi tako lepih glav kakor presajena.

Pod. 28. Glavata solata, majniška kraljeva.

Ker solata razmeroma hitro zraste, jo sadimo tudi kot vmesni sadež vmes med drugo počasno in pozno zelenjad, kakršna so karfijole, ohrovt, zelje, zlasti pa med kumare.

Vobče razlikujemo solato z mehkim in krhkim listjem. Mehkolistno sadimo za rani spomladni, krhkolistno pa za poznejši pridelek. Izmed mnogoštevilnih sort so posebno priporočene tele: *majniška kraljeva* in *majniški čudež* za prvi pridelek, *ljubljska ledena*, znana izvrstna krhkolistna solata, *trdoglavka*, *erfurtska debeloglavka*; *brazilijanka*, *genecano* in *parizanka* sta za poletni pridelek posebno izvrstne.

Solatno seme je razmeroma lahko pridelati. Gledati je treba le, da ohranimo za seme najlepše rastline, ki jih označimo s količi. Paziti moramo tudi, da imamo na enem prostoru samo ene vrste semenskih rastlin, ker se solata rada križa, ako cveto razne vrste blizu skupaj.

c) Zimska solata.

Neke vrste glavnote solate so tako neobčutljive, da mlade prebijejo na planem našo zimo, zlasti če ni brez snega in če ni premehka in premokra. Tako solato sejemo konec avgusta meseca na stalno mesto. Lahko jo pa tudi konec septembra presadimo na druge gredice.

Ko nastopi zima in ni snega, pokrijemo rastline na rahlo s smrekovimi vejami, ako pa zapade sneg, ne potrebujejo druge odeje. Ponekod sade zimsko solato v 10 cm globoke jarke v smeri od vzhoda proti zahodu. Zemljo iz jarka namečejo proti jugu. Tako so rastline v zavetju in v senci, saj najbolj jim škoduje večkratna menjava topline.

Važno je, da solata jeseni preveč ne zraste, ker potem še teže preživi zimo. Zato je ne smemo sejati prerano jeseni.

Spomladi okoplujemo rastline in jih ob dežju zalijemo z gnojnic. Od konca maja do srede junija delajo lepe glave.

Dobre sorte so: *Nansen*, *severni pol* in *rjava trmoglavka*.

Seme pridelujemo tako kakor pri navadni glavati solati.

d) Vezulja ali rimska solata.

To je neke vrste solata, ki ima dolge, jezičaste liste, ki rastejo na kvišku in se ne završujejo v trde glave. Ko doraste, jo moramo povezati, potem so listi nežni in okusni. Uporabljajo jo tudi za kuho kakor špinačo. Nekatere vrste so tudi same od sebe precej trdno sklenejo in jih ni treba vezati. Za vročo poletno dobo je vezulja boljša nego navadna glavata solata, ker je bolj odporna za vročino. Okusna pa zraste le v toplem podnebju in v najboljši zemlji.

Sejemo jo aprila in maja, presajamo maja, junija meseca, doraste pa julija, avgusta. Ko je 10 do 14 dni povezana, je godna za uporabo. Posebno jo čislajo v Franciji. *Rumena francoska*, *carska*, *trianon* in *kaselska* so priznane sorte.

e) Endivija.

Endivija je povsod jako priljubljena jesenska in zimska solata. Vobče razlikujemo poletno in zimsko, po obliki listov širokolistno in kodrasto in po barvi rumenolistno in zelenolistno endivijo. Največ pridelujemo širokolistne vrste.

Lepa endivija zraste samo v zelo gnojni, močni zemlji. Posebno ji ugaja zemljišče, ki je bilo spomladi dobro pognojeno. Ker potrebuje jako mnogo vode, jo moramo ob suši dobro zalivati.

Za poletno in jesensko porabo sejemo endivijo maja, junija meseca na senčne sejalnice. Setev moramo na vsak način varovati solčnih žarkov, dokler seme ne skali. Zato pokrijemo gredice z vejami ali jim naredimo na kak drug način senco in skrbimo, da se ne izsuše. Setev naj bo razmeroma redka. Ko rastlinice nekoliko porastejo, jih oplevemo in okopljemo. Presajamo jih junija, avgusta meseca so dorasle. Prestare sadike hodijo prerade v cvet, zato skrbimo, da presajamo sicer krepke, a mlade sadike.

Zimsko endivijo sejmo od srede junija do začetka avgusta meseca v prěsledkih po 2 do 3 tedne. Ob hudi poletni vročini moramo jako paziti, ako hočemo, da setev ozeleni. Stalna vlaga in senca sta brezpogojno potrebni.

Endivijo sadimo po 25 do 30 cm narazen. Na gredico pride 4 do 5 vrst. Sadikam skrajšamo korenine in odrežemo polovico listov. Nasad dobro zalijemo. Ko začne čvrsto rasti, jo okopljemo in, če treba, zalijemo z gnojnico, ob suši pa temeljito zalivamo z vodo. V 8 tednih doraste. Tedaj jo po potrebi vežemo. (Rafijevo ličje izborna vezilo.) Vežemo jo samo ob popoldanskih urah, ko je osrčje popolnoma suho.

Za zimo spravljamo nepovezano endivijo, in sicer prav pozno. Vendar pa jo moramo zavarovati z raznimi odejami, da je ne opari slana, ker potem še raje gnije.

Najboljši sorti sta *rumena* in *zelena zimska eskariol*. Kodraste vrste pri nas niso v navadi, vendar so pa tudi izvrstne zlasti za zimo, ker so precej bolj trdne in neobčutljive nego navadne.

Kdor hoče pridelati endivijno seme, naj jo seje rano spomladi, presadi na redko in pusti, da gre v cvet. Poleti ali vsaj proti jeseni dozori.

2. Motovilec (matovilac).

Ta solatna rastlina je pri nas tako znana in razširjena, da je ni treba še posebe priporočati. Daje nam prvo spomladansko solato, ki jo čislajo v mestu in na kmetih. Motovilec sejemo na jesen konec avgusta do srede septembra meseca kot zadnji sadež na gredice, ki so bile spomladi dobro pognojene. Seme se ob vročini kaj rado zapeče. Zato je jako dobro, ako setvi naredimo senco, dokler ne skali. Pomniti moramo tudi, da je starejše seme (od prejšnjega leta) veliko boljše nego pridelek istega leta. Ako je vreme ugodno, nabiramo motovilec že oktobra in novembra meseca, dokler ne zapade sneg ali ne pritisne prehud mraz. Spomladi poraste zelo hitro. Konec aprila meseca gre že v seme, ki je maja meseca zrelo.

Holandski motovilec ima široke liste in dela drobne glavice. Pri nas sejemo samo navadni motovilec.

Seme pridelamo prav lahko, ako pustimo nekaj rastlin v ta namen.

3. Kreša (gronica ali grbač).

Po nekaterih krajih je kreša jako čislana prva spomladanska solata. Pri nas ni kaj znana, pa bi ne bilo napačno, ko bi jo uvedli. Sejemo jo takoj, ko skopni sneg, zelo na gosto na solnčne gredice, kjer v nekaj dneh skali. V 2, 3 tednih jo že lahko režemo. Porezana v kratkem zopet poraste. Ko pa se svet malo ogreje, gre takoj v cvet kakor motovilec. V zabójčkih v sobi ali na topli gredi jo lahko gojimo vso zimo. Kreše ni treba nič obdelovati. Seme pridobivamo kakor pri motovilcu.

4. Potrošnik ali radič (cikorija).

Potrošnik ali radič goje po drugih krajih zaradi korenin, iz katerih delajo primes za kavo.

Pri nas goje radič samo zaradi cime. Na njivah ga sejejo za krmo prasičem, po vrtovih pa za solato. Sejemo ga sredi do konca maja meseca v vrste po 25 do 30 cm narazen. Med vrstami lahko sadimo špinačo, redkvico, solato. Ko skali in nekoliko poraste, ga prepulimo, da stoje posamezne rastlinice po 10 do 15 cm vsaksebi. Pozneje, ko se razvije, odstranimo pridelek med vrsticami, drugi radič pa globoko okopljemo. Na jesen oktobra meseca izkopljemo korenine in jih prispemo z rahlo

zemljo in tako zavarujemo, da ne zmrzne in da pridemo lahko blizu. Pozimi, ko hočemo gojiti solato, vzamemo del korenin in jih posadimo poševno v primeren zaboj, ki ga postavimo v toplo, temno klet ali v temen kot v kuhinji. Že v nekaj dneh poženejo blede liste, ki jih trgamo za solato. Ko se korenine izrode, jih zavržemo in posadimo druge.

V Holandiji goje posebne vrste radič, ki dela trde, podolgaste glave z mesnatimi, jako okusnimi listi.

Ta radič siliijo Holandci na preprost način tako, da pozno jeseni prispo korenine na gosto v 15 do 20 cm globoke in 70 cm široke jarke in jih pokrijejo 20 cm na debelo s prav rahlo prstjo. Okrog teh nasipov izkopljejo 35 cm globok jarek, da se odteka po njem voda. Izprva pokrijejo nasipe s slamo ali z listjem, da ne zmrzne zemlja nad koreninami. Ko pa hočejo radič siliti, pokrijejo dotični del nasipa prav na debelo (50 do 60 cm) s svežim konjskim gnojem, ki ga še po vrhu zavarujejo z listjem in s primerno streho. V treh, štirih tednih je radič goden. Korenine, ki so pognale debel, rumenkastobel poganjek, izkopljejo, poganjke odlomijo, korenine pa zavržejo.

Najboljša sorta je *bruseljski Witloof*. Za seme pustimo nekaj korenin čez zimo v zemlji. Na spomlad poženejo v cvet.

Na tak način kakor radič goje ponekod tudi regrat, seveda izboljšane vrste z gostimi listi.

5. Špinača (španjak).

Navadna špinača je pri nas povsod dobro znana spomladna zelenjad. Špinači ugaja topla, rahla zemlja, ki je zelo pregnojena, pa ne s svežim gnojem. Najboljši je star, predelan gnoj ali pa kompost. Mokra, kislá zemlja ni za špinačo.

Za prvo spomladansko rabo sejemo špinačo septembra do oktobra meseca. Ako je vreme ugodno, prebijejo mlade rastline zimo prav dobro. V mokrih zimah pa rade pognijejo. Prerano jeseni sejana špinača tudi slabije prebije zimo nego bolj pozna. Ako hočemo imeti špinačo maja meseca, jo sejemo marca, za jesensko porabo pa v začetku avgusta meseca. Navadno jo sejemo v vrste po 25 do 30 cm narazen. Na m² je treba 3 do 5 gramov semena. Zimska špinača ne sme biti pregosta, ker potem še raje pognije, tudi se sicer pregoste rastline ne morejo popolnoma razviti.

Špinače ni treba posebno obdelovati. Ako jo enkrat oplevemo in okopljemo, navadno zadostuje. Ker jako molze zemljo, moramo zemljišče za drugi pridelek dobro pognojiti.

Dobre sorte so: *okroglostna orjaška*, *Viroflay*, *orjaška zimska Eskimo* in *širokolistna Gaudry*.

Špinača je dvi-domna rastlina. Za seme pustimo nekaj najlepših semenk in prašnic.

Pod. 29. Špinača, Viktorija orjaška.

Novozelandska špinača je pri nas manj znana, dasi je še okusnejša nego navadna. Čislamo jo posebno zato, ker je izvrstno nadomestilo za navadno špinačo poleti ob hudi vročini.

Debelo seme novozelandske špinače kali jako težko. Vrtnarji ga navadno sejejo februarja meseca posamez v lončke na toplih gredah. Na planem skali le tedaj, ako ga sejemo jeseni. Navadno se zaseje sama in imamo dovolj rastlin za nov nasad.

Ta špinača se ugodno razvija le na dobro gnojeni vrtni zemlji. V ugodnih razmerah se ena sama rastlina tako razraste, da pokrije po cel kvadratni meter prostora in še več. Na navadno gredico posadimo po dve vrsti po 50 cm narazen. 15, 20 rastlin zadostuje za srednjo družino.

Ker je ta špinača jako občutljiva, je ne smemo saditi prej nego v drugi polovici maja meseca. Vmes gojimo lahko solato, kolerabe itd. Preden se razraste, so ti pridelki že pospravljeni.

Semena ni treba posebe pridelovati, ker ga lahko naberemo proti jeseni več, nego ga potrebujemo.

6. Mangold ali blitva.

Mangold je pravzaprav neke vrste pesa. Ker pa to zelenjad gojimo zaradi listov in pecljev, ne zaradi korenin, smo jo uvrstili med listnato zelenjad. Uporabljamo jo kot špinačo, mesnate peclje pa kot beluše. Mangold sejemo aprila meseca v sejalnice, maja ga pa presajamo po 4 vrste na gredo ali pa

tudi ob robu grede. Sejemo ga lahko tudi naravnost na stalno mesto. Za 1 m² zadostuje 1 gr semena.

Obdelujemo ga tako kakor peso. Raste jako hitro. Ko se dovolj razkošati, začnemo lomiti največje zunanje liste s pecljem vred. Čim bolj ga oblomimo, tem močnejše poganja liste.

Za seme pustimo nekaj rastlin čez zimo, spomladi jih lahko še obiramo. Junija meseca gre v cvet.

Priporočeni vrsti sta *lukulus*, *švicarski srebrni mangold*.

* * *

Razen solate listnata zelenjad nima baš veliko sovražnikov. Solatne korenine so pa jako priljubljena hrana ogrcem, mramorjem in drugim podjedom, nad zemljo ji pa največ prizadevajo polži. Ob mokrem vremenu jo pokončuje tudi gniloba. Zlasti je tej bolezni podvržena endivija.

IV. Korenasta zelenjad (korenasto povrće).

Skoro vsa korenasta zelenjad spada k dvoletnim rastlinam. Prvo leto se razvijeta samo korenina in cima, šele drugo leto požene vrh. Povoljno uspeva v globoki zemlji, ki je bila dobro gnojena prejšnje leto in v solnčni legi. Svež gnoj ji ne ugaja, Zato jo sejemo iz večine za zeljem in za drugo zelenjadjjo, ki smo ji prejšnje leto dobro pognojili.

1. Vrtno korenje (mrkva).

Navadno korenje pridelujemo pri nas na veliko po njivah. Manj znano je pa zlasti kmečkim gospodinjam vrtno korenje, ki ima boljši okus in lepšo barvo nego poljsko.

Vrtno korenje sejemo rano spomladi — februarja in marca meseca. Kali šele čez 2 do 3 tedne. Navadno ga sejejo kar navprek, boljša je pa setev v vrste v plitve jarke. Seme zmešamo z belim peskom ali s stolčeno kredo, da laže sejemo bolj enakomerno in na redko. H korenjevemu semenu primešamo lahko tudi berivko, ki hitro skali in kaže, kje bo pozneje pribodlo iz zemlje korenje. Preden se korenje začne razvijati, porabimo solato. Taka setev ima tudi to prednost, da med vrstami lahko oplevemo in okopljemo zemljo, ko so korenjeve rastline še tako

majhne, da jih komaj vidimo. Čim zgodnejša pletev je nujno potrebna, da ne preraste nežnih rastlin mnogo bohotnejši plevel. Setev moramo povaljati ali pohoditi, da se zemlja tesno oprime semena. Na kvadratni meter zadostuje 1 gram semena, ako sejemo povprek, v vrstah pa še manj.

Ko korenje nekoliko poraste, ga prepulimo, da stoje posamezne rastline 5 do 8 cm narazen. Le tako dobimo enakomeren in popolnoma razvit pridelek. Pozneje korenje po potrebi plevemo in okopavamo.

Navadno sejemo korenje samo enkrat. Kdor hoče gojiti pa razne vrste in imeti vedno nežen, mlad pridelek, pa seje lahko

Pod. 30. Korenček, pariški rani.

po večkrat, in sicer za prvo spomladno rabo februarja in marca, za poletno aprila meseca, za jesensko in zimsko rabo pa nekaj pozneje.

Najranejši pridelek rodi *pariško korenje*, pozneje *nantésko*, *duviško* in *brunšviško*.

Za seme odberemo nekaj najlepših korenov, ki jih posadimo spomladi na solnčne grede. Korenja, ki ga shranimo za seme ali za zimsko porabo, ne smemo obrezati, ampak obtrgamo samo cimo.

Korenju je podoben *pastinak*, ki ga tudi tako pridelujemo, samo da je še bolj skromen in ostane lahko čez zimo v zemlji. Pri nas ga ne pridelujejo nikjer.

2. Peteršilj (peršin).

Peteršilj se glede pridelovanja prav malo razlikuje od korenja. Svež gnoj mu še manj ugaja nego korenju. Ker počasi kali in ker so rastlinice iz početka zelo majhne, je še bolj potrebno, da ga sejemo v vrste in da primešamo semenu nekoliko solatnega semena, ki hitro skali in kaže vrste, kjer bo peteršilj. Za srednjo družino ga zadostuje nekaj kvadratnih metrov. Peteršilj je jako neobčutljiva rastlina. Za prvo spomladansko porabo ga pustimo čez zimo kar v zemlji. Za porabo pozimi ga vzamemo potrebno količino v začetku novembra iz zemlje ter presadimo v klet v zmerno vlažen pesek. Med pravim peteršiljem zraste tudi divji ali pasji peteršilj, ki je jako strupen. Pozna se že po vonju, pozneje tudi po tem, da požene takoj steblo, pravi peteršilj pa naredi prvo leto samo liste in ostane pri tleh.

Za splošno porabo je najbolj priporočen navadni peteršilj z debelo korenino in z gladko cimo. Goje pa tudi kodrasti peteršilj, ki ne naredi debele korenine. Liste uporabljajo za okrasko pri raznih jedilih.

Seme pridelujemo kakor pri korenju. Prvi in najbolj razviti kobuli so najboljši.

3. Zelena (selen).

Zelena je bližja sorodnica korenja in peteršilja, vendar jo pridelujemo drugače. Korenje in peteršilj sejemo vedno na stalno mesto, zeleno moramo pa sejati prav rano spomladi na tople grede, potem jo pikiramo in šele tedaj, ko se dobro ukorenini in poraste, jo presajamo na stalno mesto. Zelena potrebuje za razvoj najmanj 18 tednov. Za kvadratni meter zadostuje 1 gram semena, ki ga pred setvijo zmešamo s suho prstjo, da je enakomerneje posejan. Z zemljo ga pokrijemo prav na tanko. Z rastlinami iz 1 m² sejalnice lahko obsadimo najmanj 50 m² zemljišča. Pikiranje je neogibno potrebno, ako hočemo vzgojiti lepo zeleno. Sredi maja meseca sadimo pikirane rastline na grede v treh do štirih vrstah, v vrsti po 30 do 35 cm narazen. Saditi jo moramo prav plitvo, da je srce nad površino zemlje, sicer ne pridelamo debelih korenin. Avgusta meseca odgrebemo vsako rastlino in porežemo najdebelejše stranske korenine in jo zopet zaspemo. Le na ta način pridelamo debelo,

gladko zeleno. Zeleni se hoče globoke, jako pregnojene zemlje. Ugaja ji tudi, ako jo ob dežju zalivamo z gnojnico. Če primanjkuje apna v zemlji in če gnojimo samo z dušikom, dobimo zeleno, ki je po sredi votla in nam pri kuhanju počrni.

Seme pridelujemo tako kakor pri korenju in peteršilju. Najboljši sorti sta *praška orjaška* in *dunajska*.

Ponekod goje tudi belušno zeleno, ki ne dela korena, ampak razvije debele listne peclje. Sadimo jo v jarke. Ko doraste, jo prispemo, da se ubeli.

4. Repa (sladka repa).

Navadna repa je jesenski poljski pridelek. Po vrtovih gojimo pa repo spomladi za prikuho. Ta pridelek se posreči le na solnčni gredi v dobri zemlji, ki ne sme biti pognojena s svežim gnojem, ker sicer je sadež črviv, v senci pa raste le v cimo, ne pa v korenino.

Spomladno repo sejemo marca meseca na stalno mesto prav na redko. Ko skali in malo poraste, jo je treba takoj prepuliti, če je pregosta, pa okopati. Konec maja in junija meseca je godna. Spomladna repa mora hitro zrasti, zato jo moramo ob suhem vremenu redno zalivati, drugače je lesena in neokusna.

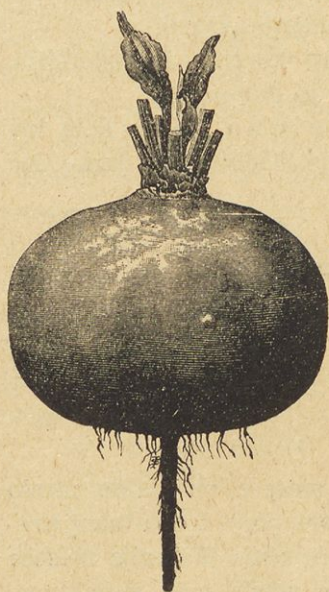
Dobre sorte: *domaća repa*, *monakovska*, *rana bela*.

Repi podobna je *krabljica*, ki je pri nas tudi ne goje. Sicer je zelo okusna in tečna zelenjad, vendar za navadne razmere ni priporočena, ker je pridelovanje težavno in dolgotrajno in pridelek prav malo zaleže. Sejejo jo avgusta meseca, doraste pa šele jeseni drugega leta. To je zelenjad za sladkosnedneže.

5. Rdeča pesa (cikla).

To znano in povsod priljubljeno zelenjadno rastlino je kaj lahko pridelati, ako jo sejemo ali sadimo v solnčni legi na dobro zemljo, ki je bila že prejšnjo jesen pognojena. Rdečo peso lahko sejemo naravnost na stalno mesto ali jo pa presajamo. Prvi način je preprostejši in pridelamo nežnejše rastline z nerazraslo korenino. Za prvi pridelek sejemo sredi marca meseca po 6 vrst na gredo v plitve jarke na vsakih 8 do 10 cm po eno zrno. Ker zrastejo iz vsakega zrna 2 do 3 rastline, jih je treba pozneje prepuliti, da pride na vsakih 10 cm samo po ena.

Za jesensko in zimsko porabo sejemo lahko pozneje še dvakrat, in sicer aprila in maja meseca. Na 1 m² gre 1 gr semena.

Pod. 31. Rdeča pesa.

Pletev in okopavanje kakor pri drugi zelenjadi. Kadar jemljemo peso iz zemlje, moramo paziti, da je nič ne ranimo, ker sicer izteče iz nje pri kuhi veliko soka. Tudi cimo odrežemo tako, da ostanejo za prst dolgi peclji.

Najboljša sorta je *ploska egip-tovska*. Priporočene pa so tudi *temno-rdeča okrogla dunajska* in več drugih sort.

Zelo važno je, da odberemo za seme najlepše, gladke, srednje debele pese in jih čez zimo skrbno hranimo v vlažnem pesku v mrzli kleti. Posadimo jih prav rano spomladi na solnčen prostor. Paziti pa moramo, da ni v bližini sorodnih semenskih rastlin, n. pr. krmske pese.

6. Redkvia in redkev (rodakva).

Prva spomladanska zelenjad je redkvia, ki zraste na topli gredi v štirih, petih tednih (mesečna redkvia). Imamo pa tudi poletno in zimsko redkev.

Redkev uspeva v rahli, globoki, hladni zemlji, ki je od prejšnjega leta dobro pregnojena. Svež gnoj ji ne prija, ker ji daje oster, grenak okus, v pusti zemlji je pa rada puhla in gre v cvet. Kompost, zdrobljena opeka in zidina so dobre primesi za tako zemljo, kjer hočemo sejati redkev.

Mesečno redkvico sejejo vrtnarji že februarja in marca meseca na gnojne grede. Tudi na planem na zavetnih solnčnih gredicah jo sejemo prav lahko marca meseca med solato. Navadno je ni treba nič obdelovati, ker hitreje zraste nego plevel. Mesečna redkvia je enoletna rastlina. Ako jo pustimo v zemlji, kmalu na poletje požene v cvet, naredi seme ter odmrje.

Najranejše so sorte s prav borno cimo. Sicer je pa jako mnogo vrst, ki se razlikujejo po debelosti, obliki in barvi. Pri-

poročene so tele: *rdeča okrogla kratkolistna, nonplusultra, škrlatustordeča kratkolistna, bela okrogla kratkolistna, podol-gasta rdeča z belim repkom, dolga ledena* itd.

Redkvico sejemo spomladi na vsakih 14 dni, da imamo vedno nežen, mlad pridelek. Poletna vročina pa ji ne ugaja, zato je kmalu puhla in gre v cvet. Potrebno je izdatno in redno zalivanje z vodo, da ostanejo redkvice sočne. Navadno je ne sejemo samo zase, ampak vržemo nekaj semena med solato, korenje, repo itd.

Poletno redkev sejemo aprila in maja meseca med kako drugo primerno zelenjad. V razdalji 15 do 20 cm potaknemo po eno zrno. Zimsko redkev sejejo navadno po njivah med repo.

Seme mora imeti dovolj vlage, drugače ne kali. Tudi sicer potrebuje redkev jako mnogo mokrote.

Dobre sorte poletne redkve so: *delikates, ulmska poletna* in *draždanska*.

Izvrstni zimski redkvi sta *navadna črna in erfurtska zimska*.

Seme pridelujemo kakor pri repi. Posamezne sorte pa moramo saditi daleč narazen in posebno paziti, da se ne križajo s sorodnimi zvrstmi (z repo).

7. Črni koren (španjolski zmijak).

Po drugih pokrajinah je črni koren splošno znana in čislana zelenjad. Pri nas ga pa sejejo le redkeje. Pridelujejo ga kot enoletno ali pa kot dvoletno rastlino. Za enoletni pridelek ga je treba sejati čim bolj zgodaj spomladi (februarja, marca meseca) v vrste (po 4 do 5 na gredo). Ako ga vestno plevemo in okopavamo, se do jeseni korenine prav dobro razvijejo. Kolikor jih potrebujemo za zimo, jih vzamemo iz zemlje, druge pa pustimo na gredi, ker črni koren prenese najhujši mraz. Ostale rastline gredo drugo leto sicer v seme, to pa koreninam ne škoduje. Ako pa sejemo črni koren julija ali avgusta meseca, je goden šele drugo leto na jesen. Uspeva samo na zelo globoki, pregnojni zemlji. Svež gnoj mu ne ugaja.

Obdelovanje je jako preprosto. Razen pletve in okopavanja ni drugega dela z njim.

Pri izkopavanju godnih korenin moramo paziti, da jih nič ne ranimo, ker sicer teče iz njih sok in so potem neokusne. Da

obdrži dober okus, je potrebno tudi, da ga jemljemo iz zemlje sproti, kadar in kolikor ga potrebujemo.

Dobri vrsti sta: *vulkan* in *ruski orjaški*.

Prav kakor črni koren pridelujemo tudi *vrtni turovec*, ki ima bele korenine, pa ni tako okusen kakor črni koren.

Semkaj spada tudi *sladki koren* (sladki hrenak). Razmnožujemo ga s semenom in s korenčki, katerih zraste cel šop na eni rastlini.

H korenasti zelenjadi prištevamo tudi *teltovsko repico*, *dragušico* ali *zlati koren* in *rapontiko*, ki jih pa pri nas splošno ne goje in tudi nimajo posebne vrednosti.

Korenasta zelenjad ima razne sovražnike. Korenine izpodjedajo strune, ogreci, bramor, gosenice, sovke. Korenjeva mešica polaga jajčeca na korenje, da je potem črvivo.

Mlade repne in redkvene rastlinice končujejo bolhači, odrasle rastline pa objedajo gosenice (repični belin). Cvetje uničujejo razne ušice, po semenu pa se rade pasejo razne ptice.

V. Čebulnice (lukovice).

Vsem rastlinam, ki spadajo v to skupino, ugaja v prejšnjem letu dobro gnojena vrtna zemlja, slabo se pa sponašajo v sveže pognojenem svetu, ker ženejo preveč v zelenje, podzemeljski deli se ne razvijajo dovolj, imajo slab okus, niso trpežni in se jih radi lotijo zajedalci. Večinoma so to dvoletne rastline, nekatere prištevajo tudi k trajnicam. Razmnožujemo jih s semenom in z delitvijo.

1. Čebula (kapula, crveni luk).

Čebula hoče toplo, sprsteno zemljo, ki ne sme biti globoko zrahljana. V pregnojenem in globoko obdelanem (rigolanem svetu) se silno razrastejo nadzemeljski deli, čebula pa je drobna, neokusna in črviva. Vobče se bolje sponaša v nižavah nego na višavah. Na vrtu ji odkažimo solnčen kraj, ki je bil že prejšnje leto dobro pognojen. Zemljo dobro pripravimo že jeseni. Spomladi jo samo z grabljami poravnajmo in potem sejmo in sadimo sadež.

Čebulo pridelujemo na razne načine. Pri nas je v navadi dvoletno pridelovanje. Prvo leto sejmo seme (marca, aprila meseca) prav na gosto na pušto, solnčno gredico. Zaradi

goste setve sé čebule ne morejo razviti in ostanejo drobne (čebulke). Ko se zelenje posuši, pobereмо čebulke in jih razberemo. Kar je debelejšje od drobnega oreha, porabimo v kuhinji, drobnejše čebulice pa spravimo na suh prostor za seme. Najboljše so lešnikove debelosti. Naslednjo pomlad prav rano (marca meseca) jih sadimo po 6 do 7 vrst na gredo po 10 do 12 cm vsak-sebi. Čebulke potaknemo prav plitvo, da se baš dobro skrijejo v zemljo. Obračati jih moramo tako, da pride tisti konec, iz katere poženejo korenine, navzdol. Pozneje moramo čebulo pleti in večkrat okopati. Julija do avgusta meseca je zrela. Šele tedaj, ko se zelenje popolnoma posuši, jo porujmo, posušimo in spravimo.

Ako sadimo predebel čebulek, se rado primeri, da sili čebula v seme. To zlo nekoliko omilimo, ako vsako semensko glavico, takoj ko se pokaže, odtrgamo. Najbolj pa je zavisen dober uspeh od prave sorte.

Za dvoletno pridelovanje so posebno izvrstne tele sorte: *štutgartska orjaška*, *hruškova* in *srebrnata čebula*.

Čebulo pa lahko pridelujemo iz semena tudi v prvem letu. V to svrho sejemo seme v vrste prav na redko najkasneje do srede marca meseca. Ko ozeleni, jo prepulimo na 10 do 12 cm. Čez poletje pridno plevemo in okopavamo. Dozori mesec kasneje nego iz čebulka, a je zato trpežnejša.

Še lepši je pridelek, ako sejemo seme v začetku marca meseca na toplo gredo in čebulne rastlinice aprila meseca presadimo na dobro pripravljeno gredo. Ko sadimo, priščipnemo nekoliko koreninice. Saditi moramo tako, da pridejo v zemljo samo korenine, ne pa del stebelca, iz katerega se pozneje razvije čebula. Izprva rastlinice rade poležejo, a se ob primernem zalivanju kmalu dvignejo in rastejo pozneje prav hitro in bujno.

Dobro razvita čebula mora imeti tenak vrat, biti mora trda in težka. Čebule z debelim vratom so puhle in se čez zimo pokvarijo. Za enoletno vzgojo iz semena so najboljše *citavska*, *portugiška delikates*, *majejra* in *holandska čebula*.

Za prvo spomladansko porabo goje čebulo ponekod tudi tako, da jo sejejo konec julija do srede avgusta meseca in jo puste čez zimo zunaj. Spomladi raste dalje in daje prav ran pridelek.

Za seme odberemo vedno najlepše razvite, trde čebule s tenkim vratom. Čebulno seme je kalivo kvečjemu dve leti. Že v drugem letu odnehava kalivost.

2. Česen (češnjak, beli luk).

Še bolj nego čebula je česen izbirčen za zemljo, ker ljubi bolj lahka, posebno dobro gnojena, s sprstenino pomešana tla in sovraži svež gnoj. Razmnožujemo ga na ta način, da glavnice raztrgamo in sadimo posamezne, lepo razvite stroke, in sicer rano spomladi ali pa tudi pozno na jesen. Jeseni sajeni česen se posebno lepo razvija in je prej zrel nego spomladni.

Na navadno vrtno gredico ga pride lahko 6 vrst, v vrstah po 12 do 15 cm narazen. Čez leto ga plevemo in okopavamo kakor čebulo. Ko cima dozori in se posuši, je česen zrel. Nekaj dni ga sušimo pod streho, potem ga osnažimo in spletemo v kite.

3. Šalotke (kozjak).

Ta čebulnica pri nas ni tako razširjena, kakor je vredna. Okus ji je dokaj boljši nego čebulni, zato jo izurjene kuharice zelo cenijo.

Razmnožuje se z drobnejšim zarodkom, ki se prav obilno namnoži pri vsaki rastlini. Navadno sadimo šalotke že septembra meseca. Potaknemo jih nekoliko globlje, da jim mraz ne more do živega. Sicer pa prenesejo hude zime. V mrzlejših krajih jih sade tudi spomladi prav rano (marca meseca). Sadimo jih tako na gosto kakor česen.

Šalotke zore julija meseca. Ko zelenje odmrje, jih izkopljemo in prav dobro posušimo. Debelejše shranimo za porabo, drobnejši zarodek pa za seme. Sicer pa šalotke obdelujemo tako kakor čebulo. Priznane sorte so: *holandska*, *danska* in *ruska šalotka*.

Šalotkovo steblovje lahko uporabljamo namesto drobnjaka.

4. Por (porjak, pori luk).

Lep por zraste le v debeli, mastni, zelo pregnojeni zemlji in ako ga pravilno gnojimo. Razmnožujemo ga s semenom. Sejemo ga v začetku marca meseca na tople grede. V 8 tednih poraste toliko, da ga lahko presajamo. Por mora imeti dolgo, debelo, belo steblo. Takšen zraste, ako ga sadimo v 10 do 15 cm globoke jarke, ki jih ne zaspemo, ampak počakamo, da jih zapere dež.

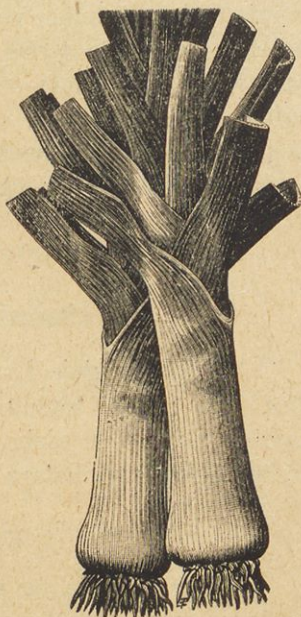
Na gredico pridejo 4 vrste, v vrstah je do 20 cm vsaksebi. Bolj preprosto ga sadimo na ta način, da naredimo po 15 cm globoke jamice s sadilnim klinom. V vsako jamico spustimo po eno rastlinico in jo dobro zalijemo, zemlje pa ne pritisnemo h koreninam. Pozneje se jamica vedno bolj zasipa in tako pride dobršen del stebela v zemljo.

V našem podnebjju ne zmrzne por, zato ga lahko pustimo čez zimo na svojem mestu. Za zimske mesece ga spravimo malo v klet.

Najboljši sorti sta *bolgarski* in *erfurtski*.

Por gre drugo leto v cvet, ki obrodi obilo semena.

Neka zvrst pora je *bisernica*, ki se razmnožuje z zarodki. Bisernica je trajna čebulnica. Raste lahko v kakem kotičku, kjer zarodi cela gnezda čebulic. Jeseni jih izkopljemo. Kar ostane v zemlji, se dalje razvija drugo leto.

Pod. 32. Por.

5. Drobnjak (vlašac).

Drobnjak je trajna čebulnica. Razrašča se v velike grme. Razmnožujemo ga na ta način, da raztrgamo grmiče v več delov in posadimo vsakega zase. Drobnjak raste dobro v težki, vlažni, a pregnojeni zemlji. Na suhih krajih hira in propade. Vsako tretje ali četrto leto je treba drobnjaku odkazati drugo mesto. Ob tisti priliki raztrgamo grme v majhne grmičke. Najugodnejši čas za presajanje drobnjaka je april ali pa avgust. Poleti požene cvetne glavice, ki jih moramo pa potrgati, da po nepotrebem ne izmolzejo rastline. Izvrstno mu prija gnojenje z lesnim pepelom in s sajami.

Za zimsko porabo posadimo par lepih grmičev v lončke, ki jih postavimo na svetel prostor v kuhinji. Drobnjak moramo rezati, kadar ga potrebujemo v kuhinji, tik pri tleh. Ako ga režemo pri vrhu, se ne more obrasti. Tudi ob deževnem vre-

menu ga ne smemo rezati, kajti votla stebelca se napolnijo z vodo in gnijejo.

Čebulnice nimajo baš veliko škodljivcev. Tuintam napada čebule ličinka čebulne muhe in jo popolnoma razje in uniči. Pridete rastline je treba populiti in sežgati. Na isto mesto ne kaže saditi drugo leto čebule. Včasih se pojavijo na čebulnicah tudi palež, rja, gniloba in plesen — vse posledice raznih glivic, ki se naselijo na te rastline. Dokazano je, da provzročča gnilobo na krompirju ista glivica kakor na čebulnicah.

VI. Bučnice (tikvenasto povrće).

Semkaj spadajo *kumare*, *užitne buče* in *melone*. Vse bučnice jako ljubijo toploto in so izmed vseh zelenjadnih rastlin najobčutljivejše za nizko toplino. Prav tako so za gnoj tako požrešne kakor malokatera druga rastlina.

1. Kumare (krastavac).

Solnčna, topla pa zavetna lega, globoka, rahla, jako pregnojena sprsteninasta zemlja, enakomerna toplina in dovolj vlage — to so pogoji za dobro rast in rodovitnost kumar.

Najranejše kumare pridelujejo vrtnarji na toplih gredah pod steklom. Take kumare so precej drage in za naše razmere ne hodijo v poštev.

Kdor hoče pridelati na planem rane kumare, naj v začetku do srede aprila meseca potakne po 4 do 5 zrn v majhne lončke, napolnjene do polovice s kompostno zemljo, in jih postavi na topel kraj v kuhinji ali v sobi ter skrbi za dovoljno vlago. Ko skale zrna in prerastejo rastlinice čez rob lončka, napolnimo lonček do roba s kompostno zemljo, da se rastline ukoreninijo na visoko.

Okrog 15. maja meseca (v toplejših krajih že lahko malo prej, v mrzlejših pa pozneje) pripravimo solnčno gredo s primerno zemljo tako, da izkopljemo po dolgem po sredi grede 25 cm globok in kakih 30 do 40 cm širok jarek, ki ga do vrha napolnimo s svežim konjskim gnojem. Gnoj pohodimo in pokrijemo z zemljo, ki smo jo izmetali iz jarka, ali pa z drugo rahlo kompostno prstjo. Tako nastane po gredi precej visok greben. Po

vrhu tega grebena posadimo kumare iz lončkov po 1 meter vsaksebi, toda tako, da se zemlja okrog korenin ne ospe, ko jemljemo sadike iz lončkov. Na vsak meter pridejo tako 4 rastline, ki jih pozneje, ko se razrastejo, razpeljemo na vse strani, da popolnoma pokrijejo gredo. Ako so maja meseca še hladne noči, je jako potrebno, da mlade sadike čez noč pokrivamo z lončki, da se ponoči ne premrazijo.

Komur se zdi vzgoja kumar v lončkih prenerodna, naj v začetku maja meseca prav plitvo potakne po drve, tri zrna na vsakega pol metra kar naravnost po sredi prej opisanega grebena. Na ta način dobimo nekaj tednov poznejši, a drugače prav tako zanesljiv pridelek. Ko naredo kumare peti, šesti list, jih pinciramo za 4. listom, da poženejo stranske poganjke, ki so navadno rodovitnejši nego glavni. Kumar pa ne gojimo samo po grebenih, nego tudi na kupih, ki so prav tako prirejeni kakor opisani jarki.

Kumare potrebujejo mnogo vlage. V suši jih moramo torej redno zalivati, pa le s prestano, ogreto vodo. Najbolj jim prija zalivanje ob jutranjih urah, zlasti spomladi. Okrog vsake rastline naredimo primerno globelico, v katero vlivamo vodo tako, da nič ne zmočimo listov in ne odplavimo zemlje s korenin.

Kumare se ne dado presajati tako kakor druga zelenjad, ker imajo redke korenine, ki ne držo kepe. Nič ne škoduje rastlinam bolj nego velika izprememba toplote. Ako so noči hladne, da odneha toplina do 3., 4. stopinje nad ničlo, ostanejo kumare žive, toda nekako omedle in se težko opomorejo.

Grede, ki so namenjene za kumare, bi bile do kresa skoro prazne, ker jih zarastejo šele pozneje v poletju. Do tedaj pa pridelujemo na njih solato, kolerabe, špinačo ali kako drugo zelenjad, ki je godna do tedaj, ko se kumare razrastejo po vsej gredi.

Kumar je mnogo sort. Vrtnarji razlikujejo zlasti sorte za rano pridelovanje na toplih gredah in pa sorte za vrt. Vrtne sorte so pa srednje dolge in dolge, ki naredo včasih 60 ali celo do 80 cm dolge plodove. Nekatere sorte rode le drobne plodove (pariška, grozdna kumara), ki jih vlagamo v kis. Na Češkem jih pa kisajo kakor pri nas zelje. V to svrhu bi bila najboljša *erfurtska* ali pa *liegniška srednje dolga* in *ruska grozdna kumara*.

Za seme puščamo vedno najbolj enakomerno razvite plodove. Ko so popolnoma rumeni, jih pobremo, na vsakem koncu nekoliko odrežemo in denemo na kak primeren prostor, da pozore. Šele potem na jesen razrežemo plodove, izperemo seme, jih očistimo, posušimo in spravimo. Dve, tri leta staro seme je boljše nego od prejšnjega leta. Kumarno seme ostane kalivo 6—8 let.

Pogostoma napada kumare palež, ki ga provzroča neka glivica (*Plasmopara cubensis*). Zatiramo ga z večkratnim škropljenjem z 1% modro galico.

2. Užitne buče (tikva, bundeva).

To zelenjad vpoštevamo vse premalo, dasi uspeva povsod, kjer rastejo kumare.

Buč imamo mnogo sort. V glavnem bi razlikovali buče z nitastim vodenim mesom in s trdo lupino. Te buče uporabljamo navadno zelene, nezrele. Po južnih krajih (v Srbiji) goje pa buče ploščnate oblike s čvrstim, rumenim mesom, z gladko kožo, ki je včasih premrežena. Te pečejo ali kuhajo zrele. Zovejo jih bundeve. Buče se razlikujejo pa tudi po obliki rastline. Nekatere imajo dolge vrvi in se silno razrastejo. Take niso za male vrtove, ker potrebujejo jako mnogo prostora. Grmičaste buče pa ne delajo vrvi, ampak precej obširne grme. Zato so bolj primerne za vrtove.

Buč gojimo prilično kakor kumare. Treba jim je namreč obilo gnoj, vode in toplote. Na vrtovih jih sadimo le izjemoma na gredice. Pogosteje jih vidimo po njivah, po kompostnih kupih in po takih krajih, kjer niso napoti, pa imajo vendar vse, česar jim je treba za dobro rast.

Buč sadimo konec aprila ali v začetku maja meseca.

Ponekod goje po vrtovih tudi drobne raznolike bučice za okrasek vrta, ki pa niso nič vredne.

Po vinorodnih krajih je razširjena *potrčna buča*. Zrele plodove iztrebijo in uporabljajo za natege, lijake, zajemalke in za slično posodje. Te buče se pa vzpenjajo po zidu ali rogovilah.

3. Melone (dinje).

Melona je rastlina za toplo južno podnebje. Kar vzgojimo pri nas, je bolj ali manj prisiljeno, kakršno je pač poletje.

Kvečjemu po gnojnih gredah in ob največji pazljivosti bi še nekaj dosegli. Na planem pa nekoliko uspeva samo kaka posebna vrsta, n. pr. ameriška vrtna melona. Izbrati ji moramo pa solnčno, toplo, zavetno gredico z najboljšo, globoko sprsteninasto zemljo.

Melone so še občutljivejše nego kumare in buče. Zato sejejo vrtnarji seme aprila meseca v majhne lončke, ki jih postavijo v topel rastlinjak ali na gnojno gredo. Tam seme kmalu skali in rastlinice se razvijajo na varnem. Šele proti koncu maja meseca jih presade na vrt, prej jih pa utrde in privadijo vnanjemu zraku.

Najbolj gotovo dosežemo povoljen uspeh, ako naredimo na gredici, ki je namenjena za melone, do $\frac{1}{2}$ m visoke kupe iz svežega konjskega gnoja in jih ospemo 15 cm na debelo z najboljšo zemljo. Na vrh kupa posadimo v primerno globel po dve že razviti in utrjeni rastlini, ki ju izprva pokrivamo vsaj ponoči. Ko naredi prvi poganjek 5—6 listov, ga priščipnemo na 3 ali 4 liste. Sedaj poženejo iz očes stranski poganjki. Tudi te priščipnemo na 6 listov, ko jih naredo 7—8. Šele ti stranski poganjki so rodovitni. Na vsaki vrstici pustimo samo nekaj plodov. Vse nerodovitne vrstice odstranimo.

Več let staro melonovo seme je rodovitnejše nego sveže od prejšnjega leta.

Na gnojni gredi pridelujemo melone tako kakor kumare.

V južnih krajih, zlasti v Macedoniji, goje tudi vodeno melono, ki jo nazivajo *lubenico*. Z njo si gase v vročih poletnih in jesenskih mesecih žejo in jo čislajo mnogo bolj nego melono. Za nas je pa manjšega pomena nego navadna sladkorna melona.

VII. Paradižnik, paprika, jajčevac.

V to poglavje spadajo tri vrtno rastline, katerih plodove uporabljajo osobito za začimbe in za dodatek k raznim jedilom. Izvrstno uspevajo v našem podnebjju, dasi so vse tri doma iz toplejših južnih krajev.

1. Paradižnik (rajčica).

Paradižnik je pri nas še vse premalo razširjen in cenjen. Uporabljajo ga le v boljših kuhinjah, dočim je po kmetih še

splošno neznan ali pa ga ne cenijo tako, kakor je vredno. Pridelovali bi ga lahko tudi na polju, po vinogradih — povesod, kjer je dobra zemlja in dovolj solnca.

Za uspešno gojitev paradižnikov priporoča Böttner pet glavnih točk, in sicer:

- a) sadike je treba pravilno pripraviti,
- b) v pravem času saditi,
- c) v najboljše, toplo, solnčno, zavetno lego in v primerno zemljo,
- č) pravilno obrezovati in privezovati in
- d) izbirati prave vrste.

Seme sejmo do konca marca, najkasneje v začetku aprila meseca na toplo gredo. Le ako nimamo tople grede, izjemoma tudi v zabojček, ki ga pokrijemo s steklom in postavimo v toplo sobo. V nekaj dneh skali seme. Takoj moramo poskrbeti, da imajo rastline dovolj svetlobe. Ko zadobe prvi par listov, jih presadimo prvič, potem pa še večkrat v vedno večjih razdaljah. Iz početka jih imamo pod steklom noč in dan, pozneje, ko je topleje, samo ponoči, proti sredi maja meseca pa opustimo pokrivanje tudi ponoči, da se popolnoma utrde. Tako pravilno gojene sadike so sredi maja meseca 40—50 cm visoke in zastavne. Korenine so razvite jako krepko, da držijo veliko kepo, ko jih presajamo na stalno mesto.

Pri nas sade paradižnike vobče prerano, zato jih mnogokrat pomori slana. Pred 10.—15. majem jih ni varno saditi. V hladnejšem podnebju jih sade proti koncu maja.

Paradižniku treba mnogo toplote in najboljše, rahle, sprsteninaste zemlje. Posebno mu ugaja kompost iz različne šare iz drvarnic in podobne sestavine, ki ni da bi morala biti že popolnoma preperela. Zložno proti jugu nagnjene gredice so paradižniku zelo ugodne, ker se v takih legah zemlja mnogo bolje segreje nego v ravnini.

Paradižnike sadimo posamez ob 1—1.50 m visokih palicah. Še ugodneje pa se razvijajo v vrstah na meter visokih brajdah. V prvem primeru jih sadimo na vse strani po 1 m vsaksebi, v vrstah ob špalirju pa so lahko gostejši. Takoj, ko rastlino posadimo, jo privežemo h količu.

Paradižnik raste neznansko bohotno. Rodil bi prav malo, ako bi ga prepustili samemu sebi. Zato pa moramo vedno sproti porezavati vse prekoštevne poganjke iz korenin in zalistnike

tako, da imamo ob količih ali na brajdi iz vsake rastline vedno samo toliko stebel, kolikor smo jih pustili prvotno.

Nekateri vrtnarji goje paradižnike z enim samim stebлом in trde, da dosežejo na ta način najboljše uspehe. Ob brajdah pa vsekakor bolje kaže, da gojimo po tri, štiri vrhe iz posamezne rastline. Vsakokrat, ko izrezujemo zalistnike, privežemo steblo h kolu.

Paradižnik potrebuje jako mnogo vlage v zemlji, ne mara pa vlažnega zraka, kakor n. pr. kumare. Poleti ob vročini ga moramo torej prav dobro zalivati. Zato naredimo okrog vsake rastline široki skledi podobno globel, da se voda ne razliva preveč na široko po gredi. Cime ne smemo škropiti.

Proti jeseni, ko dorastejo posamezna stebła do vrha palic, odščipnemo še vse vršičke, da se rast ustavi in vse moči uporabijo za razvoj in zoritev plodov. Nikakor pa bi ne bilo pametno, ako bi porezali liste, češ, da pridejo plodovi na solnce.

Paradižnikov je silno veliko sort, ki se med seboj razlikujejo po obliki in debelosti plodov, pa tudi po času zoritve in po okusu. Pri nas so najbolj v čislih sorte z debelimi ploskokroglimi plodovi. Sicer pa se v naših hladnih in mokrotnih krajih sponašajo bolj rane vrste, kakor n. pr. *lukullus*. Pripočene so pa posebno še tele sorte: *Stirling Castle*, *gdanski eksport*, *Earlyana* in *Bonner najboljši*.

Tudi paradižniki niso brez bolezní. Najpogosteje jih napada palež, ki ga provzroča neka glivica (*Phytophthora infestans*) kakor krompir. To bolezen preprečimo, ako pravočasno večkrat škropimo rastline z 1% modro galico.

2. Paprika.

To prvotno pravzaprav dišavno rastlino goje in uporabljajo v južnih krajih v ogromnih množinah. Tudi v naši krajevini, zlasti v južni Srbiji, posebno pa na Ogrskem je pridelovanje paprike na veliko od nekdanj udomačeno.

Kljub temu, da je paprika še bolj občutljiva nego paradižniki, se da gojiti tudi pri nas v zelo zavetnih in prisojnih legah.

Seme sejemo prav rano spomladi na tople grede ali v lončke. Ko se ni več bati mraza, torej od srede do konca maja meseca, presadimo rastline v primerni legi v najboljšo sprstelinasto vrtno zemljo. Razen pletve in okopavanja ne potre-

bujejo nikake druge nege. Stroki so zreli, ko zagorelo pordeče ali porumene. Uporabljajo pa tudi zelene, nezrele plodove.

Paprike je tudi mnogo sort. Pri nas sade tu in tam navadno, jako pekočo ali ostro papriko. Bolj občutljiva pa je sladka paprika, ki ima zelo prijeten sladek okus in ne peče prav nič.

3. Jajčevac (jajašac, patlidžan, melancane).

Še manj znan nego paradižnik ali paprika je jajčevac, ker potrebuje še več toplote, da more dozoreti. Sejejo ga januarja ali februarja meseca na toplo gredo, kjer ga potem večkrat presade (pikirajo). Na plano ga presajajo proti koncu maja meseca na prav tople zavetne kraje ob kakem zidu. Ako je poletje suho in vroče in ako imajo rastline pravo mesto, se tuintam razvije prav povoljno. Oskrbe ne potrebuje posebne razen pletve in okopavanja. Ob daljši suši ga je treba tudi zalivati. Plodovi, ki so podobni kurjemu jajcu (odtod ime), so zreli, ko se značilno pobarvajo (modro, črno, rdečkasto, zeleno in belo). Najbolj navadni so temnomodre barve.

VIII. Rani krompir.

Krompir je sicer poljska rastlina, vendar ga sade tudi po vrtovih, zlasti rani krompir. Kakor krompir vobče, tako uspeva tudi rani krompir najbolje v lahki, prejšnjo leto ali jeseni pognojeni zemlji. Ker je pridelovanje krompirja splošno znano, bi bilo odveč, ko bi natančneje opisovali gojitev ranega krompirja na vrtu, ker se skoro nič ne razlikuje od gojitve na polju. Pripomniti bi bilo le, da moramo rani krompir saditi nekoliko prej nego pozni. Na Goriškem ga sade že februarja meseca, pri nas pa navadno proti koncu marca ali vsaj v začetku aprila, kakor je pač vreme. Za sajenje so najboljši srednje debeli gomolji. Le v sili lahko sadimo tudi drobnejše gomolje ali celo samo koščke z enim očesom.

Precej hitreje dozori rani krompir, ako ga silimo na ta način, da ga nakalimo 4—6 tednov prej, preden ga sadimo. To izvršimo na tale način: semenski krompir (srednje debele, cele gomolje) naložimo gomolj tesno poleg gomolja v plitve posode, n. pr. v lese za sadje, v rešeta, v plitve zaboje ali na primerne

police itd. Vsak gomolj obrnimo tako, da mu je glava (tisti konec, ki ima največ očes) na vrhu, tisti konec pa, ki se je držal korenine (popkov konec) pa spodaj. Tako naložene posode postavimo na kak svetel, suh pa hladen prostor (6—8° C). Krompir začne polagoma kaliti. Toda te kali niso dolge in bele, kakršne se delajo v temi, ampak kratke, debele in zelenkaste barve. Paziti moramo, da ne postavimo krompirja tik kakega okna na solnce; to bi mu škodovalo. Torej svetel prostor, a brez solnca! Ko so kali dolge 2—3 cm in debele kakor lešnik ali oreh, je krompir goden za saditev. Na dobro pripravljene gredi naredimo jamice kakor navadno za krompir. V vsako jamico previdno položimo in pritisnimo po en nakaljen gomolj tako, da je kal zgoraj. Nazadnje jamice zaspemo in poravnamo z grabljami.

Krompir denemo na opisani način kalit februarja meseca, pa bo v marcu primerno razvit za saditev. Tak krompir mnogo prej ozeleni in 2—3 tedne prej dozori nego nekajen.

Pripomniti bi bilo le še, da je treba rani krompir, zlasti kaljeni, ki kmalu ozeleni, varovati slane, in sicer tako, da ga čez noč, ko se bojimo slane, s primernimi odejami pokrivamo ali pa nekoliko prispemo z rahlo zemljo.

IX. Trajna (večletna) zelenjad.

1. Beluš ali špargelj (sparoga).

Pri nas je beluš sicer vsakomur znan, toda malokje ga goje kaj več, dasi bi uspeval povsod, kjer so zanj ugodna tla. Beluš je posebno čislana rana zelenjad, ki jo žal poznajo le bolj imoviti sloji. Na mizi preprostega vaščana ali delavca je skoro popolnoma neznana.

Navadno mislijo, da je pridelovanje belušev predrago in pretežavno. To pa ne drži. Na malo jih je mogoče gojiti brez posebnih stroškov na vsakem količkaj večjem vrtu, pa tudi na njivi. Povsod po vrtovih bi jih lahko na majhnem prostoru pridelovali vsaj za domačo potrebo. Iz naslednjega kratkega navodila bo prav lahko posneti, kako bi to dosegli.

Beluš je trajna rastlina, ki ostane mnogo let na istem prostoru. Ob dobri oskrbi rodi dvajset in še več let.

Böttner, znani nemški vrtnarski pisatelj, našteva osem važnih pravil, po katerih se je treba ravnati, ako hočemo imeti s pridelovanjem povoljne uspehe.

Za uspešno pridelovanje belušev je namreč treba:

1. prikladne zemlje. Najboljša zemlja zanje je lahka peščenica. Težko ilovača je zelo neugodna in bi jo morali prej temeljito pripraviti in predelati. Spodnja plast mora propuščati vodo;

2. zemlja mora biti dobro obdelana. Preden ga zasajamo, prerigolajmo zemljišče 40—50 cm globoko. Vrtna zemlja je neprimerno boljša nego novo, doslej neobdelano zemljišče;

3. zemlja mora biti prav dobro že pred zasajanjem pregnojena in tudi tedaj, ko ga sadimo, je treba gnojiti;

4. saditi moramo dobro razvite, krepke enoletne sadike;

5. zasajene morajo biti v pravih razdaljah. V vrstah jih sade po 40—50 cm vsaksebi, vrste pa naj bodo po 120—140 cm narazen in v smeri od severa proti jugu.

6. negovati jih moramo skrbno. Plevel in razni pridelki med vrstami jih zelo ovirajo v razvoju;

7. pri rezanju moramo biti zelo previdni; vsako leto je treba ob pravem času z rezanjem prenehati;

8. vse poganjke, ki zrastejo potem, ko jih nehamo rezati, moramo posebno skrbno varovati, ker je od njih razvoja zavisen pridelek naslednjega leta.

Kdor zasaja beluše, navadno kupuje sadike. Najboljše so krepke enoletne. Dvoletne se že teže primejo, triletne pa sploh niso za rabo.

Sadike si tudi sami lahko vzgojimo. Seme sejemo prav rano spomladi (marca meseca) v dobro vrtno zemljo v 3 ali 4 vrstah na navadni gredici. Ako skale pregosto, jih prepulimo tako, da stoje posamezne rastlinice najmanj 5—6 cm narazen. Čez leto jih plevemo in okopavamo.

Sadimo jih spomladi. Böttner meni, da je edini pravi čas za to od 1. do 10. aprila. Zemljišče za belušnjak mora biti pripravljeno pa že prejšnjo jesen. Preden sadimo, ga samo gladko poravnamo in razdelimo v vrste. Na mestu, kjer bo pozneje vrsta, izkopljemo 40 cm širok in natančno 30 cm globok jarek. Izkopano zemljo nakopičimo med jarki v obliki ploskega nasipa.

Potem zastavimo po sredi vsakega jarka ob vrstici v razdalji 40 do 50 cm vsaksebi po 60 cm dolge palice ali remeljne, ki kažejo, kam bomo posadili posamezne sadike. Ko je na ta način vse gotovo, začnemo s sajenjem. K vsaki palici vržemo lopato dobre kompostne zemlje, naredimo stožčast kupček in nanj položimo sadike ter razpeljemo korenine na vse strani v obliki zvezde. Nato jo prispemo zopet s kompostno zemljo, da je 3 do 4 cm na debelo pokrita. Zemljo pritisnemo h koreninam.

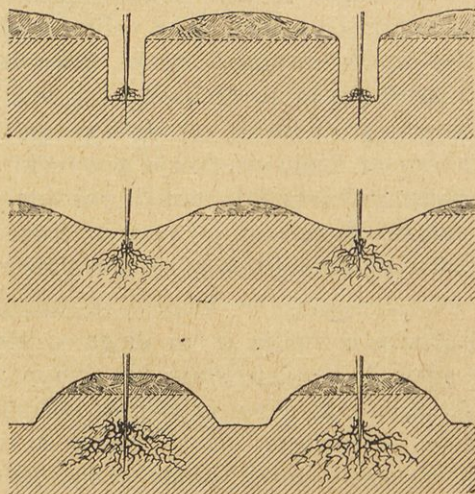
Tako pustimo sadike prvo leto. Mlada stebelca privezujemo h količem. Jarkov ne smemo zasuti, ker bi sicer rastline ne dobivale dovolj zraka. Po nasipih nasadimo kako vrtno zelenjad. Najbolje se sponaša pritlični fižol. — Šele na jesen zaspemo polagoma jarke, pa samo na pol, ko smo prej na dnu med posameznimi rastlinami dobro pognojili s preperelim gnojem.

Jeseni drugega leta zopet pognojimo vse zemljišče in popolnoma

zravnamo jarke. Spomladi tretjega leta potegnemo nekoliko zemlje izmed vrst, da nastane primeren nasip po vrstah. V tretjem letu začnemo rezati.

Böttner trdi, da je napačno čakati četrte pomladi, ker zmerno rezanje v tretjem letu izpodbudi rastline, da iznova čvrsto poženejo. Pač pa bi bilo nevarno, ko bi rezali preveč ali predolgo. To leto prenehamo z rezanjem že v začetku junija meseca. Od četrtega leta dalje imamo popoln pridelek. Z rezanjem prenehamo odslej vsako leto najkasneje o kresu.

Ko nehamo rezati, je treba belušnjak temeljito pregnojiti, in sicer takoj poleti, ker takrat potrebujejo rastline hrane, ko raste steblovje in listje. Čim več je ima, tem bolj se razvije zelenje in tem več nakopiči v podzemeljskih delih snovi za pri-

Pod. 33. Kako sadimo beluš. Zgoraj 1. leto, v sredi 2. leto, spodaj 3. leto.

hodnje leto. Beluši, ki jih režemo spomladi, nastanejo iz snovi, ki jih je rastlina nakopičila v koreniki že prejšnje leto. Na jesen je dobro gnojiti s kajnitom, ki jim zelo ugaja.

Iz tega opisa je razvidno, da gojimo beluše tako, da jih ni treba pokrivati, kakor so delali včasih. Po vsaki vrsti je tako visok nasip iz zemlje, da je korenika vsaj 30 cm globoko v njej. Ko pogleda sadika iz zemlje, je že najmanj 20 cm dolga in popolnoma bela.

Belušev ne zna vsakdo rezati. Neroden in površen človek naredi lahko v belušnjaku veliko škodo. Ne le, da uniči z nerodnim izpodrezavanjem mlade, prenežne poganjke, ki poganjajo iz korenike in so še globoko v zemlji, ampak rani lahko tudi koreniko, ki začne zaradi tega gniti in naposled pogine. Po takem ravnanju nastanejo presledki, praznine, ki se ne dajo nikdar več zamašiti. Starejša rastlina zaduši namreč brezpogojno vsak mlajši podsad. Le prvo in drugo leto je mogoče z uspehom podsajati, ako bi bila tu ali tam slučajno ne prirasla kaka sadika.

Za rezanje je dober vsak kuhinjski nož. Ko beluš pokuka z glavico iz zemlje, je čas, da ga odrežemo. V to svrhu odgrebemo z roko ali z nožem prav previdno zemljo na eni strani tako globoko, da odkrijemo primerno dolžino. Potem ga šele odrežemo brez nevarnosti, da bi zadeli koreniko ali mlajši brst, ki ni še dovolj dolg. Nastalo jamico potem zopet lepo zaravnamo. Porezati moramo tudi tanke beluše, sploh vse, kar jih gleda iz zemlje. Zelo napačno bi bilo, ako bi puščali drobne poganjke, da bi rasli v stebela. S tem bi si pridelek po nepotrebnem kratili. Nasprotno pa naj raste vse, ko prenehamo z rezanjem.

Vsako jesen porežimo steblovje, ko popolnoma dozori in se posuši, ter ga sežgimo, spomladi pa populimo še ostale štremlje, ker so novim poganjkom napoti. V njih je tudi zalega beluševega hrošča in beluševe muhe.

Na enem aru — 100 m² — pridelamo na leto 35 do 40 kg belušev, toda le tedaj, ako je zemljišče prikladno.

Belušev je mnogo vrst. Najbolj priporočajo *snežnoglavi, ulmski, erfurtski, brunšviški* in *orjaški beluš*.

Beluš ima hude sovražnike. Največ škode mu prizadevata *beluševa muha* in *belušev hrošč*, zelenje pa končuje rja.

Ličinka beluševe muhe vrta po njem do korenike, kjer se zabubi. Ako se je hočemo ubraniti, ne sme do srede junija rasti

nobeno steblo, da muha, ki pride maja meseca iz zemlje; nima kam odložiti jajec.

Belušev hrošč objeda zelenje. Njegova buba prezimi v steblih. Zanesljivo ga uničimo, ako zarana spomladi populimo čez zimo v zemlji ostale suhe štremlje in jih sežgemo. Ako se kljub temu tu ali tam pokaže kak hrošč, ga je treba obrati in uničiti.

Rjo preprečimo, ako škropimo z modro galico.

2. Hren.

Pri nas navadno ne poznajo drugega hrena nego samorasli »divji hren«, ki raste kot plevel po vrtovih in njivah. Tak hren ni kaj prida, ker so debelejšje korenine navadno prekratke, daljše pretanke, vrhutega so pa večkrat tudi prestare, lesene in neokusne. Ves drugačen pa je hren, ako ga pravilno gojimo. Tako dobimo korenine, ki so okoli 30 do 40 cm dolge, debele do 5 cm ter popolnoma ravne in gladke ter mlade in sočne.

Hren najboljše uspeva v debeli ilovnati zemlji, ki je močno pregnojena. Sipka publica mu ne ugaja.

Hren je sicer trajna rastlina, toda pridelujemo ga enoletno, in sicer iz centimeter debelih, ravnih, 35 do 40 cm

dolгих, gladkih korenin, ki jih je dobiti povsod, kjer raste. Rano spomladi potaknemo te korenine, ko smo jih poprej dobro obdrgnili s krpo, da ne poganjajo preveč stranskih korenin, na pripravljene gredici v vrstah po 40 cm narazen, pa ne navpično,

Pod. 34. Pridelovanje hrena. I. Hrenova rastlina kakor se je razvila iz sadike. II. Privzdignjena hrenova korenina z obdrgnjenimi stranskimi koreninicami. III. Godna hrenova korenina.

ampak prav plitvo poševno v smeri, kakor tečejo vrste, zato da med vrstami zemljo lahko obdelujemo. Posamezne korenine potaknemo po kakih 10 cm drugo od druge. Tanjši konec, ki bo pognal navpične korenine, pride prilično 10 cm globoko v zemljo, debelejši, ki bo pognal cimo, pa samo dobra 2 cm. Kadar sadimo, mora biti zemlja dovolj vlažna, da se nam poševne luknje, ki jih naredimo s primerno dolgim klinom, sproti ne zaispljejo.

Čez leto obdelujemo hren kakor drugo zelenjad. Čim bolj marljivo plevemo in rahljamo zemljo med vrstami, tem bolj se bodo potaknjenci do jeseni zdebelili. Razen pletve in okopavanja moramo pa izvršiti še nekaj prav važnega. Ako hočemo, da bodo hrenove korenine prav debele in gladke, ne smemo pustiti, da bi pognale stranske korenine drugje nego samo na koncu. Da to dosežemo, je treba med letom vsako korenino enkrat (julija, avgusta meseca) odgrebsti, nekoliko privzdigniti in s kako krpo oguliti, zlasti na spodnji strani od glave do tanjšega konca, ki ima največ korenin. Pustimo samo tiste korenine, ki so prav na koncu. Ko smo vse druge odstranili, pritisnemo korenino nazaj v njeno prvotno lego in jo zaspemo.

Konec oktobra meseca je hren dorastel. Tedaj ga porujemo in shranimo v kleti v vlažni prsti.

Pri ruvanju navadno potrgamo navpične korenine. Najbolje je, da jih čez zimo pustimo v zemlji, spomladi jih pa izkopljemo in porabimo za nov nasad na drugem mestu.

Hren je lahko jako nadležen plevel, ker vsak najmanjši konček korenine odžene in ozeleni. Zato je treba zemljišče, kjer je rasel, globoko prekopati in skrbno odstraniti vse korenine.

3. Rabarbara (raved).

Rabarbara je v naših krajih kot zelenjadna rastlina skoro neznana. Le tu in tam naletimo na kako posamezno rastlino, ki jo trpe na vrtu za okras zaradi njenih velikih listov.

Mlade nežne peclje, ki poganjajo prav rano spomladi, pa lahko uporabljamo kakor sadje za kompot in kot nadev za razna močnata jedila. Iz njih pridobivamo tudi jako rezek, a prijeten sok. V te svrhe pridelujejo po večjih mestih drugih držav velike množine rabarbare za zelo zaželeno prvo spomladno zelenjad.

Rabarbaro razmnožujemo na ta način, da stare rastline konca septembra meseca, ko jim listje odmrje, razdelimo na več kosov in jih posadimo na globoko prekopano (rigolano), zelo pregnojeno vrtno zemljo v razdalji 1 do 1.50 m. Za malo gospodinjstvo zadostuje nekoliko rastlin, ki ostanejo na svojih mestih 5 do 10 let. Potem pa jih zopet raztrgamo (pomladimo) in presadimo na drugo mesto. Kadar korenine presajamo, moramo gledati, da ima vsaka po nekoliko brstov. Sadimo tako globoko, da pridejo brsti najmanj 10 cm pod površino.

Spomladi, ko začno poganjati, zaspemo grme precej visoko z rahlo prstjo, da se listni peclji ubelijo. Zadostuje tudi, ako poveznemo čez grme primerne zaboje. Ko se pokažejo listi na vrhu nasipa, odgrebemo zemljo, da odkrijemo listne peclje precej na globoko. Potem jih lomimo (rezati jih ne smemo!) ter uporabimo. Tako vzgojeni peclji so debeli, nežni, mesnati in jako sočni. Liste odlomimo tako, da se pecelj odlušči prav pri glavi, iz katere raste, ker je spodnji konec posebno nežen in okusen. Lomimo šele drugo leto potem, ko smo jo posadili.

Dalje nego do kresa je ne smemo lomiti. Pa tudi naenkrat ne več nego po dva, tri liste od ene rastline, v presledkih po 10 dni, ker sicer preveč opeša. Po kresu dobro pognojimo rastline in pustimo, da se neovirano razvijajo. Samo stebila moramo polomiti sproti, ko se pokažejo.

Rabarbara je jako požrešna rastlina; gnoja in moče nima nikdar preveč. Priznani gojitelji rabarbare trdijo, da je med rabarbaro po vrtovih največ slabih, celo ničvrednih sort, ki so brez okusa, in da baš zaradi tega nima prave veljave. Kot najboljši sorti priporočajo izboljšano *kraljico Viktorijo* in pa *ciklop*.

X. Dišavna zelišča (mirodijno povrće).

Semkaj prištevamo dolgo vrsto rastlin, ki jih sicer navadno ne uporabljamo naravnost za hrano, ampak jih pridevamo jedem zgolj s tem namenom, da jim daje poseben vonj ali tudi okus. Poleg soli in masti je dišavna zelenjad neogibno potrebna za čimba mnogoterim jedilom. Nekatere take rastline, kakor n. pr. peteršilj, zeleno, por, drobnjak, česen itd., smo opisali že v prejšnjih poglavjih pri skupinah, kamor spadajo. V to poglavje smo uvrstili le tista dišavna zelišča, ki jih uporabljamo zgolj zaradi njih posebne vonjave (arome) in ki jih sicer ne moremo dobro uvrstiti med drugo zelenjad.

Največ dišavnih zelišč spada med trajnice, ki strpe mnogo let na enem mestu in ki ne zahtevajo posebne nege. Treba jih je le po potrebi gnojiti in obdelovati, da jih ne zaduši plevel. Nekaj je pa seveda tudi enoletnih in dvoletnih, ki jih sejemo vsako leto iznova.

Pri teh rastlinah smo pridejali slovenskemu in srbohrvaškemu imenu povsod tudi latinsko botaniško ime. Tako je vsaka zamena preprečena.

1. Enoletna in dvoletna dišavna zelenjad.

a) M a j a r o n (mažuran, *Origanum majorana*).

Enoletni majaron je najbolj razširjen in najboljši. Sejemo ga zarana v toplo gredo prav na redko. Semena ni treba pokrivati z zemljo, ker je jako drobno. V prav dobri, rahli zemlji in v topli legi skali tudi na planem. Rastlinice presadimo maja meseca po 25 cm narazen. Proti jeseni, preden začne cvesti, ga porežemo, zvežemo v šopke in posušimo v senci. Potem ga navadno zdrobe in shranijo v vrečicah (majaronove plevce). Pri nas ga uporabljajo posebno za klobase.

b) K o p e r (kopar, *Anethum graveolens*).

Koper je znana dišavna rastlina, ki jo vidimo povsod po vrtovih.

Ako dozori le ena sama koprova rastlina na vrtu, se razseje sam od sebe tako, da postane lahko prav nadležen plevel. Navadno pa porežemo stebela in cvetne kobule, še preden dozore. To zelenje uporabljamo pri konserviranju kumar. Tudi mlade liste pridevamo raznim jedilom.

V belušnjakih (špargeljnjakih) radi puščajo kako betev, da dozori in se razseje za drugo leto.

c) K o r i j a n d e r (paprica, *Coriandrum sativum*).

Tu in tam naletimo po vrtovih tudi na sicer manj znano dišavno zelišče, ki ga uporabljajo ponekod za primes k solati ali k juhi. Kumeni in janežu podobno seme devajo v kruh.

Korijander je treba sejati vsako leto prav rano spomladi. Uporabljamo ga lahko tudi namesto kopra.

d) Š a t r a j ali š a t r a j k a (čubar, *Saturea hortensis*).

Šatraj pozna pri nas menda vsaka gospodinja, ker ga rade pridevajo bravini, ponekod tudi zelenemu fižolu. V boljših kuhinjah ga uporabljajo za omake in juhe.

Navadno se zaseje sam. Ako pa ga hočemo gojiti, sejemo seme prav zarana spomladi in rastline presadimo na kako rabato. Vrtnarji razlikujejo dve zvrsti, poletni in zimski šatraj. Med obema pa ni na videz nobene razlike.

Ko šatraj doraste, ga porežejo, povežejo v snopiče in v senci posuše, kakor majaron.

e) *Krebuljica* (povrtni krosuljak, *Anthriscus cerefolium*).

To na videz kodrastemu peteršilju podobno zelišče pri nas splošno ni v navadi, dasi ga nekateri kot dodatek k juhi zelo hvalijo. Sejejo ga na bolj mrzle, senčne prostore. Ker šine takoj v cvet, ga je treba večkrat na leto sejati, ako hočemo imeti vedno sočne liste za dodatek v juho. Tudi si pomagajo na ta način, da porežejo stebelca, preden se razvije cvet.

2. Dvoletna in trajna dišavna zelišča.

a) *Kumena* (kumin, *Carum carvi*).

Pri nas raste kumena divja po suhih travnikih. Drugod jo goje pa na veliko po vrtovih in njivah, ker seme lahko prodajo vsako množino.

Seme sejemo jeseni ali prav rano spomladi. Rastline je treba pleti in okopavati. Na jesen pokosimo cimo. Drugo leto gre v cvet. Ko kumena dozori, jo požanjemo, povežemo v snope in obesimo na zračno podstrešino, da pozori. Potem jo omlatimo in seme prečistimo. Kjer je kumena dozorela, se navadno zaseje sama.

b) *Janež* (aniž, *Pimpinella anisum*).

Janež je pri nas splošno znan. Tudi lekarnarji in v tvornicah za likerje ga uporabljajo. Peki in slaščičarji ga devajo v pecivo. Prideluje se prav tako kakor kumena.

c) *Koprc* ali sladki janež (komorač, *Phoeniculum vulgare*).

Koprc je kopru zelo podoben in ga tudi uporabljamo v iste svrhe. Pravijo, da je celo boljši od onega. Zraste do 2 m visoko in ima temnozeleno, ozko zrezljane liste in podolgovato seme. Sejejo ga jeseni ali pa na pomlad marca meseca. Vsaka rastlina naj ima vsaj 10 cm prostora. Seme zori avgusta do septembra meseca.

d) P e h t r a n (tarkanj, *Artemisia dracunculus*).

To zelišče je pri nas splošno znano. Vsaj pehtranove štruklje je menda že vsakdo jedel. Drugod ga dodevajo solati, pa tudi pri konserviranju kumar ga uporabljajo. Nemci ga namakajo v octu, da dobi ocet prijeten vonj. Sploh je pehtran po drugih krajih še bolj nego pri nas posebno priljubljeno dišavno zelišče.

Pehtran razmnožujemo s koreniki, ki jih dobimo, ako raztrgamo starejše grme. Prime se jako rad, ako ga posadimo zarana spomladi. Še tisto leto se razkošati v velik grm. Na istem mestu raste lahko več let. Posebno mu ugaja močna, pregnojena zemlja v topli legi. Druge nege ne potrebuje, nego da ga večkrat oplevemo. Čudno je to, da rastline, vzgojene iz semena, nimajo nikakega vonja in torej niso za rabo. Jeseni porežemo suho zelenje in vržemo po rastlinah nekoliko starega gnoja.

e) V r t n a k a d u l j a ali ž a j b e l j (*kadulja, Salvia officinalis*).

Kaduljo najdemo skoro na vsakem vrtu in je našim gospodinjam tako znana, da lahko pogrešajo vsak opis. V solnčnem kotičku raste leta in leta brez vsake oskrbe in vedno potrpežljivo poganja nove vršičke, da se naposled razraste v velike grme. Razmnožujemo jo s semenom ali pa na ta način, da spomladi večje grme s koreninami vred raztrgamo na mnogo manjših in jih presadimo. En grmič zadostuje za vsako gospodinjstvo.

f) R o ž m a r i n (ružmarin, *Rosmarinus officinalis*).

Ta rastlina je pri nas znana le bolj kot skromna, vedno zelena lončnica. V kuhinji jo malo uporabljajo. Po drugih krajih jo devajo pa v razna jedila, zlasti k divjačini. Rožmarin razmnožujemo navadno s potaknjenci, večje grme pa lahko raztrgamo v manjše kose. Tudi s semenom ga razmnožujemo.

g) T i m i j a n ali t i m o s (matočinka, *Thimus vulgaris*).

Znano dišavno zelišče, ki ga uporabljamo v kuhinji pri raznih omakah. Gojimo ga lahko za obrobek ob gredicah, kjer traja mnogo let. Jako je skromen in uspeva tudi na suhih mestih. Razmnožujemo ga s semenom ali pa raztrgamo starejše rastline.

h) Š p a j k a (trma, *Lavendula spica* in *L. vera*).

Špajko največkrat uporabljamo za dišavo raznih esenc in olja. Gospodinje jo devajo tudi med obleko. Gojimo jo prav tako kakor kaduljo. Grmiček špajke naj bi bil na vsakem vrtu.

i) M e t a (metvica, *Mentha piperita* in *M. crispa*).

Met imamo mnogo vrst. Skoro na vsakem vrtu raste v kakem kotu poprova in kodrasta meta. Našim gospodinjam je znan tudi *polaj* (*M. pulegium*), ki ga uporabljajo za razna zdravila.

Teh zelišč pri nas nihče ne goji nalašč, ker se navadno razmnožujejo sama, ko so že naseljena.

j) M e l i s a (*Melissa officinalis*).

Tudi melisa je navaden gost po naših vrtovih, dasi jo malo kdo čista. Radi jo imajo pa čebelarji, ker njen prijetni vonj jako prija čebelam. Včasih so jo rabili tudi slaščičarji. Kjer se naseli, ostane leta in leta in se razrašča na vse strani.

k) V r t n a a l i v i n s k a r u t i c a (*rutvica, Ruta graveolens*).

Trajno zelišče, ki ga devajo v žganje. Včasih so jo uporabljali tudi za zdravila. Gojimo jo kakor kaduljo. Razmnožujemo jo z delitvijo. Rutico je treba večkrat obrezati, da poganja vedno sveže omladje.

l) P e l i n (*Artemisia Absinthium*).

Pelin pozna vsakdo. Včasih se tako razplodi po vrtu, da je nadležen plevel. Uporabljajo ga za zdravilo. Devajo ga tudi med žganje (absint) in spomladi med vino (pelinovec).

Po vrtovih naletimo ponekod na *luštrek* (*Levisticum officinale*). Mlade liste devajo med vino in tudi kot pridevek v juho. Uporabljali so ga tudi za razna zdravila.

* * *

K dišavnim zeliščem spadajo tudi še tele rastline: *bosiljek* ali *bosilje* (*bosiljak, Ocimum basilicum*), *portulak* (*retlak ali plušec, Portulaca oleracea*), *boraga* ali *lisičina* (*Borago officinalis*), *kapora* (*kapar* ali *kapara, Capparis rupestris*), *žefran* (*Crocus sativus*), *vrtna kreša* (*Lepidium sativum*). Le sem bi spadala tudi *gorčica, ženof* (*Sinapis alba*).

XI. Kako spravljamo zelenjad čez zimo.

Največ vrtno zelenjadi porabimo v poletnem in jesenskem času naravnost z vrta. Toda mnogo je potrebuje tudi pozimi, ko je vrt pod snegom, in spomladi, ko ga šele obdelujemo. Za to dobo, ki traja povprečno od srede novembra pa do konca aprila meseca, torej skoraj celega pol leta, nam nudi vrt jako malo. Zato pa moramo znati poleti in jeseni pridelano zelenjad shraniti za zimske mesece, in sicer kolikor moči prirodno svežo. Nekatera zelenjad se sploh ne da shraniti na noben način (glavnata solata), drugo shranjujejo vkuhanu ali v raznih ohranjujočih snoveh (vkuhan grah, zelen fižol, kumare v octu itd.). Kljub temu pa je še precej zelenjadi, ki se da kar z vrta prav dobro shraniti za zimo brez posebnih pripomočkov, zlasti velja to za kapusnice, korenasto zelenjad in endivijo.

V toplejšem podnebjju je delo seveda lažje in uspešnejše, nasprotno pa tem težje, čim mrzlejša in čim dolgotrajnejša se nam obeta zima. Pred vsem je treba pomniti, da je za shranjevanje primerna samo dorasla, popolnoma razvita zelenjad. Le karfijske lahko hranimo še negodne. Dalje je posebno važno, da s shranjevanjem odlašamo čimdalje močje. Pred začetkom novembra meseca bi v našem podnebjju ne smeli spravljati zelenjadi v shrambe. Pa še novembra je treba čakati čim dalje tem bolje, kakršno je baš vreme. Za neprehudo slano se nekatere rastline ne zmenijo mnogo.

Končno je silno važno, da spravljamo zelenjad ob suhem vremenu, najbolje v burji, ki presuši vse nadzemljске dele pa tudi zemljo, da se pri izkopavanju rada osiplje od korenin. V deževju in snegu spravljena zelenjad, zlasti bolj občutljiva, za gnilobo dovzetna plemena (endivija) so kaj malo trpežna, zlasti ako prezimovališča ne moremo zračiti.

Za spravljanje namenjeno zelenjad je treba primerno pripraviti. Korenju, peteršilju, zeleni, pesi itd. potrgamo cimo. Srce mora ostati celo. Repo pa obrežemo tako, da površno posnamemo tudi srce. Zelju, ohravtu itd. otrebimo zunanje liste, zlasti če so suhi, nagnili ali objedeni. Prav tako otrebimo endivijo.

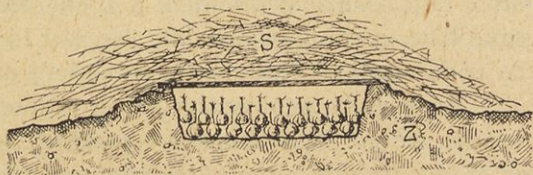
Ako spravljamo zelje, ohrov, kolerabe itd. zunaj na vrtu v zakope ali v izpraznjeno toplo gredo, jih populimo in s kore-

ninami vred postavimo v dotična prezimovališča. Kadar pa nameravamo zelje spraviti na kupe ali obesiti pod strop, tedaj ga posekamo.

Semenske rastline je treba prav skrbno odbrati, populiti in v kakih zaboječkih posebe shraniti čez zimo.

Zelenjad spravljamo na razne načine. Nekaj imamo zelenjadi, ki je zelo neobčutljiva, tako da jo lahko puščamo čez zimo na planem. Por, peteršilj, črni koren, hren, pa tudi korenje, rožnati in kodrastni kapus, špinača in motovilec so čez zimo lahko kar na gredah. Če zima ni prav prehuda in če je le količkaj snega, se ni bati škode. Nerodno je le to, da ob hudem mrazu in velikem snegu težko pridemo do nje. Zato pa tudi te zelenjadi vsaj nekaj spravimo pod streho ali vsaj v primerne zakope na vrtu.

Zakopi so plitve jame ali jarki na suhem prostoru, kjer sproti odteka voda. Rastline, ki jih nameravamo na ta način

Pod. 35. Zakop z zelnatimi glavami pokrit s slamo. Glave so obrnjene narobe.

spraviti čez zimo, porujemo in v vrstah tesno drugo poleg druge prispemo z zemljo, da ostanejo nadzemeljski deli zunaj. Ko pritisne hujši mraz, vržemo po njih nekoliko listja, slame ali kako drugo primerno odejo.

V zimah, ko ni snega in jako zmrzuje, moramo seveda skrbeti za toplejšo odejo.

Še boljše prebije zimo zelenjad, ako jo na opisani način spravimo v 40—50 cm globoke jame, ki jih, ko so napolnjene, pokrijemo z deskami in odenemo s slamo. Ob robu jame naredimo okrog in okrog nasip iz zemlje, da odpeljemo dežnico, ki bi sicer tiščala v jamo. Najlepše prezimi zelenjad na peščenih tleh, kjer sproti odteka vsa vlaga.

Prav ugodno prezimovališče je dalje izpraznjena toplogreda, kamor vložimo in s prstjo prispemo bolj občutljivo zelenjad (endivijo, karfijole). Ob ugodnem vremenu moramo zračiti.

Nekaj zelenjadi pa moramo vsekakor spraviti v klet, in sicer vsaj toliko, kolikor je potrebujemo decembra in januarja

meseca, da nam ob najhujši zimi ni treba sproti hoditi ponjo v vrtna prezimovališča. Za prezimovanje zelenjadi je primeren vsak pritlični ali podzemeljski prostor, kjer ne zmrzuje in kjer ni prevlažno.

Korenasto zelenjad, karfijole, zelje, por in endivijo pripemo v vlažen pesek ali v drobno prst, ki jo moramo pa vsako leto premeniti.

Zelnate glave in karfijole obešajo ponekod v kleti pod strop, kjer se prav dobro ohranijo po več mesecev. Spravljajo jih tudi na kupe v prazne sobe in v druge prostore, kjer ne zmrzuje.

Vsa prezimovališča je treba ob toplem, suhem vremenu dobro zračiti, ob mrazu pa tesno zapirati. Ob dnevih, ko zračimo, tudi osnažimo zelenjad, t. j. oberemo nasehle, nagnile ali gnile liste in sploh odstranimo vse, kar bi utegnilo širiti gnilobo. To velja zlasti za endivijo, ki je najbolj nagnjena h gnilobi.

Za vsakdanjo uporabo naj si gospodinja posadi nekaj peteršilja, zelene in drobnjaka v zabojček, ki ga postavi na svetel prostor v kuhinji. Imela bo tako vso zimo najpotrebnejše kuhinjsko zelenje pri rokah.

B. Sadno drevje na zelenjadnem vrtu.

Sadno drevje — vsaj visokodebelno — spada na svoj posebni prostor, ki mu pravimo sadni vrt. Sicer tudi tam kolikor toliko ovira travnato rastlinje, ker ga duši s senco in ubija s kapom. Nasprotno pa vpliva tudi trava dokaj neugodno na razvoj drevja, ker mu odjeda hrano in zapira zrak in vlago, da ne more do korenin in použiva vlago. Toda te neprilike vobče niso tako velike, da bi medsebojno življenje teh dveh rastlin (sadnega drevja in trave) ne bilo mogoče.

Vse drugače je to na zelenjadnem vrtu. Rastline, ki jih tu gojimo, so pred vsem jako občutljive za senco. Skoro vse hočejo imeti popolnoma odprto solnčno lego in se v senci sploh ne morejo razvijati. Tudi kap jim silno škoduje. Ker zemljo na zelenjadnem vrtu močno gnojimo in temeljito obdelujemo, bi raslo sadno drevje jako bujno in bi se v kratki dobi tako razkošatilo, da bi bil na daleč okrog izključen skoro vsak drug vrtni pridelek.

Zelenjadni vrtovi so poleg tega razmeroma majhni, torej tudi iz tega razloga vobče neprikladni za večje sadno drevje, ki potrebuje mnogo prostora.

Marsikaka gospodinja ali posestnik majhnega vrta bi pa vendarle rad gojil na zelenjadnem vrtu poleg zelenjadi tudi nekaj sadnega drevja, in sicer ne toliko zaradi gmotnega užitka kakor iz idealnih razlogov. Negovanje sadnega drevja je namreč jako mikavno in izpodbudno, kratkočasno in zanimivo opravilo. Ni se torej čuditi, ako bi radi gojili posestniki malih vrtičev poleg zelenjadi tudi sadno drevje.

Z ozirom na mnogovrstnost sadnih plemen in sort in posebno še z ozirom na različnost drevesnih oblik je kljub vsem prej naštetim neprilikam vendarle mogoče gojiti sadno drevje na zelenjadnih vrtovih, ako niso prav premajhni.

Dosežemo pa zaželeni uspeh v estetičnem in gmotnem oziru le tedaj, ako izberemo velikosti vrta pri-

merna plemena in sorte, ako jih posadimo na pravo mesto, ako jih gojimo v primernih oblikah in ako jih pravilno negujemo.

Pod. 36. Ribez (vejica polna grozdov).

1. Plemena in sorte.

Čim manjši je vrt, tem težja je izbira. Na prav majhnih vrtičkih ne moremo gojiti drugega nego kakšen grm ribeza, kosmulje, vrtno jagode ali kako posamezno hruškovo piramido. Jagodje je posebno primerno sadje za vse vrtove. To ne dela sence, ne potrebuje mnogo prostora in se mu zlasti prilega dobro obdelana in gnojena vrtna zemlja. Na vsakem vrtu bi morali imeti nekaj ribeza in kosmulje, pa tudi maline in vrtno jagode

so zelo pridne. Koščičasto sadje hodi v poštev le na večjih vrtovih in le *breskev* in *marelica* za špalir na solnčnem zidu. Na planem marelica ne uspeva, breskev pa se silno razraste in je lepa le, dokler je mlada. *Slive*, *češplje* in *češnje* je težko gojiti v takih oblikah, da bi ne bile prevelike.

Izmed peškastega sadja spada na zelenjadni vrt le *žlahтна hruška*, cepljena na kutino, in tistih sort, ki so bolj šibke, pokončne rasti. *Hruška* ima že po naravi zdravo pa pokončno rast, rada in kmalu zarodi in se da gojiti izlahka v krasnih oblikah. *Jablana* vobče ne sodi na take vrtove, ker raste preveč na vse

Pod. 37. Kosmulja (vejica s plodovi).

strani, v pregnojeni vrtni zemlji žene preveč v les in je nagnjena vse preveč k raznim boleznim. Tudi živalski zajedalci jo čislajo neprimerno bolj nego hruško. Naposled pa se pravilni vzgoji trdovratneje upira nego katerokoli drugo pleme.

Če pa vendar želimo imeti tudi jabolane na vrtu, naj bodo cepljene na *paradiževce*. Kjer gospodarita voluhar in krvava uš, bomo imeli z jablanami same križe in težave.

Vzgoja peškastega in koščičastega sadnega drevja, najsi bo kakršnekoli oblike, običajno ni stvar gospodinje ali domačega vrtnarja. Malokdo se bo tudi pečal z vzgojo grmičastih sadnih plemen (ribeza, kosmulje, malin, robidnic). Sadike vseh teh sadnih plemen vzgajajo v drevesnicah, kjer jih moramo kupiti.

Sadimo jih najbolje jeseni ali vsaj zarana spomladi, če le možno, do konca marca meseca. Zato je treba že prejšnje poletje izdelati načrt in natančno določiti, česa potrebujemo. Jeseni potem pripravimo po načrtu zemljišče in določimo mesta, kamor bomo sadili. Drevje naročimo pravočasno, da ga imamo pri rokah, kadar ga potrebujemo.

Edino sadike za vrtno jagode lahko vzgojimo doma ali jih dobimo pri kakem bližnjem vrtnarju.

Vrtnih jagod vobče ne prištevamo med sadne rastline. Pridelovanje navadno tudi ni opisano v sadjarskih knjigah. Zato naj pa podam na tem mestu kratko navodilo, kako naj jih gojimo.

Vrtno jagode uspevajo v vsaki zemlji. Ljubša jim je pa bolj lahka nego pretežka, bolj jim ugaja primerno vlažna nego pre-suha. Vedno pa mora biti dobro pregnojena in globoko obdelana. Topla solnčna lega jim je najbolj všeč, prenesejo pa tudi nekoliko sence. Sadike vzgajamo iz zarodka, ki poganja iz starjših rastlin na vse strani na dolgih vrvicah (pritikah). Julija in avgusta meseca je tega zarodka vse polno okrog jagodnih grmičev. Dobro razvite mlade rastlinice odrežemo ter posadimo na senčno gredico v zelo spršteninasto zemljo (tudi če še nimajo korenin) po 10 cm vsaksebi. Izprva jih nekoliko pokrijemo s slamo ali z vejami in pogostoma zalivamo. Ko začno rasti, odstranimo senco. Do septembra meseca se prav dobro ukoreninijo in poženejo šop listov. To so najboljše sadike. V topli legi jih lahko presadimo septembra meseca ali pa počakamo do aprila. Ko presajamo, prirežemo korenine za polovico in oberemo najstarejše liste s peclji vred. Sadimo jih v razdalji po 40—50 cm. Vse nadaljnje oskrbovanje obstoji v tem, da rastline plevemo in okopavamo kakor zelenjad. Ob suši zalivamo in vsako leto gnojimo s kompostom. Vsako jesen zaodemo rastline s slamnatim gnojem, da jim ne more škodovati zima. Spomladi spravimo s plitvim okopavanjem gnoj v zemljo. Pri tem pazimo osobito, da ne poškodujemo korenin, ki se začno že zarana razvijati.

Vrvice z zarodkom, ki poganjajo iz rastlin, moramo sproti vse porezati. Le tako dobimo močne in jako rodovitne grme.

Jagode ostanejo na istem mestu 3—4 leta. Potem odnehajo v rodovitnosti in je treba napraviti nov nasad na drugem kraju. Rastline iz starega nasada zavržemo.

Jagod ne moremo dovolj priporočati, kajti ni je brž rastline ki bi bila tako skromna, ki bi potrebovala tako malo prostora in tako malo nege, pa bi dajala tako kmalu tako obilen in žlahten sad. Tudi konzervne tvornice jih kupujejo velike množine.

Sadne sorte, ki so primerne za zelenjadne vrtove:

vrtné jagode: *Laxton Noble*, *kralj Albert Saški*, *Sharpless*;

ribez: *debeli rdeči holandski*, *Faysov novi rdeči*, *holandski beli*;

kosmulja: *rdeča triumf*, *bela triumf*, *princ avranjski*.
marelice (cepljene na Julijevo slivo ali na črni trn):
melniška marelica, *holandska marelica*, *Ambroževa marelica*;

maline: *Fastolf*, *Horneth*, *Superlativ*;

breskve (cepljene na črni trn). 1. za špalir: *bela Magdalena*, *kraljica Olga*, *baron Dufour*; 2. za lego na planem: *Aleksander*, *Amsden* in razne druge ameriške sorte;

slive: *velika zelena sliva*, *kraljica Viktorija*, *nansiška mirabela*, *Kirke*, *carska sliva*, *Ontario*.

Sorte za pritlično drevje:

češnje (cepljene na rašeljiko v pritlični obliki): *majeva belica*, *Waterloo*, *rdeča hrustavka*;

višnje: *senčnica*, *osthajmska višnja*, *kraljeva višnja*;
hruške (cepljene naravnost na kutino):

a) za lego na planem: *amanliška*, *gelertovka*, *pastorjevka*, *klapovka*, *društvenka*;

b) za špalir: *amanliška*, *dilovka*, *angulemka*;

hruške, cepljene na pastorjevko za špalir in za lego na planem: *boskovka*, *kleržovka*, *avranška*, *druardovka*, *viljamovka*, *Kolomajeva maslenka*, *merodova maslenka*;

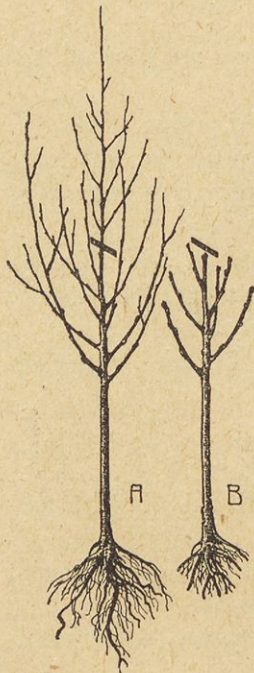
jabolka na paradiževcu (samo za lego na planem): *beličnik*, *rdeči mašancgar* (Rudolf), *londonski peping*, *Baumannova reneta*, *landsberska reneta*, *koksova oranževka*, *ontario*, *transparentovec*, *boskovski kosmač*;

vinska trta: *bela in rdeča žlahtnina ali španjol*, *diamantna žlahtnina*, *muškatni španjol*;

lešniki: *celski*, *bamberški*, *španski in lambertovi*.

2. Prostor za sadno drevje.

Sadne rastline naj imajo na zelenjadnem vrtu svoj posebni prostor. To bodi pri uredbi in zasajanju vrta temeljno načelo. Le na prav majhnih vrtičih posadimo kak grm ribeza ali kosmulje na obrobne gredice, ki so sicer namenjene za cvetice. Na voglih parcelic in ob glavnih potih gojimo izjemoma tudi kako hruškovo piramido, ki mora biti pa posajena toliko od kraja, da ne ovira hoje po poti, ko odraste.

Pod. 39. Breskova sadika. A neobrezana, B obrezano in pripravljena za saditev.

Na količkaj večjih prostorih pa kaže odločiti vsakemu sadnemu plemenu svoj posebni prostor. Jagode gojimo na posebnih gredicah kakor zelenjad ali pa na obrobnih gredicah. Ribez, kosmuljo in maline sadimo radi po gredicah ob ograji, ako jim ne moremo odločiti drugega primernege mesta.

Breskev in marelica spadata iz večine le na gredice ob stenah. Na večjih vrtovih, kjer je dovolj prostora, zlasti v ugodnih legah, posadimo lahko kako breskev tudi na planem.

Hruškam in jablanam odločimo posebno parcelo, kakor je razvidno iz načrta III.

Ako moremo utrpeti v to svrhu večji prostor, naredimo lahko mešani nasad. Med redko posajeno visokodebelno drevje (9×10 m) posadimo pritlična drevesa in vmes gojimo pa še grmičasto sadje (ribez, kosmuljo) vsaj nekaj let, dokler se nasad preveč ne zagosti.

Za take nasade je pa seveda najbolje, da jih obdelujemo in redno gnojimo. Če pa hočemo imeti med drevjem trato, moramo brezpogojno vzdrževati okrog dreves dobro obdelane kolobarje, ki bi morali biti od leta do leta večji, kakor se že širijo korenine in vrhovi.

Lepa češnjaja ali visokodebelna višnja spadata v primeren kot, kjer je obenem sadno in lepotično drevo. Tudi leskove grme sadimo z istim namenom.

Vse večje drevje moramo tako razpostaviti, da mu ne pada senca na zelenjadne grede.

Glede razdalje sadnega drevja na zelenjadem vrtu naj veljajo naslednje povprečne mere: jagode 40—50 cm, ribez in kosmulja 1·50—2 m, maline 50 cm, hruškove piramide 3—4 m,

Pod. 40. Vrtna malina.

jabolčni grmiči 4—5 m, vse nizkodebelno drevje (1—1·50 m visoko deblo) 6—8 m; visokodebelno drevje naj stoji posamez ali izjemoma v vrstah po 9—10 m vsaksebi, hruškovi pokončni kordoni 40—50 cm, viličaste oblike 70—80 cm, Verrierjeve palmete s 4 vejami 1·40—1·60 m, s 6 vejami 2·10—2·40 m, z 8 vejami 2·80—3·20 m.

3. Primerna drevesna oblika.

Že iz početka tega poglavja je bilo rečeno, da na zelenjadni vrt vobče ne sodi visokodebelno drevje, ako ni zadosti velik, da mu lahko odkažemo poseben prostor.

V splošnem bomo pa sadili le pritlično drevje majhnih, bodisi pravih ali nepravilnih oblik. Pritlično drevje bo pravilo, visokodebelno pa izjema.

Pod. 41. Vretenčasta piramida,
(hruška stara 8 let).

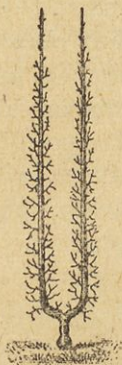

Pod. 42. Navadna piramida,
(hruška stara 5 let).

Najprimernejše pleme so hruške.

Jagodje (ribez, kosmulja in maline) dela že po svoji naravi nizke grmiče, ki ne zavzemajo mnogo prostora in ki niti s senco niti s kapom ne prizadevajo posebne škode. Baš zato je to sadno grmičje tako priljubljeno za majhne zelenjadne vrtove. Ne moremo pa priporočati ribeza in kosmulje na 1—1.20 m visokih debelecih, ker ne dajejo tolikega užitka kakor grmiči.

Za hruške je najlepša in najugodnejša oblika vretenčasta piramida, kakršno kaže pod 41. Tako drevo se razvija zelo enakomerno in se širi le bolj v višavo, kar

Pod. 43. Viličasta oblika.

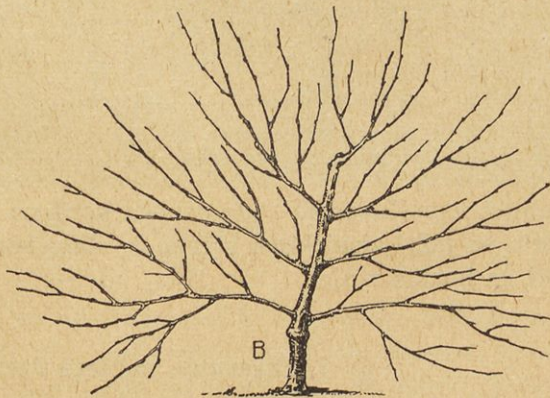

Pod. 44. Verrierjeva palmeta.

Obe obliki sta prikladni le za hruške.

nam hodi na majhnem prostoru posebno prav. Vrhu tega je vzgoja lahka in užitek razmeroma velik, ker je tako drevje zelo rodovitno. Vretenčaste piramide so tudi jako lepe in zaradi tega jim gre

v estetičnem oziru prednost pred vsemi drugimi oblikami. Posebno lepo se podajejo na voglih zelenjadnih gred in po obrobnih gredicah. Poudarjati moramo pa še enkrat, da velja vse to samo za hruškovo piramido pokonci rastočih sort, ki so cepljene na kutino ali pa na pastorjevko (n. pr. avranška, gelertovka, kleržovka).

Pod. 45. Naravni špalir.

Hruška je tudi izvrstna za špalir ob steni. Gojimo jo vedno v pravilni obliki, in sicer kot pokončen kordon, kot viličasto obliko in kot Verrierjevo palmeto s 4, 6 ali kvečjemu z 8 vejami.

Jablana je za pravilne oblike neprimerna, ker se ne ukloni rada našim željam. Tudi žene preveč v les, rodi pozno in malo in tudi glede krasote niti izdaleka ne dosega hruške.

Kdor pa vendarle hoče saditi tudi jablane, naj si preskrbi drevesc, ki so cepljena na paradiževce. Pripomniti pa moramo, da tako drevje uspeva samo na prav dobro obdelani zemlji. Nikdar pa ne sadimo jablan k zidu za špalir. Za take lege ne mara jablana in slabo plačuje dragoceni prostor, ki bi se dal drugače mnogo boljše porabiti. Jablana se dobro počuti na srednje

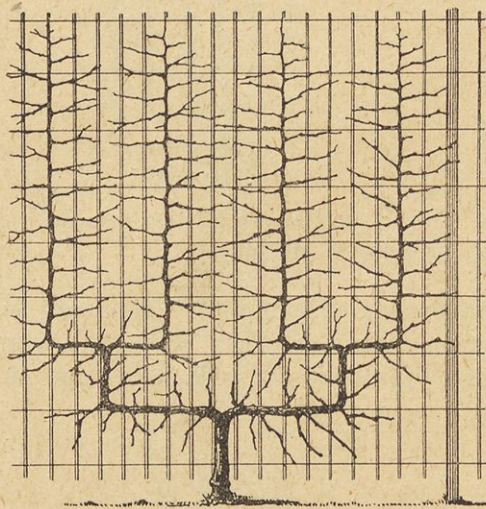
visokem deblu in na planem. Na paradiževcu cepljene gojimo za sadne grmiče.

Za špalirje ob zidu izberemo pri hruškah pravilne oblike, breskve in marelice pa gojimo le v naravnih oblikah.

Posebno priporočamo tudi visoke špalirje ob takih stenah, kjer je drevje pri tleh v nevarnosti.

Končno gojimo ob stenah radi tudi vinsko trto, in sicer v

obliki navpičnega in vodoravnega kordona. Lepo gojena vinska trta na južni steni krasi stavbo in obilo poplačuje skrb in delo, ki ga imamo z njo.

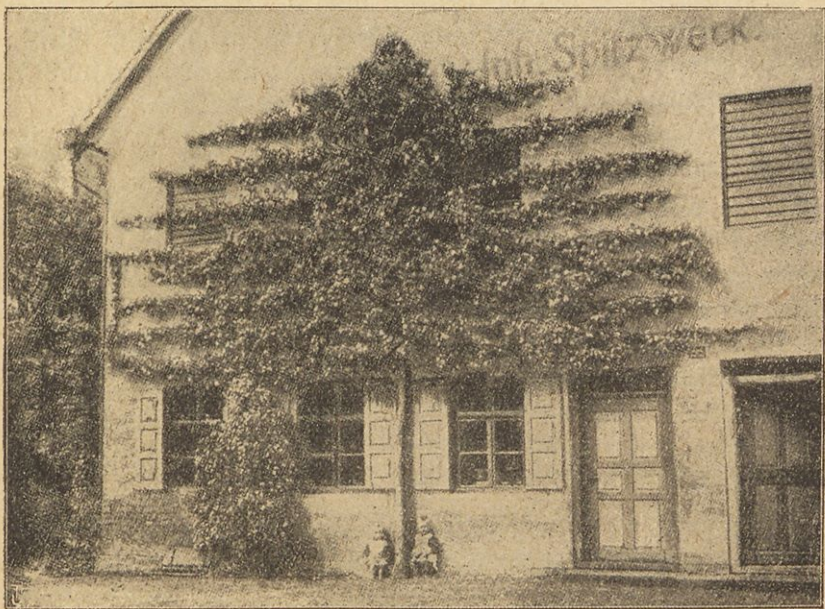

Pod. 46. Dvojna viličasta oblika.
Dovršeno vzgojena breskev.

4. Negovanje sadnega drevja.

Sadnega drevja na zelenjadem vrtu ni primerjati z drevjem v sadovnjaku. Ako pa moramo že ono nekoliko oskrbovati, koliko bolj šele to, ker želimo, da nam poleg sadja donaša tudi idealne užitke, zlasti da krasi vrt in nas razveseljuje tudi z lepimi oblikami. Ako pa hočemo doseči oba užitka, ga moramo jako gojiti, to je obdelovati in gnojiti, obrezovati in varovati zajedalcev.

Na zelenjadnem vrtu gojimo iz večine pritlično drevje. To pa nikakor ne uspeva na zaledinjenem, travnatem svetu, ampak hoče imeti odprto, obdelano zemljo. Le na obdelanem svetu, ki ga redno gnojimo, zrastejo lepe in rodovitne piramide, sadni grmiči in krasni špalirji. Ako sadimo sadno drevje in jagode po obrobnihih gredicah, nam obdelovanje ne dela nikakih težav, ker gojimo po njih tudi drugo rastlinje, ki ga redno gnojimo in obdelujemo. Na večjih vrtovih, kjer je sadnemu drevju odločen po-

Pod. 47. Visoki špalir.

Za to obliko so najbolj primerne hruške in marelice.

seben prostor, pa je že teže, da bi tudi ta prostor večkrat pognojili in vsako leto prekopali, redno pleli in okopavali, če že ne vsega, pa vsaj v kolobarjih okrog posameznih dreves. Toda to je neogibno potrebno.

Največ gnoja potrebuje jagodje (ribez, kosmulja, maline). Hlevski gnoj, gnojnica in celo straniščnik jim ugajajo.

Hruškam in jablanam se bolj prilega predelan gnoj, posebno kompost. Breskvam in marelicam pa škoduje preobilica dušika (gnojnica, straniščnik), potrebujejo pa obilo fosforove kisline, kalija in apna.

Pritlično sadno drevje je treba na vsak način kolikor toliko obrezovati, posebno tisto, ki ga hočemo gojiti v pravih oblikah.

Zato naj sledi kratko pojasnilo in navodilo o obrezovanju pritličnih hrušek in jablan.

Preden se pa kdo loti tega v sadjarstvu sicer najtežavnjšega, a vendar tudi za nestrokovnjaka umevnega dela, naj izkuša poiskati po kaki knjigi in po dobrih podobah prvega navodila. Potem pa naj poišče koga, ki mu z nožem in škarjami v rokah pokaže na sadnem drevju, kako se obrezuje, in ga tako praktično vpelje v to »umetnost«. Z ljubeznijo do stvari in vztrajnostjo ščasoma (ne morebiti v enem dnevu, ampak v več letih) lahko vsakdo doseže potrebno spretnost in izkušnjo.

Že pri prvem ogledovanju neobrezanega, a pravilno vzgojenega pritličnega sadnega drevesa kakršnekoli oblike opazimo na njem dva glavna dela, in sicer deblo in veje. Deblo je navadno popolnoma golo, veje so pa od svojega spodnjega konca ob deblu do neke višine obrasle s krajšimi in daljšimi, navadno na razne načine kljukastimi vejicami, končujejo se pa v krepko enoletno mladiko. Vejice, ki so razvrščene lepo enakomerno po vsej veji, imenujemo sadni ali rodni les, ker so namenjene, da nosijo sadje. Mladiki, pa s katero se veja končuje, pravimo voditeljica, ker nekako kaže smer, v kateri se razvija vsa veja.

Če sedaj malo natančneje opazujemo popje po voditeljici in po rodnem lesu, najdemo neki viden razloček. Po voditeljici in po nekaterih tanjših rodnih vejicah je drobno, podolgasto, k mladikam prihuljeno popje. Iz njega prirastejo na pomlad listi in poganjki. To popje imenujemo listno ali lesno popje. Na nekaterih rodnih vejicah (navadno na koncu) pa zapazimo posamezno veliko debelejšo in drugače postavljeno popje. To se razvije spomladi v cvetje in ga imenujemo zato cvetno popje. Nastalo je iz večine iz listnih popov, ki se niso razvili v poganjke.

Oglejmo si sedaj na kaki veji odzgoraj navzdol prav natančno vsako rodno vejico posebe! Najprej opazimo kratke, komaj po 1 do 2 cm dolge čepke z debelim cvetnim popom na koncu. To so najkrajše sadne vejice, brstiči.

Ko gremo po veji malo dalje ali pa tudi že med brstiči, najdemo daljše, po 2 do 5 cm dolge sadne vejice, ki se kon-

čujejo istotako s cvetnim popom, a imajo še več drugih, toda lesnih popov. Te rodne vejice imenujemo brstike.

Med brstiči in brstikami naletimo na tej ali oni veji še na druge, brstikam podobne sadne vejice s cvetnim popom na koncu, ki pa so veliko daljše in navadno tanjše, po 5 do 15 cm dolge. To so rodne šibice. Naštete tri vrste rodnega lesa so navadno enoletne, nič razraščene in tako značilne, da jih prav lahko takoj spoznamo in razločujemo po dolgosti.

Večjo preglavico nam dela rodni les, ki je bolj na spodnjem delu vej in ki je večkrat na razne načine zveržen in razraščen. Ta rodni les imenujemo večletni rodni les.

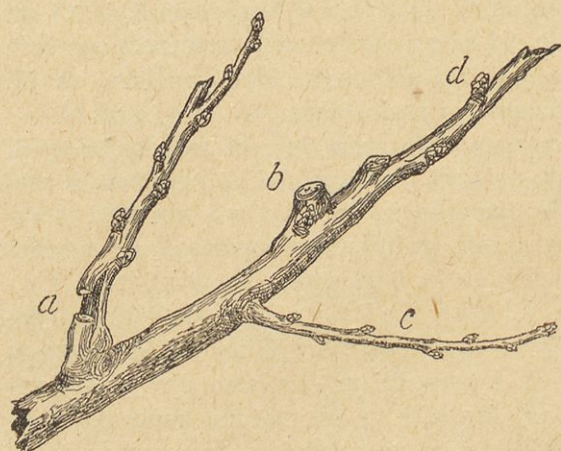
Pri opazovanju raznih pritlikavcev opazimo, da se pri drevju, rastočem na planem in brez opore, razvijajo veje neomejeno do poljubne dolžine. Pri špalirjih pa dosežejo posamezne veje le toliko dolžino, kolikor visoko, oziroma daleč segajo remlji, na katere jih privezujemo. Pri piramidah se veje nosijo same, pri špalirjih pa jih moramo privezovati na primerno ogredje. Sadni les je na spodnjem delu vej navadno daljši in se proti vrhu vedno skrajšuje. Porazdeljen je po vejah enakomerno od debla do voditeljice. Praviloma se veje na pritlikavcih ne smejo razcepljati v dve ali celo več vej, ampak morajo ostati v vsej dolgosti enojne.

Na podlagi tega opazovanja, ki ga moramo ponoviti večkrat na raznih drevesih, jablanah in hruškah in na mnogih vejah, se privadimo najprej spoznavati sestavine pritličnega drevesa, zlasti tiste, ki hodijo pri obrezovanju najbolj v poštev. Šele tedaj, ko imamo o tem jasne pojme in dobro poznamo veje, rodni les, voditeljice, lesno ali listno in cvetno popje, brstič, brstiko, rodno šibico, večletni rodni les, smemo začeti misliti na obrezovanje.

Kdor si je po tem navodilu pazljivo ogledal pritlično sadno drevo, bo najbrž že sam od sebe pogodil, da je na njem nemogoče rezati kaj drugega nego voditeljice in rodni les. Le na koncu vej in na sadnih vejicah je namreč vsakoletni prirastek, ki ga je treba iz kakega vzroka primerno skrajšati ali pa včasih tudi popolnoma odstraniti.

a) Obrezovanje voditeljic. Na koncu pritlikavčevih vej poženo vsako leto krajše ali daljše mladike, lesni poganjki, ki jih poleti ne oščipavamo, in zrastejo zato navadno veliko daljše, nego je treba za podaljšek veje. Skoro vsako

tako končno mladiko voditeljico moramo spomladi bolj ali manj skrajšati, obrezati, in sicer zato, da ohranimo ravnost ježje med posameznimi vejami, da nekatere ne zrastejo preveč, druge pa da ne zaostanejo in da dosežemo med rastjo lesa in

Pod. 48. Veja z rodnim lesom in voditeljico. a nalomljen lesni poganjek, b odrezan lesni poganjek, c plodna šibica, d voditeljica.

rodovitnostjo pravo razmerje — da drevo preveč ne žene v les in premalo ne rodi in obratno. Končno režemo voditeljice tudi za to, da vzgajimo in ohranimo pravilno, lepo drevesno obliko.

Za koliko je treba vsako voditeljico skrajšati, da dosežemo te namene, se nikakor

ne da označiti s kako gotovo mero, ker je to zavisno pred vsem 1. od dolžine in od kakovosti vsake posamezne voditeljice sploh in 2. od razmerja med njo in drugimi voditeljicami.

Z ozirom na prvo točko velja splošno pravilo, da je treba vsako voditeljico toliko skrajšati, da lahko odžene vse njeno stransko popje in da se razvije iz končnega popa nova krepka voditeljica. Vobče govorimo o dolgi in kratki rezatvi. Na dolgo je voditeljica obrezana, ako je pustimo več, na kratko pa, ako ostane manj nego polovica njene prvotne dolžine. Novejše izkušnje so pokazale, da v našem podnebjju, kjer žene drevje tako rado v les, z dolgo rezatvijo bolj pospešujemo rodovitnost nego s kratko. Na kratko obrezanih voditeljicah namreč vse popje zelo rado požene v les in zato ostane drevje bolj ali manj nerodovitno. Nasprotno se pa na dolgo obrezanih voditeljicah rajši razvija kratek rodni les, to so zlasti listni popi, brstiči, brstike in rodne šibice. Ako bi na dolgo rezano drevje vsled obile rodovitnosti jelo zaostajati v rasti, pa obrežemo kako leto voditeljice razmeroma bolj na kratko, da se

drevo tako zopet poživi in okrepi v lesu. Sicer pa velja v tem oziru pravilo: Čim bolj nerodovitno in bujno rastoče je drevo, tem bolj na dolgo režimo voditeljice!

Edina neugodnost dolgega rezanja je ta, da pri nekaterih vrstah niže ležeče popje nerado odžene, ako režemo preveč na dolgo. Zato ostanejo veje deloma gole in rodni les je presledkast. Tega bi seveda ne smeli trpeti. Pa tudi šibkejše ostanejo dolgo obrezane voditeljice. Tej nepriliki pa se lahko ognemo, ako režemo take vrste bolj na kratko.

Vse veje na enem drevesu pa navadno niso popolnoma enako razvite. Nekateri, zlasti proti vrhu, rasto bujneje, druge pa šibkeje. Takisto tudi voditeljice niso vse enako dolge in enako krepke. Z obrezovanjem pa hočemo doseči obenem tudi ravnotežje med posameznimi vejami. Zato pa ne kaže, da bi rezali voditeljice vse vprek po enem merilu. Preden torej kako voditeljico skrajšamo, jo primerjajmo z drugimi njenimi sesticami na drevesu. Zlasti opazujmo, kje je, kakšno ima lego in kako je razvita njena veja. Čim daljša in debelejša je voditeljica, čim bolj raste v vrhu, čim bolj se nosi pokonci in čim krepkejša je veja, na kateri raste, tem bolj jo skrajšamo. Nasprotno pa kratke in šibke voditeljice na spodnjih šibkejših vejah, ki imajo bolj ali manj poševno rast, skrajšujmo manj, včasih celo nič. Na ta način slabimo premočno rastoče dele drevesa, zaostale pa krepimo.

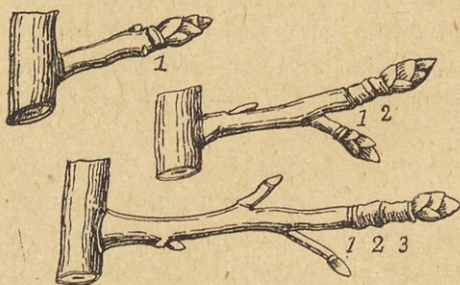
Nazadnje naj še omenimo, da je treba pri vseh na planem rastočih drevesnih oblikah voditeljice krajšati tik nad kakim zunanjim očesom. S tem zagotovimo naslednjim voditeljicam, ki priraščajo vsako leto iz končnih popov, pravilno lego in tako vsemu drevesu lepo obliko. Pri špalirjih pa krajšajmo voditeljice rajši nad kakim pripravnim prednjim očesom, zato da nova voditeljica zakrije rano in da so veje videti popolnoma ravne.

Kdor hoče vzgojiti posebno lepe oblike, naj reže voditeljice na čep, t. j., nad končnim očesom naj pusti še 5—8 cm dolg kos mladike ter ji izreže popje, da ne morejo odganjati. Na te podaljške naj spomladi privezuje poganjke voditeljice. Poleti, ko je voditeljica odrasla in dozorela, čep čedno odrežimo!

b) Obrezovanje rodne lesa. Ne da se tajiti in vsakoletne izkušnje nam jasno pričajo, da je zimsko obrezovanje rodne lesa tem lažje in tem preprostejše, čim pravilneje smo vsako leto obrezali voditeljice in čim skrbneje smo med letom uravnavali rast rodni poganjkov s primernim oščipavanjem, pinciranjem. Na dobro oskrbovanih pritličnih jablanah in hruškah vzgojimo pravilen rodni les večinoma že poleti in je na pomlad kaj malo dela z njim. Ker pa je poletno oskrbovanje večkrat pomanjkljivo ali celo napačno, je vsekakor potrebno, da posvetimo pri zimski rezatvi tudi rodni lesu največjo

pozornost, ker je ravno od njegove kakovosti zavisna rodovitnost posameznega drevesa.

Vsaka veja v pravilni obliki vzgojenega pritlikavca je nastala tekom let iz samih skrajšanih voditeljic. Rodni les se je pa razvil iz stranskih popov po voditeljici. To kratko vejevje pa ima zelo različne oblike.

Pod. 49. Rodni les.
Brstike v raznih oblikah.

V najugodnejših razmerah nastanejo iz lesnih popov po voditeljici listni popi, brstiči, brstike in nekoliko daljše plodne šibice. To so najdragocenejši, tako rekoč pravi rodni poganjki, ki takoj cveto, rode in se navadno tudi ohranijo in pomlajajo dolgo vrsto let. Nastali so brez kakega sadjarjevega sodelovanja. Umevno je samo ob sebi, da tem biserom med rodni lesom popolnoma prizanašajmo z nožem!

Vselej se pa rodni les ne razvija tako gladko, brez naše pomoči. Prerado se namreč dogaja zlasti v našem podnebjju in pri kratki rezatvi, da posebno gorenje popje po voditeljicah požene krajše ali daljše lesne poganjke, ki niso prav nič kazni, da bi se kar sami od sebe izpremenili v rodni les s cvetnimi brsti. Take poganjke moramo že poleti s primernim skrajševanjem, s pinciranjem slabiti in tako prisiliti, da odženejo prej ali slej cvetno popje. Ker pa se poleti skrajšani poganjki v poznejših letih prav radi razrastejo, dobimo na ta

način po vejah na vse načine razraščeni in zverženi večletni rodni les. Ta les nam dela pri zimskem obrezovanju tem več preglavice, čim starejši je.

Še teže nego za obrezovanje voditeljic je mogoče podati za pravilno rezatev večletnega rodnega lesa kako enotno, za vse brezštevilske primere veljavno navodilo. Izmed sto in sto večletnih rodnih izrastkov po vejah ne najdemo niti dveh enakih in je treba obrezati vsakega po njegovem posebnem značaju. Še bolj zapletena je zadeva, ako imamo opravka s pritlikavci, ki so bili zadnje poletje prepuščeni sami sebi ali pa celo več let niso bili pravilno obrezani.

Za umevanje splošno veljavnih pravil pri obrezovanju rodnega lesa je treba vedeti najprej, da se cvetno brstje tvori najraje na razmeroma kratkih in šibkih mladikah. Popje na krepkih lesnih poganjkih pa se razvija prerado zopet v lesne poganjke. Zato je prvi namen pri vsakem obrezovanju rodnega lesa pred vsem ta, da primerno slabimo poganjke, ki silijo v les, in jih tako primoramo, da čimprej odženejo cvetno popje. Pri tem moramo pa vpoštevati tudi naravno posebnost posamezne vrste. Nekatere vrste namreč prav rade že same od sebe poganjajo kratke rodne poganjke, druge pa divjajo rajši v les in se prav težko pripravijo do tega, da bi pognale cvetno brstje. Dalje je važno vedeti, da nekatere sorte snujejo cvetno popje na kratkih brstičih in brstikah, druge pa le na daljših plodnih šibicah. In končno ne smemo pozabiti, da je pri rednem oskrbovanju pritličnih jablan in hrušek zimska rezatev rodnega lesa le nekako izpopolnjevanje poletne rezatve, ki je važnejša od zimske. Kdor poleti drevje zanemarja, s samo zimsko rezatvijo ne doseže povoljnih uspehov.

Na podlagi navedenih pojasnil se ravnamo pri zimskemu obrezovanju rodnega lesa po naslednjih načelih in splošnih pravilih:

1. **Kratkih rodnih izrastkov**, ki so pognali naravnost iz veje in ki ne merijo nad 15 cm, nikdar ne režimo! Le nad 15 cm dolge plodne šibice, ki še nimajo cvetnega brsta na koncu, skrajšamo za tretjino. Take pa, ki rasto na prav ugodnem mestu in pokonci, v sredi malo narežimo in nalomimo proti veji. Plodnih šibic, ki imajo na koncu cvetni brst, ne krajšajmo in ne lomimo, če le niso prav predolge.

2. Daljše in krepkejšje lesne poganjke, zlasti tiste, ki so blizu gornjega konca veje in ki niso nič podobni, da bi se katerikrat predelali v rodni les, gladko odrežimo tik pri dnu. Iz postranskih očes, ki so na dnu veje, požene pozneje ena ali več šibkih mladik. Te so veliko bolj kazne za rodni les nego prejšnji krepki poganjek. Druge bolj ali manj krepke lesne poganjke, ki so morebiti še niže na veji, navadno skrajšajmo na štiri, pet očes. Vrhutega jih pa še pri dnu narežimo in nalomimo proti veji. Skrajšani in nalomljeni lesni poganjki se potem tekom poletja izpremene v rodni les s cvetnimi popi.

3. Na več poganjkov razraslemu rodnemu lesu, ki ima na spodnjem delu najmanj tri razvite cvetne brste, lahko brez skrbi odstranimo vse lesne poganjke. Če ima pa manj nego tri cvetne brste, mu moramo pa vsekakor pustiti le en lesni poganjek, ki ga skrajšamo pri slabo rastočih vrstah na eno, pri krepko rastočih pa na več očes.

4. V več lesnih poganjkov razrasli rodni les brez cvetnih brstov obrežemo navadno tako, da odstranimo vse razen zadnjega poganjka, in če je ta daljši nego 15 cm, ga skrajšajmo za tretjino ali polovico. Včasih pa pustimo po dva poganjka. Tedaj moramo skrajšati zgornji poganjek na 2,

Pod. 50. Rodni les.

Pri a nalomljena plodna vejica. Lesno popje se izpremeni v cvetno brstje.

3 očesa. S tem dosežemo, da popje na zgornji skrajšani mladiki požene kratke lesne poganjke, na spodnji mladiki pa se razvijejo cvetni brsti.

Kakor voditeljice tudi sadni les obrezujemo lahko na dolgo ali pa bolj na kratko. Tudi pri obrezovanju rodnega lesa se je

pokazalo, da za naše mrzlo in mokro podnebje ni primerno kratko obrezovanje, ker si na ta način vzgojimo po vejah vedno preveč lesnih poganjkov in pre-

malo cvetnega brstja. Le prav slabo rastoče vrste, ki že same ob sebi rade odganjajo kratek rodni les, obrezujemo malo bolj na kratko. Sicer pa se ravnajmo vedno po pravilu: Čim bujneje raste drevo, tem bolj na dolgo moramo rezati poleg voditeljic tudi rodni les.

Pri lepo vzgojenih pritlikavcih glejmo tudi na to, da je rodni les enakomerno porazdeljen po vejah, nikjer pregost, nikjer preredeek, presledkast. Zato pregoste rodne poganjke izrezujemo, po presledkih pa skušajmo z zarezi pripraviti speča očesa do tega, da poženejo.

Glede časa za obrezovanje pritličnega drevja peškastega plemena tole pravilo: Čim bolj zgodaj, torej pozimi ali prav zgodaj na spomlad obrezujemo drevje, tem bolj krepko odžene, in obratno, čimdalje odlašamo obrezovanje, tem bolj slabimo rast.

Kazalo bi zato slabo rastoče vrste rezati zgodaj, bujno rastoče pa bolj pozno. Nerodovitne pritlikavce obrezujejo celo takrat, ko odganjajo ali ko so že zeleni, in jih s tem tako oslabijo, da se začne razvijati rodno brstje.

5. Varstvo.

Sadnega drevja na zelenjadnem vrtu ni težko obvarovati zajedalcev. Vrt je ograjen, drevje iz večine nizko, da prihajamo povsod lahko blizu. Tudi lahko opazimo vsakega škodljivca, ker skoro ne mine dan, da ne bi hodili po vrtu. Pri rokah imejmo vedno tobačni izvleček, arborin, modro galico in žveplo (žvepleni prah ali pa sulikol).

Ker uporabljamo te snovi večkrat tudi pri drugih vrtnih rastlinah, naj navedemo kratko navodilo o pripravi in uporabi.

a) S tobačnim izvlečkom, ki ima v sebi mnogo hudega strupa nikotina, zatiramo listne in krvave ušice, pa tudi kaparje in razno drugo škodljivo golazen. Za navadne potrebe zadostuje le 1—2% raztopina (na liter vode 1—2 dkg). Ako primešamo tej raztopini na vsak liter 2 dkg mazavega mila, ki ga moramo prej raztopiti v vroči vodi, je tekočina še bolj učinkovita. Z raztopino tobačnega izvlečka in mazavega mila škropimo prizadete rastline ali mažemo tekočino s čopičem po napadenih mestih ali pa jih pomakamo v tekočino.

b) *Arborin* je neke vrste karbolinej, ki je tako pripravljen, da ga lahko pomešamo z vodo (mehka voda, deževnica je najboljša!) v kateremkoli razmerju, da dobimo umazano belo, mlečno tekočino. Uporabljamo ga zlasti pozimi in na pomlad v 10—20 odstotni raztopini (na 1 kg arborina 5—10 litrov vode) za mazanje debel in vej starejšega sadnega drevja. S to tekočino pokončujemo krvave ušice, kaparje in razno drugo golazen, ki prezimuje po deblu in vejah. Tekočina uniči pa tudi mah in lišaje ter najbrže tudi trose raznih škodljivih glivic. Tudi raka na jablanah odpravimo z arborinom, ako ni že preveč razširjen in ako odstranimo vzroke.

c) *Modra galica* je najbolj znano in po vsem svetu uporabljano sredstvo za varstvo proti raznim glivičastim zajedalcem, ki nevidno preraščajo liste naših kulturnih rastlin (peronospora na vinski trti, na kumarah, krompirju, škrlup, kodra, razne rje itd. na sadnem drevju). Z najboljšim uspehom uporabljamo $\frac{1}{2}$ —2% raztopino, ki ji moramo dodati prav toliko živega apna ali za polovico več ugašenega apna ali sode, da se pogasi kislina. Da ta zmes ugodno učinkuje, jo moramo kolikor mogoče v najdrobnejših kapljicah (megla) razpršiti po listju, preden se bolezen pojavi, in sicer večkrat v kratkih presledkih. Za to so pa potrebne posebne ročne ali nahrbtnne škroplnice. Modrogaličnoapneno zmes (bordoška zmes) moramo pripraviti za vsako uporabo sproti, ker se kmalu pokvari.

Namesto modrogalične apnene zmesi uporabljajo v novejšem času s prav istim uspehom *bosensko pasto*, ki jo zlasti vrtnarjem zato posebno priporočamo, ker jo je lažje pripraviti in lahko stoji dalje časa, ne da bi se pokvarila. Določeno množino paste stresemo v nekoliko vode, kjer se raztopi. To kašnato tekočino potem izlijemo v ostalo natančno izmerjeno vodo in zmes je gotova za škropljenje.

d) *Žveplene moke* uporabljajo neizmerne množine zoper razne plesni na kulturnih rastlinah, zlasti na vinski trti, grahu itd. (oidij). Uspešen učinek pa dosežemo le tedaj, ako žveplamo večkrat (na 14 dni), ako žveplamo ob vročih solčnih dneh in ako žveplo prav fino razpršujemo po rastlinah, ki so podvržene plesni. Za uspešno razprševanje žveplene moke je potreben primeren žveplalnik. Isti učinek dosežemo pri sadnem drevju in rožah, ki so posebno nagnjene k plesni.

Suliko l. Namesto žveplene moke so začeli izdelovati tekoče (koloidalno) žveplo, ki učinkuje prav tako izvrstno, a veliko laže z njim delamo nego z žvepleno moko. Treba ga je silno malo, ker že desetina odstotka učinkuje prav dovoljno. Natančno navodilo o uporabi dobimo pri vsaki naročbi.

Za uspešno uporabo naštetih snovi moramo imeti vsaj majhno ročno brizgalnico (razpršilnik).

Preden končamo to poglavje, naj opozorimo še na neko važno reč. Kdor hoče imeti od sadnega drevja na domačem vrtu vse tiste koristi, ki so bile že večkrat omenjene, naj kupi potrebne sadike v zanesljivi drevesnici. Izbere naj le tiste vrste, ki so bile spredaj naštete. Zahteva naj tudi, da so cepljene na označeni podlagi. To je jako važno in odločilno za nadaljnji uspeh. Slabe sadike se redkokdaj razvijejo v lepo drevje. Ako bi imeli saditi drevje, ki bi bilo nam samim v nadlego in neprestano jezo, drugim pa v spotiko, je bolje, da ga nimamo.

C. Kako vrt krasimo.

I. Splošna pojasnila.

Vrt, cvetoči vrt je sreča, ki jo
lahko razume in uživa vsak, ki
ima sree. C. Jeglič.

Vrt pri hiši ima pred vsem praktičen pomen. Zato je navadno večina prostora odločena za pridelovanje tistih rastlin, ki jih potrebujemo za vsakdanjo hrano. Poleg tega je pa po vsem svetu pri kulturnih narodih udomačena od pradavnih časov lepa navada, da gojimo po vrtovih poleg koristnih rastlin tudi take, od katerih nimamo gmotnega haska, ampak idealen užitek, ker nas razveseljujejo, kadarkoli stopimo na vrt. Še več! Lepotično rastlinje, ki ga gojimo na ograjenem prostoru poleg ali okrog hiše, izpreminja ta prostor tako, da mu šele potem pristoji ime vrt v pravem pomenu besede.

Ako govorimo o vrtu, navadno ne mislimo na lepo zelenjad, ampak na celotno uredbo, zlasti pa na tiste lepotične rastline, s katerimi je vrt okrašen in ki mu dajejo poseben značaj in neko posebno mičnost. Malo je ljudi, ki bi ne marali cvetja, mnogo jih je pa, ki ga ljubijo bolj nego pesem ali ubrano godbo ali katerokoli umetnino in zabavo. In to je umljivo, saj smo vsi otroci narave. Čudno bi bilo, ko ne bi imeli srca za te najnežnejše naravne bisere, ki tako blagodejno in pa trajno vplivajo na naša čutila in sploh na vse naše čuvstvovanje.

Vrta pri hiši — pa naj bo še tako majhen in skromen — si ne moremo misliti brez cvetja, brez lepotičnega zelenja. In čim okusneje je urejeno in razpostavljeno to cvetje in zelenje, čim bolj ubrano in primerno se vrsti drugo poleg drugega, tem več najblažjega užitka nam nudi vrt in tem ugodneje vpliva tudi na soseščino in na zunanjega gledalca.

Vrt krasimo z lepotičnim rastlinjem, ki ga lahko delimo na dve glavni skupini.

V prvi skupini so vse tiste neštete enoletne, dvoletne in večletne zelenate rastline, ki jih gojimo zaradi njih lepega cvetja, lepih listov ali prijetnega vonja. Vzgajati jih moramo vsako leto iznova. Nekatere zrastejo same iz korenin, čebul, gomoljev, ki prežive zimo v zemlji ali pa v zavetju naših shramb.

V drugo skupino spadajo vse one mnogobrojne lesnate rastline v obliki grmov, drevesec in dreves, ki ali lepo cveto, ali pa imajo posebno okrasno veljavo zaradi lepe vnanjosti in rasti, zaradi posebnih listov, zaradi redkosti in nenavadne oblike in zaradi drugih posebnosti. Vse to v drugo skupino spadajoče lepotično rastlinje raste mnogo let na svojem mestu. Iz večine je za mraz neobčutljivo. Le nekaj je takega, ki ga moramo čez zimo zavarovati (n. pr. nekatere rože).

Nikakor pa bi ne zadostovalo za okras vrta, ko bi imeli še toliko najlepšega lepotičnega rastlinja, ko bi ga ne znali razpostaviti in razporediti po vrtu tako, da bi prišla vsaka rastlina zase do prave veljave in da bi tudi skupno med seboj in s svojo bližnjo okolico bile estetičnim načelom primerna, ubrana celota. Vešča roka z najskromnejšimi sredstvi lahko doseže večji uspeh nego neuk človek z najdragocenejšimi okrasili.

Daleč bi presegalo smoter te knjižice, ako bi hoteli podati obširna vrtnarska navodila, kako je urejati večje lepotične nasade. To je bolj stvar vrtnarskih arhitektov, ki morajo znati zasajati posebne lepotične vrtove in parke. Za naše preproste razmere bo zadostovalo, ako opozorimo le na nekatera glavna in bistvena načela, po katerih je zasajati in negovati lepotično rastlinje po naših domačih vrtovih.

1. Vse okrasne rastline na domačem vrtu naj imajo svoje posebne prostore in naj se nikdar ne mešajo kar tako med zelenjad. Že tolikrat omenjene obrobne gredice ob koncu gred, ob hišnih stenah, ob ograjah in drugih primernih mestih ob vrtnih potih so prostori za poletne cvetice, za trajnice, rože in drugo nizko okrasno rastlinje. Lepotično grmovje in drevje spada na trate in na take prostore, kjer hočemo kaj prikriti. Večja lepotična drevesa bodisi listnata ali iglasta sadimo posamez ali tudi v skupine na prikladna mesta tako, da delajo slikovit vtisk, nikdar pa ne v vrste. Plezalke, ovijalke, vzpenjalke spadajo k poslopjem, kjer naj zakrivajo gole stene in odevajo mrtvo zidovje v živo in pestro zelenje.

2. Kjer naj raste v družbi mnogovrstno okrasno rastlinje, ga moramo vedno pravilno razvrstiti po velikosti, in kolikor se da, tudi po barvah. Ob tistem robu rabate, ki meji na pot, sadimo rastline, ki ostanejo nizke, za njimi pa večje s prikladnimi barvami itd.

Po tem načrtu se moramo ravnati tudi pri zasajanju lepotičnih grmov: v ozadju največje, spredaj najmanjše.

3. Preden posadimo kako rastlino, se moramo vedno vprašati, kakšna lega ji je najprikladnejša. Največ okrasnih rastlin hoče imeti odprto, solnčno lego. Precej je pa takih, ki tudi še uspevajo v napol senčnem kraju, nekaj jih je pa, ki hočejo imeti popolno senco.

4. Ne zasajajmo pregosto! To je največja napaka naših ljubiteljev vrtov. Ko sadimo, moramo vedeti, kako obsežna bo rastlina, kadar se popolnoma razraste. Po tej obsežnosti uravnajmo razdaljo, ne pa po obsežnosti sadik! To velja tudi za lepotično grmovje in drevje.

5. Izbirajmo rastline in zasajajmo cvetlične gredice tako, da bomo imeli cvetje na vrtu od rane pomladi do pozne jeseni! Navadno je dovolj preskrbljeno za pozno poletno in jesensko cvetje, spomladi so pa naši vrtovi dva, tri mesece skoro brez cvetja.

6. Preskrbimo našim cveticam najboljšo, pregnojeno sprsteno vrtno zemljo, marljivo jih plevimo in okopavajmo, posebno ne pozabimo, da jih ob suši zalivamo s prestano vodo. Nekatero je treba tudi privezovati na primerno oporo, da jih ne polomi veter. Pri ovijalkah in vzpenjalkah pazimo, da se vzpenjajo ali ovijajo ondo, koder mi hočemo. Lepotično grmičje je treba tudi vsako pomlad obrezovati in trebiti.

7. Napačna je misel, češ, da okrasimo vrt tem lepše, čim več različnih rastlin gojimo na njem. Nasprotno! Mnogo lepši dosežemo učinek, ako izberemo le malo plemen in sort, a posamezne sorte večje število, da z njimi lahko zasadimo razmerna obširnejše ploskve. Prav tako je vtisk mnogo ugodnejši, ako imamo večje skupine z enotnimi barvami, nego da pomešamo med seboj vse mogoče barve tako, da posamezna nima nikjer prave veljave.

Sicer moramo pa pripomniti, da je cvetlično vrtnarstvo u m e t n o s t. Čim bolj ima kdo razvit čut za lepoto, tem lepše uspehe doseže tudi v tem poslu. In pa nekoliko zanimanja ter

znanja o rašči in sorti cvetic je treba. Ob vsaki priliki si oglejmo lepe nasade in si zapomnimo zlasti način, kako so rastline razpostavljene. Od tega je največ zavisno.

8. Končno pa še nekaj! Pregovor pravi: Iz nič ni nič. To velja tudi tukaj. Ako hočemo imeti lepo okrašen vrt, je vsekakor

Pod. 51. *Astra* (orjaška komet).

treba nekaj žrtvovati za semena, za rastline, za čebulice, za gomolje, za gnoj, orodje itd. Samo pametno je treba izbirati. Zlasti pri izbiri semen in rastlin je treba največje previdnosti. Ceniki so zapeljivci. Tam je vse lepo, vse gladko, v resnici je pa marsikaj drugače. Naročajte samo semena takih rastlin, ki jih poznate, ali ki so vam priporočene, ki jih je razmeroma lahko

vzgajati in negovati, ki zanesljivo uspevajo v vašem podnebnju brez posebne strežbe, katere jim ne morete nuditi.

Še previdnejši moramo biti pri naročanju rastlin, ker so še dražje. Kdor hoče imeti vse, ima končno prav malo veselja in užitka. Domači vrt ni botaniški vrt.

II. Okrasno rastlinje.

V naslednjih vrsticah so naštetje glavne skupine okrasnih rastlin, in sicer le tista plemena, ki hodijo osobito za naše namene v poštev. Ozirali smo se pri tej izbiri zlasti na plemena, ki se dado razmeroma lahko gojiti tudi brez posebnih vrtnarskih pripomočkov, celo brez tople grede. Za lažje določanje smo jim pridejali v oklepaju botaniška (latinska) imena.

Izmed nešteti sort so omenjene le posamezne najboljše in najlepše. Označene so s *poševnim* tiskom. S tako uredbo bo kolikor toliko olajšana izbira po obsežnih cenikih semenskih trgovin.

1. Enoletne ali poletne cvetice

vzgajamo vsako leto iz semeña. Nekaj malega jih je, ki jih sejemo kar naravnost na stalno mesto, kjer ostanejo vse leto in jih skoro nikdar ne presajamo. Priporočene so naslednje:

Kapucinke (*Tropaeolum*). Sejemo jih v začetku maja meseca. Za obrobek: *T. majus nanum*, kot nizka vzpenjalka *T. lobbianum*;

reseda (*Reseda odorata*). Sejemo jo v začetku aprila meseca za obrobek. *R. odorata grandiflora* in *Machet*;

dišeča grašica ali grahor (*Lathyrus odoratus*). Sejemo ga aprila meseca kot vzpenjalko ob ograjah in špalirjih: *Spencer*;

ostrožnik (*Delphinium*) zraste do 1 meter visoko. Sejemo ga že jeseni ali rano spomladi, za ozadje na cvetličnih gredicah, *D. humile* nizek za gredice, *D. imperiale* posebno lep.

Semkaj spadajo še: *iberis* (*Iberis amara*), *vrtni mak* (*Papaver somniferum*), *turščak* ali *retlak* (*Portulaca grandiflora*) za obrobek na suhih vročih, peščenih mestih.

Mnogo več pa je enoletnih cvetic, ki niso tako skromne kakor naštetje. Treba jih je sejati navadno prav rano na pomlad

na posebne sejalnice, navadno na gnojne grede. Za silo jih sejejo tudi v lončke, zabojčke in podobne posode, ki stoje v toplih prostorih (sobah). Do maja meseca se tako okrepe in razrastejo, da jih lahko presadimo na stalno mesto, ko se ni več bati slane. Nekatero je treba prej večkrat pikirati. Kdor ima malo prostora, naj se ne ukvarja s setvijo in z vzgojo teh cvetic, kupi naj si rajši potrebnih sadik pri bližnjem vrtnarju. Posebno priporočene so naslednje:

Lobelija (*Lobelia erinus*) je krasna, modro cvetoča rastlina pritlične rasti. Sejemo jo že februarja meseca na tople grede. Potem je treba po več rastlinic skupaj presaditi, da nastanejo gosti grmiči. Na plano jo sadimo šele maja meseca po 10 cm vsak-sebi. Priporočeni sorti: *perle*, *cesar Viljem*.

Petunijo (*Petunia hybrida*) je dobiti v najrazličnejših barvah z enojnim in z gibatim, pitanim cvetom. Gojimo jo kakor druge poletne cvetice v vseh barvah, velikostih in s cvetjem različnih oblik. Enojnocvetne so najnavadnejše. Zelo lepe so petunije z gibatim cvetom in z razčesanim cvetnim vencem, to so: *P. hybr. grandiflora superbissima*, *P. h. fimbriata*, *P. h. nana compacta* in druge.

Breskvica ali **balzamina** (*Impatiens balsamina*) je pri nas splošno znana poletna cvetica z rožnatim enojnim in gibatim cvetjem. So pa tudi raznih drugih barv. Pred sredo maja meseca je ne smemo saditi na plano, ker je zelo občutljiva.

Pod. 52. Cvet petunije.

Astre (*Callistephus chinensis*) goje neštete sorte, ki se razlikujejo po rasti, velikosti, po obliki in barvi cvetov. Najvišje zrastejo *ameriške grmičaste* (do 70 cm), nekoliko nižje so *orjaške repatice* (40—50 cm), *repatice* (35—40 cm), *triumf* (25 cm),

prillične (20 cm) in še mnogo drugih. Na topli gredi, pa tudi v sobi jih prav lahko vzgojimo iz semena. Dokler so majhne, jih moramo previdno zalivati, ker rade gnijejo, zlasti če nimajo dovolj zraka.

Veliki odolín ali zajčki (*Antirrhinum majus*) je krasna in pridna poletna cvetlica. Posebno ljubke so nizke sorte *A. majus nanum*, ki so v vseh barvah.

Nepostarnik (*Ageratum mexicanum*) z modrimi glavicami vidimo povsod po vrtovih za obrobek, ali pa tudi po celih gredicah. Cvet se obnavlja do pozne jeseni. Zelo lepa je nizka sorta, *A. m. nanum*.

Sporiš ali železnjak (*Verbena hybrida*) je v vseh barvah. Največkrat vidimo rdeče, rožnate in bele. Navadno ga sejejo. Razmnožujemo ga pa tudi s potaknjenci. Semensčake je treba pikirati. Sploh je vzgoja nekoliko težavnejša. Ob robu rabat se kaj lepo podaje, zlasti ker cvete, dokler ga ne popari slana.

V. h. gigantea in *grandiflora* so bolj plazeče rasti, *V. h. compacta* dela pa goste grmiče.

Tagetes (*Tagetes patula*) vidimo povsod po vrtovih, ker ga je prav lahko vzgojiti. Vonja nima sicer prijetnega, ker pa cvete neumorno, ga imamo kljub temu radi. Visoke sorte se lepo podajajo v večjih skupinah, nizke pa kot obrobek. Lepa nizka sorta je *T. p. nana striata fl. pl.*

Činija (*Zinnia elegans*) je tudi vsakomur znana in priljubljena poletna cvetlica, ki je ni težko vzgojiti iz semena. Novejše sorte so posebno lepe v rasti in v barvah cvetja. Gojimo jo v raznih velikostih in barvah. V večjih skupinah razvrščena po velikosti je prav lepa. Cvete neprestano do pozne jeseni.

Visoke sorte: *Z. e. grandiflora robusta plenissima*, srednje visoke: *Z. e. pumila fl. pl.* Vse v raznih barvah.

Molci ali suhe rože (*Helichrysum monstrosum*) so posebne cvetice, katerih cvetni listi ne zvenejo, ne izgube barve in ne odpadejo, ampak nekako otrde kakor slama. Take porežejo in uporabljajo za vaze pozimi, ko ni drugega cvetja. Molce lahko sejemo tudi na stalno mesto.

Šebóji ali fajgeljni (*Mathiola annua*) so posebno priljubljene poletne cvetice in tudi pri nas povsod znane. Tu omenjamo samo poletne šeboje, ki jih sejemo rano spomladi na tople grede ali v lončke. Previdno zalivanje in zračenje sta glavna pogoja za dober uspeh. V začetku maja meseca jih sadimo na stalno mesto. Najlepsi so šeboji z gibatim cvetjem. *Erfurtski poletni, piramidasti* in mnogo drugih v raznih barvah. Tudi v lončkih lepo cveto.

Poletna plamenica (*Phlox Drummondii*) je jako pridna za cvetične gredice. Vzgojiti jo je lahko iz semena. Cvete dolgo, ako jo obrezujemo. Zelo lepa je nizka *Ph. D. nana compacta grandiflora*, ki je raznih barv.

Semkaj spada tudi *poletni nagelj* ali *kineški nagelj* (*Dianthus chinensis*), ki ga gojimo prav tako kakor druge poletne cvetice. Je v vseh barvah in razne velikosti. Lepe sorte so: *D. chinensis fl. pl.*, *D. Heddwigi*, *D. laciniatus* in drugi.

Gajlardija (*Gaillardia picta*) je zelo pridna cvetlica za rabate. Vzgojiti jo je prav lahko iz semena na topli gredi ali v lončkih. Setev se začne lahko aprila meseca. Presajamo jo maja meseca.

Lahko bi našteali še dolgo vrsto poletnih cvetic, toda za naše potrebe je dovolj omenjenih. Za marsikoga bo že iz teh izbira težka. Pomisliti je pa tudi, da imamo še mnogo lepoticnih rastlin, ki ne spadajo v to poglavje, ki pa so morebiti še lepše in hvaležnejše in jih torej tudi ne smemo prezreti.

Najprej naj omenimo še dve, tri, ki jih gojimo po vrtovih zaradi lepih, velikih listov in zaradi posebne, nenavadne oblike.

Kloščevec ali **ricinus** (*Ricinus sanguineus*) sade po tratah kot posamnico. Ako mu damo dobro podlago (mnogo konjskega gnoja), se razvije v jako lépo, veliko rastlino, ki spominja na rastlinstvo vročih krajev (tropično rastlinstvo). Prav tako sade po večjih vrtovih **orjaški tobak** (*Nicotiana colossea*). Semkaj spada tudi *Perilla nankinensis*, ki se zelo rada sama zaseje, ako smo jo kdaj dobili na vrt, in pa *Pyrethrum anuum*. Obe sta jako pripravni za obrobek večjih cvetičnih gredic.

2. Dvoletne cvetice.

V to skupino spadajo nekatere znane trde cvetice, ki jih sejemo poleti. Do jeseni se razvijejo, a navadno ne cveto. Čez

zimo ostanejo na svojem mestu. Na spomlad pa, takoj ko se nekoliko ogreje, se razvijajo dalje in cveto. Namenjene so posebno za spomladni okras naših vrtov do tiste dobe, ko začno cvesti poletne cvetice. Vobče cveto le nekaj tednov, vendar pa so zelo hvaležne, ker baš v tisti dobi (april, maj) primanjkuje cvetja po vrtovih. Posebno znane in priljubljene so naslednje:

Mačehe ali **sirotice** (*Viola tricolor maxima*) sejemo avgusta meseca na senčno gredico. Paziti je, da se zemlja nikdar ne presuši, ko kale. Takoj, ko naredo prve liste, jih pikiramo, pozneje še enkrat. Na gredico, kjer bodo spomladi cvetle, jih presadimo oktobra ali pa tudi marca meseca. Za obrohek ali cvetične grede. Sorte: *Orjaške*, *Trimardeau* v vseh barvah, *V. tricolor maxima hiemalis*, posebno lepe in rano cvetoče. *Pariške mačehe*.

Potočnice (*Myosotis alpestris*) gojimo prilično tako kakor mačehe. V večjih skupinah učinkujejo posebno lepo. Cvet traja kratko dobo.

Zvončnice (*Campanula medium*) sejemo že maja meseca, cveto pa junija naslednjega leta. Vzgojimo jih tako kakor prejšnji dve. Na grede, kjer naj cveto, jih sadimo konec avgusta meseca po 40 cm vsaksebi.

Zlati šeboj je znana, lepo dehteča cvetica, ki jo sejemo maja meseca. Ko precej odraste, jo presadimo na grede. Čez zimo jo je treba nekoliko zavarovati z listjem, ki ga denemo med rastline, ali pa jo presadimo v lončke in jih postavimo v kako hladno shrambo. Cvete rano spomladi. Presajati se da tudi spomladi brez škode. Sorti: *visoki* in *grmičasti šeboj* z gibatim cvetom v raznih barvah. Lep je tudi šeboj z enojnim cvetom.

Turški nagelj (*Dianthus barbatus*) vzgajamo kakor šeboj. Za zimo je popolnoma neobčutljiv.

Rožasti slez (*Malva rosea*) vidimo mnogokrat po kmetih. Sejati ga moramo spomladi. Maja ali junija meseca ga presadimo na odločeno, zelo dobro preгноjeno mesto. Cvete drugo leto.

Marjetice (*Bellis perennis*). Krasne so velikocvetne, gibate sorte.

Naštete in še nekatere druge dvoletne cvetice cveto samo enkrat. Ko odcveto, jih navadno zavržemo in prostor porabimo za poletne cvetice, navedene v I. poglavju.

3. Trajnice ali perene.

Med trajnice v ožjem ali vrtnarskem zmislu spada vse tisto mnogobrojno zeliščnato rastlinje, ki raste trajno po mnogo let na istem mestu in je vsaj v podzemeljskih delih vobče neobčutljivo za zimski mraz. Nadzemeljski deli (steblovje in listi) iz večine vsako jesen dozore in odmrjo, korenike pa ostanejo žive, in vsako pomlad z novo močjo poženejo stebela in liste, cveto in obrode navadno tudi seme. Ako stoje daljšo dobo na istem mestu in so jim razmere ugodne, se navadno razrastejo in razkošatijo v obširne grme. Trajnice razmnožujemo iz večine z delitvijo. Obširno koreniko razkosamo (razrežemo, razsekamo) na več delov, ki jih posadimo vsakega zase kot novo rastlino. Možno je tudi, vsaj pri nekaterih, razmnoževanje s semenom in s potaknjenci.

Trajnice so dandanes najmodernejše rastline za okras vrtov. Priznati moramo, da so izpodrinile že marsikako poletno cvetico. In po pravici! Lepšega cvetja in krasnejših barv ne dosežemo izlepa s kakó drugo rastlino, ako izvzamemo rože.

In kako preprosta nega je to! Enkrat posadimo rastlino, potem pa nas leto za letom razveseljuje z bujno rastjo in s čarobnim cvetjem. Pa ni treba skrbeti ne za seme, ne za vzgojo, ne za zimsko odejo. Da ji le preskrbimo primeren prostor in zemljo, jo varujemo plevela in ji po potrebi gnojimo, pa smo dovolj storili. Samo izbira je težka, ker trajnice štejejo že raznih plemen na stotine. Kaj pa šele sorte! Teh je pa toliko, da se ne dajo prešteti. Tu bomo našteteli le neznatno število najlepših in takih, ki jih večinoma že goje pri nas in jih imajo naša domača vrtnarstva. Posebni ljubitelji pa bodo segli po cenikih inozemskih, zlasti nemških tvrdk, ki se na veliko pečajo z vzgojo tega rastlinja (n. pr. K. Förster, Bornim pri Potsdamu, Nemčija).

Poletne cvetice gojimo navadno v nekakem redu po rabatah in posebnih cvetičnih gredicah. Trajnice pa so bolj primerne za naravno razvrstitev brez strogega reda in brez somernosti. Na naših preprostih vrtovih se najlepše podajejo ob živih mejah pred lepotičnimi grmi, pod visokim lepotičnim drevjem ali pa po obrobkih ob glavnih potih. Zasajati jih moramo pa vedno mešano brez prisiljenega reda v večjih ali manjših skupinah glede na njih višino in na čas cvetja. Pripomniti moramo namreč, da trajnice cveto sicer iz večine po več tednov v raznih letnih časih, toda samo enkrat na leto. Izbrati jih je treba torej tako, da imamo cvetje vse leto brez daljših presledkov.

Kadar stoje trajnice daljšo dobo na istem mestu, se sicer jako razrastejo, vendar pa končno začno kljub gnojenju pešati. Tedaj jih je treba razdeliti in presaditi na drug prostor. Krepkejše grme navadno razkosamo na 4 do 8 delov, včasih tudi na več. Presajamo v začetku avgusta ali pa aprila meseca.

Za trajnice je treba zemljo prav dobro pripraviti, na globoko prekopati in dobro pognojiti s starim gnojem ali s kompostom, ker pozneje ne moremo zemlje med njimi globoko obdelavati.

a) Spomladi cvetoče trajnice.

Vijolica (*Viola odorata*) je znana prva spomladanska cvetka. Posebno so lepe z gibatim cvetjem.

Jegliči (*Primula veris*, *elatiar*, *denticulata* i. dr.). Uspevajo na solnčnem prostoru v vlažni zemlji.

Aurikule (*Primula auricula*) so prejšnjim podobne, jako lepe in priljubljene trajnice.

Šmarnica (*Convallaria majalis*) je tudi lepa trajnica, ki raste v senci pod grmi v gozdiču ali po drugih primernih mestih. Sadik si nakopljemo v gozdu. Zemlja mora biti gnojna.

Srčki (*Dielytra spectabilis*), znana trajnica, ki razvije višee srčasto cvetje rano spomladi.

Orlica (*Aquilegia*). Lepe sorte: *A. coerulea*, *haylodgensis* in mnogo drugih.

Arabis (*Arabis alpina*). Nizka, belo cvetoča trajnica, ki jo pogostoma vidimo po vrtovih. So tudi rožne barve z gibatim cvetjem.

Spomladanska plamenica (*Phlox subulata*). Prav nizka, rano spomladi cvetoča trajnica raznih barv. Razraste se v blazinaste skupine. *Phlox amoena nivalis* je čisto bel.

Aubrecije cveto od aprila do junija meseca. Primerne so posebno za kamenite skupine.

Potonika (*Paeonia*) je pri nas že od nekdaj znana trajnica, ki jo vidimo skoro na vsakem vrtu. Navadni sta: *P. officinalis* in *tenifolia*. Zelo lepa je nova vrsta *P. chinensis fl. pl.* Potonika je hvaležna za dobro zemljo. Treba ji je tudi redno gnojiti.

Pogačice (*Trollius caucasicus*) so krasne zlatice za vlažna mesta.

Perunika (*Iris*). To zanimivo, spomladi in poleti cvetočo trajnico goje po vrtovih neštete sorte v vseh možnih oblikah.

velikostih in barvah. Hvaležna so tale plemena: *I. pumila hybrida*, *I. interregna* in *I. germanica*; vse tri v najrazličnejših barvah.

Škotski nagelj (*Dianthus plumarius*) je kaj izvrstna cvetica za stalen obrobek. Vsakega drugega, tretjega leta ga je treba pa presaditi in razdeliti, sicer se preveč razraste. Sorte: *Diamant*, *Delicata*, *Gloriosa*. Med trajne naglje spada tudi pri nas povsod znani *binškoštni nagelj* (*Dianthus caesius*). *Orientalški mak* (*Papaver orientale*) je tudi spomladi cvetoča trajnica.

b) Poleti cvetoče trajnice.

Astilba (*Astilbe*) zraste do 2 m visoko. Latasto razcvetje z drobnimi, belimi cveti je jako krasno. Krasne raznobarvne sorte so pod imenom *Astilbe arendsi hybr.*

Trajne zvončnice (*Campanula*). Visoke *C. persicifolia grandiflora*, nizke za stalen obrobek: *C. carpatica* in *acaulis*, pritlične: *C. pusilla*.

Ostrožnik (*Delphinium*) je znana trajnica, ki jo gojimo v raznih zvrsteh; razlikujejo se po velikosti in barvi cvetov. Lepe sorte: visoki: *D. Lamartine*, nižji: *D. Lascelles*, nizki za obrobek: *D. chinense compactum Tom Thumb*.

Naprstek (*Digitalis*). Zelo lepe so rdeče in belo cvetoče sorte. (*Polperena*.)

Sadrika ali pojčolanka (*Gypsophila panicula* in *G. pan. fl. pl.*). Znana trajnica z drobnim, belim cvetjem. Lepa za skupine. Razmnožujemo jo lahko s semenom.

Trajna solnčnica (*Helianthus multiflorus maximus*) zraste najvišje izmed vseh trajnic. Ker je prav skromna, jo lahko gojimo na vsakem vrtu. Uporabljamo jo s pridom, da z njo zakrijemo nelepe prostore (kômpost) ali pa kot samostojno rastlino na trati. Lepe sorte: *H. giganteus*, *H. m. Meteor* in *H. salicifolius*.

Limbar ali bela lilija (*Lilium candidum*) je znana rastlina, ki spada pravzaprav med čebulnice. Ker pa ostane mnogo let na istem prostoru in nikdar ne pozebe, jo lahko štejemo med trajnice v pravem pomenu besede. Razmnožujemo jo s čebulami, ki se tekom let jako namnože.

Razen te sade po vrtovih še razne druge lilije, kakor: *L. croceum*, *L. tigrinum* in še več drugih. Ko ocveto in se jame steblo sušiti, ga odrežemo in zemljo pokrijemo z gnojem. Presajamo jih jeseni.

Trajni veličji bob (*Lupinus*) je pri nas še malo znan, dasi je jako skromen in hvaležen. Uspeva celo na senčnatih mestih. Lepi sorti: *L. poliphyllus albus*, *roseus*.

Trajne plamenice (*Phlox perennis*) so v novejšem času najmodernejše trajnice, ki jih vzgajajo neštete sorte. Tudi pri nas so znane že od nekda, a le stare preproste, malocvetne sorte. Nove krasne se dobe vseh velikosti, vseh barv in najrazličnejših izprevrzkov. Za poletno cvetje so namenjene vse bolj visoke sorte, kakor: *Ph. Arendsi* (Amanda, Charlotte itd.), *Ph. decussata* ali *paniculata* v vseh barvah, *Ph. suffruticosa*.

Plamenice ljubijo solčno lego z debelo, vlažno zemljo. Razmnožujemo jih z delitvijo, s semenom, pa tudi s potaknjenci.

Kresnice (*Spiraea*) so v bližnjem sorodstvu z astilbo. Na vrtu se prav lepo podajajo, na vlažnih senčnatih mestih v gozdčiču ali tudi same zase stoječe. Starejše grme prav lahko razdelimo v več delov. Sorte: *Sp. filipendula f. pl.*, *Sp. palmata elegans* i. dr.

Tritoma (*Tritoma uvaria*) je krasna posamnica za trate in druge primerne prostore. Iz grma trstiki podobnih listov se vzdigujejo do poldrugi meter visoka stebela, ki nosijo močna, betom podobna razcvetja. Drobno, krasno cvetje se odpira od spodaj navzgor. Tritoma rada pozebe, zato jo je treba pozimi dobro pokriti z listjem.

Nebine ali astre (*Aster*). Noben razred trajnic ni tako obširen kakor baš skupina aster. Trajne astre nekaterih vrst cveto že maja meseca, druge poleti, največ pa je jesenskih. Tu samo nekatere najlepše.

Prva se razcvete *planinska nebina* (*Aster alpinus*) v raznih barvah. Za njo cvete *aster subcoeruleus*.

Konec poletja cveto: *Aster amellus* v najrazličnejših barvah in nijansah.

Vse trajne astre dobro prebijejo zimo brez odeje. Razmnožujemo jih prav lahko s potaknjenci in z delitvijo. Nizke sadimo na cvetične gredice, na skalnate skupine in za obrobek, visoke pa kot posamnice ali v skupinah ob grmovju, ograjah ali po takih krajih, kjer hočemo kaj prikriti.

Rdeča zgaga (*Pyrethrum roseum*) je krasna trajnica, ki poganja iz šopa zrežljanih listov dolge peclje z lepimi, astram podobnimi cveti v raznih barvah.

Lepe sorte z gibatim cvetom: *Mont blanc*, *Penelope* so bele; *Luna*, *Nonplusultra* so rožnate; *Progress* in *Figaro* so svetlo-

rdeče. Skoro še lepše so enojnocvetne: rdeče: *Tasso*, *Jubileo*; rožnate: *Freya*, *Hamlet*; bele: *Helios* in *Beta*. Zelo lepe sorte so tudi: *Elisabeth*, rožnata, *James Kelway*, baržunastordeča, *Mad. Munier*, *Margaret Moore* in *Queen Mary*, nežnorožnate.

Zgago razmnožujemo tako, da razkosamo starejše rastline na več kosov.

Omej (*Aconitum napellus*) je strupena, a zelo lepa trajnica, ki zraste do 2 m visoko. Jako je skromen in trdoživ. Ljubša mu je lahka, sprsteninasta zemlja nego pretežka. Tudi v senčnati legi uspeva dobro. Lepe sorte: *A. Napellus bicolor*, *A. N. variegatum* in razne druge.

c) Jeseni cvetoče trajnice.

Jesenske trajne nebine (astre) goje v tako mnogih in različnih zvrsteh, da je izbira prav težka. Omenjamo samo: *Saphir*, *Shorti*, *Rosalinde*, *A. Dickson*, *Marschall*, *Heiderose*, *Herbstwunder*, *Lill Fardell*, *Herbstzauber*, *Aster cordifolius Ideal*.

Rudbeckia je zelo lepa, do 2 m visoka trajnica, ki cvete na jesen in velja za okrasno cvetico prve vrste. Pa tudi za rezanje je kaj pripravna. Cvete do 8 tednov.

Rudbeckia laciniata »Goldball«, *R. nitida*, *R. Neumanni*, *R. purpurea* so priporočene sorte.

Zlata rozga ali vrtni vrbak (*Solidago*) je po naših vrtovih še zelo redka. Ta lepa trajnica, ki zraste do poldrugi meter visoko in razvija na jesen veliko, metlasto latje, na gosto posuto z zlatorumenim cvetjem. Novi vrtni sorti sta: *S. Shorti*, *S. Shorti praecox*. Pritlična sorta: *S. virgaurea nana*.

Japonska vetrnica (*Anemone japonica*) je tudi zelo redka cvetka po naših vrtovih. To lepo in dolgo cvetočo trajnico zelo čislajo zlasti kot posamnico za trate in druge primerne senčne prostore. Na jesen požene iz šopa listov visoka stebila z obilnim, lepim, trajnim cvetjem raznih barv. Tele sorte so posebno lepe: *A. jap. Honorine Jobert*, *Alice*, *kraljica Charlota*, *Whirlwind*.

Georgine ali dalije (*Dahlia variabilis*) so trajnice, ki ne prebijejo naše zime na planem. Vsako jesen moramo njih korenje spraviti v klet, kjer ne zmrzuje. Dalije so dandanes moderne cvetice, ki jih leto za letom izpopolnjujejo in pomnožujejo z novimi krasnimi sortami. Vobče razlikujemo enojnocvetne (robocvetne) in pitane dalije. Ločijo se tudi po velikosti rastline in po barvi in oblik cvetov. Najlepše so plemenite

dalije ali kaktovke. Lepe so tudi razne hibride, pa tudi enojno-cvetne imajo svoje ljubitelje.

Izbira je jako težka, ker je v zadnjih letih nastalo na stotine novih sort. Plemenite dalije so za primer naslednje: *Curt Engelhardt*, karminastordeča; *kneginja Donnersmark*, nežno rožnata; *Goethe*, mareličnordeča; *snežna kraljica*, čisto bela itd.

Enojnocvetne in polnocvetne dalije razmnožujemo z delitvijo gomoljastih kopuč, ki se v dobri zemlji vsako leto jako namnože. Kopuče moramo pa tako deliti, da se vsakega dela drži vsaj po en kos starega stebila, na katerem je brst, ker sam koren brez stebila ne odžene.

Georgine uporabljamo na vrtu na razne načine. Najvidnejše so v primernih skupinah ali pa tudi kot posamnice.

Indijske kresnice ali krisanteme (*Chrysanthemum indicum*) so tako znane in povsod udomačene jesenske cvetice, da bi bilo skoro preveč, ko bi jih hoteli še posebe priporočati. Omeniti hočemo tu le to, da kot trajnice za okras vrtov hodijo v poštev le vrtno krizanteme, ki pod lahko odejo prebijejo našo zimo na planem brez škode in ki jih lahko razmnožujemo z delitvijo.

Naslednje sorte so v označeno svrhu posebno priporočene. Že septembra meseca cvete »*Altgold*«, bronastobarvna; *Roseum*, rožnobarvna; *Miss Selley*, nežno lilarožnata; pozneje »*Goldperle*«, zlatorjava; *Henry Lequier*, nežno rožnata. Pozno cveto: »*Nebelrose*«, bela in rožnata; *Ruby King*, temno baržunastordeča itd.

Krasne sorte so tudi *Crimson Diana*, rdečerjavozlata; *Purpur*, škrlatnordeča; *Anastasia*, modrordeča; *Normandie*, rožnata.

K trajnicam lahko prištevamo tudi nekatere lepotične *trave*, ki jih prav radi sadimo po večjih vrtovih kot posamnice. Prav posebne so tele: japonska evlalijska (Eulalia japonica) zraste čez poldrugi meter visoko. Pozno na jesen jo porežemo in suho slamo vržemo na strnišče. Sčasoma se razraste v obširen grm. Širokolistni trst (*arundo donax*) je lep ob vodnjaku ali na drugih mokrotnih mestih. Zraste do 3 m visoko. P a m p a š k a t r a v a (*Gynerium argenteum*) je zelo lepa, toda jako občutljiva. Če pozimi ni dobro pokrita in na suhem, pa pozebe. Ponekod jo jemljejo jeseni iz zemlje in prezimujejo v

Šopek najboljših trajnic

kleti. Povsod pri nas znana je *pasasta pirnica* (*Phalaris arundinacea*), ki jo imajo po vrtovih za obrobek. Lepe, belorižaste liste vežejo v šopke med razno cvetje. Pozimi moramo grmiče dobro pokriti. Male sorte gojimo tudi v loncih.

Tudi med listnjačami imamo nekatere prav lepe in trajne okrasne rastline, ki niso občutljive za mraz. Posebno znane so *funkije*. Sadimo jih za obrobek, ob vodnjakih, pa tudi ob rabatah. Semkaj spadata posebno dve, in sicer navadna *belocvetna funkija* (*Funkia alba*) in *pisana funkia* (*Funkia alba-aurea*, *marginata*). Obe sta tako trdi, da nikdar ne pozebeta. Korenike raztrgamo lahko spomladi na toliko delov, kolikor imajo brstov, in na ta način ju razmnožimo jako hitro in lahko.

Končno naj navedemo še neko trajno lepotično rastlino, ki je pri nas že splošno udomačena. V mislih imamo *hortenzijo* (*Hydrangea hortensis*). Pravzaprav je to nizek, košat grm z lepimi listi in z velikimi kobuli rožnega, modrikastega ali belega cvetja. Pozimi moramo grmiče dobro pokriti, da ne pozebe les, ker cvetó le na starem lesu. Gojimo jo lahko tudi v loncih.

4. Čebulnice in gomoljnice.

Nekaj rastlin, ki spadajo v to skupino, smo omenili že med trajnicami (lilije, dalije). Imamo pa zlasti med čebulnicami še nekaj prav lepih rastlin, ki jih zelo radi gojimo na vrtu.

Mečki ali gladijole so izmed vseh najiminenitnejše. V zadnjih letih so vzgojili toliko novih prekrasnih sort, da je izbira prav težka. Čebule sadimo spomladi aprila meseca. Jeseni, ko listi dozore, jih pa zopet pobereemo iz zemlje, ker sicer zmrznejo. Čez zimo jih hranimo na suhem, hladnem prostoru, kjer ne zmrzuje. Mnoge sorte imajo tako obsežen in težak klas z orjaškimi cveti, da jih moramo privezovati h količem, da ne poležejo. Zato sadimo čebule precej globoko (po debelosti od 5—10 cm).

Posebnega priporočila so vredne tele sorte: *Schwaben*, *Orangenkönigin*, *Lene Graetz*, *Lohengrin*, *Apfelblüte*, *Roza Weidlin*, *Amerika*, *Marechal Foch*, *Liebesfeuer*, *Dr. Hauff*, *Karl Volkert*, *Negerfürst*, *Baron Hulot*.

Montbrecije so naše stare znanke, ki pa niso tako občutljive za zimski mraz kakor gladijole; pod lahko odejo prebijejo zimo brez škode. Ako ostanejo več let na istem mestu, se razkošatijo v velike grme. Razmnožujejo se jako hitro s koreniki, ki poganjajo na vse strani in delajo nove čebule.

Med čebulnice spadajo tudi prve spomladne cvetice, kakor *zvončki*, *norice*, *žefran*, *narcise*, *tulipani* in *hijacinte*. Posamez ali po več skupaj po tratih in na posebnih cvetličnih gredicah, povsod so nam ljube in drage znanilke pomladi. Razen hijacint ostanejo lahko vse tudi čez zimo v zemlji, kjer naredo sčasoma mnogo zarodka. Navadno pa jemljejo čebulice razen narcise vsako leto iz zemlje, ko začno listi bledeti. Ko se na zraku v senci posuše, jih spravimo na suh prostor. Sadimo jih septembra meseca, kakor je opisano spodaj.

Vse naštete čebulnice vzgajajo posebno v Holandiji, odkoder razpošiljajo čebule po vsem svetu. Pred vojno so bile jako poceni. Dandanes jih je pa težko dobiti za drag denar. Goje jih sto in sto sort, v vseh mogočih barvah in lastnostih, to velja zlasti za hijacinte in tulipane. Najdražje so izbrane čebule, ločene po posameznih barvah in z imeni. Bolj ceno dobimo mešane v raznih barvah in brez imen.

Manj znane, a lepe čebulice so tudi: *sibirski morski čebulica* (*Scila sibirica*), *vrtna vetrnica* in *vrtni zlatice*.

Izmed vseh čebulnic so pri nas najbolj priljubljene in razširjene *narcise*, ker ne potrebujejo skoro nobene strežbe. Kjer jih zasade, cveto potem vsako pomlad in se razrastejo v obširne grme. *Rumena narcisa* (*Narcissus pseudo narcissus*) je najbolj znana. Pa tudi bela *narcisa* ali *binkoštnica* (*Narcissus poeticus*) ni baš redek. Gojimo jih po takih mestih, kjer imajo mir, da morejo dozoreti. Zelo lepo se podajajo ob robu nizkega lepotečnega grmovja, ob mejah, pa tudi na obrobni gredicah med trajnicami.

Kako sadimo čebulice za pomladno in zimsko cvetenje.

Večinoma vse čebulnice (tulipani, hijacinte) ljubijo močno pregnojeno, bolj lahko vrtno zemljo in solčno lego.

Čebule sadimo septembra in oktobra meseca na dobro pripravljeno gredico na ta način, da jih potaknemo 5 do 7 cm globoko in 10 do 20 cm vsaksebi, kakršne so pač sorte. Potem gredo čez in čez pokrijemo s preperelim gnojem in povrhu položimo še nekaj smrekovih vej. Na pomlad, ko začno listje riti iz zemlje, umaknemo veje in gnoj. Če je suša, zalivamo.

Ko odeveto, prenehamo zalivati. Čebule poberemo iz zemlje šele tedaj, ko steblovje in listje dozori in se večinoma posuši. Tulipani zore počasi, zato pa sadimo mednje sileno, da jih zakrije.

Hijacinte so dado jako dobro siliti, da cveto v sobi že januarja ali februarja meseca. V to svrho jih posadimo posamez v razmeroma majhne lončke septembra ali oktobra meseca. Zemlja naj bo sestavljena iz polovice prav dobre kompostne zemlje in iz polovice mivke (droben pesek iz rek). Čebule posadimo v lonce tako, da so ravno pokrite z zemljo. Ko lončke prav dobro zalijemo, jih postavimo v hladno klet v temen kot ali pa jih pokrijemo s kakim zabojem. Še bolje pa je, ako jih zakopamo v 30 do 40 cm globoko jamo na vrtu. Tako pustimo lonce 2 do 3 mesece. V tem času poženejo za prst debele in 2 cm dolge brste. Potem postavimo ločnike v hladno sobo na svetel prostor. Prve dni pokrивamo vsak lonček s papirnatim tulcem, da se brsti počasi privadijo svetlobi.

Za zimsko cvetenje so uporabljive samo posebne, baš za ta namen vzgojene čebule.

* * *

Izmed gomoljnic omenjamo samo še eno, ki jo je lahko gojiti in ki velja za prvovrstno okrasno rastlino. To je *kana* (*Canna indica*). Gojimo jo zaradi lepih listov in krasnega cvetja. Razmnožujemo jo z debelimi gomolji. Obširne kopoluče razrežemo spomladi na več delov, tako da ima vsak vsaj po en brst.

Gomolji so pa jako občutljivi za mraz. Čez zimo jih hranimo, kjer ne zmrzuje. Spomladi aprila meseca jih sadimo v dobro pregnojeno zemljo, zlasti dobro uspeva kana po vlažnih mestih. Žlahtnejše vrste s posebno lepim cvetjem posade vrtarji marca meseca na tople grede, kjer kmalu poženejo, maja meseca pa presade že odrasle rastline na plano. Kana se uveljavlja le v večjih skupinah. Posamezne bi mogli saditi le visoke, košate zvrsti. Stare sorte so gojili le zaradi listov, novejša pa imajo poleg lepih listov tudi krasno cvetje. Toda so mnogo bolj občutljive nego starejše sorte.

Lepi kani sta: *Legionnaire*, *Madame Crozy*. Do dva metra visoko zrastejo *Canna iridiflora*, *Ehmani* in *Neutoni*.

Kane razmnožujemo tudi s semenjem.

5. Ovijalke in vzpenjalke.

V to skupino spadajo rastline, ki učinkujejo posebno slikovito, ako jih gojimo pravilno in na pravih krajih. Za ovijalke in vzpenjalke imamo na vsakem vrtu kak prostorček bodisi ob ograji, ob vrtni lopi, ob kakem zidu ali pa si priredimo nalašč primerno ogrodje, po katerem se ovijajo ali vzpenjajo. Z ovijalkami in vzpenjalkami kaj lepo zakrivamo puste, gole ali celo grde stene in razne druge predmete, ki nimajo baš lepega lica.

a) Enoletne ovijalke in vzpenjalke imajo to slabost, da se razvijejo prepozno. Do veljave pridejo šele julija, avgusta meseca.

Dve najnavadnejši in najskromnejši — *kapucinko* in *dišečo grašico* — smo omenili že pri poletnih cveticah.

Vrtni slak (*Ipomea purpurea*) je prava ovijalka z rdečimi ali z modrimi cveti. Sejemo jo konec aprila meseca na stalno mesto.

Vilec ali kobeo (*Cobea scandens*) moramo sejati že marca meseca na toplo gredo ali v lončke. Potem jo moramo gojiti v lončkih do srede maja meseca. Šele tedaj jo posadimo na plano ob primerno ograjo, kjer se vzpenja precej na visoko. V dobri zemlji zraste jako bujno in razvija krasno zvonasto cvetje bledovijoličaste barve.

Ponekod sade kot lepotično ovijalko *turški fižol*, ki ima zagorelordeč cvet. Tudi razne okrasne *bučice* goje za vzpenjalke.

b) Mnogo lepše in hvaležnejše od enoletnih so trajne ovijalke in vzpenjalke. Med njimi so nekatere posebno primerne za zeleno odejo zidovju in raznim stenam. Nekatere krase s prijetnim zelenjem, druge z lepim cvetjem, vse pa potrebujejo nekaj let, preden se razvijejo toliko, da pridejo do popolne veljave. Saditi jih moramo v dobro pripravljeno zemljo, da rastejo hitro in bujno, ker z bohotno rastočimi vzpenjalkami dosežemo zaželeni učinek. Večinoma so za našo zimo neobčutljive in ne potrebujejo nikake zimske odeje.

Divja trta (*Ampelopsis quinquefolia*) je najbolj znana vzpenjalka, ki raste silno hitro, tako da ena sama rastlina v malo letih prepreže obsežne stene. Tudi sicer je menda izmed vseh vzpenjalk najskromnejša. Iz početka jo je treba razpeljavati in privezovati na primerno ogrodje. Razmnožujemo jo prav lahko s potaknjenci.

Veitcheva trta (*Vitis Veitchi*) je še lepša nego navadna divja trta, ker ima lepše listje in se z nežnimi ročicami sama oprijemlje po gladkem zidu. Raste najraje v senci ob severnih stenah, ki jih pokriva silno na gosto. Listi se ulegajo drug vrh drugega kakor opeka na strehi in s tako uredbo učinkuje jako slikovito. Napačno je mnenje, češ, da zadržuje vlago v zidu. Nasprotno je res! Ročice, ki se tesno oprijemljejo zidu, brez dvoma srkajo iz njega vlago in po lepo uravnanem listju odteka deževnica navzdol, ne da bi hodila zidu do živega. To jako priporočeno trto razmnožujemo s potaknjenci. Še bolje in še hitreje rastoče rastline pa dobimo, ako jo cepimo na navadno divjo trto.

K divjim trtam prištevamo tudi *bršljanasto divjo trto* (*Ampelopsis hederacea* in *dišečo trto* (*Vitis odoratissima*).

Pipovec (*Aristolochia Siphon*) je tudi trajna vzpenjalka z velikimi listi in z neznatnim, čudno zakrivljenim cvetjem.

Glicina (*Wistaria* ali *Glycine chinensis*) je ovijalka v pravem pomenu besede. Cvete rano spomladi, preden ozeleni, v velikih visečih grozdih modre barve. Uspeva pa samo v solnčni legi in v prav dobri vrtni zemlji. Glicino razmnožujemo z grebenicami.

Vrtni srobot (*Clematis*) je v novejši dobi najmodernejša in v resnici tudi najkrasnejša, lepo cvetoča vzpenjalka, ki ostane bolj redka, torej ne zakriva ozadja, ampak dela samo senco. Raste na solčnih mestih v dobri vrtni zemlji, ki ima dovolj apna in listnate sprstenine. Korenine so zelo občutljive za solnčno žego. Zato priporočajo, naj zemljo pokrijemo okrog rastlin do 8 cm na debelo s šotnim zdrobom.

Trd in jako lep je temnomodri *Jackmannov srobot* (*Clematis Jackmanni*). Priporočena je tudi *Clematis montana rubens*. Vrtni srobot se tudi zelo lepo podaje med drugimi vzpenjalkami.

Bršljan (*Hedera helix*) je znana vedno zelena vzpenjalka velike lepote, ako raste na pravem mestu. Najlepše je veljave, ako pokriva senčnat zid ali posamno stoječe senčno skalovje. Uporabljajo ga tudi po starem drevju, kjer učinkuje jako slikovito. Najbolj priporočen je *malolistni bršljan*.

Kozji parkeljci (*Lonicera caprifolium*) je trajna ovijalka za vrtno hladnice.

K vzpenjalkam prištevamo tudi nekatere rože, o katerih bo pa govor na drugem mestu.

Prav v to svrho nam dobro služi tudi *vinska trta*, bodisi da jo gojimo ob zidu kot špalir ali na planem ob primernih lesenih napravah in lopah.

6. Nagelj ali klinček (*Dianthus*).

Nagelj je naša domača, tako rekoč slovenska cvetica. Priljubljen je narodu tako kakor nobena druga. Le roža bi ga utegnila prekašati. Goje ga na vse mogoče načine po vrtovih, pa tudi v loncih.

Družina nagljev je zelo obširna in zamotana. Nekaj zvrsti smo omenili že spredaj (*Dianthus chinensis*, *barbatus*, *plumarius* i. dr.). Tu hodi v poštev samo *vrtni nagelj* (*Dianthus cariophylus*). Pa tudi tega je premnogo zvrsti s pitanim cvetom, raznih barv in velikosti.

Pravzaprav je nagelj trajnica. Vendar pa ga radi gojimo vsako leto iznova, da imamo vedno mlade rastline, ki so lepše in tudi povoljnejše cveto nego večletne.

Najbolj znan je navadni vrtni nagelj, ki ga sejemo maja meseca, pa cvete šele drugo leto. Boljša zvrst so **ponavljajči** (remontantni nagelj), ki cveto po večkrat.

Marjetni nagelj je zopet finejša zvrst ponavljajcev. Posebno priljubljeni so francoski ponavljajči, ki jih čitamo v cenikih pod imenom **Chabaud** (izgovori šabo!).

Najbolj izbrane žlahtne sorte gojimo v loncih; to so *lončni naglji*, ki imajo pokončno ali pa visečo rast. V cenikih čitamo še vsakovrstna druga imena, ki so jih navedli vrtnarji in s katerimi označujejo razne zvrsti imenovanih skupin. Navadni vrtni nagelj in tudi nekatere ponavljajče (marjetne) razmnožujemo s semenom. Ako sejemo seme prav rano (januarja in februarja meseca), cveto že prvo leto proti jeseni. Navadno ga pa sejejo maja ali julija meseca, potem cveto šele drugo leto. Čez zimo jih moramo nekoliko zavarovati s smrekovimi vejami.

Pomniti je, da je težko dobiti tako seme, ki bi rodilo samo gibate naglje. Skoro vedno je vmes nekaj enojnih cvetov. *Chabaud* so v tem oziru še najbolj zanesljivi in tudi najlepši.

Žlahtnejše lončne naglje in boljše ponavljajče razmnožujemo s potaknjenci in z grebenicami. Vršički posebno radi poženejo korenine, ako jih potaknemo med dva različno velika lončka, ki sta vtaknjena drug v drugega, vmes je pa dobra prst pomešana s peskom. Notranji lonček mora biti trdno zamašen

in vedno poln vode. Teh potaknjencev ni treba nikoli zalivati, ker skozi lončkove stene pronica vedno toliko vode, da je zemlja pravšno vlažna. Grebenice se rade ukoreninijo, ako jih pri kolencu narežemo in nekoliko odkoljemo. (Glej sliko!)

Vsi žlahtnejši naglji so kolikor toliko občutjivi za mraz, posebno pa jim škoduje prevelika zimska moča. Imajo pa to dobro svojstvo, da jih lahko presajamo brez škode kadarkoli, ker imajo mnogo lasastih koreninic, ki drže zemljo. Ta ugodnost nam jako olajšuje njih uporabo na vrtu. Mešanica ilovnate zemlje (ruševinaste ilovice), preperelega govejega gnoja, nekoliko živega apna in peska daje dobro zemljo nagljem.

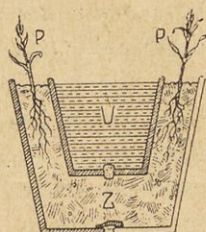
Pod zimsko odejo zalezujejo naglje miši. Ako pa ni snega, so jim nevarni tudi zajci.

7. Rože.

Med vsemi rastlinami, ki jih gojimo na vrtu, je brez dvoma roža najlepša. Po pravi ji gre torej naslov kraljica vrtov. Katera cvetica se more kosati z njo v lepoti njenih cvetov, v brezkončni raznovrstnosti in pestrosti njenih barv, ali v prijetnosti njenih vonjav, ali v dolgotrajnosti in obilici njenega cvetja, ali v preprostosti in skromnosti njenega negovanja?! Rože goji lahko vsakdo, ki ima le nekaj pedi zemlje. — Premožnjak si jih vedno lahko kupi, kolikor in kakršnih mu le srce poželi. Pa tudi siromak si jih omisli laže in ceneje, nego marsikatero drugo cvetico. Vsepovsod po našem grmovju raste šipek — divja roža, na katero cepimo žlahtne rože. In kako preprosto pa prijetno je požlahtnjevanje rož! Na vsakem najmanjšem in še tako preprostem vrtilčku bi lahko imeli nekaj rož, ker posamezna rastlina ne potrebuje mnogo prostora, zlasti ako je cepljena na meter visokem ali nekoliko višjem debelcu.

a) Kako razmnožujemo rože.

Žlahtne rože dandanes razmnožujemo iz večine s požlahtnjevanjem ali s cepljenjem prav tako kakor sadno

Pod. 53. Dvojni lonček za potaknjence od nagljev v pre-rezu. Z zemlja, V voda, P potaknjenci.

Pod. 54. Nagljeva grebenica.

drevje. Nekatere se dado s pridom razmnoževati tudi s potaknjenci. S semenom jih razmnožujemo vzgojevalci samo z namenom, da bi pridobili nove sorte. Pač pa splošno sejejo šipkovo seme, da si vzrede večjo množino primernih podlag za požlahtnjevanje. Tega pa navadni ljubitelj rož ne bo delal, ker vzgoja šipka iz semena je precej dolgotrajna. Za naše potrebe nam zraste po grmovju dovolj primernih šipkovih rastlin, ki nimajo sicer lepih korenin kakor semenščaki, pa so kljub temu prav dobre, ako pravilno ravnamo z njimi.

Šipek kopljemo pozno na jesen oktobra in novembra meseca, ko se listje ospe. Dandanes je povsod ljudi, ki so vešči temu poslu in ki poceni nakopljejo lepih šipkov. Najboljši so enoletne, ravne, zdrave šibe, ki imajo vsaj nekaj korenin in niso preveč trnjave. Posadimo jih jeseni čimpreje mogoče, in sicer kar na stalno mesto, to se pravi: prav tjakaj, kjer hočemo, da bodo rože stalno rasle. Ko so posajeni, jih moramo takoj previdno pripogniti k tlu in popolnoma pokriti debelca z zemljo, sicer bi nam čez zimo pozebli. Na pomlad, ko začne drevje odganjati, jih dvignimo in privežimo na primerne količe. Ako smo dobro odbirali in tako ravnali z njimi, kakor omenjeno, jih bo malo, ki bi se ne prijeli.

Ko šipke vzdignemo, jih tudi primerno skrajšamo, ako so previsoki. Najbolj priporočena višina je 1—1,20 m. Višjih rož ne kaže gojiti, ker niso lepe in so še bolj v nevarnosti v viharju.

Pozneje, ko začno odganjati, obrijemo sproti vse odganjke po deblu, v vrhu pa pustimo 3—4 mladice, da rastejo po svoji volji. Tudi poganjke iz korenin je treba zatirati.

Od junija meseca dalje jih požlahtnjujemo. O tem je pa govor pozneje.

Rože vzpenjalke in nizke mnogocvetnice (poliante) razmnožujemo s potaknjenci. Sredi oktobra meseca narežemo 20—25 cm dolgih enoletnih šib, ki morajo biti olesenele. Liste jim porežimo takoj, da potaknjenci ne venejo. Spodnji konec, ki pride v zemljo, prirežimo tik pod očesom. Potem jih potaknimo do polovice po 20—30 cm vsaksebi na dobro pripravljeno vrtno gredico. Špomladi poženejo korenine in ozelene. Na jesen ali naslednjo pomlad jih že lahko presadimo tja, kjer jih hočemo imeti. Ako jih pustimo pa dve leti na gredi, se bodo jako čvrsto razvile in že cvetle. Tako razmnoževanje pa velja samo za vzpenjalke in mnogocvetnice (poliante).

Vrtnarji razmnožujejo nekatere rože tudi z zelenimi potaknjenci; toda za to je treba cvetličnjaka ali vsaj tople grede in pa skrbnega in zamudnega negovanja.

b) Oblika rožnih rastlin.

Ako govorimo o rožah, mislimo navadno na *visoke rože*, ki so bile do novejšega časa najbolj v čisljih zlasti pri ljubiteljih rož, pa tudi pri naših poklicnih vrtnarjih. To so žlahtne rože, cepljene na 1 m do 1'20 m visokih šipkovih debelcih. Tudi v bodoče bo veljala ta rožna oblika vsaj za preproste razmere, dasi je primerna samo za take sorte, ki ne rasto prebujno.

Novodobno vrtnarstvo pa bolj ceni *prillične rože* (rožne grmiče), ki so cepljene sicer tudi na šipek, toda tik pri zemlji. Ta oblika rožne rastline ima dandanes po moderno urejenih vrtovih mnogo večjo veljavo nego visoka. S peštrim cvetjem odeti rožni grmiči po rabatah ali v večjih skupinah učinkujejo dokaj ugodneje nego tanka, šibasta debela ob debelih kolih in neenakomerno razvite krone.

Nizke rože tudi raje in obilneje cveto in s praktičnega stališča so pripravnejše nego visoke že zaradi tega, ker jih čez zimo lažje obvarujemo mraza.

Rože vzpenjalke imajo pa tudi posebno obliko. One poganjajo naravnost iz korenjač dolge šibe, ki jih privezujemo na vsakovrstno ogrodje na planem in ob zidu po več metrov na visoko in na široko.

c) Požlahtnjevanje.

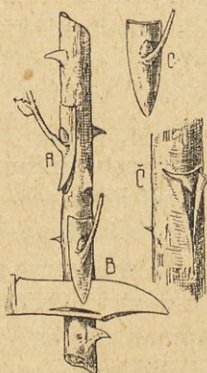
Razen vzpenjalk in mnogocvetnic moramo skoro vse druge rože požlahtnjevati ali cepiti prav tako kakor sadno drevje, kajti le na ta način dobimo nove rastline istih plemen in sort, ki jih baš želimo.

Naši vrtnarji cepijo rože s cepičem. V to svrhu nasade vsako jesen na tisoče šipkov v lončke in jih postavijo prav na gosto v topel cvetličnjak. Šipek začne zgodaj spomladi odganjati. Takrat ga pocepijo s cepiči, ki so jih narezali prejšnjo jesen. Na planem se ta način cepljenja ne da s pridom izvajati. Zato se pa toliko bolje sponaša cepljenje z očesom ali navadna okulacija ali pa okulacija po Forkertovem načinu.

Rože okuliramo od junija do srede septembra meseca, dokler so šipki muževni. Forkertov način pa ni odvisen od

muževnosti in ga lahko uporabljamo celo do srede oktobra meseca.

Okulirati bi lahko znal vsakdo. Malo ročne spretnosti, nekoliko dobre volje, oster nožiček in nekoliko rafijevega ličja, pa je skupaj vse, kar je za to potrebno. Po opisu se pa tega dela

Pod. 55. Navadno cepljenje z očesom ali okuliranje. A in B kaže kako se izreže oko iz cepiča, C izrezano oko, Č divjak pripravljen, da se vdene pod kožo žlahtno oko.

Pod. 56. Cepljenje po Forkestonem načinu. Oko se izreže skoro tako kakor pri navadni okulaciji. Na divjak se pa priloži, ko se na glatkem mestu izreže ravno tolik izrezek.

ne bo priučil nihče. To je treba videti in izkusiti. Zato okulacije ne bomo opisovali. V pojasnilo naj služita le obe slike.

Cepiči, s katerih režemo očesa, morajo biti zreli, torej oleseneli. Take dobimo najlaže na žlahtnih rožah, ki so ocvetle.

Takoj, ko cepič odrežemo, mu moramo postriči liste. Del peclja pa pustimo, da laže držimo oko, ko ga vtikamo za lubad, ker odrezani ščitek ne sme priti med prste.

Ako cepiče zavijemo v vlažen mah ali v mokre krpe, jih na hladnem lahko hranimo več dni. Tudi razpošiljati se dado brez škode.

Okuliramo na deblo pod kako vejico ali pa na gornjo plat vejice, ako je dovolj debela, toda prav blizu debela. Navadno vcepimo na eno deblo po dve, tri očesa, da dobi krona čimprej lepo obliko.

Neuki cepljači imajo navado, da takoj po okulaciji porežejo vse šipkove veje in vejice, češ, da se očesa raje primejo. To je velika zmot! Baš nasprotno je res! Ako rastlino oberemo listov, jo silno oslabimo in pretakanje sokov zastane mahoma.

Jasno je, da se tudi vcepljena očesa teže prirastejo. Pustimo torej pri okulaciji vse vejevje neokrnjeno!

Čez deset dni po okulaciji že lahko spoznamo, ali so se očesa prijela. Ako so ščitki zeleni in pecelj rad odpade, ko se ga dotaknemo, se je okulacija sponesla. Junija meseca okulirane rože odženejo že tisto leto in navadno že tudi pokažejo prvi cvet. Zato pa moramo porezati divjakovo vejevje, toda šele tedaj, ko se prepričamo, da so se žlahtna očesa prirasla. Divjih vejic pa ne porežemo vseh naenkrat, ampak v presledkih po nekaj dni. Od srede julija meseca dalje okuliramo pa na speče oko. Tedaj pustimo divjakove vrhove do jeseni neobrezane. Šele, ko pade slana in se listje osiplje, jih jako skrajšamo. Končno jih obrežemo šele spomladi.

Forkertov način se razlikuje od navadne okulacije samo toliko, da ne prerežemo in ne odlučimo kože na divjaku, ampak je izrežemo tolikšen košček od lesa, kolikršen je ščitek z žlahtnim očesom. Ta ščitek, ki ga odrežemo s cepiča tako kakor za okulacijo, pritisnemo na izrezano rano na šipku, ga trdno privežemo in navadno tudi zamažemo s cepilno smolo. (Glej sliko!) Najbolje je, ako ščitek na šipku popolnoma pokrije rano. Ako je malo ožji, tudi ni še napačen, samo širši ne sme biti. Ta način cepitve je jako zanesljiv, ako je dobro izvršen. Posebno ugodno je, ker ni treba čakati, da bi bili divjaki muževni, in lahko cepimo pred muževno dobo in pozneje do pozne jeseni.

Na opisani način požlahtnjujemo visoke rože. Kdor bi hotel gojiti pritlične oblike, bi pa okuliral pri tleh in bi debelece odrezal tik nad žlahtnim očesom, seveda šele takrat, ko bi se oko prijelo, torej ali junija meseca, da bi odgnalo še tisto leto, ali pa pozno jeseni. Rano, ki na ta način nastane, je dobro zamazati s cepilno smolo, da se ne zasuši. Za vzgojo nizkih rož naš gozdni šipek ni prav primeren, ker je predebel. Za to so boljši mladi semenščaki, ker imajo lepše korenine in tanjša debeleca.

d) Prostor in zemlja za rože.

Rože gojimo po vrtovih zaradi cvetja. Cvetje pa učinkuje lahko na dva načina. Od blizu opazujemo krasoto posameznega cveta. Na gledalca od daleč pa posamezen cvet ne učinkuje, ampak le barva, ki jo razliva večja množina cvetja.

Roža posamnica ima torej pomen le bolj za bližnjega opazovalca in v lepotičnem oziru ni tako učinkovita kakor večje ali manjše rožne skupine. Na malih preprostih vrtilčkih tomo sadili pritlične in visoke rože po obrobnih gredicah, vzpenjalke pa ob ograji ali ob vrtni lopi, na večjih vrtovih pa že lahko določimo prostor za rožno skupino. Najlepše so skupine pritličnih rož, izbranih tako, da se cvetje ujema v barvah in da so prilično enake rasti, ker sicer se med seboj zajedajo. Večji rožni grmi se tudi lepo podajajo kot posamniki po tratih in drugih primernih mestih.

Roža hoče imeti po možnosti zavetno, toda prosto, zračno in solnčno lego. Hvaležna je pa za popoldansko senco. Temnordeče mnogocvetnice na žgočem popoldanskem solncu niso kaj prida, ker jim cvet posinji. Ob zidu večina rož boleha, prerade jih namreč zajedajo plesen in druge bolezni. Tudi presuhih leg ne marajo, še manj pa jim ugajajo močvirna tla.

Vse rože ljubijo globoko, debelo, ilovnato, zelo pregnojeno zemljo, ki pa dobro propušča vlago. Podtalna voda jim jako škoduje. Lahka, prodnata puhlica jim ugaja najmanj. V taki zemlji rasto prav klavrno, cveto malo in poginejo kmalu. Najboljše gnojilo rožam je predelan gnoj. Zalivati jih smemo tudi z gnojnico, toda le po izdatnem dežju. Kalija in apna potrebuje roža posebno obilo, ako naj ostane zdrava in ako naj les dozori vsako leto. Kalija dajemo rožam v pepelu, ki jim jako ugaja. Lahki, pusti zemlji je na vsak način treba primešati težke ilovnate prsti, komposta ali predelanega gnoja, kalijsve soli in živega apna, ki je razpadel v prah.

Za rože posamnice je treba izkopati jamo kakor za sadno drevo. Če zemlja ni ugodna, jo zamenjajmo z boljšo, ki je sestavljena, kakor smo zgoraj povedali. Za večje skupine pa moramo prostor 50 cm globoko prerigolati in prav dobro pognojiti.

e) Kako rože sadimo in negujemo.

Šipek, ki ga nameravamo cepiti sami, sadimo že jeseni. Lahko ga sadimo tudi spomladi, to pa ni tako zanesljivo. Požlahtnjene rože pa navadno sadimo spomladi, čim preje, tem bolje.

Rože sadimo kakor sadno drevje. Na bolj suhem svetu jih raje sadimo nekoliko globlje, nego na vlažnem. Pri visokih rožah

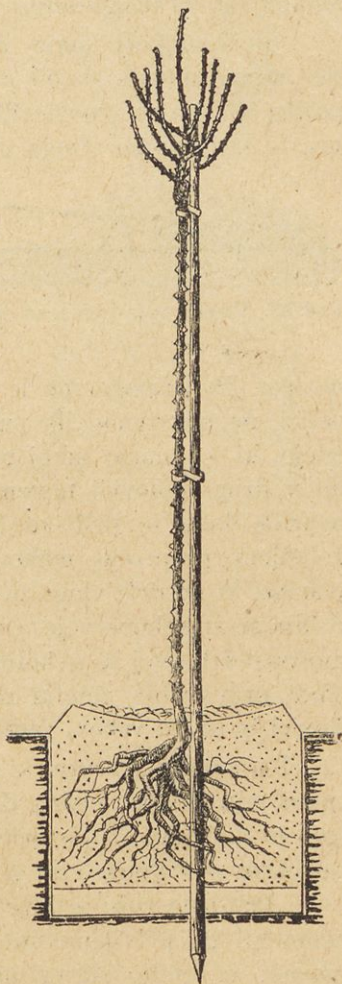
naj bi prišlo debelce za kakih 6—10 cm v zemljo, pri nizkih pa gledamo, da pride mesto, kjer je roža cepljena, 5 cm pod zemljo.

Zelo važno in neogibno potrebno je, da rože, ko jih sadimo, prav na kratko obrežemo — pa vse brez izjeme, sicer ali sploh ne odženejo ali pa tako slabo, da ne bo nikdar nič prida iz njih. Vse slabotne poganjke popolnoma odrežemo, krepkejše pa skrajšamo na dve ali tri očesa.

Visoke rože položimo na tla takoj, ko smo jih posadili, in jih pokrijemo z zemljo. Vzdignemo jih šele potem, ko očesa nabreknejo in začno odganjati in, če le možno, ob oblačnem, deževnem vremenu. Prav na kratko obrezane pritlične rože po saditvi zaspemo z zemljo, da se popolnoma skrijejo, in potrpežljivo čakajmo, da pribodejo poganjki iz kupčkov. Če je pomlad suha, moramo tudi zalivati.

Rože ne potrebujejo posebne nege. Da jih ne puščamo v plevelu, se razume samo ob sebi. Tudi rahljanje zemlje med posameznimi rastlinami jim dobro de. Več opreznosti in znanja je treba za obrezovanje, ker so v tem oziru rože zelo različne. Nekatere moramo vsako pomlad obrezati precej na kratko, druge samo nekoliko; mnogo je pa takih, ki jih ne smemo prav nič rezati, ako hočemo, da bodo evetle. Na to posebnost bomo opozorili po potrebi pri posamezni sorti v izboru.

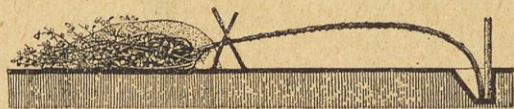
Največ preglavice nam provzročča varstvo proti mrazu in proti zajedalcem. Velikō žlahtnih rož namreč ne prenese naših zim, ker zmrznejo že pri 10° C pod ničlo, nekatere prav občutljive (čajevke) tudi že prej. Zato jih je treba čez zimo na ta

Pod. 57. Visoka roža pravilno posajena in obrezana.

ali oni način zavarovati. Navadno so pa ljubitelji rož v tem oziru vendarle preboječi, ker menijo, da roža pozebe takoj, ko nekoliko pomrzne. Zato jih tudi vobče prezgodaj in včasih tudi preveč pokrivajo in jih s tem zelo oslabe, ker se pod prerano toplo odejo ne umire, ampak poganjajo dalje in tratijo moči, ki so namenjene za drugo leto.

Roži najbolj ugaja suho in zračno prezimovališče. Ne mraz, ampak mokrota in pomanjkanje zraka pozimi jih največ pomorita. Seveda je precej težavno doseči pravo, ker imamo včasih baš pozimi največ padavin.

Pod. 58. Visoka roža položena za prezimovanje.

Visoke rože odvežemo proti koncu oktobra meseca, da jih ne polomi sneg, ko bi nenadoma zapadel.

Prve dni novembra meseca jih pripognemo k tlom in pritrdimo s primernimi kaveljci, ne pokrijemo jih pa še ne, pač pa pripravimo potrebno odejo, ki jo imamo takoj pri rokah, ako treba. Šele proti sredi ali v drugi polovici novembra meseca, ko je slana že večkrat oparila listje in pritiska hujši mraz, pokrijemo rožne vrhove z listjem, praprotjo, mahom, slamo, plevami ali s kako drugo tvarino, ki ne drži vlage in propuščá zrak. Izvrstna odeja rožam so smrekove veje. Ob hudih zimah, zlasti če ni snega, namečemo vrhu vej še nekoliko rahlega slamega gnoja. Tudi prav rahla zemlja zadostuje včasih. V težki neprodirni ilovici bi se pa vrhovi zadušili in zgnili.

Pri starejših rožah, ki imajo že starikavo deblo, pokrivamo samo vrh. Mlada, nežna debelca pa bi utegnila tudi zmrzniti, zato je najbolje, da jih pritismo popolnoma k tlom in jih tudi nekoliko pokrijemo vsaj z zemljo.

Pritlične rože je lažje odeti. Najdaljše šibe nekoliko skrajšamo ali pa privijemo in pripnemo k tlom, potem pa grmiče ospemo z zemljo ali pa nadevamo mednje in po njih eno ali več prej naštetih tvarin. Sneg jim je najboljša odeja, zlasti ako so tla prej malo zamrznila. Vendar se pa vobče ne smemo zanašati na to odejo, ker je ni vedno o pravem času.

Spomladi moramo rože razmeroma zarana odkriti, ker začno kmalu odganjati. Vendar pa je tudi tu treba previdnosti, ker včasih imamo hude nazimke še celo aprila meseca. Da rože

prehitro ne začno odganjati, jim odejo zrahljamo ali celo odstranimo, a jih pustimo na tleh. Rože odkrivajmo ob oblačnem vremenu ali dežju in jih nekaj časa pustimo kar na tleh. Šele, ko se vreme ustanovi, tam sredi aprila meseca, jih obrežimo in privežimo. Sicer se moramo pa pri tem poslu jeseni in spomladi ravnati po podnebjju, v katerem gojimo rože, pa tudi po vremenu, ki je vsako leto drugačno.

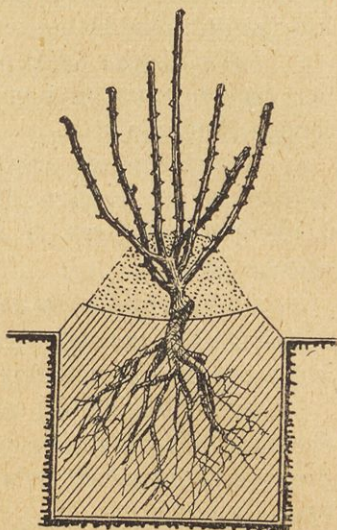
Mnogo rož, zlasti novejših, prebije našo zimo skoro brez odeje ali vsaj pod rahlim pokrivalom. Te rože bomo označili v izboru.

Rože imajo mnogo sovražnikov, prav kakor sadno drevje. Tudi zatiramo jih prav tako. Izmed žuželk so jim najbolj nadležne listne ušice in razne gosenice. S tobačnim izvlečkom jih lahko preženemo brez posebnega truda, ako ne čakamo, da bi se razpasle po vsej rastlini. Najhujše zlo je pa rožna plesen, ki občutljivejše sorte tako zdela, da niso za nikako rabo. Plesen preganjamo z žveplom kakor na vinski trti. Najbolje pa je, da izbiramo in gojimo le take sorte, ki so za to bolezen manj ali pa popolnoma neobčutljive.

f) I z b o r.

(Po A. Bukovcu.)

Družina rož je tako obširna, da ga menda ni človeka, ki bi poznal vse. Pojavljajo se pa leto za letom nove in vrsta nam tujih imen raste tako rekoč v neskončnost. Posamezne sorte se pa med seboj jako razlikujejo, ne morebiti samo po obliki in barvi cveta, ampak tudi po raznih drugih lastnostih vse rastline, zlasti po rasti in po občutljivosti za mraz in bolezni. Zato je izbira primernih rožnih sort celo za veščaka precej mučno delo. Koliko težavneje je pa šele za lajika, ki mu je edini svetovalec cenik kake vrtnarske tvrdke, ki priporoča pač tisto, kar ima slučajno v zalogi.

Pod. 59. Pritlična roža pripravljena za prezimovanje, Spodnji del je zasut z zemljo.

Naslednji izbor je sestavil iz večine po lastnih izkušnjah naš domači odlični ljubitelj rož, ki je vestno pretehtal vrednost vsake sorte, preden jo je priporočil. Prirejen je po najnovejših izkušnjah in nekaj let ne bo zastarel.

Izbor obsega toliko najlepših in zanesljivih sort, da čez in čez zadostuje našim potrebam in mora zadovoljiti tudi razvajenega ljubitelja rož.

Zaradi lepšega pregleda in olajšave pri izbiri so rože razdeljene na več plemen. Rimska številka pri posamezni pomeni: I. občutljiva za mraz, II. manj občutljiva, III. zelo odporna (ne pozebe izlepa).

a) Vzpenjalke so namenjene pred vsem za obsenčenje in okrašenje lop, verand, ograj in drugih primernih prostorov. Tudi kot posamnice so nekatere jako lepe.

Amerikan Pillar, nežnorožnata III, *Ekscelsa*, blestečeškrlatna III, *Hiawatha*, živordeča III, *Leuchtstern*, rožnata III, *Sodenia*, karminastordeča III, *Tausendschön*, nežnorožnata II, bela *Tausendschön* II.

Pri vzpenjalkah porežemo vsako leto tik pri tleh ves stari les, ker najlepše cveto šibe, ki so zrasle prejšnje leto. Kvečjemu pustimo tu in tam kake dve leti staro šibo, ki pa nikdar ne cvete tako bujno kakor enoletne. Izrezati je treba tudi ves kratki zanikarni les. Sadimo jih toliko globoko, da lahko naredimo okrog korenjač precej široko globelico, ki služi za zalivanje.

b) Pritlične mnogocvetnice (polijante) so zelo skromne rože. Mraz jim ne prihaja do živega, plesni se uspešno upirajo in posebne nege jim ni treba. Cvetijo skoro vse leto.

Erna Teschendorff, žarkordeča, *Gruss an Aachen*, svetlorožnatorumena, *Katarina Zeimet*, bela, *Mrs. C. W. Cutbus*, živorožnata; *Rodhatte*, temnočrešnjevordeča.

c) Čajevke prištevamo med najlepše rože. Pripomniti pa moramo, da so jih nekatere križanke že prekosile. Največja njih slabost je ta, ker so zelo občutljive za zimski mraz in tudi naše podnebje jim ni baš ugodno. Ljubijo milo, bolj suho podnebje in čist zrak. Najbolj jim škoduje preobilna vlaga pozimi.

Skoro vse čajevke imajo jako prijeten vonj.

Marechal Nil, temnorumena. Ne obrezujmo je! I; *Gloire de Dijon*, rožnorumena. Ne obrezujmo je! III; *Mme Berard*, temno-lososnorumena II; *Melody*, temnozafranostorumena II; *Perle de jardins*, temnorumena II.

d) Čajevke križanke so dandanes najbolj razširjene in menda najlepše rože. Goje jih sto in sto sort. Pojavljajo pa se še vedno nove. Cveto skoro neprestano, pa tudi za mraz so manj občutljive nego čajevke. Navesti hočemo samo nekaj najlepših.

La Toska, bela, nežnorožnato nadahnjena, obrezovati jo je na dolgo II; *Farizej*, podobna *La Toski* II; *Freiburg*, rožnata II; *Lady Ashtown*, rožnata (za gredice) II; *Mme Karolina Testout*, živorožnata III; *Mrs. George Shawyer*, žarkorožna I; *Ofelija*, rožnata s temnejšimi izpremenami II; *General Mak Arthur*, škrlatnordeča III; *Generalsuperior A. Jansen*, karminastordeča III; *Gruss an Teplitz*, žametnoškrlatna, izvrstna kot posamnica, ni za visoko deblo, ne mara obrezovanja, III; *Mrs. Ed. Powell*, žametnoognjenordeča III; *Laurent Carle*, blestečeškrlatna III; *Radiance*, karminasta II; *Rübezahl*, škrlatnobakrena III; *Hadley-rose*, temnokrvavordeča, šibkejše rasti, II; *Georgens*, temnooranžna, bakrenorumeno nadahnjena I; *Golden Ofelija*, mareličastorumena II.

e) Mesečnice (bengalke) so stare znanke iz minulih časov. Gojiti jih je le kot grmiče. Vsako pomlad jih moramo v živo obrezati. Cveto od junija meseca dalje neprestano.

Hermosa, nežnorožna, primerna za gojitev v lončkih, III; *Leuchtfeuer*, temnoškrlatastordeča, za skupine III.

f) Burbonke spadajo tudi med staro preživelo pleme. Cveto zdržema. Kratkega obrezovanja ne marajo. Za mraz so še manj občutljive nego čajevke križanke.

Souvenir de la Malmaison, bela, v srcu rožnata, gojimo jo le pritlično iz potaknjencev, III.

g) Ponavljalke (remontantke) cveto večkrat, imajo lep vonj, za mraz niso zelo občutljive, pač pa za plesen in rjo.

Gospa Karel Druschki, snežnobela. Samo za pritlično obliko! Ne režimo na kratko! III; *George Dickson*, žametnočrnordeča! Režimo jo malo! III; *Mrs. John Laing*, nežnorožnata. Izvrstna sorta brez napake. Na dolgo jo je rezati! III; *Princ Kamille de Rohan*, črnordeča, žametna III; *Ulrich Brunner fils*, češnjavordeča, na dolgo jo režimo! III; *Van Hutte*, amarantno ognjenordeča, II.

h) Mahovke so jako lepe, nežne in ljubke rože, toda le v popku, ko se čašni listi razklenejo in se pokaže barva. Naj omenimo samo dve posebno lepi:

Blanche Moreau, snežnobela, *Communis*, najlepša mahovka rožnate barve, Lepo diši.

i) **Sadna roža** ima jako debele plodove (šipovke), ki jih vkuhavamo.

Rosa Villosa je najboljša sorta.

Kapucinke in njih križanke (pernetijanke) so novo rožno pleme, ki obeta za prihodnost zopet razna presenečenja.

Golden Emblem, citronastorumena, I; *Louise Kath. Breslau*, rdeča in oranžnorumena, II; *Mme Ed. Herriot*, koralnordeča, izvrstna za skupine, III; *Marie Adelheid v. Luxenburg*, temno-oranžnordeča, II.

8. Lepotično grmovje in drevje.

Mnogovrstno okrasno rastlinje te skupine spada pravzaprav na večje lepotične vrtove in v parke. Vendar pa utegne ljubitelj lepo cvetočih grmov tudi na svojem malem vrtu najti kak prostorček, kjer zasadi *p o s a m e z e n* grm španskega bezga ali japonske kutine ali le samo skromen leskov grm. Tudi kotichek za skupino lepotičnih grmičev najdemo, če ne drugje, pa vsaj v kotu za kompost, da z njim skrijemo navlako, ki jo nabiramo na takih mestih. Na večjih in okusno urejenih vrtovih pa ne bi mogli pogrešati vsaj najnavadnejših grmov, zlasti v skupinah na trati, na posameznih ugodnih mestih ob potih, pri ograji, ob vrtni lopi itd.

Za skupine je treba lepotično grmovje primerno odbrati in razvrstiti po velikosti in barvi cvetja in listov. Izbira prikladnih prostorov in tem primernih plemen pa ni tako lahka stvar. Pri tem poslu je treba že nekoliko vrtnarskega znanja, pred vsem pa čuta in okusa za lepoto.

V ozadje postavimo vedno najvišje rastline, potem stopnjema nižje. Ako je skupina dostopna in vidna od vseh strani, posadimo v sredo najvišje rastline, potem pa v krogu ali elipsi vedno nižje. Ob robu se pa najlepše podajejo trajnice.

Za posamnice sodijo le taka plemena, ki imajo lepo, košato in slikovito rast in jih posebno cenimo zaradi lepega listja in cvetja (japonska kutina) ali pa zaradi posebne vonjave (*Calycanthus floridus*, *Philadelphus coronarius*).

Preden sadimo lepotično grmovje, je zemljo dobro pripraviti, kajti te rastline so na svojih mestih desetletja. Sicer so večinoma prav skromne, vendar pa hvaležne za dobro zemljo

in gnojenje. Prostor za skupine izrigolamo vsaj na pol metra globoko in pognojimo s kompostom, posamnicam pa skopljemo primerne jame kakor sadnemu drevju.

Navadno sadimo te vrste rastline rano spomladi, pa tudi jesenska saditev ni napačna, ako ni prepozna. Pri skupinah se moramo ogibati pregoste saditve. Grmovje se namreč v poznejših letih jako razraste. Ako ga pa že na gosto sadimo, moramo par let pozneje grmičje izredčiti, ker se drugače med seboj ovira v rasti in bohotneje rastoče rastline prerastejo in zaduše šibkejše. Ko grmičje sadimo, ga moramo precej na kratko obrezati, obenem obrežemo tudi korenine.

Poleti večkrat oplevemo in okopljemo gredice, na katerih raste lepotično grmovje, sicer se v njih kaj radi razpasejo razni trajni pleveli, ki se jih pozneje jako težko iznebimo. Isto velja za gredice okrog posameznih grmov. Tudi gnojiti moramo lepotičnemu grmovju na ta način, da jeseni potrosimo po gredicah med rastlinami drobnega gnoja ali komposta. Tudi ni napačno, ako čez zimo polivamo gredice z gnojnico.

Okrasno grmičevje je treba tudi obrezovati. Žal, da obrezujejo iz večine napačno. Navadno mislijo, da treba lepotične grme vsako pomlad z vrha in od vseh strani prikrajšati. Baš to je narobe! Večina lepotičnega grmičja razvija cvetje po enoletnih šibah prav do konca. Ako torej kar na slepo krajšamo mladje, uničimo najlepše cvetje. Pravzaprav bi morali grmičevju pustiti, da se razvija v prirodni obliki. Potrebno pa je, da vsak grm ali skupino vsako pomlad iztrebimo, t. j. izrežemo vse suho, nasehlo, prešibko, zanikarno, prestaro in pa pregosto šibovje. Vse, kar pa ostane, pustimo spomladi v miru in nič ne krajšajmo razen kake malenkosti, ki morebiti kazi obliko. Ko grmičevje odcvete, torej poleti, pa skrajšajmo šibovje, ako je potrebno, da dobi grm ali skupina lepšo obliko. Do jeseni se potem grm lepo razvije in spomladi zopet cvete obilo.

Iz nekaterega lepotičnega grmovja gojimo lahko tudi žive meje, n. pr. iz španskega bezga, japonske kutine i. dr.

Lepotično grmovje prebije našo zimo brez vsakega varstva. Večinoma je pozimi golo. Le nekaj malega je takega, ki obdrži liste tudi čez zimo, n. pr. zelenika, tuje, ciprese.

Izmed mnogoštevilnih plemen, ki jih uporabljajo vrtnarji za okras vrtov, naj naštejemo le nekaj najbolj znanih in hvalnih.

Španski bezeg (Syringa) je menda izmed vseh lepotičnih grmov najbolj razširjen. Lepe so zlasti novejše sorte z raznobarvnim velikim cvetjem. Gojimo ga kot grm ali pa kot drevesce, cepljenega na debelca navadnega španskega bezga.

Forsitija (Forsythia) je prav lep grm z rumenim cvetjem, ki se razvije rano spomladi, preden grm ozeleni. Dobi se v raznih zvrsteh.

Skobotec (Philadelphus) je znan grm z jako dišečim belim cvetjem. Pomotoma mu pravijo jasmin.

Sirski slez (Hibiscus) se razcvete šele proti poletju in cvete do jeseni. Dobiti ga je v raznih barvah.

Blagoduh (Calicanthus floridus) je znan grm z neznatnim temnorjavim cvetjem, ki pa jako prijetno diši. Sodi samo posamez na trate.

Osladi (Spirea) so zelo lepi, bolj nizki grmi, ki jih sade ob robu višjega grmovja. Goje jih mnogo zvrst z različno pisanim cvetjem. (Thunbergii.)

Vajgelija (Weigelia) je tudi znan lepotični grm z zvonastimi cveti raznih barv. Lepa je kot posamnica ali pa tudi v skupinah.

Japonska kutina (Cydonia japonica) cvete karminastordeče. So pa tudi z rumenim cvetjem. Kot posamnica je posebno lepa.

Dajcija (Deutzia) zraste v nizek grm z belim, velikim cvetjem; za skupine!

Rdečelistni češmin (Berberis atropurpurea) je navadnemu češminu podoben, samo liste ima škrlatnordeče.

Lepotični glog (Crataegus) je po listih podoben navadnemu glogu. Cvetje ima pa gibato in rožnate barve.

Kozji parkelji (Lonicera) so rdeče, belo ali rumeno cvetoči grmi jako lepe oblike.

Magnolija (Magnolia) je priljubljena posamnica visoke rasti z velikimi belimi cveti, ki se razvijejo rano spomladi, ko je grm še gol. Imamo tudi magnolije z rdečim cvetjem.

K lepotičnim grmom prištevamo tudi *rdečelistnati lešnik* (Coryllus americana), *lepotične češnje* (Cerasus), *lepotično grozdjice* (Ribes), *skalnice* ali *acaleje*, *hudobiko* (Viburnum lantana), *kalino* (Viburnum opulus), *nagnoj* (Cytissus) in še mnogo drugih, ki jih čitamo po cenikih večjih drevesnic.

Lepotično grmovje razmnožujemo navadno z delitvijo starejših rastlin, s potaknjenci in z grebenicami.

Še manj nego grmičje hodi v poštev na naših malih vrtovih lepotično drevje, ker povzemlje mnogo prostora, če je količkaj odraslo. Največ škode delata njegova senca in kap. Razen borne trave in mahu raste pod košatim drevjem malokatera rastlina. Kvečjemu postavimo v njegovo senco čez poletje sobne rastline, ki ne marajo neposrednih solčnih žarkov.

Vse drugače je pa po velikih vrtovih in parkih. Tam je lepotično drevje, ki stoji posamez ali pa v večjih skupinah, najvažnejše okrasno rastlinje. Brez drevja si lepega večjega vrta niti misliti ne moremo.

Preprost ljubitelj vrtov bi utegnil misliti, da velja le ne navadno drevje iz tujih krajev za lepotično. To pa ne drži. Vsako gozdno ali pa sadno drevo lahko ugodno učinkuje v okrasnem zmislu, samo da je lepo zraslo, zdravo in na pravem mestu. Kdo more tajiti, da bi vitka smreka ali orjaška lipa ali mogočen oreh ali košat pravi kostanj ne bilo lepo drevo, ako stoji posamez na takem kraju, kjer slikovito učinkuje. V naših bolj skromnih razmerah in v današnjih praktičnih časih bi sploh kazalo, da bi namesto dragih tujih dreves sadili, kjer imamo na vrtu prostora, rajši lepo sadno drevje. To nam nudi poleg idealnega lahko tudi izdaten gmoten užitek. Jablane in hruške so v to svrhu manj prikladne. Bolj slikovito obliko imajo češnjaja, višnjaja, mirabela, oreh in pravi kostanj.

Preden posadimo na vrtu kako drevo v lepotične namene, moramo dobro premisliti kam in kaj? Pred vsem je treba premeriti obsežnost prostora, potem lego z ozirom na senco itd. Vpoštevaje vse splošne in še mnoge druge posebne okoliščine, izberemo primerno drevo, najsi bo že gozdno ali sadno, domače ali tuje.

Posamno lepotično drevo sodi na trato, da ima okrog in okrog sebe dovolj prostora, skupina — majhen gozdiček — sodi pa najbolje v primeren kot, ki je od poslopja bolj oddaljen, in pa na taka mesta, kjer hočemo bližnjo okolico zakriti. Zaradi sence so najugodnejša mesta na severni, severovzhodni in severozahodni strani. Tudi na poslopja, ako jih je kaj na vrtu, se je treba ozirati.

Navadno sadimo mlado drevje in baš zaradi tega tako radi pozabimo pri odmeri prostora na obsežnost, ki jo bo imelo drevo, ko doraste. Vobče sadimo vse pregosto.

Lepotično drevje, zlasti v skupinah, moramo tako saditi, da se kolikor mogoče sklada z prirodno razvrstitvijo, kakršno vidimo v gozdu, torej ne v natančne vrste, ampak neprisiljeno porazdeljeno, da je očem prijetna skupina. Najlepše so skupine iz istovrstnega drevja (sami listovci ali pa sami iglavci).

Doraslo lepotično drevje je jako različne obsežnosti. Lipa, hrast, platana, oreh, češnja, smreka, jelka — to so orjaki. Pegastolisti javor, okrogla robinija, glog, nagnoj, tuja, cipresa so proti drugemu drevju pritlikavci. Po velikosti prostora izberimo drevesno pleme!

Jako lepo okrasno drevje za manjše vrtove so razna plemena z visečimi vejami. Najbolj znane so vrbe žalujke, ki pa ne sodijo na vrt. Za naš namen so primerne, in sicer vedno kot posamnice: viseča leska, brest, javor, breza i. dr. Vzgojili so tudi češnjo, jablano, murvo in drugo sadno drevje z visečimi vejami.

Posebno priljubljeno okrasno drevje za večje vrtove so razni tujerodni iglavci. Kot posamnica je najlepša modroiglasta smreka (*Picea pungens glauca argentea*).

Lepotično grmovje in drevje vzgajajo po velikih drevesnicah.

9. Vrtna trata.

Pestrozeleno, gosta, vsak teden na kratko pokošena trata, okusno in neprisiljeno okrašena s cvetličnimi gredicami in raznimi, posamezno stoječimi lepotičnimi grmi in drevesi je gotovo višek krasote, ki jo je moči doseči na domačem vrtu. Žal, da take trate, kakršne imamo v mislih, marsikdo še videl ni, ker jo je težje vzgojiti in ohraniti v dobrem stanu nego katerikoli drug lepotični nasad. Lepa trata ne zraste sama. Treba jo je sejati na čisto, dobro pripravljeno zemljo. Že to stane precej truda in prizadeva dokaj stroškov. Vendar bi to marsikdo še utrpel, ko bi bilo s tem vse opravljeno. Toda gojitev in vzdrževanje lepe trate, pletev, košnja, zalivanje, gnojenje itd., vse to prizadeva mnogo dela. Ako trato zanemarimo, jo preraste plevel, tu in tam se pokažejo presledki in lise in vsa krasota je brž v kraju.

Čim manjša je trata, tem bolj potrebuje vestne nege, ker tu so posebno vidne vse napake in pomanjkljivosti. Na majhnem vrtniču, ki meri le nekaj arov, torej ne kaže, da bi se bavili s tako

napravo, na večjih vrtovih pa bi vendarle težko pogrešali košček lepe zelene trate. Zato menim, da ne bo odveč, ako na kratko opišem, kako jo je treba sejati in gojiti.

Lepa, kratka, tršata, smaragdnazelena trava raste le na rodovitni, sprsteninasti vrtni zemlji. Ako nimamo take, jo moramo pripraviti. Zemljišče, kjer naj bo trata, najprej prekopljimo 20 cm na globoko, in ako zemlja že sama na sebi ni dovolj ugodna, ji med obračanjem primešajmo dobrega komposta, sprstenelega gnoja ali dobre vrtno zemlje. Svež gnoj v to svrho ni prida. Tudi globoko prekopavanje, rigolanje bi ne bilo dobro. Ko pripravljamo zemljo, skrbno izbirajmo vse kamenje in zlasti korenine raznih trajnih plevelov, da zemljo kolikor mogoče izčistimo. Nazadnje poravnajmo prostor z grabljami.

Ko se zemlja dobro osuši, jo prav v živo enakomerno s h o d i m o. To je pri napravi trate najvažnejše delo in neogibno potrebno, kajti na rahlem svetu ne bo nikdar rasla g o s t a, kratka trava, kakršno baš hočemo imeti. Lahko zemlje moramo pohoditi bolj nego težko, ki je že sama na sebi g o s t a. Ko smo jo na ta način stopinjo za stopinjo utrdili, jo še enkrat poravnajmo z grabljami in potem šele sejmo. Za vsak kvadratni meter je treba okroglo 25 gramov, na 1 ar torej 2½ kg semena.

Za lepo, trajno trato je treba prave travnate mešanice. Izkušeni vrtnarji priporočajo tole zmes: Na 1 ar vzemimo: *Pasjega repa* (*Cynosurus cristatus*) 30 dkg, *trde bilnice* (*Festuca duriuscula*) 70 dkg, *travniške latovke* (*Poa pratensis*) 20 dkg, *angleške ljuljke* (*Lolium perenne*) 130 dkg; skupaj 250 dkg = 2½ kg. Sejati je treba kolikor mogoče e n a k o m e r n o. To dosežemo, ako sejemo večkrat po enem mestu, in sicer enkrat po dolgem, potem povprek in, če kaj semena ostane, še v drugi smeri. Nazadnje prav natančno zakopljemo seme z grabljami, da se kolikor mogoče skrije. Majhne prostore tudi lahko potresemo z vrtno zemljo, da se skrije prav vsako zrno. Končno pa setev povaljajmo ali potlačimo z deskami, ki si jih privežemo na noge.

V dveh, treh tednih jame seme kaliti. Ko je travica 5, 6 cm visoka, jo je treba prvič požeti z ostrim srpom. Odslej bi morali praviloma trato žeti ali kositi vse leto vsaj na vsakih 10 dni. Po vsaki košnji pometimo trato z brezovo metlo, potem povaljajmo ali pohodimo ves prostor in nazadnje ga dobro zalijmo. Posebno moramo paziti, da trato prav na kratko pokosimo pred zimo, ker dolga trava pognije čez zimo.

Trato gnojimo na ta način, da jo pozno na jesen, ko je zadnjič pokošena, natanko potresemo z dobro predelanim kompostom ali s prav dobrim uležanim gnojem, ki ga spomladi, ko je že popolnoma izpran, zopet odstranimo z grabljami.

Najhujši sovražnik vrtno trave je plevel. Kdor ga ne zatira, ne bo imel nikdar lepe trate. Jako nevšečen v tem oziru je regrad, ki neusmiljeno duši vse drugo rastlinje okrog sebe in ga je zelo težko popolnoma pregnati. Prav tako uničujejo trato kozje tačke in razni drugi trajni pleveli. Z redno košnjo in pletvijo se pa tudi v tem oziru lahko dosežejo lepi uspehi. Izmed živali delajo posebno preglavico ogreci, mramor in pa krt.

D. Navodila o gojitvi sobnih cvetic.

I. Splošne opombe.

Od nekdanj so naša dekleta in naše gospodinje krasile stanovanja s cveticami. To nam živo izpričujejo narodne pesmi, ki opevajo razne prilike narodnega življenja.

Ta lepa navada se je ohranila do današnjega dne in težko bi našli kmečko hišo, najsi bo v najbolj oddaljeni gorski vasici, kjer bi ne gojili kake cvetice na oknu — čeprav je le preprost *žerávec* (roženkravt) ali *rožmarin* v razbitem loncu ali v okornem zaboječku. Prav pogostoma pa vidimo po kmetih lepe naglje, pelargonije, fuhsije, begonije in rajrazličnejše druge domače in tuje navadne in nenavadne rastline. S cveticami v loncih naš narod tako rad krasi svete podobe, znamenja in oltarje, cvetice so v njegovi družbi ob veselih pa tudi žalostnih prilikah, ob svatbi in ob mrtvaškem odru.

Če pa že kmečko ljudstvo, ki živi v tesni zvezi s narodo, čuti potrebo, da ima vsaj sledove narode v stanovanju, koliko bolj mora čutiti to potrebo meščan, ki živi življenje v zaprtih prostorih, ločen od matere narode. Kdor ima še količkaj zmisla za narodo, čuti v sebi neko prirojeno ljubezen do rastlinstva, zlasti do cvetic.

Negovanje rastlin v sobi je za vsakogar, ki ima zmisel za velezanimivo življenje rastlin in za lepoto narode, zlasti pa za nežni ženski spol ne samo pobuden in zabaven, ampak tudi vrlo poučen, odgojen in blažilen posel, pa ne le za posameznika, ampak za vso družino in soseščino. Kdor ima veselje do cvetic, kdor z umevanjem in ljubeznijo neguje rastline, ima tudi ljubezen in veselje do narode. — Tega je zmožno pa le dobro, blago srce.

Žal pa, da v negovanju sobnih rastlin ne vidimo povsod povoljnih uspehov. Največ tega rastlinstva je bolj podobno hira-jočim bolnikom nego zdravi, vedno mladi narodi. Tega je krivo največkrat pomanjkljivo poznavanje življenja rastlin sploh in

posebe še potreb za življenje tujih rastlin, ki jih gojimo v sobah. Ne pomislimo, da je naše stanovanje — pa najsi še tako udobno urejeno — prava ječa vsaj za nekatere rastline. Ako pa hočemo, da bo jetnik zadovoljen s svojo usodo, mu moramo nuditi v ujetništvu vsaj nekaj tistega, kar mu je namenila priroda.

Vsaka rastlinska zvrst živi v prirodi v posebnih razmerah. Ta raste na solncu, ona le v senci, ta ljubi veliko vlage, ona si izbira suha tla, ta prenese najhujšo zimo, to zamori že prva slana. Mnogim je domovina daleč v vročih krajih in zato še teže prenašajo naše podnebje. V sobi navadno odkažemo rastlinam z najrazličnejšimi potrebami in lastnostmi isto mesto, damo jim isto zemljo, enako jih zalivamo itd. Odtod slabi uspehi!

V naslednjih vrsticah hočem opozoriti ljubitelje sobnih rastlin na najvažnejša pravila, po katerih se je ravnati, ako hočemo, da bodo tako priljubljeni jetniki dolgo živeli, da bodo zdravi in da nas bodo trajno razveseljevali.

1. Posoda.

Najboljša posoda za sobne rastline so rahli glinasti lončki, ki niso položčeni. Korenine potrebujejo mnogo zraka, ki prihaja od vseh strani v lonček, ako ni položčen. Lesena posoda — vedrice, deže — in zaboječki so istotako prikladni, a ne smejo biti napojeni z oljem, še manj pa s karbolinejem, pač pa so lahko znotraj obžgani. Kovinska, porcelanasta ali steklena posoda nikakor ni za rabo. V taki posodi rastlina hira in pogine prej ali slej.

Vsaka posoda mora imeti na dnu svoji velikosti primerno odprtino, da se more odcejati voda. Večjim posodam navrtamo dno večkrat. Luknje naj merijo 2—3 cm v premeru. Ako je odprtina premajhna, se kaj lahko zamaši in v posodi nastane močvirje, zemlja se skisa, rastlina oboli in tudi večkrat odmrje. Vobče so manjše posode bolj zdrave nego prevelike.

2. Zemlja.

Vrtnarji uporabljajo za razne rastline tudi različno zemljo. V naših navadnih razmerah pa uspevamo z dobro udelano humozno, raje bolj težko nego prelahko vrtno zemljo. Tako zemljo si pripravimo, ako

vzamemo predelano prst iz gnojaka in ji na vsakih 10 litrov primešamo pol litra oglenega prahu, osminko litra ometa (ali v prah razpadlega živega apna) in dober liter šotnega zdroba ali šotne zemlje. Namesto tega vzamemo lahko tudi gozdne črnice ali prsti iz votlih debel, vrbovih dupel itd. Dodatek zdrobljene rogovine je tudi prav koristen. Tako pripravljeno mešanico pustimo dalje časa na kupu in jo večkrat premečemo, da se temeljito pretvori. Jako dobro je tudi, ako jo nekolikokrat zalijemo z gnojnico. Ako dodenemo umetnih gnojil, mora taka zemlja ležati vsaj 4—6 mesecev, da se gnojila razkroje.

3. Zalivanje.

Največ sobnih rastlin hira in tudi pogine zaradi napačnega zalivanja. Navadno zalivajo preveč, le redkeje premalo. Zemlja, v kateri naj rastlina dobro uspeva, mora biti vlažna, ne pa mokra. Vrhnja plast je pa lahko suha, odznotraj pa dovolj vlažna. Zato je treba zemljo, preden jo zalijemo, preizkusiti s prstom ali s primernim klinčkom in šele potem zaliti, ko se prepričamo, da je 2—4 cm na globoko presušena. Ako potrkamo s prstom po loncu in doni polno, ni treba zalivati. Votli glas nam pove, da je zemlja izsušena. Zalivajmo torej samo tedaj, kadar je potreba, a takrat dobro! To spoznamo, ako priteče voda iz odprtine na dnu lončka. Včasih se primeri, da se zemlja v njem tako izsuši, da je z navadnim zalivanjem ne moremo premočiti. Tedaj je treba lončke postaviti za pol ure v vodo.

Voda za zalivanje naj bo prestana in najmanj toliko topla kakor zrak, v katerem so rastline. Najboljša je deževnica. Ako moramo zalivati ali iz studenca ali iz vodovoda, naj vsekakor prej stoji na zraku vsaj čez noč.

Pomniti moramo tudi, da potrebujejo rastline največ vode takrat, ko rastejo in cveto, torej v poletnem času, v vročini in ob suhem vremenu mnogo več nego ob deževju in oblačnem vremenu. Ko odcveto, oziroma na jesen, ko preneha rast, moramo zalivati veliko redkeje. Pozimi, ko rastline večinoma počivajo, pa je treba v tem oziru največje opreznosti.

Nekatere rastline potrebujejo že po naravi zelo veliko vode, drugim pa jako škoduje količkaj prevelika moča. Imamo tudi take, ki rasto v močvirju. (*Isolepis*, *Cyperus*.)

4. Vzgoja.

Sobne rastline lahko kupimo pri vrtnarju. Še bolj zanimivo in pobudno pa je, ako jih vzgajamo sami, kajti brez dvoma imamo s tako rastlino več veselja nego s kupljeno. Nekatero sobno rastlino vzgajamo iz semena (primule, petunije, cinerarije, palme itd.), največ pa iz potaknjencev (pelargonije, fuhsije, naglje itd.), pa tudi na druge načine.

Sejemo navadno prav rano spomladi (februarja, marca meseca) v plitve lesene zabožke v lahko in peščeno zemljo. Kmalu, ko skale rastline, jih presadimo (pikiramo), pozneje pa še večkrat presadimo v vedno večje posode, vse dotlej, da se popolnoma razvijejo.

Tudi vršički nekaterih rastlin prav radi in hitro poženejo korenine, ako jih potaknemo v droben, vlažen pesek ali v prav peščeno zemljo in skrbimo, da imajo dovolj vlage, da so v senci in v zaprtem prostoru z enakomerno toplino (n. pr. pelargonije, tradeskancije, fuhsije, krizanteme). Kmalu potem, ko poženejo potaknjenci korenine, jih presadimo posamez v majhne lončke. Nadalje ravnamo z njimi kakor s semenščaki. Druge so pa v tem oziru bolj počasne (n. pr. naglji, fikus, vrtnice, hortenzije, mirta, oleander i. dr.). Vendar pa dosežemo tudi tu prav lepe uspehe, ako smo dovolj vztrajni in prav oprezni. Nekatero sobno rastlino razmnožujemo na tak način, da starejše rastline razdelimo na več delov, katere posamezno posadimo v manjše posode (aspidistra). Juke poganjajo iz korenin mlade rastline, gomolje od begonij razrežemo na več delov, ki morajo pa imeti brste.

5. Presajanje.

Vobče je treba sobne rastline presajati vsako pomlad. Le nekaterim ugaja bolj, ako jih puščamo v miru po več let (palme, acaleje, kamelije); take presajamo vsako 3. ali 4. leto. Navadno vzamemo pri presajanju nekoliko večje lončke, da dobe rastline nove zemlje in z njo nove hrane. V to svrhu tudi nekoliko zrahljamo kepo, ki je na gosto prerasla s koreninami. Korenin pa navadno ne skrajšujemo, razen če so bolne, oziroma odmrle.

Rastlino moramo vzeti iz lončka tako, da ostane kepa cela. V to svrhu jo obrnemo narobe. Ako ne gre rada, malo potrkamo z robom ob mizo. Ker mora ostati kepa cela, zato ne smemo pre-

sajati izsušenih rastlin, ker se sicer zemlja rada ospe. Nove suhe lončke moramo pred uporabo namakati nekaj ur v vodi. Važno je tudi, da stare lonce, preden presajamo vanje, temeljito umijemo zunaj in znotraj s trdo ščetjo, potem pa jih nekoliko osušimo.

Preden pričnemo presajati, pokrijemo odvodnice v dnu lončkov s črepinjami. Pri večjih posodah je jako umestno, ako vse dno pokrijemo prst na debelo s črepinjami ali kot lešnik debelim kamenjem. Tudi gnojimo lahko ob tej priliki. V to svrho denemo na dno lonca nekaj koscev dobrega govejega ali konjskega gnoja. Nanj naspemo primerno prsti in nato šele postavimo rastlino tako, da ne stoji niti preplitvo niti previsoko in ravno v sredini. Z levico držimo rastlino v pravi legi, z desnico pa napolnimo z zemljo praznino med staro zrahljano kepo in lončeno steno. Ko je lonec poln, z njim malo potrkamo ob mizo, da se zemlja uleže in zaspe vsa praznina med koreninami, nato jo okrog in okrog čvrsto pritismemo s prsti obeh rok in po potrebi dodenemo toliko prsti, da ostane na vrhu vsaj za 1 cm praznega prostora za zalivanje. Samo ob sebi se umeje, da zemlja za presajanje ne sme biti ne mokra ali celo blatna, ampak primerno osehla.

Vsako presajeno rastlino moramo takoj zaliti, in sicer toliko, da skozi odvodnico začne odtekati voda.

Kadar sadimo čebule (lilije, hijacinte, tulipane itd.), moramo paziti, da pridejo v pravo višino. Tiste čebule, ki poganjajo korenine zgoraj (lilije, arum), sadimo globoko, tiste, ki delajo korenine spodaj (tulipani, hijacinte i. dr.), pa na vrh, tako da gleda brst iz zemlje.

6. Svetloba.

Rastlina je veliko bolj odvisna od svetlobe nego druga bitja. Rastline v sobah vobče zelo pogrešajo svetlobe. Seveda niso v tem oziru vse enake. Nekatere nikdar ne uspevajo dobro brez solnca (pelagonije, oleander itd.), druge pa ne marajo neposrednih solnčnih žarkov, vendar pa hočejo imeti popolnoma svetlo stojišče (palme, aralije itd.). Le malo jih je, ki so zadovoljne s kakim mračnim kotom v sobi (aspidistra, praproti, bršljan). Zato razpostavljamo rastline po njih potrebi in prirodnih zahtevah med okna, na okna, k oknom in

tudi na razna stojala v bližini oken. Pri tem pa skrbno razločujemo solčna in senčna okna, južno, vzhodno, zahodno in severno stran!

7. Zrak.

Veliko rastlin v sobah boleha in odмира, ker jih obdaja zatohel, zlasti pa presuh zrak. To zlo se v sobah nikdar ne da popolnoma odpraviti. Izboljša se samo s primernim zračenjem in pa s tem, da rastline ob suhem in vročem vremenu večkrat na dan popršimo z vodo. Brez tega pripomočka je naravnost nemogoče, da bi v sobi vzgojili zdrave in lepe rastline. To velja posebno za tista plemena, ki ostanejo tudi pozimi zelena in ki jih gojimo v kurjenih sobah. Trde rastline za mrzle sobe v tem oziru niso občutljive. Poléti postavimo rastline na vrt, pred okno ali na balkon!

Le malo je sobnih rastlin, ki morejo ostati leto in dan v sobi in ne prenesejo na planem našega podnebja (arancaria, sobne praproti). Večino lahko postavimo junija meseca na primeren prostor na vrt ali v zabožčke zunaj pod okno ali na balkon. Najugodnejše stališče imajo rastline na vrtu, ako izberemo vsakteri njeni naravi primerno mesto. Večina hoče imeti bolj senčen prostor, napol senco (palme, aralije itd.), nekatere so pa lahko tudi na solncu ali ga celo morajo imeti (juka, oleander itd.). Loncev pa ne postavljajmo kar na zemljo, ampak jih zadelajmo do roba v tla. V to svrho naredimo z debelim, zašiljenim kolom primerno luknjo, ki je precej globlja, nego je visok lonec, tako da ostane pod loncem precejšnja votlina. Ako jih hočemo imeti na vrhu, jih pa na vsak način obložimo s kamenjem ali z laboro, praznine med njimi in kamenjem pa zatlačimo z mahom.

Veliko neugodnejše stališče imajo rastline zunaj pred okni ali na balkonu, ker so preveč izpostavljene vetrovom in se prehitro izsuše. Proti vetru jih zavarujemo s tem, da jih zadostno pritrdimo, vlago v loncih pa pridržujemo, ako vse prazne prostore med lonci izpolnimo z mahom, ki ga večkrat poškopimo.

Preden preneseemo rastline na vrt, jih moramo utrditi s tem, da marljivo vetririmo stanovanje.

Oskrbovanje rastline na vrtu je veliko lažje in preprostejše nego v sobi. Vendar pa moramo vobče v obeh krajih vse

poletje skrbeti pred vsem za zadostno vlago, v solnčnih sobah pa za potrebno senco ob vročih dneh.

8. Kako gnojimo sobne rastline.

Z zalivanjem izperemo iz zemlje v loncih mnogo redilnih snovi. Zato ni napačno, ako sobne rastline tudi gnojimo, toda vedno le tiste, ki so zdrave in bujno rasto. Popolnoma napačno bi bilo, ko bi hoteli bolešno rastlino z gnojenjem pozdraviti. Dosegli bi ravno nasprotno, še prej bi jo ugonobili.

Najpreprosteje gnojimo sobne rastline s tekočimi gnojili — z gnojnico, kakor je opisano pri vrtnih rastlinah. Seveda je treba tu še večje previdnosti nego pri rastlinah na planem, kajti s premočno gnojnico in s prepogostim zalivanjem naredimo lahko veliko škodo. Jako ugodno tekoče gnojilo si napravimo, ako vzamemo na 10 l vode kakih 60 gramov parjene rogovine (drobno zmletih odpadkov od rogov in parkljev). Tudi pokipeła in dovolj redka hlevska gnojnica je dobra. Z umetnimi gnojili moramo biti pri sobnih rastlinah jako previdni, ker je težko odmeriti tako majhno količino, da ne bi škodovala. Najbolje se sponese tako gnojenje, ako umetna gnojila v pravem razmerju primešamo zemlji za presajanje, ki se mora pa potem več mesecev (čez zimo) goditi na kupu, da se pridejane snovi razkroje.

S tekočimi gnojili gnojimo vedno le ob jutranjih ali večernih urah ali pri oblačnem, mokrotnem vremenu, nikdar pa ne ob vročini in pekočem solncu.

9. Zajedalci.

Tudi sobne rastline imajo nekaj sovražnikov, ki napadajo pa le bolj bolešne in slabo oskrbovane. Listne ušice in kaparji se kaj radi naselijo na nekaterih rastlinah. Ušice preženemo prav lahko, ako umijemo liste s $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ % tobačnim izvlečkom, kaparje pa odstranimo s kako ščetko, ki jo pomakamo v zelo razredčeno petrolejevo emulzijo. V loncih so nadležne gliste. S sajami jih preženemo zanesljivo. Tudi gniloba in nekateri glivičasti zajedalci naredo večsah škodo.

Sploh pa velja pravilo, da se zdravih, dobro postreženih in z ljubeznijo negovanih rastlin vsi zajedalci ogibljejo.

Zelo koristno je tudi, ako liste nekaterih sobnih rastlin večkrat umijemo z gobo in z mlačno vodo.

10. Bolne rastline.

Zaradi napačnega ravnanja kaj lahko zbole sobne rastline. Največkrat je temu kriva prevelika posoda, nepravilno zalivanje, pomanjkanje svetlobe, premajhna ali prehuda toplina, suh zrak, žgoči solnčni žarki, neprimeren prostor, preprih itd. Bolezen spoznamo iz raznih pojavov, ako rast preneha, listje porumeni ali porjavi, cvetno popje odpada, korenine gnijejo.

Najbolj napačno bi bilo, ako bi hoteli bolno rastlino po zdraviti z zalivanjem in z gnojenjem. S takim ravnanjem bi bolezen še pohujšali in pospešili končni pogin.

Rastlino, ki kaže znake bolezni, je treba najprej preiskati. Na ta način izkušamo dognati, kje tiči pravi vzrok bolezni. Ako vidimo, da so korenine zdrave, je zdravljenje razmeroma lahko. Navadno so pa pokvarjene. Tedaj je treba iztrebiti vse neboglene ali mrtve korenine in rastlino presaditi v manjšo posodo. Tudi nasehle, pokvarjene nadzemeljske dele odstranimo. Nekatero rastline sploh na kratko obrežemo (pelargonije, fuhsije). Presajene bolnike postavimo na ugodnejši, toplejši prostor, in sicer same zase, kajti med drugimi zdravimi rastlinami radi pozabimo nanje. Zalivati jih moramo posebno previdno. Jako koristno je, ako gojimo bolne rastline nekaj mesecev na topli gredi.

Razmeroma lahko se bolne rastline pozdravijo poleti. Težko delo pa imamo z njimi, ako začno bolehati na jesen. Take rastline največkrat preminejo čez zimo.

11. Izbor rastlin za sobo.

a) Rastline za prav toplo sobo.

1. *Aspidistra* (*Aspidistra elatior*) je menda izmed vseh sobnih rastlin najtrdnjša. Prenese namreč vse neugodnosti brez kake večje škode, samo da ji ne manjka vode in da nima prevelikih loncev. Najbolje uspeva v gnojni puhlici, ki ji primešamo $\frac{1}{3}$ šotnega zdroba. Razmnožujemo jo, ako večje grmiče raztrgamo. Ostane lahko več let nepresajena.

2. *Begonije*. Pri nas povsod znane, vedno cvetoče listne in gomoljaste begonije so jako hvaležne sobne rastline. Vse

potrebujejo poleti mnogo vode in hrane (gnojno zemljo), pozimi pa malo, nekatere celo nič vode. Grmičaste begonije razmnožujemo s potaknjenci, gomoljaste pa s semenom ali tudi tako, da gomolje razrežemo na več delov.

Mlade listne begonije pa si vzgojimo na ta način, da stare liste odrežemo in razgrnemo po vlažnem pesku in prav na rahlo pokrijemo s sipo. Iz vozlov, kjer se stikata dve žili, poženejo korenine in brst za novo rastlino. — Grmičaste in gomoljaste begonije čez leto lahko uporabljamo tudi na vrtu (zahtevajo pa senco), listne begonije pa ostanejo navadno vse leto v sobi.

Pod. 60. Begonija
(trajno cvetoča).

3. *Filodendron* je trdna in zelo priljubljena sobna rastlina. Stoji lahko precej od okna na svetlem prostoru, kjer ni prepiha. Dobra listna zemlja, pomešana s peskom, ne prevelik lonec in redno zalivanje so njegove pglavitne zahteve. Liste moramo večkrat umivati. Ostane vse leto v sobi. Razmnožujemo ga s potaknjenci.

4. *Dracena* je krasna sobna rastlina, zlasti nekatere vrste (*indivisa*, *congesta*). Poleti jim ugaja napol senčnat prostor na vrtu. Ob tem času potrebujejo mnogo vode, pozimi moramo biti z zalivanjem previdni. *Dracaena fragrans Lindeni* je zelo lepa, zahteva pa veliko toplote, zato ostane vse leto v sobi. Odlikuje se z rumenopisanimi, širokimi listi.

Dracene razmnožujemo s semenom. Posebno hitro raste pri nas najbolj znana vrsta *Dracaena indivisa*.

5. *Palme* so zlasti po mestih znane in priljubljene sobne rastline. Navadno jih kupujejo pri vrtnarjih. Vzgoja iz semena je zelo počasna. Vse palme zahtevajo svetlo, a senčno stališče, poleti jim ugaja zavetno, napol senčno mesto na vrtu. Od vrtnarja in cvetličnjaka prinesena palma je jako občutljiva in jo moramo iz početka bolj zalivati nego pozneje. Ko se privadi novemu bivališču, ni več tako izbirčna. Vse palme potrebujejo mnogo vode, zlasti poleti, pa tudi pozimi se ne smejo nikdar

popolnoma izsušiti. Mlade rastline presajamo vsako ali vsako drugo leto, starejše pa na tri ali štiri leta. Pozimi zadostuje palmam 8—10° C.

Izmed mnogih vrst priporočajo zlasti tele: *Chamaedora elegans*, *Chamaerops excelsa*, *Corypha australis*, *Latania borbonica*, *Phönix canariensis*, *Kentia Baueri*, *Cocos Wedelliana*.

6. *Praprotnice* so pri nas malo znane, dasi spadajo med najlepše sobne rastline. Naletimo jih tu pa tam po mestih. Praprotnice hočejo imeti gozdno listno zemljo, ki ji primešamo nekaj prav gnojne vrtno prsti in šotnega zdroba. Tudi ne trpe velikih loncev in nimajo rade prepogostega presajanja (vsako 3. ali 4. leto). Svetel, topel prostor in pa enakomerna vlaga je pogoj za dobro, zdravo rast. Pozimi so zadovoljne s 5—8° C toplote. Najlepše in najtrpežnejše so sorte iz skupine *Nephrolepis* in *Pteris* (*N. Whitmanni*, *Piersoni*, *magnifica* in *P. umbrosum* in *Dutrianum*). Ker jih poredko presajamo, jih gnojimo s tekočimi gnojili.

7. *Sprengerjev beluš* ali *špargelj* (*Asparagus Sprengeri*) je pri nas že tako udomačena sobna rastlina, da je ni treba šele posebe priporočati. Dobra, rahla, vrtna zemlja, majhni lončki (ne nad 15 cm premera), prav poredko presajanje, veliko vode in tuintam prilivanje s tekočimi gnojili so pogoji za dobro uspevanje.

Lončki s šparglji naj stoje čez poletje vedno v podstavkih z vodo. Pozimi zalivajmo bolj zmerno!

8. *Tradescancija* (*Tradescantia navicularis discolor* in razne druge zvrsti) je povsod znana viseča sobna rastlina, ki jo jako lahko razmnožujemo s potaknjenci. Ako spomladi aprila ali maja meseca vtaknemo 4, 5 vršičkov v majhen lonček, ki ga postavimo na svetlo na okno, poženejo prav v kratkem korenine in se razvijejo tekom poletja v obširne rastline.

b) Rastline za bolj hladno sobo.

(8—10° C.)

1. *Abutilon* je lepo cvetoča drevesasta rastlina, ki jo lahko vzgojimo iz semena ali iz potaknjencev. Potrebuje mnogo svetlobe in vode.

2. *Amaryllis vitrata hybrida* je neke vrste lilija, ki krasno cvete. Navadno jih kupimo cvetoče pri vrtnarju. Ko odcveto, jih zalivajmo vedno manj in manj, in ko listi dozore, jih porežimo

in potem spravimo lončke s čebulami na suh prostor, kjer je $10-12^{\circ}\text{C}$ toplote. Januarja ali februarja meseca denimo lončke

Pod .61. Begonija.

na topel prostor (20°C) in začnimo po malem zalivati. Ko čebula odžene, jo presadimo v dobro zemljo in postavimo na svetlo.

3. *Aralia Sieboldi*. To jako lepo in hvaležno sobno rastlino pozna skoro vsakdo, saj jo imamo tako pogostoma po sobah. Vzgajamo jo iz semena. Raste jako hitro in bujno. Potrebuje svetel, a ne solnčen prostor, poleti mnogo vode in pa razmehoma majhne lončke z dobro vrtno zemljo. Poleti jo smemo postaviti tudi na vrt v senco.

Pod. 62. Amarilis.

4. *Aravkarija* (*Araucaria excelsa*), krasna sobna smrečica, ne sme stati na pretoplem kraju ($8-10^{\circ}$ C). Moramo jo previdno zalivati, varovati prepriha, hoče veliko svežega zraka, sence. Gozdna zemlja!

5. *Bršljan* je včasih tudi kot sobna rastlina prav uporaben. Ugaja mu senčen prostor, potrebuje mnogo vode in hoče najboljšo gnojno zemljo.

6. *Kala* (*Calla aethiopica*) je močvirnica in ni ji nikoli preveč vode, dokler raste in cvete. Ko pa odcvete, hoče počivati. Potem jo moramo zalivati vedno bolj po malem. Ako hočemo, da bo cvetla pozimi, jo presadimo avgusta meseca in lončke pustimo zunaj, dokler ne zmrzuje, potem jo postavimo pa na okno.

7. *Ciklamen* (*Cyclamen persicum*). Vrtnarji goje ciklamen iz semena, in dokler ga imajo v rokah sami, se razvija jako lepo. Ko pa pride na okno nevesčega človeka, je pa kmalu konec krasote. Ciklamen ljubi mnogo svetlobe in enakomerno vlago, morita ga pa presuh in pretopel zrak in žgoče solnce. Zalivati ga moramo tako, da se gomolj povrhu, kjer poganjajo

listi in cvetje, nikdar ne zmoči. Ko odcvete, z zalivanjem odnehavamo bolj in bolj, da dozori listje. Nato postavimo lonec na hladen prostor in zalivamo le toliko, da ne zvenejo gomolji. Gomolj hoče počivati 3—4 mesece. Potem ga zopet posadimo v vlažno gozdno zemljo, zmešano z vrtno prstjo, ga postavimo na toplo in iz početka zalivamo prav po malem. Šele potem, ko se začne razvijati listje in kazati cvetno popje, prilivamo obilneje. Kdor tako ravna, vzdrži ciklamen mnogo let.

Pod. 63. Kača.

8. *Figovec* (*Ficus elastica*) zahteva jako svetlo stališče, previdno, enakomerno zalivanje, gozdno prst, pomešano z močno vrtno zemljo. Hvaležen je tudi, ako ga zalivamo z gnojnico. Pozimi naj počiva v hladni sobi (ne nad 10° C).

9. *Orhideje* so najkrasnejše sobne rastline. Žal, da so pri nas še popolnoma neznane, dasi niso tako občutljive, da bi se nikakor ne dale gojiti v sobi. Pred vsem morajo imeti posebno zemljo, ki obstoji iz močvirnega mahu (*Sphagnum*), gozdne ali listne zemlje, črnice in praprotnih korenin (*Polipodium*). Loncem zbijemo $\frac{3}{4}$ dna in jih na visoko založimo s črepinami. Korenine morajo imeti zraka. Rastline posadimo prav na vrh. V dobi, ko rastejo in ocveto, nimajo nikdar preveč vode, ko pa počivajo, jih zalivamo le toliko, da ostanejo žive.

Najhvaležnejša orhideja za sobe je *Odontoglossum grande*. Čas počitka traja od novembra do marca meseca. Cvete v začetku septembra. *Cypripedium insigne* cvete od novembra do januarja. Razmnožujemo jo na ta način, da večjo rastlino razdelimo na dva, tri dele.

10. *Pelargonije*. Vse pelargonije ljubijo bolj težko zemljo, veliko solnca in poleti mnogo vode. Razmnožujemo jih s po-

Pod. 64. Kokorik ali ciklamen.

taknjenci junija in julija meseca. Pozimi počivajo, tedaj jih moramo zalivati jako previdno, da ne gnijejo. Na pomlad jih obrežemo in presadimo. Najlepše pelargonije so škrlataste, pisanoliste, angleške, bršljanaste in viseče. Pelargonija je izrazita rastlina za pred okno ali za balkon.

11. *Jegliči, primule*. Kdo ne pozna ljubkih jegličev, ki krase z raznobarnim cvetjem okna naših stanovanj, posebno pa v rani pomladi. Najbolje se počutijo na solnčnem oknu in v

hladni sobi. Ako hočemo jegliče vzgajati sami, jih moramo sejati že maja ali junija meseca v listnato gozdno zemljo, ki ji pri- mešamo nekoliko šotnega zdroba. Potem jih večkrat pikiramo in sproti zatiramo cvetne poganjke, da se tem bolj razkošatijo in prihranijo vse sile za zimsko cvetje (januar, april). Lepe vrste so kineški jegličiči in *Primula obconica*.

12. *Rože* hodijo kot sobna rastlina v poštev le, ako nimamo prav nič vrta. V sobi dobro uspevajo mesečnice, čajevke in njih križanke, pa tudi polianite se dobro obnašajo. Težka, močna, gnojna zemlja, prav svetel prostor in dovolj vlage so glavni pogoji za dobro rast.

c) Rastline za nezakurjene sobe, kjer pa ne sme zmrzovati.

1. *Acaleja* (*Acaleja indica* in *Pontica mollis*) uspevata tudi na planem v zavetni legi, v loncih pa samo v nezakurjeni sobi, kjer je zrak nekoliko vlažen. Rasto v gozdni listnati zemlji. Zalivati jih je treba zelo previdno. Toplota in suh zrak jih

Pod. 65. Pelargonija.

najprej zatreta. Poleti jih lahko posadimo na vrt na senčnato gredo, da poženejo popke.

2. *Aloa* (agava) in razne kakteje so zelo priljubljene rastline, ki se ob primerni postrežbi prav lepo razvijajo v sobah. Pozimi (od oktobra do marca meseca) počivajo in potrebujejo jako malo vode pa miren, suh, hladen prostor. Samo listne kakteje morajo biti tudi pozimi v topli sobi. Poleti potrebujejo vse mnogo vode.

3. *Cinerarije* goje naši vrtnarji prav pogostoma. Rasto v zelo gnojni zemlji in potrebujejo mnogo vode. Ko odcveto, jih zavržemo, ker rastejo vsako leto iznova iz semena.

4. *Fuhsija* je zelo hvaležna in pri nas povsod znana sobna rastlina najrazličnejših zvrsti s krasnim cvetjem in listjem. Razmnožujemo jo s potaknjenci, ker vršički prav radi poženejo

Pod. 66. Cvetoča fuhsija vzgojena v obliki piramide.

korenine. Poleti raste na vrtu na senčnem kraju in cvete neprestano do trde zime. Pozimi postavimo posode v klet. Poleti potrebuje mnogo vode, pozimi prav malo. Ko jih spomladi presajamo, jih na kratko obrežemo. Dobra, gnojna vrtna zemlja jim ugaja. Ako hočemo, da se jako razrastejo, jih moramo zalivati vsak teden z gnojnico (rogovina). Fuhsije gojimo v grmiče ali v drevesca. Nekatere imajo tudi visečo rast.

5. *Zlati šeboj*, vijola, nam daje prav lepo zimsko cvetje.

6. *Hortenzije* rastejo v barjasti zemlji, ki ji primešamo rogovine. Hočejo velike lonce in dovolj vode. Presajajmo jih septembra ali marca meseca.

7. *Krizanteme* so sicer vrtno rastline, vendar se dado gojiti z uspehom tudi v loncih. Vzgajamo jih iz potaknjencev,

Pod. 67. Krizantema (Aline Jordan).

ki jih moramo večkrat presaditi v vedno večje lonce in v kolikor moči mastno vrtno zemljo. Poleti imamo lončke na vrtu, poplajene do roba v zemlji, šele na jesen, preden so se razcvetli, jih postavimo v svetlo, nezakurjeno sobo, kjer se počasi razcvitajo.

8. *Lavor* naj stoji poleti na planem, pozimi pa v svetlem, hladnem prostoru. Presajati ga moramo vsako drugo ali tretje

leto. Poleti použije mnogo vode, pozimi prav malo. Zalivati ga smemo med rastjo z vodo, ki ji primešamo 1% krvi. Preprih mu zelo škoduje.

9. *Oleander* je jako čislana rastlina. Le žal, da vidimo malo lepih, košatih in cvetočih drevesec. Privoščite oleandru solnca kolikor mogoče in obilo tople vode vse leto, pognojite mu večkrat z gnojnico, pozimi pa ga postavite na mrzlo in na suho, pa bo uspeval! Presajati ga treba na 3, 4 leta, toda v najboljšo gnojno zemljo. Posebno ljubi blato iz jarkov. Oleandre razmnožujemo s potaknjenci. Vsi deli rastline so strupeni.

10. *Nagelj* je pravzaprav vrtna cvetica. Nekatero zvrsti pa prav lahko gojimo tudi v loncih. Zlasti lepi so gorenjski viseči naglji. A tudi razni drugi, n. pr. remontantni, so jako hvaležni. Naglje razmnožujemo s potaknjenci in s semenom. Potaknjenci se nič kaj radi ne ukoreninijo. Najlaže dosežemo dobre uspehe, ako ravnamo tako, kakor je opisano na strani 151.

Ako sejemo nagljevo seme februarja meseca, dobimo do jeseni tako čvrste rastline, da pozimi cveto.

11. *Juka* je silno skromna in trdna rastlina, ki včasih tudi v sobi ali na stopnišču dobro služi za okrasek.

12. *Petunije*, zlasti z lepim gibatim cvetom, tudi radi goje v loncih.

* * *

Poleg naštetih gojimo v loncih na oknih ali na balkonu, verandah razne poletne vrtno rastline, n. pr. ageratum, lobelije, astre, resedo itd.

V rani pomladi pa si krasimo stanovanja s cvetjem raznih čebulnic, kakor hijacint, tulipanov, žefrana itd.

E. Vrtnarska opravila v posameznih mesecih.

J a n u a r. Kopna zima je najugodnejši čas za globoko prekopavanje zemlje (rigolanje). Kjer pa ni treba rigolati, pognojimo prazno zemljišče, ga globoko prekopljimo ter pustimo v kepah. To je posebno važno za težko ilovnato zemljo. Ako je vrt pod snegom, naj vrtnar dovaža gnoj, razliva gnojnico, stranišnik, premeta kompost, pripravlja okna za tople grede, trebi zelenjad in druge rastline v zimski shrambi, deva kalit rani krompir, prebira vrtnarske spise, naroča semena in rastline ter snuje načrte za drugo leto.

Januarja meseca režimo cepiče, podirajmo in spravljajmo staro suho drevje, uničujmo gosenična gnezda in zapredke, gnojimo sadovnjak z gnojnico in naročajmo sadno drevje.

F e b r u a r. Proti koncu meseca, ako je kopno in zemlja osehla, pričnimo pripravljati zemljo za prve setve. Sejemo že na plano peteršilj, korenje, čebulo, črni koren in špinačo. Tudi čebulek in česen že lahko potaknemo, ne da bi se bali škode. V toplejših krajih in na prav ugodnih mestih sejejo tudi že grah, bob in berivko. Za tople grede je treba pripraviti obode, okna, gnoj, odejo in zemljo.

Proti koncu meseca napravimo prve tople grede, v katerih silimo korenček, redkvico in solato, katero smo sejali že decembra v zabožke v sobi.

Za naročanje semen je skrajni čas. Stare zaloge preizkusimo, so li še kalive.

V sobi sejmo begonije, marjetne naglje, verbene, petunije. Rože vzpenjalke, divjo trto in razne druge vzpenjalke obrežimo in privežimo, leptično grmičje trebimo in zasajajmo nove nasade. Gredice s trajnicami osnažimo, okopljimo in pognojimo.

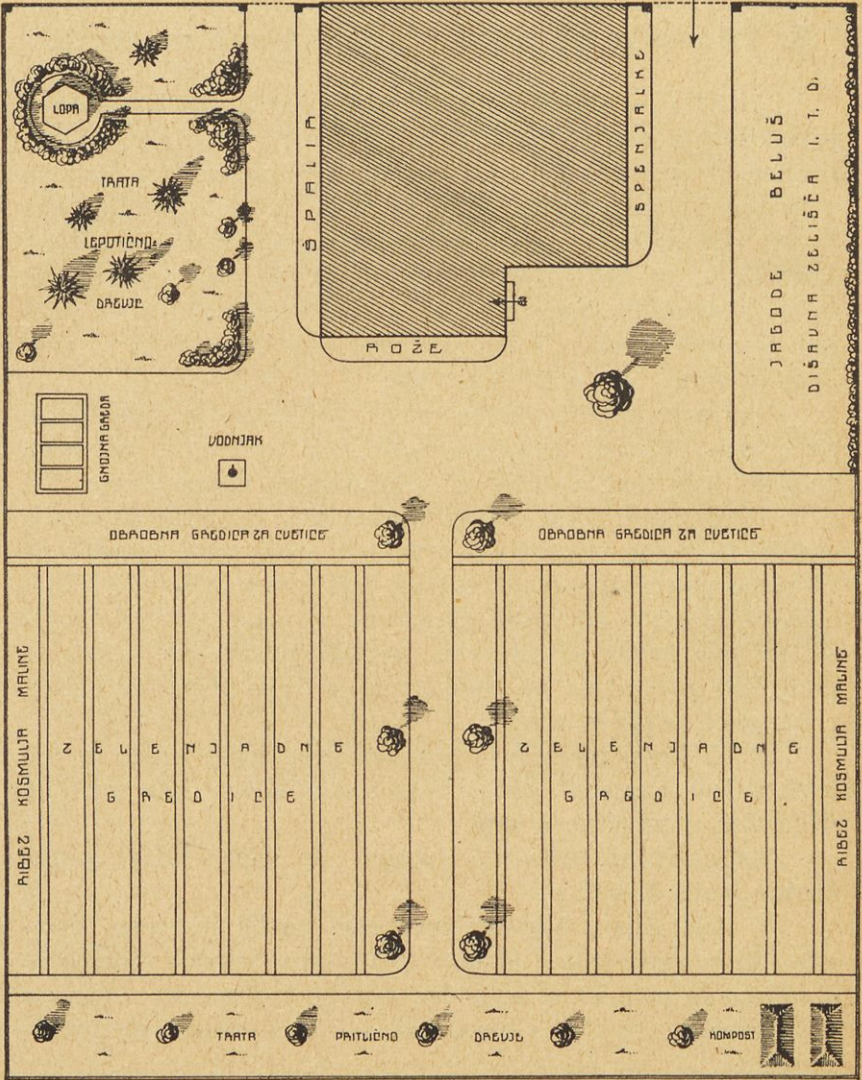
Februarja meseca cepimo češnje, obrezujmo ribez, kosmuljo, maline, špalirno drevje in vinsko trto. S snaženjem starejšega sadnega drevja ne odlašajmo!

NAČRT ZA VEŠJI DAT PRAI MIŠI

MEŠILO 1:300
PLOŠČINA 14400.

CESTA

ZICNA OBRAMBA

ZIVA MOTA

PILKOD VARNIČ

RIBEZ KOSMULJA MALINA

KOSMULJA MALINA

Z E L E N I Č A D N E
G A R D E R E

Z E L E N I Č A D N E
G A R D E R E

TARTA

LEPOTIČNO

DREVJE

KOMPOST

M a r e c. Setve, ki so bile označene že za prejšnji mesec, nadaljujmo in dovršimo. Tople grede priredimo čimprej in jih posejmo za vzgojo sadik kapusnic, čebule, pora, zelene, solate, paradižnika. Od poletnih cvetic sejmo v toplo gredo astre, balzamine, šeboje, petunije, naglje, floks, cinije, verbene in druge. V zavetnih, solnčnih legah ob zidu sejmo kapusnice, peso, solato, redkvice. Grah, bob, repo, rani krompir spravimo v zemljo! Presajajmo prvo solato!

Lepotično grmičje trebimo, delimo in razsajajmo, trajnice sadimo, visoke rože, ko smo jih posadili, takoj pripognimo in pokrijmo, pritlične zaspimo z rahlo prstjo. Lončnice otrebimo in presajajmo. Semenske zelenjadne rastline spravimo iz prezimovališč in jih posadimo na pripravljene prostore. Ob oblačnem ali deževnem vremenu odkrijmo rože, pa jih pustimo še nekaj časa na tleh. Vrt dodobra osnažimo, pograbimo trato, obsekajmo robove in uredimo pota.

Stratificirane peške in koščice sejmo čimpreje, sadno drevje cepimo, staro drevje precepljajmo, s snaženjem sadnega drevja nadaljujmo in končajmo. Mlado sadno drevje presajajmo. Pritlično drevje mora biti obrezano in špalirno drevje privezano. Cvetоче breskve in marelice na stenah zavarujemo proti slani. Kure spravimo z vrta!

A p r i l. V sejalnici na planem sejmo zelje, ohrovt, karfijole, kolerabe, rožni kapus, solato, navadno in novozelandsko špinačo in razne cvetice. Na stalnem mestu nadaljujmo s setvijo špinače, solate, graha, redkvice i. dr. V toplejših krajih in ugodnih legah sejejo proti koncu meseca tudi pritlični fižol. Ko se vreme ustanovi in se ni več bati hude slane, sadimo na plano prve kolerabe, solato, rano zelje, ohrovt, por. Za rani krompir je skrajni čas do srede meseca. V topli gredi pikirajmo zeleno, paradižnike, karfijole i. dr. Špargljeve grede okopljimo in zemljo zgrnimo v nasipe ali grebene. Za napravo novih špargljevih nasadov je april najugodnejši čas. Konec aprila pripravimo zemljo za kumare, buče, melone. Ob suši pridno zalivajmo, in sicer ob jutranjih urah. Sadike na toplih gredah pridno zračimo in utrjujmo.

Rože obrežimo in privežimo h kolom. Po rabatah sejmo resedo in druge cvetice, ki jih ne presajamo, sadimo pa georgine, gladijole in trajnice. Presajajmo tudi leptično grmovje in drevje. Za presajanje iglavcev je sredi aprila meseca naj-

ugodnejši čas. Sejmo tudi travnato seme. Iz prezimovališč postavimo bolj trdne lončnice. Vrtna pota osnažimo in posipajmo. Trato prvič pokosimo. Obrežimo zeleniko.

Do srede meseca še lahko požlahtnjujemo in sadimo peškasto sadno drevje, do konca marca pa presajajmo vrtno jagode. Listne ušice in druge škodljivce zatirajmo takoj, ko se pojavijo.

M a j. Pletev in okopavanje se prične. Na tri tedne bi morala priti na vrsto vsaka gredica. Pozor posebno na trajne plevele! Mnogo posla daje zalivanje in škropljenje. Ob hladnem vremenu zalivajmo previdno, rajši ob jutranjih urah nego popoldne. Sejmo podzemeljske kolerabe, ohrovt, listni kapus, fižol, nizki in natiški, redkev, kumare, buče, melone. Drugič sejmo korenček, solato, špinačo, redkvico. Presajajmo razno zelje, karfijole, por, solato, peso, zeleno in paradižnike.

Rabate in cvetične gredice obsadimo s poletnimi cveticami iz tople grede. Sadimo tudi begonije, pelargonije, kane in razne druge občutljive rastline. Trajnice, ki so odcvetle, lahko presajamo (primule, arabis, vijolice i. dr.). Sejmo zlasti šeboj, zvončnice. Divje poganjke iz rož zatirajmo. Vzpenjalke privezujemo, trato kosimo, pota snažimo. Konec meseca postavimo sobne rastline na vrt v senco!

Sadno grmičevje (ribez, kosmulja i. dr.) zalivajmo z gnojnico; špalirno in vse pritlično drevje prvič pincirajmo. Pozor na listne ušice na sadnem drevju in rožah ter na krvavo ušico na jablanah! Tobačni izvleček in arborin naj bosta vedno pri rokah!

J u n i j. Pletev, okopavanje, zalivanje in škropljenje so ob trajno lepem vremenu vsakdanja dela. Zalivajmo zarana, škropimo pod noč. Ko se zemlja močno razgreje, zalivajmo tudi proti večeru. Kapusnice osipavajmo in ob dežju zalivajmo z gnojnico. Sejmo poletno endivijo, za jesensko rabo pa še kolerabe, fižol, grah, redkev. Presajajmo solato, podzemeljske kolerabe, pozno zelje, ohrovt in rdečo peso. Paradižnike privezujemo h kolom in obrezujemo zalistnike. Šparglje nehajmo rezati o kresu.

Odcvetle rožne cvete režimo, šipek cepimo na živo oko, vzpenjalke privezujemo, plesen odvrčamo z žveplanjem. Sejmo turški nagelj in gorečo ljubezen, sobne cvetice razmnožujemo s

potaknjenci. Podsajajmo še poletne cvetice in uredimo cvetične gredice. Snažimo pota in pokosimo trato.

Pritlično sadno drevje pincirajmo, vodilne poganjke na špalirnem drevju privezujemo in naravnavajmo v pravilno lego. Ob suši zalivajmo presajeno drevje in grmičje. Drevesni kolobar pokrijmo z drobnim gnojem. Preobloženo drevje gnojimo s tekočim gnojem in iztrebimo pregosti zarodek. Sadne in sploh vrtno škodljivce zatirajmo vedno sproti, preden se namnože.

Največ zaležejo pri delu na vrtu rane jutranje ure.

J u l i j. Pletev, okopavanje, zalivanje, škropljenje, to so stalna opravila tudi ta mesec. Vrt brez plevela, zemlja vedno rahla, dovolj moče, to izpričuje dobrega vrtnarja. Sejmo endivijo, repo, zadnjič tudi še solato, kolerabe in fižol, sadimo listnati in rožnati kâpus in poletno endivijo. Privezujemo in obrezujemo paradižnike, gnojimo belušnjak. V dežju spravljajmo gnojnico na grede! Rani krompir je dozorel, treba ga je spraviti. Izpraznjene gredice pognojimo takoj, prekopljimo in na novo obsejmo ali zasadimo.

Vse odcvetlo rožno cvetje porežimo sproti, okulirajmo šipek na speče oko, sejmo mačehe in potočnice, presajajmo šeboj, privezujemo georgine, gladijole i. dr. Pota osnažimo vsaj vsako soboto, travo kosimo na 14 dni.

Sadno drevje pincirajmo, gladko porežimo poganjke iz divjaka in debela, iztrebimo pregoste poganjke v vrhu in naravnavajmo ter privezujemo ali podpirajmo. Jagodam obirajmo vrvice, od najlepših si vzgojimo sadike za nov nasad. Privezujemo mladje na trtah. Močno obloženo sadno drevjo gnojimo s tekočim gnojem, ob dolgotrajni suši ga zalivajmo. Škodljivcem ne pustimo, da bi se razpasli.

Vrtnar je zjutraj z dnevom na nogah, zvečer je na vrtu, dokler se vidi.

A v g u s t. Vrt je na višku. Nekateri pridelki zoré, drugi so v najlepšem razvoju. V začetku meseca še lahko sejemo zadnjo endivijo, proti koncu pa zimsko špinačo, motovilec. Vrtnarji sejejo tudi karfijole in druge kapusnice, ki jih prezimijo, da imajo drugo pomlad čim ranejši pridelek. Presajajmo endivijo, zadnje kolerabe in solato. Drobnjakove grmiče raztrgajmo in presadimo, čebulo, česen, šalotke spravljajmo, povezujemo endivijo. Semenske rastline začno zoreti, spravljajmo

seme, obrezujemo paradižnike. Skrbimo za gnoj. Ta čas ga najlaže dobimo. Uredimo kompost.

Nadaljujmo požlahtnjevanje rož na speče oko, presajajmo in razmnožujemo z delitvijo trajnice, n. pr. srčke, lilije, narcise i. dr., sejmo spomladne cvetice, razmnožujemo naglje z grebenicami, delajmo potaknjence, n. pr. od pelargonije, fuhsij, rož i. dr., obrezujemo odevtlo lepotično grmičje in žive meje, nabirajmo cvetična semna, pazimo na rjo in rožno plesen, snažimo pota, kosimo trato in jo ob suši močno zalivajmo. Vsako izpraznjeno gredico takoj iznova obdelajmo in jo zasadimo ali obsejmo. Vse setve obsenčimo, dokler seme ne skali.

Sadje zori. Nekatero je že obrano. Izrežimo stari obrani les v malinovih nasadih, podpirajmo jako polna drevesa, debelo sadje na špalirjih privezujemo, pobirajmo trebež, požlahtnjajmo na speče oko, skrajšujmo mladje na trtah, zasajajmo mlade jagode. Škodljivci se silno hitro množe. Pobirajmo polže, obirajmo gosenice, pazimo posebno na krvavo ušico.

September. Poletje se nagiblje h koncu, rast poje-njuje, pridelki zore, moče je navadno preveč, plevel raste bujno. V prvi polovici meseca sejmo zimsko solato, špinačo, motovilec. Tudi redkvico sejemo lahko še enkrat. Za vzgojo v rani pomladi sejemo še lahko zelje »ekspres« ali erfurtsko rano, ohrovt, karfijole. Včasih sejemo tudi peteršilj, korenček. Sadimo pa šalotke, zimsko solato. Zrele semenske rastline požanjemo in obesimo v senco, da pozore. Pozor na ptice! Povezujemo endivijo, porežimo paradižnikom vršičke, okopljimo še enkrat šparglje in zatirajmo plevel.

Spomladne cvetice in čebule spomladi cvetočih čebulnic (hijacint, tulipanov itd.) sadimo. Rože požlahtnjajmo po Forkertovem načinu. V lončke presajajmo pelargonije, begonije, naglje i. dr. Urejajmo kompost, skrbimo za gnoj, snažimo pota. Občutljive sobne rastline spravimo na varno!

Večina sadja je dozorela. Trgajmo ga o pravem času, ne šele potem, ko je prezrelo. Naročimo sadno drevje in pripravimo vse za pravočasno jesensko saditev. Otrebimo jagode in pognojimo z drobnim gnojem, lovimo ali zastrupljajmo miši in voluharje.

Oktober. Jesen je tu. Nekatera zelenjad se baš v tem času najbolj razvija (zelje, endivija i. dr.). Skrbimo za gnoj, kompost. Grede, ki so prazne, pognojimo takoj in globoko pre-

kopljimo in pustimo neporavnane čez zimo. Peteršilj, zeleno in drobnjak posadimo v lončke ali zabožčke za vsakdanjo rabo. Rabarbaro presajajmo. Endivijo povezuјimo. Nekaj je spravimo na varno že pred prvo slano. Proti koncu meseca pripravimo vse potrebno za shranjevanje zelenjadi čez zimo, ne prenaгlјimo pa se s spravljanjem. Presajajmo še zimsko solato in v prav ugodnih legah in toplem podneбju tudi zelјe in ohrovт za pomlad.

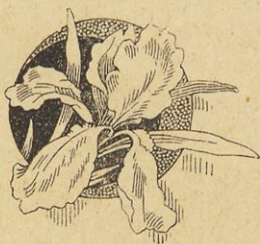
Visoke rože odvežimo, naredimo potaknjence od vzpenjalk in mnogocvetk, izkopavajmo šipek po gozdu, vzemimo iz zemlje gomolje kan in dalij ter gladijolne čebule, sadimo in gnojimo lepotično grmovje in drevje, izpraznimo cvetične gredice ter jih globoko prekoplјimo in pognojimo, poberimo zadnja semena, pokosimo zadnjič trato prav na kratko, osnažimo še enkrat vrtna poта, spravimo na varno vse občutljiveјše rastline v loncih.

Zadnje zimsko sadje spravimo v shrambe, drevje gnojimo in snažimo, debla mažimo z arborinom ali z apnenim beležem, vrhove pa škropimo z raztopino arborina v dežnici.

N o v e m b e r. Zimsko shrambo pripravimo in ravnaje se po vremenu začnimo spravlјati zelenjad za zimo. Suha, zračna klet je najboljše prezimovališče. Izpraznjena gnojna greda prija endiviji in raznim sadikam, ki so namenjene za nadaljnjo vzgojo v naslednjem letu (karfijole i. dr.). V topleјših krajih ostane čez zimo lahko marsikaj zunaj pod rahlo odejo ali pa tudi brez odeje, n. pr. por, rožnati kapus, korenje, peteršilj, zelena, podzemeljske kolerabe i. dr. Zelenjad spravlјajmo le v suhem vremenu. V prezimovališču pazimo, da sproti odstranimo vse gnilo in pokvarjeno zelenje. Shrambe zračimo, zlasti ob suhem vremenu.

Rože položimo in jim pripravimo odejo; proti koncu meseca — če ne prej — jih pokrijmo. Šipek sadimo in takoj položimo na tla in zaspimo z zemljo. Občutljive trajnice zavarujmo. Gredice s trajnicami potrosimo z drobnim gnoјem. Trato gnojimo s kompostom. Rigolajmo, gnojimo z apnom, prekopavajmo, uredimo kompost, vrt osnažimo še enkrat, čistimo semena in spravimo na suh, hladen prostor. Popravimo ograjo, sejmo sadno seme (peške, koščice), snažimo drevje in mu gnojimo, mlade jablane zavarujmo proti zajcem. V toplih legah še lahko presajamo, pod drevjem pograbimo listje in trebež ter ga sežgimo, voluharјem nastavimo pasti ali jih zastruplјajmo.

December. Vsa dela v varstvo rastlin dokončajmo čez zimo. Ako je kopno, rigolajmo, prekopavajmo, dovažajmo gnoj, prst, pripravljajmo zemljo za toplo gredo, preglejmo vrtnarske zapiske in izkušnje, ki smo si jih zabeležili čez leto. Ko zapade sneg in pritisne hud mraz, potresajmo hrane pticam pevkam. Pazimo na zajca. V shrambah snažimo zimsko zalogo, zračimo, urejajmo in popravljajmo orodje, okna in odeje za tople grede, čistimo semena, naročajmo, česar manjka, prebirajmo vrtnarske spise.

Dragi!

1) Saldiram račun: Lit 43.—
obvesti 35
skupaj 43.35

2) Imam ob 30 m dolgim fidicm smukvice.
Da se se razpade $\frac{1}{2}$ m na široko.

a) Ali naj se izkorjsem, potem svet na redko
posadim

b) ali naj izstijem $\frac{9}{10}$ in pustim $\frac{1}{10}$?

c) Sedaj ali spomladi ?

Prosim pojasnila!

3) Če se ne mesajajo
zdaj ali spomladi ?

Šteuwigil

Odgovor!

Odgovor

Porezati smukvicam vse stranske poganke, tako da ostanejo le stari grmiči. Na stranskih poganjkih so se mogoče že razvili grmiči: te tudi izruti in če hočeš presaditi drugam.

Ciprese presajamo kot druga drevesa: najbolje novembra in decembra meseca, lahko pa tudi spomladi-. Čim pozneje presadiš, tem slabše ti bo drugo leto rastla. Spomladi sploh ne požene mnogo časa, temveč komaj junija meseca. Pazi, da bo imela cipresa čimveč zemlje okoli korenin in tudi koreninic.

Bog živi!

ko smo vsi porasli, ste, leke pisani leki ✓
brisi, le mlaji, froti leki leki ✓
nikoli staklenc —

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

00000036048

Jugoslov. knjigarna v Ljubljani

priporoča sledeče gospodarske knjige:

Praktični sadjar. Zbirka najvažnejših sadjarskih naukov, pojasnjena s 25 barvnimi prilogami in 92 slikami v besedilu. Priredil Martin Humek, višji sadjarski nadzornik. Cena vezani knjigi Din 120.—. — Okusna vezana knjiga obsega 420 strani in 25 umetniških tabel v barvotisku in je za posestnike sadnega drevja neprecenljive praktične vrednosti.

Breskev in marelica. Navodilo, kako ju vzgajamo in oskrbujemo. Z 22 slikami in 2 barvanimi tabelami. Sestavil Martin Humek. Cena Din 12.—.

Naše gobe. Navodilo za spoznavanje užitnih in strupenih gob. S 75 barvnimi tabelami. Sestavil Ante Beg. Slike izvršil Dragotin Humek, ravnatelj meščanske šole. Vezana Din 100.—.

Slovenska kuharica. Velika izdaja z mnogimi slikami v besedilu in 33 barvnimi tabelami s 193 slikami v naravnih barvah. Sedma izpopolnjena in pomnožena izdaja. Priredila S. M. Felicita Kalinšek. Cena okusno oprem. knjigi, vez. v celo platno, Din 220.—.

Nauk o čebelarstvu. A. Janša. Novi natis priredil F. Rojina z dodatkom ALBERTIJEV-ŽNIDARŠIČEV PANJ, in kako v njem čebelarimo, priredil M. Humek, viš. sadjarski nadzornik. Cena za to knjigo, ki temeljito seznani čebelarje, kako postopati s kranjčji in kako čebelariti v novem, mod. panju, je Din 24.—.

Slovenci. Zemljepisni, zgodovinski, politični, kulturni, gospodarski in socialni pregled. Napisal Fr. Erjavec. Cena vezani knjigi Din 60.—. — Vse, kar more koga o Slovencih zanimati, je zbrano v knjigi, ki je za vsakega neprecenljive važnosti. Služila bo učitelju in učencu, trgovcu in obrtniku, posamezniku in društvom. Predavateljem pa nudi neizčrpen vir.

Zemljepisni atlas kraljevine SHS. Izdalo društvo slovenskih profesorjev. Sedem podrobnih zemljevidov. Izvršil ing. Viktor Novak. Din 48.—. Posamezni zemljevidi, in sicer: Evropa — Jugoslavija, Stara Srbija, Macedonija, Črna gora — Bačka, Banat, Sumadija — Hrvatska, Dalmacija, Bosna — Slovenija. — Stane vsak Din 8.—.

Ceniki knjig lastne zaloge so brezplačno na razpolago.